

RUBIN SZILÁRD

FÖLDOBOTT KŐ

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ

RUBIN SZILÁRD

FÖLDOBOTT KŐ

REGÉNY

FŐVÁROSI MEGNYITÁSI FŐMŰHELY
KÖNYVTÁRA

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ

1952

198

ELSŐ RÉSZ

A FELNŐTTEK FARSANGJA

1

Az 1887. ESZTENDŐ egyik téli délutánján Mohácsnál, lakodalmas menet vonult át a befagyott Dunán. A lovak szerszámát teliaggatták színes szalagokkal, amelyek szanaszét röpködtek a szélben, s apró csengőkkel. A szánok oldalát fenyőgallyakkal és csillogó karácsonyfadíszekkel ékesítették fel. A csizmás, kucsmás, bekecsbe öltözött násznép gyalog, botosan ment mellettük, mert a jég már gyenge volt, s féltek hogy beszakad. Piros ködmönbe öltözött cigányok muzsikáltak a menet végén.

Csak a cimbalmos ült fönt a nagy hússzállító kocsi tetején, ahonnan a banda többi tagja már leugrált. Sápadt is volt és olyan hamisan játszott, mint még soha. Megpróbált leszállni, de a legények megfenyegették: Játssz tovább, more, ha kedves az életed! Az öreg cimbalmos feje, mint a levágott borjúé, oldalra dőlt, s kancsal szemét könyörögve fordította az ég felé. De szent Cecilia bizonyára megvetéssel fordult el ettől a hebehurgya muzsikától és kis felhóvattákkal bedugaszolta a fülét. A jég időnként megreccsent, s ilyenkor a cigány rémülten keresztet vetett magára a cimbalomverővel. Kancsalsága talán épp a sok kontárkodásból eredt: nem lehet évek során át büntetlenül olyan hangokat leütni, melyek ellenkeznek a harmóniával...

Mindenki mulatott rajta, hogy a cigány milyen kutyaszorítóba került. Csak a vastag, fehér kendőkbe bugyolált új menyecske nézte sajnálkozva a szerencsétlen flótást. Ő szívesen vállalta volna a veszélyt. Ma ült életében először

szép festett kocsiban és sajnálta, hogy le kellett szállniok. Mint minden menyasszony, hiú és büszke volt: akár a mesebeli cárkisasszony, szeretett volna díszes szánon érkezni a városba, amely ezentúl otthona lesz.

Már csak az új férj barátai voltak a menetben, meg a városi zenészek. A menyecske atyafiai ott álltak a túlsó parton, s még egyre integettek utánuk. Farsang-vasárnap volt, s az innenső parton a városka sétáló népe nagy érdeklődéssel figyelte a közeledőket. Pedig körülöttük is csak úgy nyüzsögtek a furcsábbnál furcsább teremtések. Ma volt a *busójárás* fő napja! A subás, bivalyálarcos alakok, borzasztó szarvakkal fejükön, kereplőt rázva ijesztgették a gyermekeket. Nyakukban rozsdás kolomp lógott. Olyanok voltak, mintha a szarvasmarhák jámbor népét az ördög bestiákká varázsolta volna. A néphit szerint ilyen rémeknek öltözött parasztok űzték ki hajdan a városból a törököket. Éjszaka hatalmas tüzeket gyújtottak az utcákon, s iszonytató lármával, kolompolással körültáncolták őket. Néhány bátor legény furfangja volt ez a vaskos kísértetjárás, de mikor a pogány megrémült, jött az egész nép, kaszával, árral, vasvillával, cséphadaróval. Szóltak a harangok, de azokon is áthallatszott a hatláb hosszú, borzasztó fakürt bűgása, amelyet túl a szigeten a sokácok fújtak. Hogy már közelednek! De hogy közeledtek, teremtő uramisten! Csónak tán nem is volt alattuk, s félelmetes faálarcaikon rémítő árnyékok táncoltak a fáklyák fényében. A népnyzó, harácsoló basa megrémült, s a kényes háremhölgyek mezitláb futottak le bárkáikra, a virgácsot suhogtató asszony-nép elől. Még szerencsájük, hogy jó vitorlájuk volt, s a szél hamar elröpítette őket a ladikosok elől...

Az 1783 május 2—4-i canonica visitatio megemlékezik róla, hogy az egyház kérte a városi tanácsot, vessen véget ennek a „botrányos” népszokásnak. A busójárás azonban kedvesebb maradt a nép előtt mindenfajta körmenetnél és vallási ceremóniánál, s nem szűnt meg, hiába mérgelődtek a papok.

A legtöbb *busó* hosszúszerű gatyát viselt, amelyet szalmával tömött ki, s a bocskora fölött elkött. Az álarcokat fűzfából faragták, kifestették és kos-, ökör-, vagy kecske-szarvakat erősítettek rájuk. Farsangvasárnapján már kora

reggel megfújták a fakürtöket a gyülekező házak udvarán, hogy csakúgy zengett a kisváros. Voltak kereplős, buzogányos, kürtös és hamúzsákos busók. Az utóbbiak vesszőből font, kosárszerű álarcot viseltek és hamuval teli zsák volt a vállukon, amellyel szét-szét ütöttek a csúfolódók és bábmész-kodók tömegében. Nem egyszer alkalmat adott a bosszúra is ez a farsangi maszkajárás: egy-egy elkeseredett mesterlegény alaposan ellátta uzsorás munkaadója baját a nehéz, hamuval teli zsákkal.

A gyermekek, vagy ahogy általában mondták, „a kicsinyek farsangja” farsangvasárnap előtti kedden volt. Ők most csak nézők lehettek.

Ezen a napon, mikor történetünk kezdődik, már nemcsak népi jelmezek voltak a parton. Nagy csődület közepén ott lovagolt II. Lajos, a Csele-patakba fulladt király, talpig páncélban és leeresztett sisakrostéllyal. Mindenki találgatta, hogy ki lehet? „A Radics borbély segítse”. „Láttam, amikor papundeklit vásárolt”. A lovas utat nyitott magának és bátran leléptetett a Duna jegére a közeledők elé. Most az érdeklődés egy bohócruhás kisasszony felé fordult, aki medvét táncoltatott. Benne meg egyik módos gazda leányát vélték felfedezni, a cselédjük kisfiával. A medve szüntelenül csapkodta a kezében levő cintányért. Repültek a színes papírlapdák, s a gyermekek az egész napi utcai járkálástól pirosra csípett arccal futottak a maszkák elől, meg utánuk, a Dunaparttól a Szentháromság szoborig, s onnét ki a Kaszinóig, amely a XVIII. század elején betelepített német polgárságból kialakult előkelő városi kaszt találkozóhelye volt.

Idegen számára a nézelődők is valami karnevál szereplőinek tűnhettek volna, annyi népviselet vegyült el itt: magyarok, sokácok, svábok, rácok, cigányok. Ahány nép, annyiféle ruha. Hanem azért többnyire józanfajta népek voltak, s az igazi komédiát mindjárt többre becsülték a megjátszottnál: már messziről hallották a muzsikaszót, s bár alkonyodott és köd volt, hamarosan kivették a felcicomázott fogatokat és a lila párában forgolódó, butykost lóbáló legényeket.

— Alighanem lakodalmasok! — jegyezte meg valaki.

— Én is úgy nézem.

— Nem tudja kend, kicsodák?

— Biztosan Szokolay uram hozza haza az új asszonyt!
— szólalt meg egy alacsony, nagybajuszú, kopott-ünneplőjű emberke, leheletnyi gúnnyal a hangjában. Név szerint Galabics Áron hentes, Szokolay jóval szegényebb szakmatársa.

— Azt beszélik, még nagyon gyengécske a menyecske
— mondta látszólag hidegen, de annál több belső érzelmekkel, egy vékony, írnok-féle fiatalember, aki a házasságokhoz más szempontból hozzászólni nem volt illetékes, lévén 160 rénus forint a havi fizetése.

— Hun öregebbet vesz el nálánál, hun meg sokkalta fiatalabbat — mondta egy középkorú asszonyság.

— Ebben van az ész! — Előbb a vagyonos, aztán a takaros! Így jött ki neki a lépés — folytatta most már nyiltabban a szegényke mester.

— Aztán miféle?

— Ezt se tudja? Hiszen ez az igazi! — kapott a szón az írnok. — Zsellérlány, innét az uradalmi földekről. Teljesen iskolázatlan. Ezt nevezik Fortuna kegyének! A történelem ugyan feljegyzett olyasmit, hogy egy cselédlány, királynői sorba jutott... de hogy egy ilyen kisvárosban történjék ilyesmi...?!

— S az öregek? Belementek?

A hentes legyintett.

— Örülnek. Az ilyennek a becse hamar elkopik. S akkor marad a cseléd. Méghozzá olcsó! — És gúnyosan nevetett.

Ezalatt a már-már sötétben-elvesző túlsó parton egy másik beszélgetés folyt.

— Itt maradhattak volna éjszakáig, amíg megerősödik a hideg — mondta a leány bátyja. Érződött a hangján, hogy tulajdonképpen haszontalannak tart már minden szót, amely a húga sorsán változtatni akar.

— Veszélybe viszik! Meglássák, nem lesz jó vége! — morogta egy öreg zselléraszony fekete kendőjébe, mint valami agg Szibilla. Körülötte mozdulatlan arccal néztek a ködbe a szabari uradalom cselédei. A kicsinyek, a menyasszony kishúgai, kisöccsei, akikre még ezen a nevezetes napon sem jutott rendes ruha, cipő, s akiket inkább csak a beléjük öntött pálinka melegített, úgy néztek a nénjük után, mintha az egyenesen a mennyországba szállt volna a karácsonyfás szánon.

— Igaza van kendnek: hagytuk elveszni! Milyen erős, dolgos lány volt! Sohasem látom többé! — Így siráncozott a menyecske anyja. De a gyülekezet többnyire néma volt. Nem tudtak mit hozzátenni a dologhoz.

A két part persze nem értette egymás szavát. Talán csak a menyasszony szívében csaptak össze. Közben a menet haladt előre a veszélyes jégen, s a pusztá szava mindinkább elhalt. Már csak a városé hallatszott.

— Én mondom, lesz mit dolgozni a Szokolay-házban! Az öregek csak azért tűrik, hogy ilyen ágrólszakadtat vegyen el a fiuk, mert ennek parancsolhatnak.

— De azért csak szép?

— Nem mondhatnám. Olyan bamba pusztai képe van. Ihol ni, már jól látni őket!

2

BÁR ez igaz történet, hősnőjének külsejét félig-meddig mégis fantázia után kell megalkotnom. Én már csak a hatvanéves arcát láttam. Akkoriban még nem készültek fotográfiák, festményeken pedig csak grófkisasszonyokat, meg másféle gazdag leányzókat örökítettek meg. Ki emlékezne egy kis zsellérlány arcára? Mégha mégoly szép volt is — amit különben nem állítok. Ha visszaadom néki, amit az öregség töpörített rajta, akkor is inkább alacsony, mint magas, izmoslábú, erőcsontú lány áll előttem. Kerekarcú, magashomlokú, szeme színe pedig olyan, mint az éretlen gabonáé. Semmi esetre sem lehetett valami törékeny, a paraszti környezetből kirívó szépség.

Hogy mi juttatta mégis a városba, zsellérsorsból iparosasszonyi módba? Talán a kedvessége, talán az alázata. Lehet, hogy Szokolay úr eszesnek találta, megsejtette benne a jó üzletasszonyt. Egy alkalommal, mikor kintjárt a pusztán, s megvette a disznójukat, a leány alkudozott vele a legkeményebben. Akkor akadt meg rajta a szeme. Szokolay úr gőgös ember volt, s másodszor nem akart vele egyenrangú feleséget. Aki az első házasságát irigyelte, ezen nevethet. Aki

akkor kikacagta a tíz évvel idősebb asszonyért, most irigyelheti ezért a fiatalért. Mert nem a származása, vagy a vagyona miatt volt rátarti. Ezekkel nem törődött valami sokat. A háza például holtáig alacsony vályogház maradt, igaz, hogy a város közepén. Építhetett volna új kőházat, de ragaszkodott a régihez, mert az inkább egy volt vele. A személyére volt gőgös, mint valami nincstelen középkori lovag. A járására, a tréfáira, az erejére. Hogy ez mennyire így volt, az is mutatja, milyen sokat adott az öltözetére.

A legparádésabb iparosmesternek ismerték Baranyában. Külseje után ítélve beillett volna valamely kulcsos város testületi polgárának is, nemcsak a mohácsi Iparoskör vezetőségébe. Híres volt szép arany dohányszelencéje; finom zsebórája és gyémántos inggombjai halála után sokáig bolyongtak a családban, apróbb-nagyobb veszekedéseket szülve.

Most ott ment a menet élén, hatalmas mellével fölfogva az éles szelet, mely a hajdani csatasíkról süvített végig a Dunán, a csatasíkról, ahol egykor learatták a rendeket. Kézenfogva vezette az új asszonykát, aki sebesen lépegetett mellette, hogy követni tudja. Mögötte daliás molnárok, izága kefekötők, göthös vargák, zsíros nagygazdák, akik mind-mind alatta maradtak az ő barbár-lovagi mesterségének. — Több állatot öltem életemben, mint a legbiztosabb kezű grófi vadász! — tréfálkozott néhanapján.

Irma próbált ugyanolyan magabiztos és büszke lenni, mint az ura. Hanem ez sehogysem ment neki. Lám, az előbb is, hogy megsajnálta azt a remegő cigányt! Tán ha nem kínoznák, szebben is tudna játszani szegény — gondolta megbocsátóan. Irmában semmi sem volt azoknak az úri menyasszonyoknak a természetéből, akik egy rossz öltésért a fátyolon majd kikaparják a varrólány szemét, vagy megbotoztatnak egy inast, mert el találta véteni a lakodalmas ceremóniát. Ő mindenkinek hálás volt, hogy ilyen szép lakodalma lehet, még a legutolsó cigánynak is.

Szeme előtt a parton ott nyújtózott a kanyargó kőfallal szegélyezett város. Ezt a falat a nagy árvíz után építették, s tavaszi áradáskor ugyancsak magasan nyaldosta a víz.

Apró házak a Duna partján, beljebb négy kis templomtorony, keresztel, kakassal csúcsukon, egyiken még ott a félhold, a török hódoltság emléke. Nehéz hófelhők ülték meg

a tornyokat. Milyen szomorú időben van az én esküvőm! — gondolta Irma. Milyen jó azoknak a fiataloknak, akik tavasszal, virágzáskor esküsznek majd össze, odakünn a pusztán! Kerekre nyitotta a szemét, hátha meglátja a bábamészködők közt az új szüléket. Talán ide kijöttek eléjük. Hanem helyett egészen másfajta figurák tűntek a szemébe. A híres busók, akiket gyermekkorában annyira szeretett volna látni.

Mikor a lakodalmasok közelebb értek, egész raj futott le eléjük a jégre, s közrefogták a menetet. A cigányzenébe, a száncsilíngelésbe belevegyült a kereplők recsegése és a kolompok szava. A révnél aztán a násznép szánra, kocsira ült. Csak a II. Lajosnak öltözött lovag vágtatott még egy darabig utánuk a mély hóban, mely az utcákban eltüntette a gyalogjárót, megemelte a kocsiutat, s olyanná tette, mintha csak udvarocska lenne két belső épület között. Épp csak a farakások hiányoztak róla. Végre a lovas király is eltűnt a leszállt sötétségben. Egy kerítés mögül karóra tűzött kivájt-tők-halálfej bukkant föl, szeme, orra, nagyfogú szája pokoli tűzben égett a belsejében lobogó gyertyától. Irmának eszébe jutott, hogy a pusztán, itatáskor, szétfutottak a lovak egy ilyentől. A béresek, köztük az ő apja is, egész éjszaka hajkurászták őket, s a legfényesebb amerikai trapper a lábba fulladt...

Messze, a szigeten, nagyot bődült a régi híres fakürt, mikor megérkeztek a Szokolay-ház elé. Itt elbúcsúztak a lakodalmi vendégektől.

— Aztán nézzetek el hozzánk vasárnaponkint! — mondta Szokolay Lajcsi, az új férj közeli atyafia, módos kölkedi gazda. — Mindig szeretettel látunk benneteket, együtt is, meg külön-külön — mondta Szokolay kezét rázva. Mi még benézünk egy kicsit a Körbe, igaz, cimborák? Na, indulás! Ami most jön, ahhoz már nem kell tanúsereg!...

Hangos röhögések, köszönetések közt oszlottak szét. A csöngetésre egy mészárosinas kitárta a kaput.

MIKOR az öregek megtudták, hogy a fiúk másodszorra ágrólszakadt pusztai lányt akar hozni a házhoz, csakugyan nem nagyon tiltakoztak. Ők így jártak jobban. Ha egy módos, s kissé már vénecske iparos- vagy gazdálányt vesz el Szokolay úr, aki már maga is túljárt a negyvenen, akkor nekik befellegzett! Jobb, ha megmérgezik magukat. Az első asszony ellen csak-csak tudtak védekezni, akkor még ők is fiatalabbak voltak, lassacskán mondtak le mindenről, s engedték át az uralmat az új asszonynak. Lépésről-lépésre szorultak a hátsó-szobába. Szerencsére ennek a libának nem sok szava lesz. Nélkülük meg sem tud majd moccanni. Hol tanult volna ez ilyen házat vezetni? Csak lerobotolta, amit kiszabtak neki és kész. De önállóan dolgozni? Sohse fog! De nem is baj, fő, hogy ereje legyen a munkához.

Ki is tört az öregeken minden nyavalya, betegség arra a hírre, hogy dologbíró fiatal teremtés kerül a házhoz. Mindenféle lábfájások, csipőszúrások, csúzok előjöttek. Nem mentek el már a lakodalomba sem. Azért is adták a beteget, hogy kifelé azt a látszatot keltsék: nem vállalják a rokonságot. Hiszen a Szokolayak kurtanemesek voltak. Befelé azonban annál jobban örültek, hogy ilyen asszonyt kaptak a házba.

Most, hogy az új házasság megérkeztek, csak kidöcögtek eléjük a kapuszínbe. Irma tisztelettel kezecsókolott nekik.

— Hagyd édes lányom, hagyd csak! Az uradnak csókolj kezet, ő emelt föl a szegénységből. Aztán sohse felejtsd el, mivel tartozol ennek a háznak! — mondta az öregasszony, amit előre kigondolt.

— Ne oktassa Irmát! Inkább kotródjék és készítse a vacsorát — förmedt az anyjára Szokolay. — Gyere — fordult a feleségéhez — megmutatom neked a házat. Úgy kell ismer-ned, mintha itt születnél volna. Minden szem babról tud-nod kell. Nagy a cselédség, sokat lopnak.

Azzal végigvezette Irmát a három nyirkos, udvarra nyíló szobán (ezekben a régi iparosházakban a bolt volt az egyetlen világos, derűsebb helyiség, ott is tartózkodott a család leginkább, meg a közvetlen mellette levő kis szobában, a töb-

bit csak ravatalozásra, gyerekszülésre, alvásra, meg vendégszállásul használták) — megmutatta neki a nagykemencés konyhát, az inasok szobáját, ahová létrán kellett fölmenni a műhelyből, s ahol két emeletes ágy állt, szomorú, nyirkos vackok, nehézálmú messziföldi fiúk számára — mert a messziföldi inas a jó, az nem tud hazaszaladni minden pofon miatt — aztán a füstölőt, ólat, istállót. Legvégül pedig a bezárt üzletet. Irmára nem tett kellemes hatást a Szokolayház. Sötét, nehézlevegőjű szobák, hátul meg minden faggyúszagú volt és ragadt a zsírtól. De azért mint valóságos csodára nézett a nagy hordó zsírokra, hatalmas szalonna-táblákra, rengeteg befőttre, cukorra, s az ismeretlen, furcsa babfajtára, a kávéra: egyszerűen mindarra a bőségre, amit eddig álmában sem látott. A falra akasztott díszes porcelán sótartó, a nagy sárgaréz edények, serpenyők, a konyhakredencben tündöklő rengeteg festett üveg pohár mind-mind megdobbantották a szívét. Nem tudta megállni, hogy ki ne vegyen egy pohárkát. Vágyakozva forgatta a kezében. Szokolay úr fölényesen mosolyogva nézte. Irma észrevette, s gyorsan letette a poharat. Közömbös arcot csinált. Ettől kezdve igyekezett magába fojtani az álmélkodást. Nem akarta, hogy lenézzék érte. De magában annál inkább számotvetett új életével.

Hogy ő ilyen hatalmas háztartásnak az asszonya lett! Hogy mindennap húst ehet, még vacsorára is! Ha ezt az otthoniak látnák! Boldog alázattal pillantott fel az urára. Elhatározta, hogy lelkeszakadtából dolgozni fog, segít neki. De aztán mindjárt belenyílt a szívébe egy új gondolat. Odahaza a kishúga, meg a kisöccse hétszámra nem lát cukrot. Föltette magában, hogy ő a magáét mindig félreteszi majd, s ha aztán meglátogatják, odaadja nekik. De vajjon nem lopás ez? Van-e joga bármit is elajándékozni ebből a házból? Most már az övé is itt minden? Vagy azzá lesz, ha sokat dolgozik és maga is szerez hozzá? Eddig erre nem gondolt. Hiszen nem akart ő idejönni feleségnek, szívesebben maradt volna a pusztán. Így nem is volt lelkiismeretfurdalása, hogy jobb sorba kerül, mint az otthoniak. De most, hogy benne volt, mindjárt sajogni kezdett értük a szíve.

Az elszegődök fájdalma, fogadkozása és előlegezett hála töltötte el a szívét ezen az első estén. Hogy elsősorban

hitvesi hűségre, szerelemre szegődött, arra alig gondolt. Hogy lányokat ilyesmiért feleségül vesznek és eltartanak, csak magukért, csak a szépségükért, ez úgy hangzott Irma fülében, mint valami kísértő szava. Volt öneki kelengyéje? Nem alig több holmival érkezett-e ide, mint ami az elszegődő cseléd lányok kis batyújába befér? Hát akkor ki ő itt? Aféle dologtalan, romlott fehércseléd, akit csak *azért* tartanak? Nem, ilyen nem akart lenni. Arra, hogy a papi ceremóniától ő most már egyivású lett a nála rangosabb urával, olyan valaki, aki felszentelt ranggal bír ebben a házban, egy percig sem gondolt. Sokkal több józan esze volt. Legszívesebben mindjárt nekiállt volna súrolni, hogy megtisztuljon lelke az utálatos gondolattól, hogy szeretőnek jött ide.

A vacsoránál alig evett valamit, amit persze arra magyaráztak, hogy fél az éjszakától.

— No igyál egy kis bort. Egy kis bort igyál legalább! — kérlette az ura. Irma megivott egy pohárral, s rögtön forogni kezdett vele a világ.

Ekkor lábához dörgölődött a macska és bizalmasan ropogni kezdett a tűz. Odakünn, vékony hangon, szánok csilingeltek, mint elkésett bárányok. Ezer kéményből pipált a kisváros, s a szép, murijáró téli utcákon mentek a farsangosok, butykost lóbálva, énekelve, pirosuló fülekkel.

A sokác házakból guzlicaszó hallatszott. A sváb portákon thüringiai dalokat fújtak. A Dunaparton, a halászok negyedében tamburaszónál mulattak a református magyarok. A lékek mellett feltámasztott hálókön hárfázott a szél. Ropogtak a partravont vízimalmok. A legöregebb harcsák sem emlékeztek ilyen hidegre.

Hordta a szél a havat a cínterem felé, föl a Kápolnadombra, s a kanyargó utcácskák, mint megannyi ródlipálya, futottak valami csodálatos álombeli tornaviadal döntőjében a hold felé — ahogy azt a híres sportbajnok, Sípos Berci, az ügyvédbojtár, aki részegen támol ygott haza a temető mellett, félálomban elképzelte.

A Szokolay-ház ablakát hajdani világgáment céhlegények verték elkeseredett ököllel és Irma hajnal felé, mikor fölébredt, hirtelen megérezte az ablaktáblák haragos zörgéséből, hogy az ostromlott portán belül került, a nyugtalan álmú gazdagok közé.

ÜZLET ÉS EMBERÉLET

1

HÁROM HÓNAPPAL KÉSŐBB, egy tavaszi reggelen Szokolay úr hangos kiáltása verte föl a házat.

— Pista! Marci! Hé! Felkelni az anyátok istenit!

Két borzas inasfej jelent meg a műhely fölötti ablakban.

— Befogni, megyünk Baracskára!

A fejek eltűntek, s egy perc múlva már ereszkedett le a létrán a két félig-felöltözött, álmos, csipásszemű gyermek.

Szokolay úr sarkonfordult és indult vissza a szobába, mosakodni, csizmát húzni, kipederni a bajuszát, s némi pálinkát inni, már ami ilyen reggeli készülődéskor szükséges.

A küszöbön már ott állt Irma. Egy szál ingben és alsószoknyában a csípős reggelben.

— Megint vásárra megy, édes uram?

— Oda hát. Baracskán vannak a legszebb lovak...

— Egyedül hagy piaci napkor?

— Baj az? Ügyes asszony vagy te! Jobban ellátod a boltot, mint akármelyik iparosasszony. Na, siess, hozz hamar egy lavór mosdóvizet...

Mikor látta, hogy Irma lehajtott fejjel indul a konyha felé, utána ment a szobán át.

— Ne búsulj, Irmus. Hiszen már a vevők is téged szeretnek jobban. Minden ficni-fecni kis hússal elbajlódsz. Igazi üzletasszony vagy!

— Hát maga mi?

FÜVÉROSI VILAMOSVÁSUTI FŐMŰHELY
KÖNYVTÁRA

— Én? Nemesember vagyok lelkem. Nekem kell a jövőmenés, kocsikázás, állatnézés... Csak a magadfajta tud mindig egyhelyben ülni, kedves lenni a sok kódis vevőhöz...

Érezte, hogy elvetette a sulykot.

— Nem azért mondom, hiszen becsüllek... Sohse bántam meg, hogy elvettelek. Úgy feltalálod magad, mintha tudjisten milyen gazdaságba születnél volna!

— Azt hiszi, mert zsellérlány vagyok, nem tudhatok a magam esze után dolgozni? Ispán meg kasznár nélkül felfordulna velem a világ?

— Dehogy hiszem, galambom! Azért is hagylak egyedül. No, isten áldjon! Nemsokára nyithattok ki. Aztán a kaszszára ügyelj! A legény meg egy inas itthon marad.

Azzal fölült a kocsira s búcsút intett a levert asszonykának. Majd elgázolta az inast, aki kitárta előtte a kaput. A fiú még be is zárt utána, úgy futott a kocsi után az utcán és menetközben kapaszzkodott föl.

Irma tiszta kötényt terített maga elé s indult kinyitni a boltot. Az anyósa most jött ki a szobából, ájtatos arccal, feketében, imakönyvvel a kezében. Ment a reggeli misére.

Akkor harangoztak hatot.

2

VOLT A PUSZTÁN Irmának egy kisöccse, aki különösen szerette a nénjét. Ő tudott legkevésbé belenyugodni Irma elvesztésébe. Hogyisne, hiszen többet volt vele, mint az anyjával. Irma törődött, játszódtott vele. Ez a gyerek, ha valamiért megpofozták, mindjárt azzal állt elő: Elmegyek Irma nénémhez! — Ahhoz ugyan mehetsz! — felelte rá az apja. — Ki is lökne Gábor bátyád menten! Gyurka várta, hogy Irma majd üzen, küld néki valamit, de hiába. Mégsem tudott belenyugodni a végleges szakításba.

Ezen a reggelen megintcsak szájontörülte valamiért az anyja, s Gyurka világgámenési terveket forgatva a fejében vágott neki a majornak. Így került a kocsiszín elé.

A parádéskocsis éppen húzta ki a nehéz batárt.

— Hová mennek Lajos bácsi?

— Mohácsra.

Nagyot dobbant Gyurka szíve.

— Vigyen el magával!

— Még mit nem, öcsém! Hiszen úgy festesz, mint valami madárijesztő. Nem csúfíthatom el veled a fényes fogatot! — A parádéskocsis sujtásos attilát és bársonyos, bojtos süveget viselt.

— Legalább engedje meg, hogy elbújjak ide a csomagtartóba.

— Miért akarsz te olyan nagyon a városba menni, hé?

— Irma nénémhez.

— Azám! El is felejtettem, hogy neked gazdag rokonságod van odabenn! — mondta a kocsis és gúnyosan nevetett. — No nem bánom, amíg elmegyek a lovakért, csinálj amit akarsz...

Így aztán Gyurka elrejtőzött a batárban és rábízta magát a jószerencsére.

Nemsokára érezte, hogy a kocsi finom ringással elindult, és a szín előtti gyepről legördülve — itt a paták csak tompa dobajt adtak — ráfutott a kavicsos útra, amely az urasági épület elé vezetett, s ahol mintha csak csörgő gyöngyben gázoltak volna a kényeslábú lovak, mint a táncosnők, akik bokájukra gyöngyfüzéreket kötnek.

Az uraság elbúcsúzott a feleségétől és Gyurka ijedten hallotta, hogy csak késő este térnek haza. Hanem most már csak hatalmas verés árán kerülhetne volna el a kalandot. A következő percben egy köteg szűzdohányt gyömöszöltek a csomagtartóba, éppen az arca elé. Mindjárt szörnyen facsarni és szűrni kezdte az orrát. Szerencsére a búcsúzkodás nem tartott sokáig, s a kocsi éppen elindult, mikor hatalmasat tüsszentett...

Ugyanaz a komp hozta át őket a Dunán, amely Szokolay uramat elvitte.

... Mikor Gyurka a forgalmas városi utcán találta magát, először azon csodálkozott el, hogy mennyi ember van a világon. Éppen hetivásár volt és az úttest két oldalán kora ülte, parasztszekerek álldogáltak. A piacnak ezen a részén babot, lencsét, szárított-gyümölcsöt, tavaszi zöldséget árultak. Az előbbieket literszám, az utóbbit kisebb-nagyobb

szakajtókkal, illetve csomószám adták. Kézimérleg még alig volt forgalomban. Oláh cigányok kínálták teknőiket. Halárusok kádjaiban hatalmas pontyok, harcsák ficánkoltak, melyek tízszer is elszakították volna Gurka hitvány kis horgászsinégét. Pedig hány nyári délutánon ábrándozott a kanálistparton ilyen zsákmányról! Nagy zsákokban tört-paprika, só és cukor várt a vevőkre. Hogy ezekből egy helyen ilyen sok van, holott otthon mindig csak vézna kis zacskókkal volt belőlük, s azokat az anyjuk úgy dugdosta, mintha aranyak lennének, ez a látvány úgy hatott Gyurkára, mintha a folyam forrása után, egyszerre szeme elé tárulna a torolata...

Rövid kóborlás után lacikonyha elé került, ahol alacsony, nagybajszú emberke, meglehetősen mérges és savanyú arccal osztogatta a véreshurka- és kolbász-darabokat, s a sístergő cigánypecsenyét, egy asszonyszemély segédletével.

— Mit koslatsz itt, gyerek? — csórni akarsz?! — förmedt rá a nagybajszú. — Eltakarodj, mert mindjárt nyakonlőtyintlek egy kanál forró zsírral!

Erre a kegyetlen kijelentésre Gyurka tüstént elfutott néhány lépést.

— Az öregisten lop magától! — kiáltotta vissza mérgesen. — A nénémet keresem. Itt van a városban, csak azt nem tudom, merre? — tette hozzá segélykérően, mikor látta, hogy egy kövér asszonyság jóindulattal hajol fölébe.

— Ne félj, no! — mondta a tömött-kosarú fehérnép. — Ki a nénéd? Hogy hívják akinél szolgál?

— Nem szolgál. Szokolay Gábor uram felesége.

Erre az asszonyság meghökkent, a lacikonyhás pedig jelentős pillantást vetett a feleségére.

— Gyere csak ide! — hívta Gyurkát. — Hogy kerülsz erre?

— Most jöttem épp. Mi köze hozzá?

— Hiszen csak útba akarlak igazítani, te taknyos! Látod azt az alacsony hosszú házat ott? Sárga színe van, s ökörszarvak vannak a kapu fölött. Az a Szokolay-ház. Ott találod meg a nénéd. Aztán, ha azt akarod, hogy kedvesen fogadjanak, mikor belépsz, mondd, hogy Galabics úr üdvözlötte a tisztelt szaktársát!

A fiúcska óvatosan somfordált a bolt elé, amely tele volt vevőkkel. Fönt a magasban, a pult mögött, mindjárt megpillantotta Irmát. Szokolay urat azonban sehol sem látta. Ígylát előbátorkodott.

3

IRMA egy kis kiáltást hallatott, mikor megpillantotta az öccsét, aztán eléje futott és magához ölelte. Oda volt az örömtől és a meglepetéstől. Egy pillanatra egészen megfeledekezett a zsúfolt üzletről.

— Hogy kerültél ide? Baj van-e otthon? Anyus küldött? — ostromolta kérdésekkel.

— Nincs baj. Magamtól jöttem. — Nem merte mindjárt bevallani, hogy milyen kalandra vállalkozott. Mire szólni tudott volna, Irma már belátta, hogy most úgysem tudnak beszélni.

— Gyere, Gyurikám, hátraviszlek a konyhába, ott megleszel, amíg elszabadulok innét. Biztosan éhes is vagy! Istenem, istenem, milyen kár, hogy éppen most ennyi a dolog!

Irma már megtanulta, hogy mit jelent az üzlet. A bolt-nak akkor is menni kell, ha haldokló van a háznál, hát még, ha vendég! Hányszor öltöztek föl éjszaka közepén, mikor hajósok zörgettek a kapun! Szokolay úr felverte az inásokat, akik hunyorgó szemmel bámultak a lámpás fényébe. Aztán gyorsan befogni, kihordani a húst és le a kikötőbe! Ha baromfi kellett, Irma néha húsz csibét, kacsát is vágott, forrázott le és pucolt meg éjszaka, míg az ura meg a legény csak bóbiskolt, vagy pálinkázott a hajósokkal, s szívták a finom török, pipaszár hosszúságú bolgár, vagy vaskos román cigarettákat. Egy vér volt körülötte minden. Pedig odahaza hogy tudott szeretgetni egy tyúkocskát, kislibát! Mire a nehéz hús-kocsi kigördült a kapun, holtfáradtan bukott az ágyba. Hajnalban pedig már nyitni kellett. Mintha minden éjjel tűz lenne az ilyen háznál! Csak az öregek fertálya maradt sötét. Irma ilyenkor arra gondolt, hogy ők is a nyugalmas öregkorért küszködnek.

Az anyósa most is csak tessék-lássék rakosgatott a konyhában, még tüzet se gyújtott. Az öregember meg pipázott a kemencepadkán.

— Az öcsém... — kezdte Irma. — Bejött a pusztáról. Adjon neki egy karéj zsíroskenyeret. Most nem érek rá beszélni vele.

— Hát csak maradj itt, ha akarsz — mondta az öregasszony. — Bemék helyetted az üzletbe.

Gyanús volt neki az anyósa jóindulata, de ha elutasítja, még rosszabb. Húzta a vágy is, hogy az öccsével maradjon.

— Köszönettel veszem, ha nincs terhére. Itt van a kasszakulcs. Szeretnék hallani édesapámékról.

Az öregasszony betepegett az üzletbe, az ura meg vette a kalapját és ment ki lófrálni a forgalmas utcára. Irma mindjárt nekilátott ebédet készíteni. Így, sietve-kapkodva, majd az éléskamrába szaladva, majd a tüzet igazítva, beszélt az öccsével. Nemsokára már főtt a bab meg az oldalas.

— Mi újság otthon? — Nem beteg-e valaki? Tatarozták-e a házat? Volt-e lakodalom, született-e gyermek? Beszélj hát, édes Gyurikám!

De Gyurka inkább csak a kutyákról, macskákról, lovakról tudott részletesen beszámolni. Madárfészkekről, ürgeöntésről, cseresznyeérésről. Irmának ez is elég volt, hogy honvágyat kapjon. De szép tavasszal a pusztát! Friss szelek zúgnak a vetések felett, tisztulnak az apró vizek, s először szépek a lányok, levetve magukról a nyomorult, szegény téli göncöket!... Ó, ha köztük lehetne! Hanem ő már soha. Hiszen gyereket vár...

Gyurka közben már a harmadik karéj zsíroskenyeret majszolta. Most hirtelen elkapta magától a kenyeret és ijedt-bambán eltátva hagyta a száját.

— Mi történt veled, hé?! Tán kavicsra haraptál?

Intett, hogy nem. Hanem a foga. Kiesni készült.

Irma boldogan elnevette magát.

— Na várj, mindjárt segítünk rajta!

Gyorsan szaladt cérnáért, egyik végét finoman ráhurkolta a gyenge fogacskára, a másikat meg a kilincstre. Zsuppsz! — becsapta az ajtót, s a kis tejfog már a sarokban gurult, hogy ugrott utána a macska.

Olyan jól esett végre gyerekekkel foglalkozni a sok öreg után! Odahaza megszokta, hogy a nála kisebbekkel játszódjék, bajlódjék. Itt meg legfeljebb ha az inasok voltak fiatalok, de azok is öregemberként igyekeztek viselkedni. Akkor voltak boldogok, ha bagó- meg pálincaszaguk volt és csúnyábban káromkodtak, mint a legöregebb legény. Megijedt volna tőlük az édesanyjuk.

Most aztán vígasz is kellett a kiállott fájdalomra, s Irmának eszébe jutott az apránként félretett cukor. Nagy zacskóra való volt már, mert mindig keserűen itta a reggeli kávé. Előszedte a cukrot egy foltozásra félretett fazék aljából és odaadta az öccsének.

Gyurka roppant megörült a cukornak, hiszen most már biztosan megdícsérik odahaza a vállalkozásért. Hanem egyszer csak eszébe jutott a hazatérés. Hol találja majd meg a kocsit? Ki tudja, melyik utcasarkon áll azóta? Szepegve nézett föl Irmára. Most látta csak, hogy annak az alakja hogyan megtelt, mennyire megkeményedett az arca. Már néki is kontya van, mint odahaza az anyjának. Igaz, hogy nem olyan zilált, de azért csak nem copf!

— Nem tudom, hogy mék haza, édes néném? Bújva jötem...

Irma megfogta a borzas, nyíratlan fejét, s vagy kétszer megcsókolta. Most látta csak, milyen piszkos a hajátöve, le egészen a homlokáig.

— Látszik, hogy magadtól jöttél! Ha édesanyám küldött volna, előbb beüti a cseberbe azt a kormos fejedet! Gyere, gyorsan megmosdatlak ebéd előtt.

Forróvizet öntött a nagy lavórba és levetkőztette a fiút. Az inge, a kis kabátkája, a kapcája, mind-mind madárijesztőre való rongy volt, itt is reccsent, ott is reccsent, amikor lefelé húzta. Hát a csizmája! Sarka nem is volt már, a kergén járt szegény fiú.

Ő meg itt él ebben a bőségben, roskadásig telt fehérneműs szekrények, öregládák, színültig telt zsírosbödönök, meggörbült oldalas és szalonnatartó rudak paradicsomában, ahol a hízók is jobb kosztot élnek, mint elhagyott szülei, testvérei, atyafiai odahaza... Ó, hogy futott volna be a szobába, hogy a nagyobbik fehérneműs szekrényt kinyissa, s onnét válogasson a fiúnak pár viseltes ruhadarabot! De

ment volna akár a boltba is, hogy vadonatúj holmit vegyen rá.

Ha cseléd lennék, megtehetném! — jutott hirtelen eszébe. Biztosan lenne egy kevéske félretett pénzem, s azzal azt csinálhatnék, amit akarok. Hanem így holtomig az uramé után élek!

A fiú prüszkölve dörzsölte a fejét.

— Kefével te! Ne sajnáld!

Maga is nekiesett a mosdatásnak. De késfoka kellett volna ide, mint a koszos malac bőréhez a forrázóteknőben. Még a második víz is olyan színű volt utána, mint a must. Aztán megtörülgette, hogy csak úgy ropogtak a kis csontjai. Sovány volt a fiú, szinte lötyögött rajta a bőr. Hogy a pizsok lement róla, feltűntek testén a bolhacsípések lila, tűszúrásnyi pettyei, sűrűn, szinte egymást érve. Még jó, hogy kullancs nem volt benne...

De mit kezdjen most már a tiszta fiúcskával?

Nézte a borzas fejet, a tátott-szájú sovány kis arcot, s a maga születendő gyermekére gondolt, akit ugyanígy fog nyolc-tíz esztendő múltával csutakolni, ha este hazatér a játékból. Szemét könny lepte el. Az otthoniakért nem sokat tehet. Nem is számít a szeretetükre. Hiszen nem is üzennek neki. Elveszettnek tartják. Hogy ez a gyerek eljött, az is csak véletlen. Hanem a maga gyermekei, azok ragaszkodnak majd hozzá.

Hirtelen eszébe jutott az üzlet. Ha valami baj támad!...

— Jaj istenem! — kiáltott fel halkán. Ijedtében ott hagyta a meztelen gyermeket a konyha közepén és szaladt be a boltba.

Az anyósa éppen egy szakácsnéval perelt, aki most hozta vissza az imént vásárolt húst, mert az asszonya — az állatorvosné -- többnek találta benne a csontot, mint amennyit a hús elbír. Irma már tudta, hogy az állatorvost, Buzinkay urat, nem szabad megsérteni. Azonnal a pult mögé sietett hát és kiragadta az öreg legény kezéből a bárdot. Annyi húst vágott a csonthoz, hogy még Buzinkay kutyáinak is jusson belőle. A morcos szakácsné mégis köszönés nélkül döcögött ki a boltból.

— Látom, ugyancsak könnyen bánsz az urad jószágával! — fortyant föl az öregasszony.

— Csak bízsa rám, anyika! Tudom, mit teszek! Polgármesternek, vendéglősnek, plébánosnak, orvosnak nem lehet akármit odavetni! Az uramtól tanultam így...

— Akkor se méretlenül! — vágta rá az anyósa s nagy dirrel-durrall vonult le a dobogóról.

Irma megvárta, amíg a szék kihül utána, aztán megtörölte kezét, amely csupa vér és zsír volt a kés nyelétől. Nem jött több vevő. Az öreg legény cigarettát sodort és kiállt vele pőfékelni a bolt lépcsőjére.

Ez annyit jelentett, hogy közeledik a déli zárás ideje. Irma meg akarta számolni a pénzt, de most meg a hirtelenében magárahagyott, meztelen gyerkőc jutott az eszébe, s azt hagyta ott elintézetlenül. Éppen csak, hogy bezárta a fiókot.

Ahogy indul végig az udvaron, megnyílik az apósáék ajtaja, s az öreg legényes fürgeséggel penderül ki rajta, kezében borosüveggel.

— Hová-hová, apámuram?

Az öreg a tettenértek bosszúságával a hangjában, csak foghegyről válaszolt:

— Gondoltam, hozok egy kis homokot, hogy meg ne ártson a füstölthús. Ég a gyomrom, ha nem ihatom reá. S különben is? Kinek mi köze hozzá?

Irma most már sejtette, hogy baj van. Honnét került volna az öreghez pénz?

Gyorsan viasszaszaladt az üzletbe, hogy megszámolja a bevételt. Amint ott hegyibe rakja az apraját, egyszercsak érzi, hogy megérintik a karját. Gyurka volt, közben magára szedte a viseltes gönceit. Az öregasszony küldte utána. Tán ezzel is rossz látszatba akarja hozni.

Gyurka csak nézte a rengeteg pénzt és magában gondolta, hogy bizony a nénje adhatna neki egy pár fényes forintot.

Irma hamarosan látta, hogy a pénzből hiányzik. Legalább 25 forinttal kevesebb, mint amennyit az eladott marha- meg sertésoldalak kitesznek. A hús pedig olcsó manapság. Sírva fakadt. Gyurka nem tudta, mi lelta a nénjét, hogy ennyi pénz közepette sír.

— Jaj, édes Gyurikám, jobb lenne, ha én is elmennék veled. Nem lesz többé becsületed az uram előtt!

Nem is vígasztalódott meg Irma, amíg Gyurka ott volt. A bab is odakozmásodott, a tűz is kialudt. Amelyik ház kéménye pedig nem füstöl délben, ott nagy baj van!

Az öreg legény nem tudta nézni a síró asszonykát. Mikor az öregek nem voltak ott, bizalmasan hozzáhajolt.

— Kölcsönadom a hiányt, aztán apránként visszaadja.

— Nem lehet — nézett rá a könnyek közül Irma. — Magát hamarosan elküldi az uram. Vén már az erős munkára.

Most aztán az öreg fickó is elszomorodott. Csak annyit mondott, hogy: A ménkő üssön ebbe a házba! — azzal elkóválygott a ház hátsó részébe, leült az inas-szoba létrájának fokára és könnyes szemmel pipára gyujtott. Ott ült estig.

Irma hamarosan útnak indította az öccsét. Nem akarta, hogy a gyerek így lássa. Meghagyta neki, hogy amíg nem üzen érte, ne jöjjön többé. Az oldalast azonban kivette a lábasból és úgy ahogy volt, odaadta neki. Ott az öregek szeme előtt. Ha már agyonütik, oka is legyen. Nem szóltak azok egy kukkot sem. Olyan vésztojósóan hallgattak, mint két gyászos madár.

A fiúcska szomorúan indult neki a városnak a nénje könnyes csókjával az arcán, amelyet csípett rajta a hűvös szél. Úgy nézett vissza a Szokolay-házra, mint amit sohasem lát többé.

Mire bealkonyodott, rátalált a batárra a Kaszinó előtt. Az esti szelek a mezők illatával kalandoztak a város felett. Gyurka lélekben már a pusztán volt. Nem is ügyelt a finoman öltözött leányzókra és ifjúurakra, akik orgonacsokorral a kezükben el-elstétáltak mellette. Ebben az időben már gondozták a németutcai kerteket, gyarapodott az idetelepült polgárság. A kis Emmák, Ilsék magasabban hordták az orukat az iparoslányoknál...

Gyurka nem várta meg az indulást, beült a poggyászláda fenekébe s magára húzta a tetőt. Ott sírdogált a sötétben, amíg a kocsi elindult.

Hallotta a patkók csattogását a városi kövezeten. Kip-kop, kip-kop, nemsokára vége szakadt az utcának. Aztán az eső is pattogni kezdett a láda fedelén...

4

HÁT téged mi lelt? — kérdezte Szokolay úr, mikor este lerázta vizes kabátját, helyére tette az ostort és meglátta a kisírtszemű asszonyt.

— Biztosan az öccsét siratja. Hogy nem tarthatta itt! — mondta a vénasszony.

— Ugyan má', no! Lesz teneked gyereked, akivel bajlódj.

— Ha maga agyon nem üti.

— Mért ütném agyon? — kapta föl a fejét az ember.

— Megbolondultál?

— Hiányzik a pénz a kasszából. A maga anyjára bíz-
tam és most hiányzik.

Szokolay arca elborult.

— Mennyi?

— Vagy huszonöt forint.

— Engem ne gyanúsíts! — szólt közbe az öregasszony.

— Mondd csak meg, hogy elküldted az otthoniaknak.

— Egy fillért se.

— És a cukor?

Irma elpirult. Az ura mindjárt észrevette.

— Cukrot azt adtam egy staniclival. De azt magamtól
spóroltam el.

— Nem egy staniclival hiányzik. Meg van az két kiló is!

— Az anyátok úristenit! — horkant föl Szokolay. —
Kotródjék a fenébe! — kiáltott az anyjára. — Te meg Irma,
arra felelj, kire hagytam én az üzletet?!

— Énreám. — És rázta a zokogás.

Szokolay nézte a reszkető asszonyt. Gondolta, ha meg-
üti, csak az ő kára. Mert nagyon erős keze volt. Így hát
csak ennyit mondott:

— Ha a pereputtyodból mégegyszer beteszi a lábát va-
laki a házamba, agyonverem!

És jól bevágta az ajtót. Ez is az ő kára volt, mert lehullt
a vakolat, s kibukkant alóla a vályog.

Ennyivel le is zárult a dolog. Csak Irma mondta még
könnyesen a vacsoránál, ahol az ura rá sem nézett:

— Megszolgálom én még ezt a maga utódjainak! Meglássa, megszolgálom...

A cukrot, meg valami 15 forintot évekkel később az öregasszony szalmazsákjában találták meg, mikor fölravatalozni vitték s kiszellőztették utána az ágyat. A többi pénzt az öregember lassacskán eliszogatta.

Csak Gyurkának mondta még sokáig az apja, vagy az anyja, ha pofonverték:

— No, mész-e Irma nénédhez?

Aztán őt is elvitte katonának a császár...

A KICSINYEK FARSANGJA

1

Tíz ESZTENDŐ telt el. A Szokolay-ház megöregedett, a város megfiatalodott. Igaz, hogy ott a ládafiában meggyűlt a pénz, a város kasszája meg csaknem kiürült a sok közkiadástól.

Új aszfaltos gyalogjárók épültek. A szép barokk palotát, amely a pécsi püspök nyaralóhelye volt, s ahol a szerencsétlen II. Lajos töltötte utolsó éjszakáját a csata előtt — a város megvásárolta. Zárt parkját nyilvános sétahellyé alakította: hadd legyen a németutcai kisasszonyoknak hol sétálgatni a gavallérjaikkal. — Az épületet kitatarozta és polgári iskolát nyitott benne. A régi kis fakomp helyett vaslemezekkel borított hatalmas alkotmány hordta-vitte át a szekereket a Dunán, a vígan pöfögő „Tomori” nevű vontató mögött. A révet kikövezték. Végezetül felépült az új belvárosi plébánia-templom.

A rongyos gyerkőc-bandák farsangi maskarájukban a modern utcákra már nem illettek úgy, mint régen, az álomba-hullt, szénaillatot lehelő udvarok, alacsony, tömpekéményű házak közé. A régi Mohács, a kis parasztváros, — amelynek házai egy-egy török bég gyűjtogatása után újra csak kinőttek a földből — eltűnt. Egyre több tisztviselő, kaputos ember járt az utcákon.

Delet harangoztak.

A néptelen utcán Horvát járásbíró úr hórihorgas alakja közeledett, szemüveges, diáksapkás fiával. Messze a háttérben, a tér túloldalán három maskarába öltözött, bebugyolált

arcú, kereplős gyerek baktatott. A rikító, bogáncsos-kötésű harisnyájukról messziről látszott, hogy sokácok.

Mikor a Szokolay-ház előtt elhaladtak, Horvát gyengéden megkoppantotta botjával a falat:

— Látod fiam, ilyen házból kell feleséget szerezni!

— Nem valami fényes. Vályog.

— Kívül. De belül arany! Van itt minden: pénz, föld, szőlő! Amit csak akar az ember. Amellett, hallom, hogy a fruskák is csinosak...

— Mikor nősülhetek én még!

— No csak mondom! Mert a jeles bizonyítvány még nem minden!...

Tovább forgatta a fejében a gondolatot, amely már régen megtetszett neki: gazdag iparoslányt fog elvetetni a fiával. Nem engedi, hogy szegényen nősüljön, hogy valami úri freuleint vegyen el, a kényes formájáért! Ő tudja, mit jelent az olyan házasság! Van az egyszerűbb ember gyermekében is finom, szemrevaló. Ez a Szokolay alkalmas médium: nagyravágó, büszke ember, tetszene neki az úri vő. Igaz, hogy bolondság még ilyesmiről ábrándozni. S különben is: itt vannak a Tercsics-lányok, a Schmidtek, a Bognárok: majd Benő választ magának!

Így lépkedett hazafelé a fiával, minden ház előtt felmérve magában, hol mekkora a vagyon. Legszívesebben keresztet írt volna a jelentősebb házak kapujára, krétát vett volna elő, hogy a kapufélfán gyors számításokat végezzen a tulajdonosok pénzügyi helyzetét illetőleg.

Horvát járásbíró úr a bírói székben ülve is már régen vagyonuk szerint ítélte meg az embereket.

2

BIM-BAM, bim-bam, dörögtek a harangütések, mintha forró ágyúgolyók hullottak volna a Szokolay-ház udvarára, nagy füstölgéssel. A szomszédos új templom harangszava visszhangzott a ledöngölt köveken.

A valamikor sima udvar bizony hepe-hupás volt már. Eső után, vagy olvadáskor mindig tele volt tócsával, mert a kövek évről-évre egyenetlenebbé koptak a nehéz kocsik alatt.

Most éppen kisütött a nap. Az ereszről csöpögött a hólé, vékonyodtak, töredezték a jégcsapok, s az ölfák friss gomba-illatot leheltek magukból.

Alig ért véget a harangszó, megjelent a konyha küszöbén Irma, hatalmas levesestállal a kezében. Könyökével behúzta maga után az ajtót, s indult végig az eresz alatti járdáskán. A fal mellé húzódott, nehogy a tetőről belécsöpögjön a víz az aranyló húslevesbe.

Mióta nem láttuk, menyecskéből érett asszony lett. A napsütésben itt is, ott is megcsillant egy-egy ősz hajszál a fején. Ruhája se volt olyan színes, mint régen. Csak a vállára terült egy piros kendő; tán még a baracskai vásárból való. Főzés közben ezzel kötötte be a fejét.

Bent a szobában három gyerek ült a színes abrosszal terített asztal körül. Egy fiú és két leányka. A nagyobbik, aranyhajú, fehérbőrű kislány, idegesen babrálta a hajfonatait, s lábacskájaival dobolt a padlón.

— Siess már anyú! Este lesz, mire elindulhatunk!

Irma elengedte füle mellett a pökhendi gyerekszót.

— Szaladj át apádért a plébániára, Zsiga! — mondta a fiának.

— Menjen Irmus! — dünnyögte a vasgyúró fiúcska.

— Menj hát te — nézett Irma a kisebbik lányra.

A barnahajú, komolyarcú leányka szó nélkül felkelt és kiment a boltba. Hallani lehetett, hogy csilingel utána az üzletajtó.

— Várjátok meg apátokat! — mondta Irma és sietett vissza a konyhába.

A két Szokolay csemete fogta a villát, mindegyik kibőkött a levesből egy hatalmas májgombócot és rágcsálni kezdtek.

Kisvártatva újra megcsendült a boltajtó és a kövezet megdobbant Szokolay nehéz léptei alatt. A két gyerek sietve szájába gyömöszölte a gombócot, nehogy az apjuk észrevegye, hogy már belekezdtek az evésbe. Majd megfulladtak

tőle. Köszönni se tudtak, csak néztek kimeredt szemmel a hatalmas emberre.

A kis Irmus le se ült, futott hátra a konyhába.

— Mi az, megnémultatok? — kérdezte Szokolay, miközben botját felakasztotta az ostor mellé a szögre, s az asztalhoz bicegett. Az elmúlt télen szélütés érte, azóta sántított a bal lábára. Recsegett alatta a szék, mikor hatalmas testével ráült. A padlón nagy zsírfolt éktelenkedett megszokott helye alatt. Hatalmas pocakjától nem tudott elég közel húzódni az asztalhoz, s mindig elcsepegtette a pecsenyét.

Telemerte a tányérját és erősvonalú, vastag szájával szürcsölni kezdte a forró, zsíros levest. Arcát az első kanalak után vörös pír öntötte el.

— Hol van anyátok? — kérdezte közönyösen Zsigától.

— A konyhában.

— Te hallod — jutott eszébe — hétfőtől eljársz latinra Herger tisztelendő úrhoz. Meg ne tudjam, hogy óra helyett a vágóhídon vagy a futballpályán tekeregsz!

— Jól van — morogta a fiú kedvetlenül.

Szokolay szürcsölt a levesből.

— Üriembert csinállok belőled, vagy agyonverlek, érted?

— Értem...

— No, add ide a borstartót!

Ebben a percben megcsendült a boltajtó. Valaki jónapotot köszönt és megállt a pult előtt.

— Ugorj ki, Erzsikém, nézd meg, ki az — mondta Szokolay a szőke leánykának.

Erzsi nagykelletlenül kiillegett a boltba.

A vevő rongyosruhájú, borostásarcú munkás volt. A dunaparti sóháznál zsákolt, s ebédszünetben felszaladt valami húsfélét vásárolni.

— Van pörce? — kérdezte.

— Pörce? — nyávogta Erzsi, mintha a világ legismeretlenebb dolgáról lenne szó. — Megkérdezem...

Bedugta a fejét a szobába.

— Ki az? — kérdezte Szokolay.

Erzsi lehalkította a hangját.

— Olyan koldúsféle. Pörcöt akar.

— Menjen a fenébe! — kiáltotta Szokolay. — Nincs semmi. Ebédelünk. Eredj, zárd be az ajtót!

Ebben a percben megjelent a küszöbön Irma, kezében megrakott tálcával. A kis Irmus hozta utána a torma-mártást; csupa könny volt a szeme.

— Mi az? — kérdezte Irma, miközben lerakta az asztalra az ételt.

Szokolay megrántotta a vállát.

— Fene tudja. Erzsi azt mondja, valami koldús van a boltban. Pörcöt akar — morogta és újra telemerte a tányérját.

Irma kinézett.

— Kezétcsókolom, tekintetesasszony! — emelte meg a sapkáját a munkás.

— Mi tetszik?

— Valami harapnivaló. Ami éppen van. Szalonna, vagy tepertő.

Irma kiszolgálta az embert. Mikor visszatért és leült, látszott rajta, hogy valami bántja.

— Mi bajod? — kérdezte az ura.

— Semmi — felelte és tovább tett-vett az asztalon. Egy perc múlva azonban rászólt a lányára:

— Nem koldús volt! Tisztességes munkásember, érted?

Szokolay felkapta a fejét. Erzsi volt a kedvence, a finom úrigyerek külseje miatt.

— Ez a lány nem az üzletbe való. Mit tudja ő minden rongyosról, hogy kicsoda? — mondta bosszúsan.

— Én meg a konyhában és az üzletben nem lehetek egyszerre, ha a lelkem kiszakad sel — csattant fel Irma és izmos karjával letörülte homlokáról a verejtéket. — Magának se esett volna le a fejéről a korona, ha felkel. Ha már a lányát ennyire félti a dologtól...

Szokolay arca vészesen elborult.

— Könnyebb lett volna kapálni? — lökte ki magából durván. — Krumplin, meg babon?!

Irma régebben sírvafakadt volna erre a szóra. De már megkeményedett, megkérgesedett a szíve. Hiszen, ha mindig olyan érzékeny, könnyen megsebezhető, megrikatható marad, mint az első években volt, összetört, elpusztult volna. Nem engedhette meg magának az érzékenység fényűzését, ahogy a többi fajtájabeli sem. Proletárösztöne elhárította tőle az önkínzást, az ura sértegetése nem jutott el a

szívéig, odáig, ahol emberi büszkeségét, önérzetét megtörhette volna. Most szóltanul enni adott a gyermekeknek.

Szokolay félig-meddig már meg is bánta amit mondott.

— Rossebb egye meg ezt a rohadt üzletet! — kiáltotta. — Ha nem lehetsz itt, hát nem lehetsz itt! Be kell zárni az ajtót és kész! A te szokásod nyitvahagyni délben, hogy ezek a rongyosok vásárolhassanak ebédrevalót.

Nagyot fújt. Amint újra megérezte ínyén a húsleves pompás ízét, még lejjebb szállt a hangja.

— S mit bánt az téged, hogy koldús, vagy nem koldús? Te gazdag asszony vagy. Igenis az vagy! — kiáltotta olyan hangsúllyal, mintha valaki másnak a szájából jönne, elismerésképp.

S mint aki aranypénzzel fizetett a filléres kárért, nyugodt lelkiismerettel folytatta az evést. Markába fogta a kés élét, s a nyelével ráütött a velőcsont tetejére. A rengeteg velő szétloccsant a tányéron.

Irma kenyereket szelt. Mire rákerült volna a sor, a velő már kihűlt. Csak a csontot szopogatta ki. Ezután a frissen kisütött borjúláb következett. A zsemlemorzsa még sercegett a forró zsírtól. Szokolay odavette a mélytányérba, hadd szívjon magába egy kis levest, attól is ízletesebb lesz.

Mikor a marhahúshoz ért, megszomjazott.

— Te Irmus — mondta a kis barnának — eredj ki a műhelybe, szólj a Gyurka inasnak, hozzon fel a pincéből egy demizson pirosat. Ott a kulcs a szögön. De menj te is vele, nehogy megdézsmálja...

A lánykával együtt Irma is felkelt az asztaltól, hogy kivigye a levest a személyzetnek. Erre Erzsi letette a kanalát.

— Nem tudom megenni — mondta kényeskedve.

— Miért merted ki? — nézett rá szigorúan az anyja.

— Nem baj no! Nem veszik kárba — intette le Szokolay. — Öntsd az inasokéhoz. — Azzal a maga tányérját is belepucolta a tálba. — Miutánunk megehetik — tette hozzá önérzetesen.

A legény és a két inas már a konyhában ült. Várták az ebédet. A kisebbik inas, vékony, éjfélete hajú fiúcska, tüstént felpattant a gólyalábú, gyékényfonatú székről, s kivette a lányka kezéből a demizsont.

— Megyünk a pincébe, Irmuska?

A kislány igent intett a fejével.

Amint a hátsó, fedett udvarba értek, ahol a kocsik álltak, megszólalt:

— Ma este mesélhetsz. Anyúék nem lesznek itthon. Jég-ünnepélyre mennek. Úgye bejössz majd?

— Be hát! — nézett rá szeretettel az inas. Útközben egy falmélyedésből gyertyát vett elő és meggyújtotta.

— Fogd meg, amíg kinyitom az ajtót.

A pincegádor előtt álltak. A kulcs megcsikordult a zárban s a kislány megfogta a fiú kezét. Kézenfogva ereszkedtek le a sötétbe.

— Milyen meleg van itt! — mondta. — S milyen édes szag!

Gyurka lemelte a szögről a lopót és megszívta a hordót. Irmus leült az ászokfára. Nézte a furcsa véseteket a falon. Talán valami idezárt török rózsa valamikor. Miközben a fiú áttöltötte a bort a demizsonba, megszólalt:

— Vihetsz magatoknak is. Nem árullak be, ne félj! — Maga emelt ki a sarokból egy üres, pókhálós üveget és letörülgette a köténykéjével. — Ha meglátnak, azt mondom, hogy nekünk visszük...

Ezalatt a két Szokolay csemete befejezte az ebédet. Felugráltak az asztaltól, Erzszi a másik szobába ment átöltözni. Zsiga pedig a lim-lomos fészernek vette útját, hogy előkeresse a farsangi kereplőket.

Ez a fészér olyasféle volt a házban, mint valami mesebeli, bizarr, álmok tanyája. Itt heverték öreg ládákban, poros, kopott, ajtajukat-vesztett almáriumokban a nagy betegségek idején felgyűlt, s immár szükségtelen tárgyak: többek közt egy csempe ágytál, egy pár mankó, s egy purgáló készülék. Aztán az évente csak egyszer-kétszer, nagy ünnepek alkalmával előszedett holmik: ezüstpapírba csomagolt karácsonyfatalp, poros betlehemi jászol, két szüette kereplő, s így tovább.

Útközben Zsigának eszébe jutott a pince. Odasettenkedt a lejárathoz és elbújt a sötétben az ajtó mögött.

Mikor a két gyerek felfelé jött, hirtelen előugrott.

— Ó, te szörnyeteg! — sikoltott fel Irmácska.

— Gyere gyorsan átöltözni. Megyünk pokladázni!

Azzal megragadta a leányka karját és kipenderítette az udvarra. Irmácska kezéből kirepült a borosüveg, odaütődött a falhoz, s nagy csörömpöléssel összetört.

— Úgyis tudom, hogy neki akartad adni! — kiáltotta védekezés helyett fenyegetően a bátyja, és Gyurkára mutatott. — Ha nem hallgatsz, megmondom, hogy lopod a borunkat!

Irmus elvette a demizsont Gyurkától és szó nélkül bement vele a szobába. Zsiga elődalgott a fészerbe, a kis inas pedig seprút vett, hogy eltakarítsa a cserepeket.

3

ALIG FÉLÓRÁVAL KÉSŐBB két fiú és egy leány lépett ki a sáros udvarra. Arcuk rongyba volt burkolva, kezükben tollas fabuzogányt és kereplőt szorongattak.

A leányruhás mindjárt lábhegyre állt, s buzogányával leütött az ereszről egy hatalmas jégcsapot. Leguggolt a vizes kőre és szopogatni kezdte a jeget.

— Ne sározd össze a szoknyám! — morogta fenyegetően egy lányhang a másik álarc alól. — Nem a tiéd!

Erre a leányruhás megfordult és rongybaburkolt fejét félelmetesen meglóbálta. Ugatott hozzá, mint a kutya.

Elég rémesen festettek mind a hárman. — Nem gondolja majd róluk senki, ahová betérnek, hogy a gazdag Szokolay csemeték. Épp úgy lehetnek szegény ördögfiókák a széntelepről, vagy sóházi zsákolok gyermekei.

Az ugatásról Zsiga morgásra tért át és lassú mozdulatokkal a lányokhoz imbolygott. A következő pillanatban megragadta Irmácska gallérját és hirtelen nyakába dugta a jégcsapot.

— Juj, juj, de rossz! — sikoltozott a leányka.

Gyurka tüstént lecsapta a kanalát és futott ki az udvarra.

— Nézd csak, nézd a bolond! — morogta utána a leány. A nagyobbik inas meg mindjárt kiszúrta a tányérjából a legízesebb húsdarabot.

Irmácska Gyurkához futott és elbújt mögé, hogy biztonságban legyen, amíg kihalássza ingecskéjéből a jeget.

De Zsigát már elfogta a kegyetlenkedés vágya. Az előbbi összekoccanás emléke is ingerelte. Szétvetett lábbal Gyurka elé állt és buzogányával hol jobbról, hol balról igyekezett fejbekólintani Irmust. Egyszercsak alaposan eltalálta a barna-copfos fejecskét. A kislány elpityeredett. Az inasnak szikrát vetett a szeme, egyik kezével kikapta Zsiga kezéből a buzogányt s elhajította, a másikkal meg alaposan nyakonteremtette. Zsiga, mint a hörcsög, nekirontott. Erzsi szaladt a boltba felsőbb hatalomért. Hogy is mert az ő ruhájában verekedni Zsiga! ...

Szokolay kijött, de eszé ágában sem volt végetvetni a gye-rekháborúnak. Odadőlt az ajtófélfához, s hátát dörzsölgetve jóízűen röhögött, mialatt a fia pöttöm Toldiként újra meg újra nekirugaszkodott az inas két védelműl előrenyújtott karjának, mint a dühös bika szarvának. Egyszercsak Zsiga felkapta a földről a buzogányt és azzal ment neki ellenfelének. De már annak is odadugta Irmácska a maga fegyverét. Most aztán szabályos bajvívás kezdődött, mintha csak egy török és egy magyar vitéz állt volna egymással szemben, a régi mészárszék udvarán.

— No Gyurka fiam, alulmaradsz. Ne sajnáld, Zsiga! Ötven krajcárt kapsz, ha megvered!

Persze a kis inas csak védekezett, nem merte komolyan megütni Zsigát.

Végre Szokolay megelégte a mulatságot.

— Elég volt! — kiáltotta. — Te eredj dolgozni, vagy zabálni — mondta Gyurkának — ti meg szedelőzzetek! Két perc múlva egyikteket se lássam meg itthon, mert kiengedem az udvarra a kant, az ajtókat pedig elreteszelem. Egy hang se legyen, amíg alszom! — Te Irmus, — kiáltott a feleségének, aki a hátsó konyhában mosott — ne feledkezz meg a kedves ingemről! Itt van bent a szobában. Vasárnapra azt akarom felvenni, meglegyen!

Azzal bement lefeküdni.

A kis inas is sarkonfordult és indult, hogy befejezze az ebédet. De a konyhaajtóban szembetalálkozott a legénnyel. A vörösnyakú, pujkatojásképzű sváb gyerek mellbelökte.

— Hová mi? Talán dolgozni! Egyél előbb máskor! —
Úgy beszélt magyarul, hogy az embernek elfacsarodott a
szíve. Sokszor még Szokolay is dühbe jött tőle.

Nem volt mit tenni, Gyurka megindult a legény előtt a
műhelybe. A lépcsőről visszanezett. A gyerekek már a kapú-
színen vonultak. Indultak neki a városnak.

Régen volt ilyen szép idő kifsarsangkor.

4

A MŰHELY KÖVÉN nagy tálakban állt a megörlendő
hús. A véres savó lecsurgott a köre. A füstölőből csípős szag
áradt. Különben az egész műhelynek fokhagyma szaga volt,
a töltelék számára összevágott rengeteg fokhagyma-darabká-
tól. Oldalt a vaskampókon kettéhasított marha lógott, ki-
fordult oldalakkal.

A nagyobbik inas ráparancsolt Gyurkára, hogy forgassa
a húsdarálót, míg elszív egy cigarettát. A legényt is meg-
kínálta, hátha engedékenyebbé válik iránta. Franz, a legény,
ravasz bácska! gyerek volt, tudta, hogy kell kordában tartani
azokat, akiket keze alá juttatott a sors. — Milyen pompás
őrmester lennék! — gondolta sokszor. — De hát háborúról
nincs szó! — Így egyelőre kitartott az ipar mellett. Az inas-
fiúknak úgy kellett ellesni tőle a tudományt, nem tanította
őket, miatta holtukig tudatlanok maradhattak volna. Csak di-
rigált: tüzet rakni, kést élesíteni, vizet hozni, tőkét sürolni!
Az örölni való húshoz azonban nem engedett hozzányúl-
ni. Mindig ő válogatta szét, aprította föl és keverte össze. Jó-
fajta, két nyarat is elálló szalámikat, stifundereket, gyógy-
sonkákat tudott készíteni. Mondta is Szokolay úr:

— Utálok ezt a Franzot, de aligha talállok nála jobb
legényt. Hanem, ha az inasokkal nem lesz közlékenyebb,
mégis csak kivágom előbb-utóbb!

A kisebbik inast, Gyurkát, erősen befogták a háztartás-
körűli munkákra is. Őt a mester ruházta, s így csak nagy-
soká szabadulhatott fel. Gyurka szegény gyerek volt, hálát
adhatott a sorsnak, hogy mesterséget tanulhat, még ha ne-

hezen ment is a sora. Az inasszobában is az utolsó volt rangban — a legvékonyabb takaró alatt, a legkeményebb pricscsen aludt — s a műhelyben is órá maradt a leghitványabb munka. Irmától kapott csak emberi szót. Irma hagyta, hogy ráérő idejében játszódjék a gyerekeivel, foltozta, varrta a lyukas gönceit.

Mikor a nagyobbik inas végére ért a cigarettának, ellökte Gyurkát a darálótól.

— Láss neki belet pucolni! — mondta a legény Gyurkának. — De ne itt, te marha! Itt akarsz bűdösíteni nekünk? Eredj hátra az istállóba.

Az inaska fogta a két béllal teli vödröt és indult ki a műhelyből.

Éppen kifordult az ajtón, mikor a kapunál vékony gyerekhangok csendültek fel. A kis maszkák hangos „Poklada”-kiáltásokkal tódultak az udvarra. A poklada sokácul átváltozást, átöltözést, újjászületést jelent. A maskarába öltözött, ruhát cserélt gyerkőcök azt a fontos hírt adták tudtul házról-házra járva, hogy megérkezett a farsang, vége a télnek, itt van a tavasz! Ennek jeléül meghintették az udvart a termékenységet jelképező hamuval. Némelyik hegyes nyársat szorongatott a kezében, amelyen már ott ékeskedett egy-egy darab hurka, kolbász, vagy tejeskalács.

A kis busók rettentő ijesztően igyekeztek viselkedni, aminek az lett az eredménye, hogy a ház végében megköltött hatalmas komondor, Vendel, iszonyúan feldühödött és vadul cibálta a láncát. Az ilyen mészároskutyák veszedelmes jószágok. A sok véres konc elvadítja a természetüket.

A kicsinyek bátran előre jöttek, s az egyik, akinél a hamuzsák volt, felé vágott a bugyrával.

Vendel meg se nyikkant, csak előreugrott és elkapta a leányka lábát. Gyurka szempillantás alatt odafutott. Husánggal fejbeverte a kutyát, s nagynehezen beszorította az ólba. A kisleány hangosan jajveszékelt. A rémes lármára Irma kirohant a mosókonyhából, Szokolay úr pedig káromkodva tápáskodott fel legédesebb álmából.

A harapás áthatolt a csizmácskán, s a láb öt fogmarta sebtől vérzett. Gyurkát elszalasztották orvosért, Irma pedig karjába vette a leánykát és bevitte a hálószobába.

Levette az álarcát, amely valami régi horgolt terítőből került ki, s már átitatódott a könnyektől és a verejtéktől. Óvatosan végigfektette a díványon és elfutott tiszta ruháért, hogy még a doktor megérkezése előtt elállítsa a vérzést.

Az áldozat nagyfejű, kerekarcú kislány volt. Arccsontjai tatárosan kiálltak. Mélyenülő fekete szemével ellenségesen nézte Irmát, mialatt kötözte a lábát.

Odakint Szokolay úr bőven osztogatta a kolbászt és a hurkát az aprónépnek, hogy mielőbb elkotródjanak. Aztán ő is sietett be a szobába.

Kiderült, hogy a kislány Csányi Pál módos mohácsi gazda leánya. Nosza, fusson a nagyobbik inas Csányiékhoz a Felső-Dunasorra, elmondani, hogy mi történt. Alighogy a fiú útnakeredt, megérkezett Máté doktor. Kimosta, bekötötte a sebet és megadta a veszettség elleni oltást. A lányka megnyugodott, inni kért. Felült az ágyon és lehajtott egy nagy pohár savanykás, vizes-bort. Irma süteményt tett elé, vigasztalagatta, de a kislány makacsul hallgatott. Nagyon is tudatában volt, hogy ijedtek miatta. Végül mégis felülkerekedett benne a vágy, hogy egy kérdésre feleletet kapjon. Ügylátszik ez a gondolat izgatta egész szenvedése alatt.

— Megverték-e a kutyát? — kérdezte.

Irma meglepődött.

— Megvertük. Persze, hogy megvertük! — felelte.

— Nagyon?

— Nagyon.

— Agyon is kell löni! — mondta a kislány ádázul. Lát-szott rajta, hogy a kutya sorsa jobban érdekli, mint a magáé.

Hamarosan megérkezett az apja. Szokolay befogatott, mert a leányka nem tudott járni. Nagy szabadkozások között vettek búcsút.

— Remélem, jársz majd nálunk vidámabb alkalomból is! — mondta Szokolay Csányinak.

— Hát — ha meghívsz a lányod esküvőjére?...

— Ha nem haragszol, eljössz a napokban egy kis kva-terkázásra. Ha csakugyan nem haragszol...

— Hogy a fenébe! — morogta Csányi. — Nem te harptad meg a lányomat. Hanem a kutyádat szívesen megnyúznám!...

— Holnapra elküldöm neked a bundáját.

— De Gábor! — ijedt meg Irma, aki ismerte az ura hirtelen természetét.

Szokolay leintette.

— Hadd csak! Úri elégtételt kapsz — fordult Csányihoz: — Nemesi elégtételt! — Meg akarta mutatni Csányinak, hogy kivel van dolga. Szokolay szeretett dzsentris pózokban tetszelegni. Hanem aztán utána annál jobban szívta a fogát, különösen amikor látta, hogy a másik nem rendül meg, sőt befelé mintha mosolyogna rajta...

— Jól van no... Te meg a borjúmat nyúzhatnád meg. Van egy eladóféle. Ha ráérsz, nézz be hozzánk. Isten megáldja, Szokolay asszony! Isten megáldjon, Gábor!

Azzal Csányi megrántotta a gyeplőt.

Míg a kocsi átzötyögött az udvaron, a kis Verka szeme állandóan hátul volt. Nézte az álldogáló Szokolayékat, akik ilyen könnyen adták a kutyájuk bőrét, s magában úgy érezte, hogy ezek igen gyöngé emberek.

5

MÁR ALKONYODOTT. Irma vacsorát sütött a konyhában, Szokolay pedig kint állt a boltajtóban, vastag bekecsben, mert már meghűvösödött.

A leereszkedő ködben hazatérő fogatok zörögtek az utcán. A megfagyott kerékvágások közt ide-oda ugrált a szekerek fara. Jöttek a szőlőhegy felől, boroshordóval a saroglyában, s hófelhővel a nyomukban. Jöttek a kálomista negyedből, szalmával telirakva. A fő-utca felől érkezve, egy úri cséza is elgördült Szokolay előtt, valamelyik közeli birtokról jöhetett. A kocsis mellett véres nyulak heverték a cséza padlóján. Hátul, a bőrzekés uraság mellett német vizsla nyujtogatta a nyakát.

Szokolay hirtelen a Vendel kutyára gondolt. Most vette csak észre, hogy rosszul esik neki a dolog. Agyonlője? Mégha valami fajtájabeliben tett volna kárt! De ki ez a Csányi? Uzsorás paraszt. Maholnap talán gazdagabb lesz,

mint ő. Kár volt így megalázkodni előtte! Ő biztosan nem adta volna a kutyáját. Tán még az orvosi költséget se fizette volna. No de most már hiába. Ha kimondta, kimondta. — Mentől bizonytalanabb lett Szokolay befelé, annál szilárdabbnak akart látszani kifelé.

Irma éppen bedobott a sercegő zsírba egy szelet disznókarajt, mikor nagy durranást hallott a sötét udvarról. Aztán feltűnt az ajtóban az ura, puskával a kezében.

Szokolay nagyon rosszkedvűen ült a vacsorához. Egy-két pohár után azonban kezdett megjönni a jókedve. Eszébe jutott az esti mulatság. Már nem törődött a kutyával. — Nem volt kitartó se szeretetében, se haragjában, mint afféle csak önmagát szerető, önmagában tetszelgő ember.

Nekilátott az öltözködéshez. Fényes csizmát húzott, finom fekete posztóöltönyt vett magára. Ujján ragyogott a nemesi címeres pecsétgyűrű.

— Te is csípd ki magad, Irmus! — becézte a feleségét, mintha a kutya helyett is vele akarna kedves lenni. Valójában csak azért vásárolt a feleségének jó ruhákat, hogy parádézhasson vele az emberek előtt s odahaza, mikor senki sem látja, nem bánta volna azt se, ha Irma rongyos ruhát visel, sőt örült, ha kímélte a jobbat.

Egyszer csak feltűntek a lámpavilágban a gyermekek. Ruhájuk, csizmájuk csupa sár. Buzogányukat, kereplőjüket a sarokba dobták, s nagy hadonászással mutogatták a teli nyársakat.

— No, ti úgylátszik a temető árkát is megjártátok! — mondta Szokolay. — Addig pedig nincs se vacsora, se lefekvés, míg olyan tiszták nem lesztek, mint a hó!

Az anyjuk megfogta a kezüket és kicipelte őket a konyhába. Jó meleg volt, s a pattogó tűz majd akkora világosságot árasztott, mint a falra akasztott petróleumlámpa. A kemence tetején nagy piros fazék melegvíz állt. Irma telitöltötte az öreg lavórt, a gyerekek pedig lerugdalták a lábukról a kis csizmákat és körülülték. A hat lábacska belemerült a kellemes, bizsergető forróvizbe. Sokáig ellubickoltak volna, de Irma hamarosan jött a jószagú, piroscsíkos lenvászon törülközőkkel. A vásznakat megmelengette a tűznél, aztán sorban megszáritotta a gyerekek lábát és mindegyik alá odatette a papucsát.

Bizony, ezek sohasem lesznek olyan piszkosak, mint szégyen Gyurka volt! — jutott eszébe. Mindig, újra meg újra, annyi év után is, szinte egészen akaratlanul, összehasonlította ezt a körülötte élő világot az otthonival...

Nemsokára a három gyerek hosszú fehér hálóingben, hálókabátban botladozott át a szobákon. Köröskörül megvetett ágyak. Duzzadtak a csipkésszélű, levendulaillatú vánkosok, hatalmas dunnák. Az ágyak előtt kopott vaddisznóbőrök heverték. Éjszakára egyik inas mindig bedurrantott a nagy vaskályhába. Száraz gally volt bőven, nem kellett sokáig bajlódni a tűzrakással. Napjában többször is beállítottak a cigányasszonyok, nagy zsák hulladékfával a hátukon, s elcserélték valami hurkaféléért. A ropogó tűz illata elvegyült a sarokban álló nagy zsák szárított-gyümölcs szagával és belengte a szobákat. A bőrdíványon még ott hevert egy bevérzett, vizes törülköző, a délutáni baleset emléke.

A gyerekek szeme csillogott, látszott rajtuk, hogy nagy mulatságot várnak a mai estétől. Valahányszor Szokolayék éjszaka elmentek hazulról, fenekestől felforgatták a lakást.

Szokolay a két szoba közt állt és ezüstnyelű botjával ütögette a padlót. Indulni akart, de Irma még nem készült el. Kibicegett az udvarra és felkiáltott az inasszobába:

— Hé, Gyurka fiam!

Nyílt a keménypapírral, deszkával befoltozott ablak és fehér pára dőlt ki a hidegbe a magasból. Gyurka kidugta a fejét.

— Fogj egy lámpást. Lekísérsz bennünket a Dunára. Ti meg ne fogyasszatok a petróleumot hiába! — kiáltotta, hogy a másik kettő is meghallja. — Aludjatok!

A legény éppen ferblit játszott a nagyobbik inassal. Mindegyik zsebre rakta a maga lapját és lecsavarták a lámpát. Amíg Szokolay otthon volt, cigarettáztak a sötétben.

Gyurka nemsokára hozta a viharlámpát. Rövid, kopott kabátját nyakáig begombolta, s gallérját felhajtotta. Fázósan megmeresztette a vállát az udvaron hirtelen végigseprő fagyos szélben. Főként a lábát csípte a hideg, a vékony nadrágszárban. A lámpás fénye itt is, ott is szikrát vetett az udvar befagyott tócsáin.

Míg várt, Szokolay felnézett a háztetőre. Szürke macska lépegetett rajta, s eltűnt a szomszéd házban. Szokolay arcára furcsa kifejezés ült. Az ámulat és az undor keveréke. Mindig megdöbbsent, ha észrevette, hogy az ő megkérdezése nélkül, az ő tudtán kívül folyik körülötte az élet. — A legzsarnokibb gazda sem tudja, mi történik éjjel a háztetőn!

Most kilépett az ajtón Irma. Finom kékposztó kabátkáját fehér bárányprem szegélyezte. Fekete bársonyrokolya ringott alatta. Fején ugyancsak fekete bársony-kucsmácska.

Szokolay kinyitotta a kaput, a nagy, díszes kapukulcsal. Irma megemelte a szoknyáját, hogy össze ne sározódjék a hepe-hupás, kanyargó, tyúkszemirtó kövekkel kirakott Fürdő-utcán, amely kivezetett tőlük a Dunára. Az inaska előttük ment és világította az utat.

6 . .

MENTEK az imbolygó fény után. Ahogy a nagy sarkház mögül kifordultak, hirtelen tarka fényekkel találták magukat szemközt. Piros, kék, zöld csóvák és pislákolások törtek át az enyhén ködös levegőn. Messziről álmatag muzsika hallatszott, mintha a színek és fények zenélnének.

Irma egy pillanatra abban a tévhitben ringott, hogy óriási hajószerű szán állt meg a befagyott Dunán, s azon folyik a zenebona. Vagy nem is szán, hanem egyszerűen nagy utasszállító hajó rostokol ott a jégen, s utasai víg farsangolással ütik el olvadásig az időt . . .

De mire a kőfalhoz értek, ábrándja szertefoszlott. Nem várt valami sokat a jégünnepélytől. A módos, vele egyrang-beli iparosasszonyok között nem volt barátnője. A zenebonáló hajó látomását azonban nem tudta mindjárt elfelejteni. Azzal talán át lehetett volna siklani a túlsó partra is, ahol apró tanyai ablakok világa, mint könnyező öregasszonyszemek, figyelmeztették a multjára . . .

A Duna partfelőli részét nagy nádkötegekkel legalább egy holdnyi szakaszon bekerítették. Roppant póznára ívlám-

pát szereltek föl — távolabb színes lampionok világítottak — s ezen a területen zajlott javában a jégünnepély.

A muzsikát nem titokzatos, messziföldi hajósok, hanem a régi városi cigánybanda szolgáltatta. A jégre fektetett deszkákon a többi közt ott ült most is a kancsal cimbalmos. Igaz, hogy csúful megöregedett. Irmát nagy hajbókolással köszöntötték a zenészek.

A lacikonyha előtt, amelyet Galabics uram állított fel, s látott el virstlivel, forralt borral, teával erre az alkalomra, frakkos, cilinderes alak imbolygott. Éppen fakorcsolyáját kötözte fel — meztelen talpára...

Szokolay észrevette és felkacagott. Irma követte a tekintetét és ő is nevetni kezdett.

A jégről Sipos Berci kiáltozott a cilinderes felé, heves taglejtésekkel.

— Jöjjön már, gróf úr, magára várunk! Kezdődik a versenyfutás...

A város bolond cigánya, Bumbó, minden jel szerint Berci ajánlatára öltözött fel ilyen stílszerűen. Még a szakállát is befonta valaki, hadd táncoljon a szélben a pántlika, amikor a sík jégen rohan!

A versenyzők és a bámészkodók már toporzékolva várták Bumbót. Végre elkészült mind a két korcsolyájával. Idomtalan testét beteg állatként cipelte le a partról — de lássatok csodát! Mihelyt a jégre ért, szinte repülni kezdett. Az előke-lőségek sikoltozva tapsoltak, s a fiatalság hétrét görnyedt a nevetéstől. Irma is megbűvölten követte a jég veszedelmes birodalmába a rendkívüli látományt.

Amint mellettük vágatott el csattogó fakorcsolyáján, Szokolay jót sózott kiálló farára hosszú sétabotjával.

Bumbó végre ott állt a versenyzők közt, jobbszáron. Kikötötte, hogy ha korcsolyája netán leesné, gyalog is folytathatja a mérközést. Rajta kívül még vagy húszan álltak versenyre készen, megfeszülő izmokkal. Sípos Berci talpra-szerelt, nikkelezett svéd korcsolyái gyönyörűen villogtak. Görcsösizmú lábán fekete trikónadrág feszült, fején keskeny prémcsíkot, testén rövid bőrzubbonyt viselt. Pisztolyt vett elő, lassan háromig számolt, aztán egy iszonyú dörrenés, s mindenki megugrott, szinte repült, csak Bumbó esett hanyatt, s egyre ordította: — Meglőttek! Meglőttek!

Egy erélyes rúgásra feltámadt halottaiból, s mintha puskából lőtték volna ki, a versenyzők után lódította magát. Hosszú frakkszárnnyai örvényt kavartak a háta mögött, mint a hajócsavar.

De alig ért a pálya felére, fakorcsolyája lerepült a lábáról, s ő a levegőben néhány bukfencet vetve, egyenesen a polgármester szánkójába esett, ott is a méltóságteljes anyós ölébe, aki nagy, kiöregedett vizslával melengette podagrás lábait. A vizsla rémült vakkantással ugrott ki a pokrócok alól, s elfutott, mintha üldözné a nyúl...

Visszhangzott a Duna a kacagástól, éljenzéstől.

A banda tust húzott.

Bumbó meztelen talppal sem adta föl a versenyt. A második fordulónál már vezetett. A hátralévő fordulókat teljesen mezítláb csúszkálva tette meg. Több versenyző ellenfele kidőlt a röhögéstől.

Végül Bumbót a zsűri, noha ketten előtte futottak be, sportszerű magatartásáért, gyakorlatainak pazar stílusáért stb. — győztesnek hirdette ki! A többieket egyszerűen diszkvalifikálták. Az első díjat, — hat pár füstölő virslit — maga a szép polgármesterné nyújtotta át a bajnoknak.

A Szokolay pár egy lovatlan szánban telepedett meg, amelyet hátulról vállalkozó szellemű gyerekek tologattak.

— Emlékszel, tíz esztendeje gyalog jöttünk... — mondotta Szokolay.

Irma bólintott.

Jó üzletet csináltam ezzel az asszonnyal — gondolta a hentes. Két cselédet takarítottam meg vele! Még most is kíváncsós. Tisztább mint akármelyik gazdasszony.

De vajjon hogy gondolkozik minderről ő? Vajjon ő is ilyen jó vásárt kötött, mikor a feleségem lett? Bizonyára... És ha nem, minek hánytorgatni a multat? Kínos volt neki a gondolat, hogy a feleségének kevesebb oka lehet az elégedettségére. Pedig szívesen elméláztatna az elmúlt éveken. De hát nem tanácsos. Az asszonyban sok mindent főlhorgadhatna. Minek firtassák, mi volt, mint volt... Mint ügyes üzletember, közömbös fordulatot adott a témának.

— Sokat szépült azóta a város — mondta.

De Irma rámosolygott. Bízatta, hogy nincs ellenére a

visszaemlékezés. Hiszen az ura életének a summáját jelentette az a tíz év. Nem tagadtathatja meg vele.

— Megnőttek a gyerekek is — mondta.

Szokolay erre a hangra, amely tele volt megbocsátással, ellágyult. Szíve, az ő kutyakemény, deres szíve, puha lett, mint a vatta.

— Szépek. És lesz is belőlük valaki! — mondta csendesen.

Először beszéltek így. Mintha búcsúzkodnának.

Egyszer csak megjelent mellettük Horváth járásbíró. Igyekezett beszédbe elegyedni velük, de Irma nem figyelt oda. Kétszer is kezet nyújtott neki Horváth, mire észrevette. Akkor hirtelen felpattant és meghajtotta a fejét.

— Gyerünk a falatozóhoz egy pohár forralt borra — indítványozta Szokolay. — A pipámat sem tudom megtömni itt. Feltámadt a szél...

Irma szemét a sötétbe vesző jégmezőre szegezte, amelyen fekete embertömeg gyűrűzött. A szigetből is átjöttek nézni a jégbált. Egy-egy törődött parasztarc megvillant a sötétben, itt-ott egy asszony haján szikrát vetett a lámpafény. Mögöttük a lila határtalanság. Szinte fenyegetően álltak a mulatozók körül, mint valami ostromra készülődő hadsereg...

A lacikonyha előtt nagy tolongás volt. A forraltboros fazekak finom, édes illatot, pirosuló párát eregettek magukból. Csillogtak a virslik, cigánypecsenyék. Kapdosták a puncstortákat s a mignonokat, melyeknek egy részét a város módos asszonyai sütötték, jótékony célra.

A cigánybanda javában muzsikált. Míg várniok kellett, Szokolay elővett a bukszájából egy ezüstkoronást és a hideg pénzt odanyomta a cimbalmos párás homlokára.

— No most már annyi eszed van, mint Ferenc Józsefnek! — mondta neki a bőgős, mikor a homlokán ott látta ékeskedni a császár arcképét.

A körülállók hangos hahotával jutalmazták a tréfát.

Odahaza, a Szokolay házban volt csak igazi muri! Csengtek, csapódtak az ajtók, Zsiga párnával a hátán vágatott Erzsi után. A fruska beugrott az ágyba és magára rántotta a dunyhát. Zsiga teljes súlyával ráugrott, mintha egy láthatatlan ló nyergéből repülne ki, amelyen eddig ült.

Erzsi hirtelen kidugta a fejét a dunyha másik oldalán és szájára tette az ujját. Zsiga rábámult.

— Hol van Irmus? — suttogta a lány.

Most vették csak észre, hogy a húguk jóideje eltűnt.

Irmácska lent állt a Dunaparton a kőfálnál Gyurkával. Gyönyörködött a jégbál színes, mesebeli látványában. Vékony kendőcske volt csak rajta, amit hirtelenében magára borított, de egyáltalán nem fázott. Odahúzódott a fiúhoz, aki éppen olyan nagy szemeket meresztett, mint ő. A jégről aligha lehetett felfedezni a betonfal mellett sötétlő apró fekete foltokban a két gyerkőcöt.

— Nézd csak, ott vannak apáék! — kiáltott fel halkan Irmácska. — Mamát is megismerem a fehérszegélyes kabátjáról. — Júj, csak észre ne vegyenek bennünket.

Úgy tűnt nekik, hogy Szokolayék feléjük néztek. Hirtelen lebuktak a kőfal mögé.

Mikor a két Szokolay csemete rájött, hogy a húguk nincs a házban, tüstént gondolták, hogy Gyurkával szökött ki a Dunára. Megborzongtak a gyönyörűségtől, hogy kikap majd Irmus, ha az apjuk megtudja ezt. A legkevesebb, hogy bezárja a kandisznó óljába!

Erről a szörnyű élményről ábrándoztak még elalvás előtt is.

MÁSODIK RÉSZ

SZÜLŐK ÉS GYERMEKEK

1

A SZITTYÓS szigeti berkek, nádasok és izzó-homokú füzesek fölött lebegő halászsas egy-két szárnycsapással át-lendült a Dunán a város fölé, s ott kóválygott végtelen magasságban a napfényes tornyok, tetők, terek és utcák felett.

Körözött a temető fölött, amelynek kriptái rác pompában ragyogtak ciril, gót és latin felirataiknak olvadt aranybetűivel, s szárazra aszalt virágaikkal, melyek színes üveg- és porcelán-cserepekként csillogtak a napfényben.

A következő percben már ott lengett a Szentháromságtér fölött. Láta a Korona-szálló szekérudvarában abrakoló falusi fogatokat, s a csaposlegény karját, amint a magasba nyúlt, hogy megmutassa a színesruhás szolgálnak a vásárnapdélutáni kék mennykárpiton lebegő óriás madarat.

Kiáltozott az egykori püspöki park fölött, mintha a mohácsi csatában elesett lengyel vitézek emlékművéről emelkedett volna a magasba. Végül, visszatérőben elszállt az úszoda fölött, amely zsúfolva volt fürdőzőkkel, főként kisgyerekekkel és öregekkel, mivel az érettkorú ifjúság inkább a szabad Dunában lubickolt.

Nemsokkal később, talán már a szabari uradalom dülöngő cselédházai fölött lebegett. Láta a kidöccent ócska fake-reszteket a temetődombon, ahol a róka kikaparja a sírokból régi zsellérek szúvas csontjait, s lecsapott a kanális rejtekébe a zsákmányért — megrémítve a sáros, kiszikkadt folyócskában hűsülő pusztai porontyokat...

Odabent a városban gyöngéd szél járt a fával szegélyezett, napsütéses utcákban, könnyű port terelve az aszfaltos járdán. A fák aljában itt-ott fényes fekete bogár torná-

zott. lgyekezett megkapaszkodni a törzs valamelyik bütykében, kétlábra állt, aztán újra visszahanyatlott a fa köré emelt kis földsáneba, vagy a fű közé, elkábulva a naptól.

Koradélutáni nyugalom ült a városon. Csak a Plébánia-utcáról hallatszott tompa lábdobogás, s időnként egy kanna csengése, amint odaütődött a falhoz, vagy a kövezethez.

Bumbó sietett el a plébánia kőkerítése mellett. Sebesen szedte meztelen talpát a forró aszfalton. Hatalmas vizeskannát cipelt, az előbb töltötte meg az iskola előtti kútnál. Karján a melegtől és a megerőltetéstől kidagadtak az erek. Tízméterenként leloccsantotta a lábát a hideg vízzel, úgyhogy mire a templomajtóba ért, a kanna félig kiürült.

A templomban pincmélyi hűvösség fogadta. A hajlott hátú, pápaszemes sekrestyés, az oltár lépcsőjén állt és sorban leadogatta természetes feleségének a karcsú, metszett üvegvázákat. Az asszony mellett nagy kosár szekfű, liliom és rózsa hevert a kövön.

Bumbó telecsorgatta a vázákat, az egyházfiné pedig elrendezte bennük a virágokat, szépen, szemrevalóan. Aztán feladogatta a vázákat az urának, aki újra elhelyezte őket az oltáron.

Ezután Bumbót útjára bocsátották, mondván, hogy estére még szükség lesz rá, most azonban ne csúfolkodjon itt.

A cigány elődalgott az oltártól, de semmi kedve sem volt kint kódorogni a tikkadt utcákon. Szép csendesen beült a gyóntatószékbe és elszundított.

Odafönt a kóruson a kántor halkan orgonálta a mai díszes alkalomra kijelölt zeneműveket. Még egy utolsó próbát tartott!

Ez a halvány orgonaszó átszállt a szomszédos Szokolay udvarba, ahol a frissen fehérre meszelt, s a napfényben szelíden sugárzó falak közt feketeruhás gyülekezet beszélgett, eregette a cigarettafüstöt.

Kisebb csoportokra oszlottak, de ezeken a csoportokon belül is könnyen meg lehetett különböztetni két társadalmi réteg tagjait.

A csizmás, posztóruhás, kalapos atyafiak fehér kendővel törülgették homlokukról az izzadságot. Köztük sétapálcát szorongatva álltak a csikos szürke nadrágot viselő, ferencjózsefes úri vendégek. A külön csoportban álló asszonynép

méginkább elütött egymástól. A vagyonos iparosok és módos gazdák feleségei színes ruhákban pompáztak, tarka selyemkendővel fejükön, míg a tisztviselő asszonyok közt sok volt a sötétruhás, vagy egyszínű, drapp, kék ruhába öltözött nőszemély, feltornyosított frizurával, s az akkori idők divatja szerint szoknyájukba varrt kispárnával a hátsófelükön.

Szokolay Lajcsi — Szokolay uram kölke di gazda-rokona, kit még Irma lakodalmakor láttunk a násznép sorában — ezen az esküvőn is jelen volt. — Elővette duplafedelű aranyóráját, felkattintotta és rápillantott.

— Háromnegyed négy — mondta. — Itt lehetnének már Horváték!

Négy órára volt kitűzve az esküvő.

Most a konyhaajtón kipenderült egy nyúlánk, barna leány, pirosbabos otthoni vászonruhában. Egy pillanatig meghökkenve állt az ünneplőruhás gyülekezettel szemben. Megbánta, hogy ilyen rendetlenül mutatkozott a sők vendég előtt.

— Siessen, Irmácska! — kiáltott neki egy sötétkékruhás németutcai ügyvédgyerek. — Nemsokára beharangoznak, s maga még fel sem öltözött. Az első nyoszolyólány!

— Ne féltsen, készen leszek! — kiáltott vissza Irmus s befutott a szobába, ahol a nővérét öltöztették.

— Anyja leánya! — morogta utána Szokolay Lajcsi. — Ennek sincs érzéke az úri módhoz. — És jelentős pillantást vetett a mellette álldogáló, gavallérosan öltözött Csányi Pálra. Mikor látta, hogy annak jelenleg nincs ínyére kritizálni Szokolaynét, hozzátette:

— Erzsi, Erzsike az igen!

— Hát Zsiga? — mondta Csányi. — A lányom igen-igen kíváncsi rá. Hol a csodába lehet?

Odakünn a Szentháromság-téren most tűnt föl a gumikerekű polgármesteri hintó, oldalán a város címerével, sujtásos-ruhás, bojtossüvegű hajdúval a bakon. Két fiatal almásszürke húzta. A tágas ülésen zsakettben, hegyesorrú lakkcipőit hanyagul előrenyújtva, térde közt ezüstnyelű pálcával ült a vőlegény: Horvát Benő. Aranykeretes szemüvege csillogott a napfényben, szőke haját lebegtette a szél. Mellette édesanyja trónolt, nagymellű, feketeruhás, lornyettes hölgy, szemben a kisülésen pedig Horvát járásbíró úr foglalt

helyet, teljes hosszúságában. Feje majdnem egymagasságban volt a bakon ülő mokány kocsiséval.

Az aszfaltos úttestről a fogat legördült a Szokolay-ház előtti girbe-gurba kövekkel kirakott árnyas előtérre, amely a járda és a kocsiút között feküdt, s ahol a baromfis kofák ültek piaci napokon. A lovak patkója csengett, csattogott az otromba köveken, mikor toporzékolva megálltak, s az ostor-nyelet meghajlította a ház előtti akácfák lombja.

Az udvarból tüstént sietős léptek közeledtek. Miközben leszálltak, Horvát a fiához hajolt.

— Utóljára mondom, a legkedvesebb az asszonyhoz légy. Amit a hozományon kívül később kaptok, ha kaptok, csak tőle eredhet. Az öreg nem dolgozik. Ha a felesége nem lenne, bezárná az üzletet és a kőszből élne. — Halkabbra fogta a hangját: — Azon légy, hogy az asszonyt megnyerd! Amint hallom, furcsamód szereti a könyveket. Az a vágya, hogy az unokái művelt emberek legyenek...

Tovább nem beszélhetett, mert nyílt a kapu, s a színből eléjük tódult a násznép, kitárt karral, hangos köszöntésekkel...

Bent a tisztára sepert, felöntözött udvaron, miután a szokásos kézfogásokon, rokoni csókokon és ölelgetéseken át-estek, Szokolay Lajcsi barátságosan a vőlegény hátára ütött.

— No, Benő fiam, nem gondolod meg magad? — kérdezte mosolygós képpel.

— Nem én, a világért sem! — felelte Benő tüstént, s még egy kis ijedtség is volt a hangjában.

A lelkes kijelentésre nagy nevetés támadt. Csak Lajcsi felesége, idősebb, kövér, parasztosan öltözött asszonyság hajolt a komaasszonya füléhez komoly képpel:

— Nem bolondult meg, hogy meggondolja... Akkora hozományt kap, hogy urasan élhetnek belőle Pesten!

— Nem tellene a vékony fizetésből! — bólogatott a másik. Látszott a nyakába aggatott gyöngyökről, aranypénzekről, hogy van mit aprítania a tejbe.

— Arra vagyok csak kíváncsi, mi marad a kisebbik lánynak? — folytatta Lajcsi felesége. — Abból már aligha lesz nagyságosasszony!

— Még Zsiga ér itt valamit. Az üzlet miatt! — mondta

a másik kölkedi asszony és hunyorgatott a szemével. — Aranyat érő üzlet. Ezt pedig Zsiga veszi át!

— Hanem hát a menyasszony! Hol a menyasszony? Mindjárt harangoznak! — hallatszott innen is, onnan is.

De csak Szokolay úr lépett ki az ajtón, fekete-lüszter nyári ünnepelőjében. Hófehér hajával, lebarnult arcával, tekintélyes látvány volt.

— Isten hozott benneteket! — mondta láthatólag boldogan, miközben bambusz botjára dőlve, Horváték elé bicegett.

Megölelték egymást.

— Erzsike mindjárt készen lesz — mondta Szokolay. Hangja szokatlanul nyájas volt. — Meglátod öcsém, milyen szép!

— Hát édesanyja? — kérdezte Benő. — Nagyon kimerítette a sok készülődés...

— Erősebb, mint száz más! — felelte nevetve Szokolay. — Fogadni mernék, hogy még a dédunckája esküvőjén is ott lesz! Csak Zsiga lenne már itt! — mondta rosszkedvűen. — Nem láttátok azt a széltolót? Délelőtt kiküldtem a szőlőbe egy hordó borért, azóta se híre, se hamva.

Eszrevette Csányit, aki a repkényes kerekeskút előtt beszelgetett. Diadalmasan odabicegett hozzá.

— Hát csakugyan ihatunk a leányom esküvőjén! — Boldogan csillogott a szeme, hogy nem akármilyen esküvőn ám! — Igaz, most jut csak eszembe, mutasd hát a lányodat, begyógyult-e a kutyaharapás? — S nevetve megveregette Csányi vállát.

— Verica, Verka! — kiáltott a gazda egy csoport lány felé.

A hangra kivált közülük az alacsony, szélesarcú, boszorkányoszemű, napbarnított leány és ringó léptekkel Szokolayék felé indult. Ahogy végigment az udvaron, rátapadt a férfiak szeme.

— Nem éppen sudár, az igaz — mondta az apja — de olyan, mint az aranypénz. Kemény, csengő és kapós!

Hanem hát hiába jött.

Abban a pillanatban kilépett a szobából a hosszú fehér ruhás menyasszony, mirtuszkoszorúval a fején. Szőke haja, melyet erre az alkalomra Pécsről hozatott fodrász bo-

dorított ki, tündöklő csigákban omlott a vállára, bőre fehér volt, mint a porcelán és telt testének szépségét a puha, kigyózó selyem pompásan kiemelte.

— Sok tejszínhabot ehetett! — vihogott fel valahol egy gyerek.

Erzsi mellett ott állt az anyja. Mintha Szokolay telének egy részét ő hordozná a fején, neki is több ősz hajszála volt, mint barna. Öreg férj mellett gyorsan sorvad az asszony! Fehércsipkés fekete selyemruhájában ügyvéd- vagy orvosnának is beillett volna. De napszított, barázdált arca, iparos-asszonynál is alacsonyabb rangúnak mutatta. Ezután ítélve, akár zselléraszony is lehetett volna. Igaz, hogy amint a meleg fogadtatásra elmosolyodott, fogai fehéren és épen tündökölték.

A műhelyajtóban megjelentek az ünneplőruhás, kicsípett inasok. Szájtátva nézték a menyasszonyt. A mester leánya eddig is minden földi nőnél magasabban lebegett fölöttük. Hát még most, pompás fehérben, megdicsőülése küszöbén!

A legény is ott állt köztük. Csinos barna ruhát, mintás inget és gondosan megkötött nyakkendőt viselt. Mióta nem láttuk, Gyurka nem sokat testesedett. Törékeny termetén nem látszott, hogy hétköznapiokon fél marhákat egyedül visz a vállán. Pedig hiába mondta valamikor Szokolay úr: — Nem lesz ebből soha mészáros, amilyen hitvány, csenevész. Most Gyurka volt az első munkás a háznál, s ügyesebben dolgozott, mint sváblegény elődje, Franz.

A konyhaajtóban a szakácsné csapkodta a kezét:

— Nem szebb a kisasszonynál a gyűdi Mária sem!

— Hát azt hiszem, indulhatunk is! — mondta Szokolay. Elkiáltotta magát az inasok felé: — Pista fiam, fuss ajtót nyitni! Te meg Peti, kiálts be a harangozónak, hogy kezdheti.

Az inasok nekiiramodtak, az udvaron pedig megalakult a menet. Végszóra megjelent Irmácska. Izgatott, tündöklő arccal állt be a helyére. Mindjárt Gyurka felé pillantott, aki a műhelyajtóból nézte. Mintha azt mondta volna: Itthagylak, megesküszöm mással... De aztán riadtan körülnézett, nem vette-e észre valaki az incselkedő pillantást.

Most, mint Szulimán szultán első ágyúja, azon az emlékezetes augusztusi délutánon, megdördült a harang. Az

egyre sűrűbben dörgő, visszhangzó kondulások alatt, mint valami bástyaudvarról, elindult a menet. De nem a kapuszin felé, hanem a szomszéd ház kőkerítésén vágott ajtóhoz.

Ez a kapucska azelőtt nem létezett. Szokolay úr vágatta pár héttel az esküvő előtt. A templom túlságosan közel volt ahhoz, hogy kocsin lehessen menni az esketésre. Gyalogosan pedig csak parasztlakodalmak vonulnak végig az utcán. Szokolay ajtót nyitattott a szomszédos kerten, ahonnan ismét másik kertbe nyílt átjárás. Onnét pedig mindjárt a templom elé ért az ember. Ilyenformán mintha csak az ő házikápolnájában folyt volna le az esketés...

Az alacsony kapufélfa alatt meghajtott fejfel vonult át a násznép. A túloldalon gondozott, pázsitos kertbe értek. A kert közepén nagy csoport ékeskedett, színes üveggömbökkel megtűzdelve. Végigmentek a sárga salakkal felhintett úton, amelyre kihajoltak a rózsabokrok. Egy reszkető rózsatő bele is akadt a menyasszony ruhájába. A patikusék az üvegverandán álltak, arcukon rokoni mosollyal és integettek a fejükkel. Aztán bezárták az ajtót és csatlakoztak a nászmenethez.

Innét a kocsigyártó udvarára léptek. Félig elkészült, frissen faragott szekéroidalak, saroglyák, vasalatlan kerekek sorakoztak az udvaron a falhoz döntve. A széles, kétszárnyú kaput már kitárták és az utca túloldalán látszott a templom ajtaja. Jobbról is, balról is kíváncsi fejek kandikáltak be az udvarra, jön-e a nászmenet?

A nap enyhén sütött a lombos Plébánia-utcára. A templom-bejáró köreliefjén az elbotló lova kantárjába kapaszkodó II. Lajos alakján nagy pók szőtte hálóját.

Mikor a hosszú fehér ruhás menyasszony apja karján kilépett a felöntözött-köví utcára, enyhe szél borzolta végig a fák lombját. Meghajoltak az ágak, mintha újra annak a régi délutánnak a leheletét érezték volna, mikor 1526 augusztus 21-én, délután három és öt óra közt, a magyar és lengyel lovasok rohamra mentek a földvári templom felé.

Egy öreg koldusasszony letérdelt és keresztet vetett. A kényes selyemrokolyák sorjában végigsúrolták piszkos rongyait, miközben a násznép bevonult a templomba.

Most a kántor a kórusról megpillantotta Szokolay úr

ezüstös fejét, s intett a mezítlábas gyerkőcnek, hogy fúj-tathat.

Mikor Bumbó felriadt álmából, már javában szólt az orgona.

2

EBBEN A PERCBEN érkezett haza Zsiga. Jó, hogy össze nem törött a boroshordó a nagy rázóástól, olyan komiszul hajtott be a hepe-hupás udvarra. Szerencsére szalma volt alatta.

Felállt a kocsin és elkiáltotta magát:

— Pista! Peti! Hol az ördögbe vagytok?

Senki nem jelentkezett. Fönt az inasszoba ablakában megpillantotta Gyurkát. A legény az ablakpárkányon ült. Innét a templomig lehetett látni. Az imént még szemmel kísérhette Irmust, amint a kocsigyártó udvarában lépdelt a násznép között.

— Mit bámulsz? — kiáltotta Zsiga. — Gyere kifogni! Süket vagy?!

— Vasárnap van! — felelte Gyurka, s magabiztos arccal leszállt a párkányról és eltűnt a szobában.

— Megkeserülöd még! — kiabált utána Zsiga. — Gür-cölsz te majd Karácsony-napján is, ha egyszer én leszek itt az úr!

Legszívesebben fölment volna Gyurkához a szobába, hogy összeverje. Engesztelhetetlenül gyűlölték egymást.

Leugrott a kocsiról és maga indult valami létraféléért, amin leguríthatja a hordót a saroglyából.

Az inasok asztalokat hordtak át a Korona-vendéglő kertjéből. Ingajaratban közlekedtek a Szentháromság-téren, tértültek-fordultak asztallal a hátukon. A nagyobbik, Peti, éppen megérkezett.

— Hol volt eddig fiatalúr? — kiáltotta. — Éppen most esküszik a kisasszony odaát! — s a templom felé intett.

— Meglesz nélkülem is! — morogta Zsiga. — Sokkal különbet láttam! — Megigazította a nadragját. — A kupe-

cek tegnap este óta ütik a blattot a szőlőhegyi Lajos-csárdában román hajósokkal. Azt láttad volna! A hajósok már a gatyájukat is elvesztették, az uszályaik meg Passau felé járnak... Vonyítottak, mintha nyakonszúrták volna őket. Micsoda muri volt! Na de mit magyarázok neked, te taknyos?! — Azzal megrántotta a gyermek üstökét.

— Juji! — szisszent föl a fiú. — Eresszen!

Zsiga megfordult és lódult be a konyhába.

— Vízet, melegvizet öreganyám! — kiáltotta. — Borotválkozni akarok! — És hatalmas kezével megropogtatta a kövér szakácsnő vállát.

Magas, tagbaszakadt legény lett, ami a külsínt illeti, éppen fordítottja az apjának. Most is olyan toprongyos volt, mint egy iszákos fuvaros. Egyik ingeujja lógott, a másik össze-vissza facsarodott a karján. Mellén majdnem köldökéig tátongott az ing, úgy hajtott végig a városon, vásárnap délután. A hiúság különben se nagyon mételyezte meg a lelkét. Nyáron fiatalember létére kopaszra nyiratta a haját, mint valami baka. A túskefrizura alatt apró malacszemek pislogtak zsíros, megbarnult arcában, mindig készen arra, hogy vérbeboruljanak.

A tudományban semmire sem vitte. Szokolay uram nagy bánatára, sohasem jutott tovább az első deklináción. Ezt még nagynehezen beléverte Herger tisztelendő úr. Mégse kell azt hinni, hogy Zsiga, ha véletlenül elfelejt magyarul, csak ugatni tudott volna. Beszélt szerbül, románul, még németül is egy kicsit. Ezek a nyelvek ráragadtak a hajósok, kupeczek közt, mészárszékekben, matrózkocsmákban, vásárokon. Nem tudták volna eladni a Balkánon.

Tanulni nem akart, de élt-halt a hentesmesterségért. Ahogy felcseperedett, inas lett odahaza. Szokolay úr sokáig alig nézhette. Hiába rimánkodott neki Irma, még a lakásból is kikergette: — Ha inas, hát aludjék fönt az inasszobában! Mire Gyurka felszabadult, Zsiga került a helyébe. Ezt fájt Zsigának legjobban. Hogy ez a sehonnai Gyurka fölébe került!

Nagyobb pofonokat kapott, mint bármelyik inas. Hátha észlehetné? — Hiába. Köpött minden könyvre. Viszont az apját megútálta. Tisztelni azért tisztelte, nemcsak a pofonok miatt, hanem, mert jó mészárosnak tartotta.

Ahogy az idő múlt, Szokolay beletörődött a nagyjába. De Zsiga apró cigánykodásait nem tudta megszokni. — Kánász vére van ennek! — mondta gyakran dühében. — Te tudod, kire ütött! — És szúrósan nézett a feleségére. Zsiga lassanként a saját szakállára kupeckedni kezdett. Mindig volt pénze kártyára, kuglira, s a kikapós parasztlányokkal való kalandokra.

Mialatt odabent a szobában nyúzta a képét, jócskán leletoccsantva a habot a tükör előtt heverő fekete vaddisznóbőrre — kint az udvaron az inasok sorba rakták az asztalokat. A hosszú alkotmány a kapúszíntől egészen a kocsi-fészerig húzódott. A szakácsnő és a patikusék szolgálója befőttek fehér abroszokkal, csipketerítőkkal. A közepére virág-vázákat tettek. Az inasok még a szobákból kihordott és a „Koroná”-ból kölcsönzött összecsukható székeket is melléje hurcolták. A könnyebb fajta székek sehogysem akartak megállni az egyenetlen köveken. Jobbra-balra dülöngtek az asztal mellett, mint a részegek.

Mire a kerti ajtóban feltűnt az új pár, nyomában a megkönnyebbülten trécselő násznéppel, az asztalt már telehordták hidegsonkával, tejeskaláccsal, keménytojással, aprósüteménnyel. A bor is előkerült, vagy húsz üveget már dél óta lent hűtöttek a kútban.

Most aztán a parasztasszonyok is megoldozták a fejken-dőjüket. Lebegtették a fejük körül, hogy hűsítse őket. Letelepédtek a hosszú asztal mellé, ki itt, ki ott, hely volt bőven. Megkezdődött a poharazás. Sokan állva maradtak, úgy ettek-ittak, nyájaskodtak egymással. Ez a mostani csak aféle „előévés” volt, s azt a célt szolgálta, hogy jó gyomrot csináljanak maguknak a vacsorához.

Az új menyecske mindjárt bement a szobába, hogy megigazítsa a frizuráját. Ahogy meglátta Zsigát, aki éppen nyakkendőjét kötözte, kikandikálva a zsaluk mögül az udvarra, tüstént ráförmedt.

— Disznóság, hogy még a templomba se jöttél el!

— A te ügyedben jártam — morogta Zsiga. Megfordult, nagy dühösen: — Én trógeroltam a bort, az egész kompániának!

— Ne ócsárolj a rokonságomat! Majd meglátom, te mi-lyet szerzel!

— Hát még ma is marjátok egymást?! — kiáltotta fojtott hangon Irma, aki az ajtóból meghallotta a veszekedést. — Utóljára vagytok együtt! Egy házban, egy fedél alatt. Hát testvérek vagytok ti? — sziszegte.

— Igaz, ezt a fél napot még kibírom! — mondta gőgösen Erzsi és kirántotta a fésűsfiókot.

Dacosan, ellenségesen nézett, pedig látta, hogy az anyjának csupa könny a szeme.

A másik ajtón éppen bejött Szokolay, Csányiékkel.

— Látod — mondta az apja Verkának — itt kötözte be a lábad Szokolay néni. — És a pokróccal letakart bőrdíványra mutatott.

— Emlékszem! — felelte a lány. — Először nagyon csípett a keze.

— Lúgos volt — mondta Irma. Épp mostam.

— Nem szívesen gondolok rá — szólalt meg Szokolay.

— Ugyan már! — vigasztalta Csányi.

— Nem tudod mért! — intette le a házigazda. — A kutyám véget. Nem kellett volna ledurrantani. Irma mondta is nekem...

— Mindegy, ennek köszönhetjük a szorosabb ismeretséget.

— Az már igaz! — morogta Szokolay.

— Gyere hát, Zsiga fiam, ismerkedj össze a lányommal! — invitálta Csányi nyájasan Zsigát.

Szokolay komoran ránézett a fiára.

— No hát, én kiballagok — mondta. — Mind itt vagyunk bent, Irma is, én is, ki törődik a vendégeinkkel? —

Az ajtóban összetalálkozott Irmussal. A lány már levette az ünneplőt. Segíteni kellett a vacsorasütnél. Látta az apján, hogy valamiért rosszkedvű. Nagyot nyelt hát félelmében, mikor Szokolay megállította:

— Idehallgass! Nehogy megint a cselédünket pártold ennyi vendég előtt! Különben kidoblak vele együtt! — — mondta keserűen. — Megszégyenítlek! — Azzal eleresztette.

Vajjon mit adok neki hozományul? — gondolta, amint kibicegett az udvarra. Ha őt is úgy kiagyasztálom, mint Erzsit, a szőlő is rámegy. Vénségemre mehetek koldulni, hol

egyik, hol másik gyermekemhez. Még utóbb Zsiga tart el! Az pedig keserves kenyér lenne.

A nap már bágyadtan süttött az udvarra. Az égen, mintha tésztaformával vágták volna ki egy felhőből, ott lebegett a hold.

Horvát sietett Szokolayhoz.

— Szép nap a mai! — mondta és belékarolt.

— Csak estére ne essen! — felelt a házigazda. Látszott, hogy ha a homlokán összegyűlt felhők zuhogni kezdenének, alaposan elmosná a lakodalmat az eső. Az ő számára nem volt olyan zavartalanul boldog a mai nap. Elég volt a hozománnyra gondolni, s minden jókedve elmúlt.

Gyurka éppen átment az udvaron, a városból hazatérőben. Tisztelettudóan köszönt.

— Meg vagy elégedve a személyzetteddel? — kérdezte Horvát.

— Meg — felelte Szokolay szórakozottan.

— Ez a legény rendesnek látszik — mondta a bíró és fürkészve Gyurka után nézett — csak nagyon büszke. Fenemód értelmes a képe. Az öltözetére is túlságosan ad. Az ilyenféle veszedelmes cseléd!...

Szokolay nem tudott mit válaszolni.

— Magyar gyerek — mondta.

És mégjobban elborult a képe.

3

A MŰHELYBŐL fehér pára ömlött. Épp leforráztak valamit odabent. A gőz régóta beleette magát a műhely vaslemezes ajtajába. Csupa rozsdá volt a nagy, megvasalt ajtó. A lépcső köve mindig csillogott a nedvességtől.

Irmus kilépett a hűs, tisztalevegőjű udvarra, piros ruhában, kékvirágos köténnyel maga előtt.

A náznép már az asztal mellé húzódott. A félhomályban itt-ott meggyújtottak egy petróleumlámpát. Pislákoltak a csillagok.

Irmácska kivált az alakját körül folyó párából s az udvar végébe indult. Gyurka fát hasogatott a disznóól előtt, egyik inas meg kosárba szedte.

— Egy kis rőzse kellene Gyurikám — mondta a lány.

— Nesze! — felelte a legény és hatalmas nyalábot tett Irmus kötényébe. — Elbírod-e? — kérdezte nevetve.

— Könnyű, mint a füst! — és ő is mosolygott. Ha munka közben valamiért találkozniok kellett, mindig úgy érezték, mintha házasság lennének és közös ügyben fáradoznának.

Az udvarnak ez a része erdőszagú volt a frissen vágott s nemrég behordott ölfától. Mindig itt raktározták fel a téli tüzelőt s míg a gyerekek kicsinyek voltak, azzal ijesztették őket, hogy az udvar végében a fa közt medve tanyázik. Sötétedés után féltek kimenni az árnyékszékre. Néha a medve morgását is hallották. Pedig csak a disznók rőfögtek, ropogtatták a kukoricát. Irmácska mostanában sokszor kiszökött ide Gyurkához a sötétbe. Itt váltották az első csókokat.

— Apám nem engedi, hogy együtt legyünk este — mondta Irmus halkan.

— Tudom — felelte a legény keserűen. — Szólt, hogy vacsora után elmehetek hazulról. Nyomatéknak egy ötkorónást adott.

— Nehéz elviselni a mai napot — sóhajtott Irmus. — Mi olyan messze vagyunk ettől a boldogságtól! Sírtam is.

— Mit segít az? — mondta a legény. — El kéne mennem tőletek. Hátha valahol szerencse érne és visszajöhetnék érted?...

— Most ne beszélj erről. Este úgyis találkozunk s meg-hányunk-vetünk mindent. Be lesz itt rúgva mindenki! S nem törődnek velünk... — Bízatóan, szeretettel nézett a fiúra, megsimította a vállát s futott vissza a konyhába.

A legény gondterhelten aprította, hasogatta tovább a fát. Akkorákat sujtott, hogy majd kettérepesztette a tőkét.

ERZSI vakító fehérségben ült az asztal mellett, zsekettes ura oldalán.

— Hát itt hagyod Mohácsot? — mondta a mellette ülő Szokolay Lajcsi, féloldalt az asztalra könyökölve. — De nyaranként csak lejöttek látogatóba?

— Majd meglátjuk, hogy-mint lesz itthon! — felelte Erzsi. — Kezd sok szűnyog lenni itt! ... — És hirtelen a fülére csapott.

Szokolay uram is szúrást érzett, csakhogy ő a szívéen. Ha már annyi mindent adott a lányának, őt, magának akarta. Szeretett volna büszkélkedni az úriasszony leányával.

Erzsi mintha kitalálta volna a gondolatát.

— Majd apus feljön meglátogatni minket.

— Természetesen anyus is! — tette hozzá Benő.

— Ő nem ér rá a bolttól! — legyintett Erzsi.

— Akkor hát mi jövünk le! — jelentette ki Benő.

— Az lesz a legjobb — szólt bele Csányi. — Egy kis vidéki levegő jót tesz.

— Ausztriába akarunk utazni — mondta Erzsi. — Magaslatra!

— Akkor még sok embert kell halálraítélned! — röhögött fel Zsiga és Benőre nézett. — Iparkodhatsz!

Itt-ott a parasztrókonság körében cinkos nevetés halatszott az ízetlen tréfára. Csányi Verka meglökte az asztal alatt Zsiga lábát.

Zsiga magán érezte az apja dühös tekintetét. De ahogy Verkára nézett, visszanyerte az önbizalmát. A lány egyetértően mosolygott rá. Fekete szemében alattomos fény bújált. Zsiga elvigyorodott.

A kínos feszültséget feloldotta a konyhából kikanyarodó menet. A természetes szakácsnő haladt az élen, kezében hatalmas tálcával, melyről egészben megsütött kövér pulyka sugározta szét a fényt és az illatot. Nyomában, az inasok, mint apródok hozták a többi fogást: az ágyúgolyónak is beillő töltöttkáposztákat, aranyosan fénylő ráchalakat, pirosbársony paprikásokat. Lerakták a terhüket és futottak ital után. A kútból nagy csikorgással felhúzták a délután behű-

tött bort, hátul meg szívták a hordót a lopóval. A maguk torkába is bőségesen eregettek. Mire Peti Szokolayhoz ért, hogy teletöltse a poharát, bűzlött a mellénye a ráloccsant bortól.

Közben Irma is asztalhoz ült. Helyet csináltak neki aszszonylánya mellett. Amennyire az idejéből tellett, újra kiöltözködött. Irmus a babos ruhájában maradt. Kár is lett volna más a konyhai székre, amelyen ült: ragadt az inasok zsíros nadrágjától. De mikor Szokolay úr meglátta, elfutotta a harag. Tüntetésnek vette. Mintha Irmus bosszút akarna állni a háttérbeszorításért s azt akarná, hogy az emberek lássák: az ő úri háznépe voltaképpen cseléd. Elég italos is volt már.

— Hát nincs neked más ruhád, hogy így ülsz ide? — kiáltotta. — Kotródj, te madárijesztő!

— A szerénység a legszebb erény! — morogta Herger plébános úr, aki szintén ott ült a lakodalmi asztalnál, káplánjával együtt. — De sohase tüntessünk vele!

És újra mert a rízses libaaprólékból.

A lakodalmas sereg láthatta, hogy a pap elől jár a jó példával... Teljes buzgósággal nekilátott az evésnek — habár sokan fejcsóválva néztek a lány után, aki sírva kelt föl az asztal mellől. No majd visszajön. Megtér a jókedve a táncra.

A lakodalmas asztalon már égtek a petróleum-lámpák, sűrű, nyüzsgő bogárfelhőtől körülvéve. Két vállalkozószellemű fiatalember egy lampionfüzért is végighúzott az asztal fölött, rákötözve a zsinórt egyfelől a kapúcsengő kampójára, másfelől a műhely fölötti bikaszarvra.

Mikor a torták is feltűnedeztek és kellő számban ellepték az asztalt, Herger plébános úr Szokolay felé bólintott és felállt.

— Kedves gyermekeim! — kezdte, s húsos ujjait összekulcsolta a hasán. — Ma, amidőn a plébánia udvarán sétáltam breviáriumomba merülve, hatalmas sast láttam lebegni a mennyek boltozatján. Bár a ti életetek is olyan magasba ívelne!

Tán a huszadik mondatnál tartott, mikor nagyot rándult a lámpionsor, s itt-ott égő gyertyák hullottak az asz-

talra, megpörkölv az abroszt, lobogva a töltöttkáposztában. A kapunál ugyanakkor megszólalt a csengő.

Megérkezett a cigánybanda.

A cigányok a húskocsi tetején telepedtek meg. Az volt a megszokott zenekari pódium. Ahogy rázendítettek, a szél áthordta a zenét a szomszéd kertekbe is. A patikusék kislányát alig tudta leszedni a hintáról a sváb cseléd lány, s ágybavinni.

A lámpákat lejjebb csavarták. Annál szebben világított a hold. Az asztalon tintafeketen táncolt a repkénylevelek árnyéka.

Szokolay Lajcsi elkiáltotta magát:

„Eladom a kocsim-lovam”...

Mikor a banda csárdásba fogott, a fiatalság felugrált az asztaltól. A kitéglázott kapuszín volt a legalkalmasabb hely a táncra.

Egy kék tengerészegyenruhás férfiú órájára pillantott és megszólalt:

— Jól félóránk van még indulásig — mondta Irmának. — Ideje lesz öltözködnötök! — intett az új pár felé. — Én lesétálok a hajóra, aztán csak gyertek nemsokára ti is. Lent is beszélgethetünk. A dunai levegő mindenkit felfrissít majd. Utána lehet folytatni, reggelig... Viszontlátásra!

— Viszontlátásra, kapitány úr! — mondta Irma.

Gerevics kapitány régi üzletfelük volt. Megígérte, hogy Erzsiek a „Szent István” legszebb kabinját kapják meg.

Mialatt az új házasok útiruhába bújtak, Irma nekilátott, hogy befejezze a csomagolást. Az inasokat is behívta, hogy segítsék leszögezni a még nyitva maradt ládákat. Amint csomagolás közben megakadt a szeme egy szebb virágvázában, kristálypoháron, nem tudta megállni, hogy azt is bele ne tegye az utazókosárba. Mindegyiknél tétozott, eszébe jutott a kisebbik leánya, s hogy ezt már annak kellene hagyni, de aztán megnyugtatta magát: majd újra szerez!

— Hová lett Irmus? — gondolta közben. — Talán a hátsó szobában, vagy a boltban sirdogál még mindig. Talán azért nem jön elő, mert nem akarja, hogy azt higgyék, ellenőrzi, mit ad Erzsinek?

Zsiga bezzeg nem volt szégyenlős. Felkelt az asztaltól és okkal-oktalanul bement a szobába. Dúlt arccal sétált le-föl, figyelve, hogy mit csomagolnak be a nővérenek. Nem szólt semmit, csak járt-kelt szótlanul, s végül dühösen bevágta maga után az ajtót.

A kapuzsínben felkérte Verkát. Ez a leány tetszett neki. Szövetségést érzett benne az otthoniak ellen. Nincs oda a rangért, meg a műveltségért, de annál több esze van! S milyen égetően, szemérmetlenül tud nézni! Lám, most is! Ez előtt nem kell szégyenkezni a sutaságért... Ez maga kezd! De nem is érzi magát mellette otrombának. Erőt önt belé.

Minden baromi erejét beleadta a tánca, de a leány keményen állta. Egyhangúan, mint a vízmosás a partot, őrlötte a szeme Zsigát.

Észre sem vették, hogy a násznép készülődésben van. Az inasok kiskocsira rakták a rengeteg csomagot, hogy lehúzzák a kikötőbe. Utat engedtek nekik a kapuhoz. Erzsi és Benő már útiruhában állt az udvaron. Szokolay, Irma, Horváték, mind felkerekedtek már. A cigányok is lekászálódtak a kocsiról, de közben tovább játszottak. Végre Szokolay leintette a bandát.

A hirtelen támadt csöndben tértek magukhoz Zsigáék. Jóformán egyedül táncoltak már.

A násznép összeszedelőzött s elindult, hogy elkísérje az új párt a nagy útnak legalább ezen az első kis darabkáján.

5

KIKANYARODTAK a kitárt nagykapun.

A kivilágított hajóból még csak rózsás fényfelleg úszott a házsorok fölött; arra tartottak. A cigányok a menet végén botorkáltak s húzták szépen, keservesen:

*Este viszik a menyasszony-ágyat,
Elvesztették a nyoszolya-lábat.
Addig babám nem fekszel az ágyba,
Míg kész nem lesz a nyoszolya négy lába...*

A részegek bele-belebődültek, a kutyák beleugattak a kapuk mögött, vontatóhajó túlkölt odalent — hogyne nyíltak volna ki útvonalukon az ablakok!

— Szervusz Erzsi! Isten veled Erzsike! — integettek, bólogattak az ablakokban könyöklők, s az utcán sétálók. — Légy boldog! De azért ne feledkezz meg rólunk, szegény vidékiekről!

Erzsi halálsápadtan lépegetett apósa oldalán az akác-fák alatt. Hát sohasem ér véget ez a menet? Féligmeddig tudta, hogy háta mögött Szokolay Lajcsiba karolva, kapatosan, félrecsapott köcsögkalappal a fején imbolyog újdonsült férje. S hogy már az is pokolba kívánja az egész atyafiságot, lakodalmas népet, s alig várja, hogy bezárkózhasson a kabinjukba. De már csak kibírják valahogy a hátralévő pár-száz lépést...

Szokolay napával haladt karonfogva. Gyermekeik pesti karrierjét színeztették. Az öregnek is erősen félreállt már a kalapja. Irma a patikusné karján lépkedett. A lányát ismeretlen útra bocsátó anya aggodalma ülte meg a szívét. Úgy kirítt a menet hejehujás népéből, mintha holmi temetésről szakadt volna közibük. Őt is így eresztette el valamikor az anyja az ismeretlen sorsra. Úgy tűnik, hogy a lánya majdnem annyit haladt fölfelé a társadalmi ranglétrán, mint annakidején ő. Dehát csakugyan följebb került? A lát-szat, idegenek irigykedése — ez minden. Valójában hajszol-tabb szolgálta lett itt — mintha odahaza, a maga kasztjában maradt volna.

Ez vár Erzsire is? Neki is szüntelen szemére hányja majd az ura, hogy iparoslány volt s nem úriasszony? Persze, hogy szemére vetné. De itthonról majd tömök, küldik az élelmet, a pénzt, eljön az örökség ideje és mindez megkönnyíti Erzsi helyzetét. Ó, Irma csak a saját verejtékes munkájával tudott egy kis becsületet szerezni magának. Erzsi helyett viszont ők szenvednek meg.

Irmáék mögött a közelebbi és távolabbi atyafiság apraja-nagyja taposta a krumpliköveket, s a port, aszerint, hogy milyen utcán haladtak. Volt, akinek üveg táncolt a kezében, s menet közben meg sem állva, nagyokat húzott belőle, majd szomszédjának továbbadta.

... Irmus, miután apja elkergette az asztaltól, a fészerben bújt el. Ott sírdogált, duzzogott, s csak akkor óvakodott ki ismét, amikor a násznép nagy csinnadrattával kivonult a kapun.

Lement a lépcsőn a homályba borult udvarra.

A széttaszírgált asztalok közt furcsa, idomtalan árnyékot vett észre. Az egyetlen égve maradt petróleumlámpa félelmetesen megnagyította. Amint a fény közelébe ért, Irmus megismerte: Bumbó járt ott. Az üvegek és poharak fenekén maradt bort, sört töltögette össze, s hajtogatta le szívós tervszerűséggel. Közben egy-egy lerágatlan csont is került kezeügyébe, ezeket oldaltarisznyájába rakta.

A cigánymuzsika mind távolabbról hallatszott, a lámpa mind sápadtabban pislálkolt.

Irmus szíve egyre reszketőbben vert.

Árvának és kitagadottnak érezte magát, jobban mint valaha életében. Csak Gyurka ne volna távol, éppen most! Amikor hamupipőke sorsát ilyen keservesen kell a szívében éreznie...

Mihez kezdjen? Menjen be, feküdjön le, húzza a fejére a takarót? Mintha az elzárná mások boldogságának a lár-májától! Mintha mindjárt álom jönne a szemére, álom, melyben magát is boldognak tudhatja! Álmodja azt, hogy őt is várja a nagy, ragyogó, muzsikáló boldogság-hajó, Gyurka mellette van, s ismeretlen, gazdag szigetek felé eveznek?

Abban a pillanatban megcsikordult a kerti kiskapú kilincse, mintha egy madár sírt volna föl álmában.

Magas, borzas árnyék lépett be az ajtó hasadékán. Megállt a sötétben.

— Irmus! Hallod-e, Irmus! — szólította.

Odafutott, s nyakába borult.

— Nem megyek el nélküled hajót nézni! Azt is restellem, hogy egyáltalán elindultam. Most már jöhetsz te is. Ne mondhasa a nénéd, hogy el sem búcsúztatod...

Átölelte a derekát és nekivágtak a sikátornak, ahol a legrövidebb út nyílt a hajóállomás felé. Ha egy kicsit kilépnek, még odaérnek, mielőtt a gőzös elindul. Az utcákon már senkisésem járt. Aki ébren volt, a menethez csatla-

kozott, a többiek pedig már aludtak. Nyugodtan foghatták egymás derekát.

Gyurka borszagú volt. A járásán is érződött valami bizonytalanság.

— Sokat ittál? — kérdezte Irmus és felnézett a magas, borzas fejre.

— Ha ittam, csak miattad! Amiért apád elparancsolt és nem láthattalak. Azért egyet se félj, nem vagyok én berúgva!

Közben a keze felsiklott Irmus keble alá.

Még soha így nem kerültek egymás közelébe. Csak futó, lopott csókok voltak mögöttük, félperces, suttyomban vállott szerelmes igék, kézfogások.

Úgy érezték most, övék a világ.

Végre senki sem törődött velük. Kizárták, kitiltották őket a boldogságból. De csak a hivatalos, megrendezett, családi érdek-boldogságból. Ebből pedig ők úgysem kértek soha. Mindig szabad nádi-farkasnak érezték magukat.

Egy lombos akác sátora alatt Gyurka nekivetette magát a házfalnak, s Irmust erősen magához szorította. Csókolni kezdte, ahol érte: a száját, a szemét, a nyakát. A lány kemény keble ott lüktetett a fehér ingén, sütötte a bőrét valósággal.

Irmus azt hitte, mindjárt ott esik össze. Még szerencse, hogy Gyurka ölelte, fönntartotta.

— Eressz el, te tolvaj! — kapálódzott és tenyerét a fiú mellének feszítve, sikerült kitépnie magát. — Most aztán hozzám ne nyúlj többet, mert félek!

— Félsz? Ugyan mitől?

— Tudod!

— Hát Erzsí nem fél Benőtől a kabinban?

Irmus csak szívott egyet a fogán nagy mérgesen, s előre sietett.

Ahogy kifordultak az utcából, ott találták magukkal szemben a kivilágított kétkéményes, fehér hajót. Körülötte sűrű tömeg, s a parton szólt a muzsika. Éppen most indultak az utasok a hídon át a fedélközbe.

Még nincs késő, még el lehet búcsúzni Erzsikétől.

De melyiküknek volna ereje ahhoz, hogy a sok bújkálás után a világosságra, emberek közé kilépjenek?

Az utcaszeglet, ahol álltak, nem kínált alkalmas megfigyelőhelyet. Itt könnyen észreveheti őket valami ismerős. S jaj a fejüknek, ha Szokolay megtudja, hogy együtt csatangoltak éjnek-idején!...

Előbbre lopóztak, a kőfal alá. Itt csenevész bokrok s partravont öreg halász-, meg gabonásbárcák között végigfigyelhetik a búcsúzást.

De sehogysem találtak maguknak olyan helyet, ahonnan úgy láthattak volna mindent, hogy ők viszont láthatlanok maradjanak.

Végre egy óriási bárka elé értek, amely már hosszú évek óta állt a szárazon, s itt-ott csonka is volt. Elkorhadt, megette a gomba. Tán még azokból a bárkákból maradt itt, amelyeken a háremhölgyek menekültek a virgácsos asszonysereg elől, azon a régi éjszakán... Ezt az egyet itt felejtették. Legutóbb Petsulits Mihály molnár uram szolgálatában állott, mint az oldalán rozsdásodó tábla mutatta. Most már elhagyottan korhadozott, nem messze a kikötőtől, ahol kivilágítva, útrakészen állt a „Szent István” nevű hatalmas termesgőzös.

A hajó oldalából időnként fehér gőz tört elő. A hajósok nyugodtan közlekedtek a part és a hajó között. Nyoma sem volt a vasútállomásokon szokásos sietségnek, izgatottságnak. Bent az étteremben, amelynek ragyogó ablakai olyan csábítóan szikráztak Gyurkáék szemébe, még vacsorázott a másodkapitány, a fedélzetmesterrel. Gerevics kapitány fehér tányérsapkában, aransujtásos kék egyenruhában a parancsnoki hídon állt egy karbidlámpától megvilágítva és nyájasan integetett a közeledő násznép felé. A fedélzeten vidám bajai kompánia harmonikázott.

A harmonikaszót Gyurkáékhoz sodorta a szél. A bárka oldalán felszegzett fadarabokból hágcsót találtak. Ha erre felkapaszkodnak, s fejüket éppen hogy kiütik a peremén, mindent láthatnak, tíz méternyi közelségből.

Gyurka feltornázta magát, s Irmusnak kezét nyújtotta.

Letelepedtek az egykori kormány padkájára, ahonnan az Alduna szikláit s a zátonyokat fürkészthék valaha a szakállas hajósok. Széles, ágynyi hely volt itt, kényelmesen rádőlhettek féltestükkel, s fejüket kidugták, hogy lássanak. Koromsötét volt a szurkos bárkában: egy-egy gerendavég

meredezett itt-ott, s lent a bordában futkározott a vízipatkány.

Az új asszony éppen most ment végig, immár férje oldalán, a hídon. A közepén megállt, csokra mögül visszanézett, szemét körülhordozta, s Irmus egy pillanatra azt hitte, őt is megpillantotta a bárka homályában. Meg mert volna esküdni, hogy Erzsi szeméből nagy könnycseppek hullottak a Dunába.

A hajóról csengetés hallatszott. Egy kajütablak hirtelen kivilágosodott, kereken, vörösen, mint egy másik hold a víz hátán.

Az ifjú pár most a kapitánnyal váltott néhány szót, aztán megálltak a korlátnál, szaporán integettek a part felé.

A cigányzene s a fedélzeti harmonikák szava vad összevisszaságban tombolt a hajó körül.

A csengetés mégegyszer felhangzott. Fürge matrózlegények ugráltak a kötelekhez. Recsegés-ropogás hallatszott, a nagy hajó megmozdult, farolni kezdett.

Irmusék öreg bárkáját hirtelen elkapta a hajóorr lámpájának csóvája. Éppen annyi idejük volt, hogy lekapják a fejüket s egymásba gubancolódva húzódjanak össze a kormánypadon. Ha egy pillanatot késnek, egyszerre húszan is észreveszik őket a hajóról, a partról.

Aztán ismét teljes sötétség borult reájuk.

A hajókerék egyre messzebből verte a vizet, az utolsó integető is elballagott, s ők úgy maradtak összesimulva, mintha egymást óvták volna testükkel valami veszedelemtől.

Legyen boldog Erzsi Benővel, ott a piros-ablakú kabinban, a nászutasoknak fönntartott kettős-nyoszolyán! Legyen boldog Benő is, a monoklijával, sétatotjával, a hozománnyal, az egyházi és szülői áldással a fején!

Irmus és Gyurka számára ebben a percben nem maradt más boldogság, mint a kisemmizettek egymást-vigasztalása, az egymásban való szent bizakodás, az egymásba feszülő követelődő fiatal testek titkos, kettőjük akaratán és beleegyezésén múló gyönyörűsége.

Nem kell ide se anyakönyvvezető, se plébános, se hajóskapitány: ezt a frigyét maga a nagy és örökkévaló természet szerkesztette egybe!

KÉT VILÁG

1

IRMUS ÉS GYURKA egy csípős októberi éjszakán megszökött hazulról. A szélzúzott-repkényű kerti kiskapun át hagyták el a házat, mert a nagykapu kulcsát Szokolay magához vette éjszakára. Az udvaron tócsák csillogtak és a patikusék kertje tele volt megsárgult levelekkel. A kocsigyártó legénye, az udvarukon át, kiengedte őket a Plébánia-utcára.

A templomkapuval szemben Irmácska egy pillanatra meghökkent, de csak annyi ideje volt, hogy keresztet vessen, Gyurka már magával húzta. Kis batyú volt nála, Gyurkánál meg egy fogantyús láda. Ezzel a poggyászal jól kiléphettek a hajóállomásig.

A szél füttyölt a boltok cégtábláin. Rázta a vaslemezeket, himbálta a fűszerüzlet előtt függő óriási papírmásé süveg-cukrot, melyet egy elefánt tartott az ormányán. Burkódy Bertalan fegyverkereskedése, Pauer Endre cukrász, Fülöp Izsók könyvkötő — olvasgatta Irmus búcsúzóul, sajtó szívvel. Ezek a nevek most szépen zengtek, mintha valami széphistóriából őrizte volna őket.

A kőfal alá húzódva megvárták, amíg a bécsi express-hajó kiköt, aztán az előre megváltott harmadik osztályú jeggyel beosontak a fedélközbe. Egymáshoz bújva elrejtőztek a sötétben. Félték, hogy valami ismerős felfedezi őket.

Ez a hajó Zimony és Bécs között közlekedett, s Mohácson csak rövid ideig állt.

Nemsokára távolodni látták a pislogó gázlámpákkal szegélyezett partot. Felálltak és a korláthoz mentek. Nem tudták megállni, hogy még egyszer búcsút ne vegyenek. Egy lámpás fényében álltak, lila, szederjes arccal. Elúsztak a város előtt, s a Fürdő-utca fölött egy pillanatra meglátták a Szokolay-ház hátsó, emeletes részének csúcsát. Mintha fény gyúlt volna az inasszobában.

— Látom-e még Mohácsot? — zokogta Irmácska.

A hajókerék hatalmas hullámokat vert, melyek valahol messze csapkodták a kőlépcsőket, ahol az asszonyok mosni szoktak, s a sokáclányok obramenicájukon vizet mertek a Dunából...

Irmust rosszullét fogta el. Gyurka átvezette a hajó sötétebb oldalára. Erről az oldalról látszott a zátony, amelynek homokján sokszor feküdtek együtt nyári napokon, hallgatták a lileszót, nyitogatták a fénylő, rózsaszín kagylókat, ha partra sodorta őket az ár. Irmus bátor lány volt és gyakran átszelte a Dunát, hogy a korhadó, öreg uszoda helyett — ahonnét a szegényebb városi népség száműzve volt — Gyurka oldalán heverjen vasárnap délutánonként a Cigányzátony fővenyén. Hányszor úszkáltak együtt a parti füzek alatt villó-testű halakként! Hány fa kérgébe vésték bele a nevüket, amely most is ott áll valahol a sötétben!...

Irmus kihajolt a korláton és a sűrű fekete vízbe öklendezett. Második hónapban volt. Gyurka kétségbeesetten nézte. Homloka verejtékes lett. Futott vízért.

A fodrosszélű homokpadok most hidegen és elhagyottan gyászlottak feléjük. Ott maradtak a korlát mellett a sötétbe meredve, míg a távolban feltűntek Dunaszekcső lámpái.

Hallgatták a néha felbukkanó vízimalmok zúgását és beszélgettek. Később Irmus, feje alatt a kis batyúval, elaludt. Gyurka szemére nem jött álom. Benyúlt a kabátzsebébe, valami füzetet érzett benne. „A Katholikus Tanonczvédő Egyesület Évkönyve”. Az árnyékszék szögéről szedte le valamikor. A homályban betűzni kezdte:

„Okt. 9-én Euler Adolf úr és családja hangversenyt rendezett a VIII. kerületi Otthon tanonczai részére. Ének, zongora, hegedű, harmónium mind arra szolgált, hogy a tanonczok lelkét fölemelje és nemes élvezettel megtöltse.”

Apró inasnak érezte magát, amint kopaszra nyírt fejjel, ceigruhában, illedelmesen ül a széken és a nagykürtből kitóduló zene-fellegek csodálatos kövér kalácsok képét idézik a szeme elé. — Ha újra inas lennék — gondolta — semmi más-sal nem törődnék igazán, mint hogy csíbort fogjak Irmácskának! Szinte vágyott Szokolay úr pofonaira, s hogy aludni küldje, föl az inasszobába. Akármilyen kemény vacska volt, tudta, hogy nem messze tőle, lent a földszinten, Irmácska alszik. De milyen ágyat tud adni neki ő?

„Okt. 23-án résztvehettek az Immaculata 50 éves jubileuma alkalmából rendezett nagyszabású körmeneten.”

Micsoda busójárások voltak! — gondolta. — De emlékszem, egyszer én vittem a nagygyertyát a húsvéti körmeneten. Majd leszakadt a karom. A viasz folyton az ujjamra csöpögött. Rémes volt.

„Nov. 27-én a tanoncok a „Rejtett gyémánt” című megható vallásos színművet adták elő.”

„Ápr. 2-án Wenckheim Frigyesné grófnő öcczellen-cziája maga látogatta meg az Otthont, s szeretetteljes nyájassággal beszédbe ereszkedett az inasokkal.”

„Máj. 7-én újból színre adták a „Rejtett gyémánt”-ot.”

Gyurka belehajította a füzetet a Dunába.

— Vajjon, holnap ilyenkor lesz-e ágyunk? — gondolta.

Eltévedt régi hajósok gondolhattak ilyen sóvárogva éjszakánként az árbóc tövében a mesebeli kincses szigetre — mint Gyurka gondolt most biztos talajra, megélhetésre, otthonra — úton az ismeretlen felé.

A piros árboc-lámpát bámulta, amint repült, suhant fönt az égen, átmetszve a csillagképeket, átbökve a Göncöl-szekér oldalát, átszállva az egyiptomi királyleány Cassiopeia testén, s a Nagymedve homloka fölött, vörösen, diadalmasan, izzón az arany sziporkák között.

REGGELRE előttük álltak a pesti paloták.

A hajnali párában támolmogva haladtak át a hajóhídon, olyan nehéz volt a szívük és kábult az agyuk.

A hajóból javában hordták ki a gyümölccsel, zöldséggel teli kosarakat, ládákat. Egyiken-másikon ott volt a mohácsi feladó-cédula. Kofák kiáltoztak, hadonásztak, siettek a vásárcsarnok felé, teli kosárral a fejükön. A parton fuvaroskocsik, fiákerek várakoztak.

Mikor a villamosra feltolakodtak, Irmus meglökött egy úriasan öltözött asszonyt. A férje rámondult:

— Nem tud vigyázni?!

Odaszólt a feleségének:

— Lassan tele lesz parasztokkal a város!

Irmus elvörösödött, Gyurkának ökölbeszorult a keze.

A villamos robogott a Múzeum-körút felé.

— Itt valahol, valamelyik mellékutcában laknak Erzsiek — mondta Irmus halkan. — Biztosan alszik még...

Gyurka nem válaszolt. Álmatlanságtól égő, vörös szemmel kémlelte a várost. Minden hentes-üzlet cégtáblája megdobbantotta a szívét.

— Ugye nem lesz semmi baj? — súgta Irmus és átfogta a fiú karját. A robogó villamos perronján septe a haját a hajnali szél. — Ugye meg tudunk majd élni?

— Ne félj semmit! — felelte Gyurka. — Jó munkás vagyok!

— Csak legyen munkád!

— Miért ne lenne? — kapta fel a fejét a legény. Aztán csendesebben hozzátette: — Legrosszabb esetben, amíg a szakmában találok helyet, Feri bejuttat a gyárba. Csak időben kiérjünk, s még otthon találjuk őket. Ők is korán mennek munkába.

Úgy tervezték, hogy az első napokban Gyurka rokonainál szállnak meg, Erzsébeten.

— Szörnyű volna, ha ebben a nagy városban valahogy elveszíténénk egymást! — mondta Irmus. — Én biztosan elpusztulnék!

— Ugyan, miket beszélsz!

Körülöttük ébredezett a város. Tejeskocsik zörögtek, utca-seprők kordéja nyikorgott. A kapuk előtt kócosan, elnyűtt slafrokban sepertek a házmesternék. S mintha a ködöt is emberi kéz munkája takarítaná el, egyre élesebb fénybe borultak az utcák. Zsaluk nyíltak, rollók húzódtak fel.

Az Üllői-útról egy század katonaság kanyarodott ki a Kálvin-térre. Az élen lovagló tiszt selymes, sárga-feteke kard-bojtján csillogott a napfény. A bakák rekedten énekeltek. A reggeli cikóriakávé keserű maradékát köpdösték ki az útfélre.

Jó időbe tellett, míg Gyurkáék eligazodtak. Mire sikerült kivergődniök Erzsébetre és megtalálták a Tompa-utcát, hét óra volt. Éppen tülköltek a gyárkémények.

— No, ekkora dudájuk még a mohácsi búsóknak sincs! — tréfálkozott Gyurka. De valójában megijedt, hogy milyen késő van. Irmusnak pedig elszorult a szíve az otthont idéző szóra.

A hepe-hupás, tuskés-bokros, homokos grundok közül kiérve, befordultak a Tompa-utcába. Pár háznyira, kéktrikós, borostásarcú hosszú férfit láttak. Vásottruhájú munkásemberekkel beszélgetett. Olajos, rozoga palánk napfényes darabjának dőlve cigarettáztak és sütkéreztek. Gyurka sok év után is mindjárt megismerte a bátyját.

A látvány elszorította a torkát.

— Munkanélküliek! — gondolta ijedten. Legszívesebben visszafordult volna.

Ide ugyan hiába jöttek! Legjobb lenne, ha megfordulnának, gyorsan, mielőtt észreveszik őket. — De mindjárt elszégyelte magát. — Azt a rongyos pár koronámat féltem — gondolta. — Milyen hitvány vagyok! Akárhogy is lesz, Fériék adnak szállást! — És messziről meglóbálta a sapkáját.

— Szervusz Feri!

— Hiszen ez az öcsém! — kiáltotta a kéktrikós férfi. Hatalmas léptekkel eléjük sietett. — Szervusz, öcskös! Hogy kerülsz ide? — kiáltotta felindultan és rázta Gyurka kezét.

— Majd mindent elbeszélek — mondta a legény és ő is mosolyogni próbált. Nem tudta mindjárt leküzdeni a bizalmatlanságot, amit a vidéki környezet beléoltott a nincstelen pesti proletárral szemben — pedig a testvére volt.

— Hát ez az asszonyka... talán csak nem a feleséged?
— Az — pirult el Gyurka.
— Isten hozta! — szorította meg Szekeres Irmus kezét.
— Gyertek beljebb. — Kitárta előttük a rossz deszka udvarajtót. — Miért nem írtatok, hogy jöttök?
— Utolsó percben szántuk rá magunkat. — Előbb Irmusra pillantott, aztán hozzátette: — Megszöktünk.

Szekeres Irmusra nézett.

— Ejha! Maga Gyurka mesterének a lánya?

Irmus bólintott.

— Bátor teremtés! — Szekeres olyan csillogó tekintetet vetett az elcsigázott lányra, hogy azt előntötte a büszkeség, s szinte felfrissült.

— Aztán Gyurkához fordult:

— Mennyi időd volt még vissza a szerződés szerint?

— Majd megmutatom az ipari könyvem. Azt hiszem másfél év.

A férfi arca elborult.

— Az baj. Akkor nehéz lesz elhelyezkedned.

Irmus megint elgyöngült.

— Van egy ismerősöm a nagyvágóhídon — folytatta Szekeres bátorítólag — majd vele beszélek. Ő talán meg meri csinálni... Az biztos, hogy üzletben nem tudsz elhelyezkedni. A mester urak összetartanak.

— Hát ti hogy éltek, Pista? — terelte Gyurka másra a szót. Láta, hogy Irmus sápadt.

— Velünk egyelőre ne törődj. Már mi beleszoktunk a nélkülözésbe. Aztán most nem is vagyunk éppen munka nélkül...

— Nem? — kérdezte csodálkozva Gyurka.

— Nem. Sztrájkolunk.

Gyurka nyelt egyet. Magában nem helyeselte a dolgot.

Feri úgy látszik szívesen lát bennünket — gondolta. — Hanem a felesége... s a gyerekek! Hiszen nem hoztunk nekik semmit...

Átbújtak egy sor száradó fehérnemű alatt és beléptek Szekeresék ajtaján.

Szekeresné, vékony, napszártarcú asszony, párhónapos gyereket tartott a karján. A haja egészen ősz volt, de a sze-

méből éieterő és fiatalság sugárzott. Irmus nem tudta eldönteni, hogy a szíve fiatal-e, vagy a teste? Az ősz hajnak higgyen-e, vagy a fiatal kis gyerkőcnek a karján?

— Lássa, én vén létemre gyereket dajkállok — mondta az asszony nevetve Irmusnak. — Akkor maga igazán ne szégyelje... — Azzal kezébe adta a csecsemőt.

Ez felbátorította Irmust. Bármit tett volna elé Szekeresné, nem érezte volna ilyen otthon magát. A vendéglátás legősbibb és legnagyobbelkűbb törvénye szerint cselekedett: a legdrágábbat ajánlotta fel az idegennek.

— Mindjárt jövök, átszaladok a fűszereshez — mondta az apró asszony.

Gyurka a pénztárcája után nyúlt.

— Hagyja csak — intette le Szekeresné. — Kell még az a pénz maguknak!

— De hiszen nektek se lehet — nézett Gyurka a bátyjára.

Az asszonyka felnevetett:

— Van a fűszeresnek! — mondta.

— Tegnap óta újra ad hitelt — magyarázta Szekeres Gyurkának. — A gyártulajdonos cselédlánya hozzájuk jár vásárolni. Alighanem teljesítik a követelésünket. Jó úton van a sztrájk!

Gyurkáék nem igen értették a dolgot. De a bőséges reggeli mellett egy-kettőre meleg, családias légkör vette őket körül, s ez az érzés szinte gyűrűzve nőtt ki belőlük, s már-már elborította az egész ismeretlen, félelmetes Budapestet.

Mi tartja a lelket ezekben az emberekben, akik annyi év óta élnek így számkivetve és így élnek még ki tudja meddig? Érezték, ha tudnák milyen erő ez, akkor talán bennük is felébredne s így mindjárt könnyebb lenne nekik is a nélkülözés, a harc.

Tisztelettel néztek új házigazdáikra.

IRMUS nem hagyta meg odahaza a címüket. Félt, hogy apja a rendőrséghez fordul, hazahurcoltatja, s bajba keveri Gyurkát. Azt sem tudta bizonyosan, hová veti őket a sors. Nem is mert mindjárt jelentkezni.

Egy héttel később, mikor Gyurkának sikerült elhelyezkednie a vágóhídon, levelet írt Erzsikének. Kérte a nővérét, tudassa az otthoniakkal, hogy egészséges, s Gyurkának már van helye. Szeretettel gondol szüleire, bocsánatot kér tőlük és kéri, hogy gondoljanak rá jószívvel. Erzsit meglátogatná, ha tudná, hogy szívesen fogadja. Azt is megírta, hogy gyereket vár.

Erzsi egy napon kapta meg Irmus levelét és az otthoniakét. Irma kétségbeesetten tudatta vele a szerencsétlenséget. — Apátok tudni sem akar róla — írta. — Mit tegyünk, adj te is tanácsot édes fiam! — írta Benőnek.

Erzsi az asztalra tette Irmus levelét. Alig várta, hogy feltálahassa a szenzációt az urának.

A díványon feküdt, mikor Benő hazaérkezett. A nap nagyrészt átheverészte. A cseléd mindent elvégzett helyette. Az első hónapok lázas kíváncsisága után, nem érdekelté már Budapest. Néha még vágyott is a vidék, a „baromfi-udvar” után — bár ezt maga előtt is szégyelte. Meghízott, elkényelmeskedett. Teherben volt.

Benő ledobta az aktatáskáját, hozzásietett és megcsókolta a kezét. Erzsi átfogta a nyakát húsos fehér karjával és magához húzta. Ez a mozdulat ösztönösen jött belőle: hálás volt neki a védett, törvényes szerelemért, most, Irmus levele után különösen. Benő idegesen engedte át magát az ölelésnek. Semmi kedve sem volt most enyelegni. Ebédelni akart. Az ő étvágyának nem volt semmi baja. Olyanféle mozdulattal szedte le a nyakáról a felesége karját, mint a gyakorlott kígyóbűvölő a kobrát, hogy visszategye a kosárba. Erzsi karja sértődötten hanyatlott vissza a díványra.

— Ott egy levél — mondta. — Kíváncsi vagyok, mit szólna hozzá!

Benő felvette a levelet az asztalról. Szemöldökét felhúzta.

— Á! A hugocskád! Hogy jutott eszébe írni? — Ütögette az ujját a borítékkal. — Tudtommal sohasem voltatok valami jóban. — Kérdő tekintettel nézett a feleségére. Látszott, hogy nem nagyon örül a testvéri közeledésnek.

— Megszökött hazulról! — robbant ki Erzsiből. — Képzeld! Megszökött a legénnyel!

— Micsoda?

Benő szíve megdobbant. — Szép! — mondta kimérten. Igyekezett faarcot vágni, mint a bíróságon. Fontosabb ügyekben mindig méltóságteljes viselkedésre törekedett.

Csengetett az ebédért.

— Segítséget kérnek? — kérdezte.

— Még nem.

— Mert nem is adhatunk. Adjának az öregek — mondta megfontolatlanul. — Na, szép kis ügy, mondhatom! — tette hozzá elkomorulva.

A lány behozta az ételt. Erzsí felkelt: bő selyem pongyoláját elrendezte a dereka körül. Benő a leves szürcsölése közben olvasta át Irmus írását. Arca az első sorok után elégedettséget árult el. Miközben olvasott, néha a feleségére pillantott. Erzsí durcásan evett, még az előbbi elutasítás hatása alatt. Ez fontosabb volt számára a levélnél. De olykor-olykor ő is kíváncsian nézett az urára. Lelkileg alig rázta meg a dolog. A kalandos szerelmi ügy izgatta a fantáziáját. Örült, hogy korrekt helyzetben levő úriasszony, s nem hontalan menekült, mint a húga.

Egy alkalommal találkozott a tekintetük. Benő szerető pillantást vetett rá. — Egyél! — mondta és elé tolta a leveses tálat. — Erőltessd szívem! Nem szabad izgatnod magad.

Erzsí némileg kiengesztelődve mert a gombalevesből.

— Most mit csinálunk? — kérdezte.

— Meg kell várnunk apádék álláspontját. Remélem kitagadják. — Elvörösödött. — Ismerem apádat — tette hozzá gyorsan — ő sohasem veszi fel ezt a szégyent!

— Tessék! — vette ki a zsebéből Erzsí a másik levelet. — Itt van. Apám tudni sem akar róla.

Benő biztató tekintettel nyúlt a levélért. Megsímogatta a felesége karját. — Dülj csak le szívem, ha nem tudsz enni. Mindjárt utánad megyek. Rá se gyújtok! Majd odaviszem a kompótot.

Erzsi felkelt és kényelmesen átimbolygott a szomszéd szobába. Hátán érezte az ura tekintetét.

Mégiscsak kíván! — gondolta.

És Benő csakugyan őszinte vággyal ölelte magához. Erzsi női ösztönnel érezte, hogy igazi tűz fűti. Mintha második nászukat ülnék.

Késő délután nekifogott a levélírásnak.

„Közölte” Irmussal, hogy „erkölcstelen lépésével” örökre elvágta az útját családjához. Ők mindenben közösséget vállalnak drága szüleikkel, akiket Irmus úgy megszorított, sőt „megcsalt”, s akiknek megmásíthatatlan szándékuk, hogy kitagadják. Ő, Erzsi, nagyon sajnálja a húgát, de választania kell közte és a családja között.

A levél jó hosszú volt és farizeus érzelmességével szörnyű ízléstelen. Az itt-ott felbukkanó körmönfont jogi kifejezések és a kitagadás visszavonhatatlan és hivatalos megformulázása Benő tudományát és közreműködését dicsérték.

A bíró azzal a jóleső érzéssel tette postára a levelet, hogy — ami a vagyont illeti — nem egy, de két Szokolay-lányt vett el feleségül.

Csak miután a postaláda fenekén koppant a levél, odalent az utcán, gyújtott rá az első cigarettára ezen a délutánon.

Felesége utálta a dohányfüstöt.

APA ÉS FIA

1

EGY decemberi estén Szokolay kilépett a nagy tölgykapun, megállt a ház előtt és körülnézett. Végig a Szentháromság-utcán mindenütt égtek a lámpák. Apró szemekben hullott a hó; ritkásra szitálta a nagy hideg. Felhajtotta prémes gallérját, s kucsmáját mélyebben nyomta a fejébe. Biggő léptekkel elindult. Botjával tapogatta maga előtt a síkos járdát. A közeli templomba igyekezett, ádventi ájtatosságra.

Útközben mégegyszer megállt és betekintett a bezárt mészárszékbe.

A petroleumlámpa fényében két inas ült a dobogón, nagy kosár dióval, barackmaggal, oldalukon. Kalapáccsal, fogóval törték a kemény magvakat. Ők is kivették részüket a karácsonyi sütésből...

Miska abban a pillanatban dugott a szájába egy aranyosan csillogó szép dióbelet, mikor Szokolay bepillantott. Szeme találkozott a félelmes mester tekintetével. Ez a tekintet a következő pillanatban egy sétatálca horgas fogantyújává változott és fenyegetően táncolni kezdett a rácsos szelőlőző nyílása előtt.

Megcsendült az ájtatosságra hívó harang, s Szokolay azzal a jóleső érzéssel indult útjára, hogy iménti szerencsés pillantásával jónéhány diót takarított meg magának.

A sorsnak azonban, mint látni fogjuk, körmönfontabb szándéka volt ezzel a véletlennel.

Mikor Szokolay úr után becsukódott a nagykapu, odabent a meleg szobában Irma tollat, papirost vett elő az asz-

talfiókból és leült, hogy levelet írjon Pestre, a nagyobbik leányának.

„Kedves Erzsikém és szeretett Benőm!” — rótta eseten szarkalábakkal a síkos papirosra. Épp olyan bizonytalanul járt rajta a keze, mint férje odakint a csúszós járdán.

„Boldog karácsonyi ünnepeket kívánok nektek. Azért írok már most, mert közvetlen ünnep előtt, mint tudjátok, nagyon sok a munka. Egy kis csomagot is mellékelek. (Ez még nem a karácsonyi csomag, ne is köszönd meg édes lányom a leveledben, mert apus nem tud róla. Fogyasszátok el egészséggel.)

Különben nagyon szomorúan telnek a napjaink. Apátok nagyon mogorva ember, mióta Irmussal az a baj történt. Már két hónapja édes lányom és még csak a címüket se tudjuk és nem is ír, pedig hát, ha írna, talán meglágyítaná az apja szívét. Írod édes lányom, hogy még a nálatok levő kis holmiját se vitte el, amit felküldtem, (de hogy is vitte volna el, hiszen akkor tudnátok róluk), mi lesz hát vele télvíz idején minden nélkül?! Azt írod, hogy talán kimentek Bécsbe, nem hiszem édes lányom, egyikük sem tud egy szót se németül, különösen Gyurka, annak kitörik a nyelve, ha egy német szót ki kell mondania, nemhiába magyar gyerek a szerencsétlen.

Ha valahogy az ünnepekbe bezörgetnének hozzátok, fogadjátok őket édes lányom szeretettel ezen a nagy ünnepen. Tegyétek meg az én kedvemért, megáld érte benneteket az Isten. Tudom, édes fiam, hogy nem szép amit Irmus csinált, de azért, hogy a feleségedet féltsd tőle, arra nincs okod édes fiam. Azért arany annak a szíve! Azt írtad, hogy ha valami értéket elvittek, forduljunk a rendőrséghez, (de aztán úgyte te is megbántad és írod, hogy nem érdemes). Hát édes fiam, mi is törvénytisztelő emberek voltunk egész életünkben, nem is járt a mi házunkban rendőr- meg csendőr-féle soha, de hogy édes fiam az én véremre rendőrköt uszítsak, hát még ha a szemem világát lopná el valamelyiktek, se tenném meg! Apátok is megpofozza az inasokat, ha valami hibázik, de soha a hatósághoz ő még semmi kárért nem fordult. Sajnos édes fiam, éppen az a baj, hogy azzal mentek el, ami rajtuk volt, egy szál meleg ruha

nélkül. Ugye édes fiam megérted a szomorúságomat, nagy csapás ez egy anyának! Tudom, hogy jó szíved van, erősen vallásos vagy és művelt, okos ember, azért öntöm így ki a szívemet. Zsiga bizony nem sokat bánkódott miatta és sajnos a Csányi-lány, akinek udvarol és aki mindent tud Zsigától, kihordta szegény Irmát az egész városban. De haragszik is érte az apátok, az ő házasságuknak nem tudna úgy örülni, mint a tiéteknek, édes lányom.

Azért küldöm külön ezt a kis csomagot, hogy ha Irmusék fölmennek hozzátok, ne legyenek a ti terhetekre. Ha pénzt kérnek, csak adj nekik nyugodtan édes fiam, én elküldöm. Azért dolgozom, hogy segíthesselek benneteket. Az első időben nekik is nehezebb a sorsuk, később majd csak rendbe jönnek, ahogy te is édes fiam egyre nagyobb állásba jutsz. Ilyenkor kell a támogatás, tudom, s most még könnyebben is juttathatok, mert hála Istennek, jó egészségben vagyok.

Csókol benneteket, szerető

Anyátok."

„Utóirat: Zsigát ma estére várjuk haza Bécsből. Talán kiszállt Pesten és járt nálatok. Bárcsak hozna valami újságot!”

„Utóirat: Ugye nehezen olvassátok az írásom, édes fiam? Nem igen volt időm soha, hogy jobban megtanuljak. Csak azóta szoktam hozzá az íráshoz, mióta ti édes gyermekeim, mind így szét vagytok. Sietnem is kell, mert apátok csak ide ment a szomszédba litániára és még a csomagot is össze kell készítenem. Anya.”

Mikor a levelet befejezte, leragasztotta és ráült. Így maradt egy percig, fátyolos szemmel nézve a lila téli estébe a horgoltfüggönyű ablakon át. Megtörölte a szemét, kifújta az orrát, s nehézkesen, fáradtan fölkel az asztaltól. Összetörtebb volt, mint mikor délben, fél napi lőtás-futás, bolti, konyhai munka után végre leülhetett. Pedig csakugyan sietni kellett, mert Szokolay hamar otthon lehetett.

Föllépett az ablak előtti dobogóra, amelyen az ura kedves karosszéke állt és behajtott az ablakdeszkákat. Aztán rátett a tűzre és elővette a sublótból a már összekészített mákot, mézet, tojásokat, rizst és lisztet. Mikor minden együtt volt, kisietett az üzletbe.

— Fuss át a fűszereshez mazsoláért! — mondta a Lőrinc inasnak. — Az udvaron át még beengednek. — Nagyot tüsszentett a hideg boltban. — Mondd, hogy én kérem, s holnap majd átviszem a pénzt. Te meg eredj hátra a műhelybe és hozz egy rúd téliszalámit — fordult Miskához. — Siessetek!

Mikor a két inas elfutott, Irma fölvette a kosarat. Majdnem tele volt már pucolt dióval. Jó másfél kilóra valót beleöntött a fölemelt köténybe. Aztán elvett a pultról egy ív zsírpapírt és visszament a szobába, folytatni a csomagolást.

Nemsokára megjött a két inas. Lőrinc, aki később érkezett észrevette, hogy kevesebb dió van a kosárban, de nem szólt semmit. Miskára hárította a felelősséget. Folytatták a munkát.

Irma, ahogy a csomagolással elkészült, benyúlt a ruhájába. Kis vászon bugyelláris függött a nyakában, ebben hordta a pénzt, amit tojásért, tavaszi baromfiért, megymásért kapott, s amit az ura nem kért tőle számon. Becsúsztatott a levélbe egy tízkoronást, aztán leszögezte a ládát. Nem akarta, hogy túl a boltban az inasok hallják a zajt, s valahogy kitudódjék a dolog; félig mindig az ujjára ütött inkább, úgy verte be lassan, keservesen a szögeket.

Közben hallotta, hogy odakünn megcsendült a litánia végét jelző harangszó.

2

SZOKOLAY ÚR egy félkoronást dobott a missziós-atyák perselyébe, s a bundaszagú, fenyőillatú templomból kilépett a hideg decemberi estébe. Sohasem várta meg az ájtatosság végét, hogy ne kelljen tolakodnia. Megállt a bolthajtás alatt és szivarra gyújtott. Odabent még énekeltek, s bűgött az apró orgona, de már szállingóztak kifelé a hívők, főként a férfiak. Meg-megcsörrentek a perselyek. A súlyosabb pénzdarabok többnyire a baloldalon álló, missziós szekrénykébe estek, amelyikbe Szokolay is vetett. A jobboldali, a „város

szegényeiért” felállított — isten tudja, miért — kevésbé vonzotta a módos hívőket. Talán jólesett arra gondolniok, hogy valahol meleg nyár van? Az ember egy kicsit otthon érzi magát abban az édes, messzi világban, ha a baloldali perselybe vet? ... Vagy talán előkelőbbnek találták a misszió-nak adni? — Az a pénz tán még a római pápáig is eljut! ... Herger plébános úr zsebét amúgy is eleget tömik! ...

Szokolay érezte, hogy megérintik a vállát. Csányi Pál volt.

A köpcös gazda összecsapkodta a kezét a friss levegőn. — Hallom, hogy megjön ma este Zsiga — mondta elégedetten.

— Meg — bólintott Szokolay. — Legalábbis várjuk. A legény kimegy majd érte a szőlőből jövet a vasúthoz a kocsival — mondta vontatottan, kényszeredetten. Nem örült a találkozásnak.

— Meglátod, rá sem ismerünk, úgy megurasodott három hónap alatt Bécsben! Azt mondják, ott egy utcaseprő finomabb ember, mint nálunk egy bíró! ...

— No no, sógor! — mondta Szokolay megbántva. — Azért itt se mindenki kanász!

— Fene tudja. Csak úgy mondom. Huncut a német! — hebegett Csányi. Láta, hogy bakot lőtt.

Ebben a pillanatban kilépett a templomból Horvát. Azonnal hozzájuk sietett. Nem szerette Szokolayt Csányival látni.

— Mi hír Erzsikééről? — kérdezte tüstént, s bizalmasan belekarolt Szokolayba. Atyafias jóindulattal mosolygott rá. Az öreget ez a tekintet felháborította. Hirtelen úgy érezte, mintha két oldalról préselnék, fojtogatnák. Legszívesebben szétvágott volna köztük a botjával. Arca idegesen megrándult.

Mindegyik a maga nótáját fújja! — gondolta. — Ennek a fla félig a lányomból él, amaz az üzletemre pályázik a fia-mon keresztül.

— Kérdezd meg a feleségemtől! — felelte szúrósan. — Az mást sem tesz, mint csomagot, meg levelet küld Pestre.

— Hja, az anyák! Mi férfiak el sem tudjuk képzelni, mi lakik egy anya szívében! ...

— Csakhogy a vásznat, amiből a kelengye készül, nem szeretetből szövik! — mondta kesernyésen Szokolay.

Horvát nyelt egyet.

— Mi hír a kisebbik lányodról? Tudsz már róla valamit?

Szokolay tudta, hogy Horváttól a másik két gyermeke akár fel is fordulhatna. Ezzel a kérdéssel csak emlékeztetni akarja, mennyivel jobban járt az a lánya, akit az ő fiához adott, mégha nem is szövik ingyen a kelengye-vásznat... Elvörösödött.

— Semmit. Nem tudok róla — morogta.

— Mégis csak a családhoz tartozik! — folytatta Horvát merészen. — A nevét csak ki szabad mondani előtted?

Szokolay ránézett.

— Ha újra kezdeném, igazságosabb lennék! — mondta keményen.

Ez a kijelentés megnyugtatta a lelkiismeretét és a büszkeségét. Láttá, hogy Horvát meghunyászkodott. Gőgös pillantást vetett Csányira.

— Nem csodálom, hogy búsul Irmusért — szólalt meg Csányi, s ravaszul Horvátra pillantott. — Hej Gabi, Gabi! — fordult Szokolayhoz. — Nálatok te vagy a szív! Irma csak dolgozik, robotol látástól vakulásig! — és megint Horvátra nézett. — Ha a mi feleségeink fele annyit dolgoznának, mint ő, mindjárt nem volna annyi idejük a lányukra gondolni!...

Ez szíven találta Szokolayt. Nem volt ereje válaszolni. Menekülni akart, mentől gyorsabban otthagyni őket.

— Isten veletek! — mondta. — Most jut eszembe, hogy korán otthon kellennem. — Megérintette a kucsmáját és bizonytalan léptekkel elindult.

A köpcös gazda és a horihorgas bíró zsebetett kézzel állt. Győztes pillantást vetettek utána. Aztán egyetértően egymásra néztek. De a következő pillanatban undor ült a szemükbe. Valójában gyűlölték egymást.

Elvetették a sulykot! — gondolta Csányi. — Ez a gazember heccelt bele — és dühösen Horvátra pillantott. — Neki persze könnyű. Ő már megkapta, amit akart. Ahelyett, hogy megvédtem volna, még én adtam neki a kegyelem-döfést!

NYOMORULT PARASZT! — morogta, nehézkesen lépegetve, homlokára tolt kucsmával. — Csak otthon lennék már! Ez tanít engem becsületre! A cselédei félig éhenhalnak! Az én házamban a legutolsó inas is holtra zabálhatja magát. A másik! Koldus tintanyaló! A felesége negyedkiló húst visz ebédre. De parádézni azt tudnak! Párnát varrni a hátsófelükre! Közben a frász töri ki a nagyságos asszonyt, ha egy dekával több csontot mérnek a húshoz. Bámulja Irma kezében a bárdot! Minden második héten hitelbe — a rokonság kedvéért! Mind ilyenek. Ide jönnek meggazdagodni, s közben szídják a várost. Vadásznak az iparoslányokra. Hogy a rosseb egye meg az egész tetves intelligenciát!

Megállt, elöntötte a verejték. A hó erősen hullott.

Dolgozik? Persze hogy dolgozik. Hogy küldhessen a léha gyerekeinek! Csányi? Nem meri lehozni a feleségét a Körbe, mert sajnál tőle egy valamirevaló ruhát. Irmának tizszer annyi van! Kék bársony, fekete bársony, taft, báránybunda — sorolta magában, s gondolatban feldúlta a felesége szekrényét.

Észrevette, hogy a patikából nézik. Elindult.

Bátran megjelenhetek vele akárhol. Az ő Vericája! — meglóbálta a botját. — Hol a nyaka koszos a sok aranytallér alatt, hol a fülei feketék a cifra fityegők megett. A rác Máriáját! De megfeleltem nekik! — elégedetten zihált. — Ha mégegyszer kezdeném, másként lenne! Hogy összehúzta magát! Megtiltom — kapta fel a fejét — megtiltom Irmának, hogy csomagot küldjön Pestre. Azt fogom neki mondani: nem tűröm, hogy kijátszanak, hogy titokban ellássa Irmusékat! Ha ráijesztek, talán a címüket is megmondja.... — Ettől a gondolatától megijedt. — Hát már itt tartok? — gondolta. — Megbocsátanék neki?

Hazaérkezett.

— MIT CSINÁLTÁL? — kérdezte, miközben Irma lese-
gítette a kabátját. A tűz mellé roskadt, botjával a térde
között.

— Kötöttem — felelte bizonytalanul az asszony. — Le-
húzzam a csizmáját?

— Nem kell.

Látta, hogy az ura nagyon rosszkedvű és fáradt.

— Kivel találkozott? — kérdezte óvatosan.

— Mindenkiel, akivel nem kéne! — felelte komoran
Szokolay. Felállt. — Majd vacsora után beszéllek veled.
Teríts!

— Nem várjuk meg Zsigát?

Elővette az óráját.

— Fél nyolc. Már bejöhett a vonat.

Irma nekiállt lerámolni az asztalt. A boltból még min-
dig kopácsolás, recsegés hallatszott. Szokolay kinyitotta az
ajtót.

Az inasok hangosan köszöntötték. Odabicegett hozzájuk.
Gyanakodva méregette egymáshoz a két kosarat. A nagy
fáskosárban már magasra púpozódott a dióhéj, de a kis kézi-
kosár még alig volt tele pucoltdióval.

Botjával Miskára bökött. — Mutasd csak a zsebed! —
Megpederte fehér bajuszát. Nagy, barna medve-szeme vész-
jőslőan pislogott.

A fiú félénken felállt. Ösztönösen a pult mögé húzódott.

— Sok volt köztük a rossz — hebegte. Benyult a zsebébe
és egy marék diót tett a pultra.

— Te is! — intett Szokolay Lőrincnek.

A nyavalyás néhány szem dió nem elégítette ki' kevés
tápot adott a haragjának — nem fojthatta belé a felgyü-
lemlett keserűséget. Ebben a percben nem a torkos inast,
hanem a gyereket utálta a fiúkban. Mintha a saját gyere-
kei állnának előtte, akikhez nem nyúlhat már.

Áthajolt a pulton és lekent egy pofont Miskának. A fiú
a jégszekrénynek esett.

Irma hallotta a csattanást és elsápadt. A pofon össze-
kuszált benne valamit. Az egyik szerencsétlenül segíteni

akar és a másik szenved miatta. Ezek a fiúk, akik épp oly árvák, épp olyan messze vannak az otthonuktól mint Irmus, ezek szenvedjenek meg azért, amit ő a lányának juttat? Célhoz érhet-e az ilyen szeretet?! Nem úgy kell-e lennie, hogy az ilyen ajándék, az ilyen segítség ebek harmincadjára jusson? Hirtelen fájni kezdett neki a többi, igazságtalan, okatlan pofon is, amit az inasok kaptak. Érezte, hogy rossz úton jár. Szégyelte magát és félt. Ez az igazságtalan, ellentmondásos, hazug és áttekinthetetlen világ, amely még a tiszta szándékot is visszájára fordítja, ez nyeli el a munkám, ebbe ölöm a verejtékem — gondolta. — Egy nap összeomlik és se nekem, se a gyerekeimnek nem lesz semmink! S akkor még csak nem is zugolódhatunk...

— Gyere ide! — intett Szokolay Lőrincnek.

A fiú szepegeve ódaállt a mester kövér hasa elé.

Irma a függöny mögül nézte.

— Mit akarsz: pofont és süteményt, vagy egyiket se?
— A karácsonyi ebédre célzott.

A gyerek gondolkodás nélkül válaszolt.

— Pofont!

Szokolayt undor fogta el. Értelmetlennek érezte az egészet. Csak az igazság kedvéért vágta képen Lőrincet is.

— Takarodjatok! — mondta. — Irma! — kiáltott a feleségének — gyere, vidd be a diót. Máskor jobban nézz a körműkre, ha sajnálsz őket. — Jól látta, hogy a felesége sápadt. — A te hibád! — tette hozzá. Kedve volt kínozni Irmát. Végre nem utolsó sorban miatta szenvedett ma este.

Irma egy pillanatig arra gondolt: megmondja, hogy ő volt! Ezt kívánja a becsület. De Irmuséknak árthat vele. A fiúk már ugyanis megkapták a pofont. Fogta a kosarat és kiment a konyhába.

Az inasok hangosan vitatkoztak. Mikor Irma megjelent, hirtelen elhallgattak. Az asszony érezte, hogy gyanakszanak rá. Ha rájuknézett, olyan zavaros és ijedt volt a tekintete, hogy a fiúk lesütötték a szemüket.

Látták, hogy jobban szenved, mint ők.

SZOKOLAY eloltotta a nagyvillanyt és felsrófolta az éjjeliszeekrény-lámpát. Felült az ablak előtti karosszékbe, kissé kitárta az ablaktáblákat és félrehúzta a függönyt. Az utcán sűrűn csengett a kapu előtti csatorna vaslemeze. Nehéz, sietős léptek taposták. Kosarakat, bőröndöt cipelő emberek siettek el az ablak előtt a havas járdán. — Most jönnek a félnyolcas vonattól — gondolta. — Nemsokára itthon lesz Zsiga. Vajjon csakugyan megváltozott? A legfinomabb bécsi üzletben tanult...

Szokolay úri iparost akart csinálni a fiából, ha már a tudomány nem érdekelte. Kereken megmondta neki: Amíg ilyen cigányforma vagy, az én üzletemben nem árulsz! Dolgozz a vágóhídon, meg a műhelyben! Az én közönségemet így nem szolgálod ki. Inkább költök rád, de tanulj modort, viselkedést. Szakíts a cimboráiddal. — Így került Zsiga Bécsbe.

Szokolay abban is reménykedett, hogy odakint kinyílik a szeme és nem kell majd neki a Csányi-lány. Verkát utálta. — Az én feleségem zsellérlány volt — mondta néha bizalmas, baráti körben — de ezerszer tisztább, finomabb, tisztesegebb, mint ez a félnótás Csányi-lány! — Érezte, hogy ha Verka megkaparintja a fiát, végleg elveszti Zsiga fölött az uralmát, tekintélyét. Verka jelenlétében Zsiga mindig fölényes volt vele. — Ha ez idekerül a házba, öreg korunkra a kutyái leszünk! — mondogatta Szokolay.

Múlt az idő. Az utasok egyre ritkábban jöttek. A kapun még mindig nem rándult meg a csengő.

Irma behozta az ételt. A disznótoros vacsora az asztalon párolgott a homályban. Az öregember már bánta, hogy siettetten. Behajtotta az ablakdeszkákat, felcsavarta a villanyt. Mindketten tétováztak. Végre leültek. Szokolay immel-ámmal evett. Irma csak nézte. Végül az ura dühösen rászólt:

— Egyél!

Kilenc óra is elmúlt, mikor meghallották a kocsizörgést a kapu előtt. Csengették. Az inas futott a színbe. A falon áthallatszott a robaj, mikor a kocsi behajtott az udvarba.

Szokolay letette a pipát. Az asztalon jéghideg volt minden.

Zsiga finom kalapban, hosszú, keskenyszabású városi felöltőben, nyakán selyemsállal lépett a szobába. Kezén finom szarvasbőr kesztyű. Alig lehetett megismerni. A nagydarab, tagbaszakadt fiatalemberen egészen idegenül álltak ezek a holmik. Szinte csak a hópihék tűntek rajta valóságosnak. Széles, kövér arca a keskeny kalap alatt mégegyszer akkorának látszott.

— Fiam! — ölelte magához Irma. — Nem fáztál meg ebben a vékony kabátban? Ugye megéheztél?

— Meg hát. Azaz mégse... — Meghajolt Szokolay felé.

— Kezét csókolom, apám!

— Isten hozott! — Szokolay nem kelt föl.

— Nem vagy éhes? — ámult el Irma.

— Dehogynem — mondta Zsiga gyorsan és elpirult. — Valami baj van itthon? — tette hozzá nyugtalanul. — Olyan komorak apusék...

— Hol voltál? — kérdezte Szokolay. Volt valami a hangjában a rosszindulatú detektívből.

— Késett a vonat.

— Hazudsz! Csányiéknál voltál.

— Csak benéztem — szabadkozott Zsiga.

— Szégyeld magad! Nem a szüleid az elsők? Ott is maradtál volna! — s karjával az asztalra csapott.

— Nem akartam megsérteni — motyogta Zsiga.

— Paraszt maradsz, holtodig! — vetette oda Szokolay megvetően és elfordult.

Zsiga elsápadt. Ez a szó a halálos ítéletét jelentette. Egész úton arra az elismerésre várt, amit az új ruhájáért, a megváltozott viselkedéséért kap majd. — Az apámnak mindig paraszt maradok — gondolta. — Hát csak legyen paraszt! De nem is lehet semmiféle tanulási históriával kivenni innen többé! Itthon maradok, amíg én nem leszek az úr!

Megfordult és átment a hálósobába.

Irma sírvafakadt.

— Az istenért — tördelte a kezét — ne bántsa meg mindjárt a megérkezésekor!

Szokolay konokul ingatta a fejét.

— Megvert az isten a te gyerekeiddel!

Zsiga lerázta magáról a kabátját, mint mikor a kutya megrázkódik a víztől; kalapját elhajította. Lerántotta a kesztyűjét és kifordítva az ágyra dobta, mint egy döglött nyulat. Kinyitotta a szekrényt, ahol az otthon-hagyott ruhái álltak. Benyúlt a legmélyébe, ahol a régi téli göncei hevertek. A legzsírosabb bekecsét akarta magára venni. Hirtelen valami keményet érzett. Megmarkolta és kiemelte. Egy ládika volt. Elolvasta a címzést: „Nagyságos Horvát Béla bíró úrnak, Budapest.” Elvörösödött. Mindjárt sejtette, hogy az anyja műve. „Az apám elől rejtette ide. Épp jó helyre!” — gondolta elégedetten. Becsapta a szekrényajtót és diadalmasan berontott a szobába.

— Mi ez? — kérdezte gúnyosan és az asztalra tette a ládát, hogy nagyot koppant.

Irma elsápadt. Jobban fájt neki a fia cselekedete, mint amennyire félt az urától. Abbahagyta a sírást.

Szokolay felkapta a fejét. Rámeredt a csomagra.

— Legközelebb ne az én szekrényembe dugja! Nekem semmi kedvem takargatni a nagyságos úr elemózsiáját! — mondta Zsiga durván. Várta a hatást.

Szokolay felállt.

— Régen sejttem — mondta — hogy mit művelsz. Ebek harmincadjára hányod a vagyonomat! Az én tudtom nélkül tömöd azokat az alávalókat!

— Erzsiéknek küldöm — rebegte Irma.

— Ne hazudj! Akarom tudni, mi van velük?!

— Nem tudom.

Szokolay megkerülte az asztalt. Véres volt a szeme.

— Azonnal mondd meg! ... — és felemelte az öklét. Zsiga útját állta.

— Mit akarsz? — ordította az öregember.

— Nem hagyom, hogy megüsse! — mondta gyűlölködő arccal Zsiga. — Amiért a maga hibájából földönfutúk lettek ...

— Mit beszélsz? Az én hibámból?

— Az ám! — kapott a szón Zsiga. — A maga hibájából! — Örült, hogy az ő vézna igazságát megtoldhatja a hűgát ért nagy igazságtalansággal, s szemeközé vághatja az öregnek — Azt hiszi, jobban férjhez adhatta volna? Mikor mindent rá-

prédált a másik leányára?! Örüljön, hogy megszökött! Talán örül is! Egy Szokolay-lányt csak szöktetve vehet el más, mint uriember, nem igaz?! Ha nem szövik meg, most parolázhatna valami koldus vővel. Na, miért nem szól? Nem jobb így? Így is akarta, csak nem meri bevallani! Még maga-magának se! A maga büszkeségének az áldozata. Most is a büszkesége, meg a lelkiismerete között őrlődik. Azért támadt így rá az anyámra. Ne féljen, tudom! Engem is tönkre tenne, ha nem volna több eszem. Fáj magának, hogy hozzám illő lánynak udvarolok? Igenis, elveszem Verkát! És ha nem adja ide az üzletet, hát nyitok másikat. Ne is adja! Csak robotoltassa tovább az anyámat! Megérdemli. Ő is az urakhoz húz. Azt hiszi — fordult Irmához — hogy odaadják nekik, amit küld? Bolondok lennének! Csak járja a bolondját! Na — kiáltotta az apjának — megpofozhat, nem ütöm vissza! — és odatartotta elé feldúlt arcát, amelyen most szinte becsület tükröződött.

Szokolay erőtlenül hanyatlott le a székre. A szívét fogta. Irma rémülten nézett hol egyikre, hol másikra. Aztán megfordult, vizesruháért futott.

Zsiga ijedten bámult az apjára. Most alaposan elvetettem a sulykot — gondolta. Neki is verejékes volt a homloka. Letörölte a karjával és kiment. Remegve magára vette egyik szakadt, régi bekecsét, fejére tette a finom bécsi kalapot és kiment a kapu elé. Lassan elindult, leballagott a Dunára.

Ott járt le-föl éjfélig a nagy kéklő hidegben a kőfal mellett. Cigarettazott, nézte a jégtáblákat. Éjfél-tájban megfordult. Megpróbált hazamenni. Elválik — gondolta. Le nyomta a kilincset. A kapu zárva volt. Úgylátszik fel is út, le is út! — gondolta. — Annál jobb! — És elindult a Felső-Dunasorra, Csányiékhoz.

6

HAJNAL FELÉ Szokolay felébredt. Mikor látta, hogy a feleségének nyitva van a szeme, megszólalt.

— Te Irma.... mondok neked valamit.

— Igen...

— Jó asszony vagy. Csak bolond vagy. Gürcölsz, dolgozol, eltűröd az én gorombaságom...

— Ne örölje magát.

— Akármit képzelsz, én becsüllek.

— Tudom.

— Azért vettelek el, mert szép voltál. Nem tudtam, hogy így tudsz dolgozni! Akkor azért vettelek el... Szép asszony voltál. Az vagy, még most is!

Az ablaktáblán fény szűrődött be.

— Csak az ilyenfélét lehet kívánni, mint te vagy! Nem a te hibád, hogy a gyerekeink ilyenek. Szépek, erősek. Ha máshol nőttek volna fel, olyanok lennének, mint a sas! Nemes emberek, mint talán az úkapám volt. Te is nemes vagy, nemes a szíved. De ebben a rothadt világban!... Ez a rossz vályogház is összedült volna már nélküled. Csak a te leheleted tartja. — Söhajtott. — Lop a polgármester, a jegyző, a bíró, a sintér... mindenki lop a városban, talán a török óta, vagy még régebben. Milyen vitéz fiú lett volna Zsigából 48-ban! Gyurkából is honvédtiszt lehetett volna, amilyen bátor gyerek. — Elhallgatott. Elszégyelte magát. Észrevette, hogy megint visszazökkent a régi gondolkodásmódjába, s azt nézi, hogyan nyerhetne a büszkesége. Kisvártatva újra megszólalt:

— Mégis azt mondom neked Irma, akárhogy is bánok én veled, addig jó neked, amíg én élek. Addig legalább az otthonod megvan, meg a rendes kosztod, ruhád. De ha egyszer meghalok, ezek kiforgatnak mindenedből. Nem is kell, hogy kiforgassanak: rájuk prédálsz te mindent! Ne felejtse el a szavamat: ha így folytatod, még az utcára kerülsz, a szegényházban végzed!

Szokolay hangja áttüzesedett, felült az ágyon.

— Szégyent hozol rám! — kiáltotta immár fennhangon, hogy hangja visszhangzott az éjszakai házban. — Koldulni fogsz. Megérem, hogy a feleségem, aki a nevemet viseli, rongyokban jár. És ezt gyűlölöm benned! Ezért nem szántalak volna megütni tegnap. Ilyenkor érzem, hogy minden jóságod mellett az ellenségem vagy. Hogy más lélek dolgozik benned, más felé törsz. Csak még nem találtad meg az utat, az alkalmat, nem tudod mihez kezdj. De amikor az inasokat megpofoztam, láttam, hogy elsápadtál, szólni akartál, akár

a lányod rovására is. Vigyázz, nagyon vigyázz, te még megjáród! Én ma sem ismerlek, kezdem látni, hogy nem is ismeretek. Te magaddal hoztál valamit otthonról és az nő benned, amint kiokosodsz. Véniségedre még rendbontó leszel. De az én síromra ne gyere ki rongyosan, mert én! ...

Észbekapott, hogy bántja az asszonyt.

— Ostobaság — morogta. — Irmus, Irmus, ne haragudj. — Olyan lett, mint egy gyerek. Irma már régóta szánta. — Ne adj, ne osztogass nekik. A javadat akarom!

Odakint megcsendült a harang. A hatórás harangszó, 1913 december 21.-ének reggelén.

Irma kitárta az ablaktáblákat. Szokolay úgy érezte, mintha a koporsófedél emelkedne felette. Az udvaron szikrázott a friss hó.

— Nézd csak meg, Irma — mondta — itthon van-e Zsiga?

— Hiszen bezáratta a kaput. A feje alá tette a kulcsát.

— Igaz ...

— Egész éjszaka fagyoskodhatott, vagy ivott valami kocsmában.

— Nem hiszem. Elment a lányhoz. Ha beengedték, nem is jön vissza többé.

7

KARÁCSONY másnapján Zsiga üzent az apjának. Átadja-e az üzletet, beleegyezik-e a házasságába?

— Mit tegyünk? — kérdezte Szokolay. Megtört volt.

Irma látta, hogy ha egy kicsit erőltetné, az ura mindenbe beleegyezne. Tudta, hogy ez következik és már meg gondolta a dolgot. Most ő volt az elszántabb.

— Nem lehet — mondta. — Még van két gyerekünk. Ha Zsiga idejön, akármilyen szerződést kötünk vele, előbb-utóbb ő lesz az úr. S akkor nem segíthetünk a másik kétőn. Dolgozni akarok, amíg minden gyermekem biztonságban nincs! Amit mi keresünk, azzal azt teszünk, amit aka-

runk. Annak adunk, akinek nagyobb szüksége van rá. Ez az igazságos. Meg tudnak élni külön is...

Zsigáék Szilveszterkor megtartották az esküvőt és januárban, mikor az Ipartestülettől megkapták az engedélyt, felszegezték a Felső-Dunason álló ház homlokzatára a mészárszék cégtábláját.

Ettől kezdve két Szokolay-üzlet volt Mohácson.

KI AZ ERŐSEBB ÜZLETEMBER?

1

EGY tavaszi napon Irmus Pesten járt orvosnál. Ennek az orvosnak a címét szájról-szájra adták a proletárasszonyok, mert olcsón, gyakran ingyen megvizsgálta őket.

A vásárcsarnok előtt ment, mikor hirtelen megakadt a szeme egy fiatal lányon. Nagyot dobbant a szíve. Utána sietett és megérintette a karját.

A lány, feketekontyú, hegyesorru teremtés, megfordult, kezében a megrakott vásárló-kosarakkal és rámeredt az izgatott idegen asszonyra.

Irmus nem tudta, hogyan kezdje.

— A ruha... a ruhája — dadogta. — Hol vásárolta ezt a ruhát?

— Mit akar vele? — kérdezte a lány.

Irmus csak bámult megbabonázva a kivarrt-gallérú kék otthoni ruhára, amelynek minden gombocskáját, minden díszét maga öltötte fel, maga tervezte.

A lánynak már száján volt a szó: — Nem loptam, hallja-e! — észrevette, hogy a sarki rendőr sanda szemeket vet rájuk — mikor Irmus megszólalt:

— Nem Horváth Benő bíró úrnál szolgál maga? Ne haragudjon a kérdésért...

— De ott — felelte a lány csodálkozva. Nyugtalan pillantást vetett a sápadt asszonyra, s gyorsan elindult. Az utca túlsó feléről visszanezett. Az asszony még egyre ott állt, mozdulatlanul.

Így tudta meg Irmus, hogy az otthoniak mégsem olyan keményszívűek hozzá, mint hitte — legalább is az anyja nem — hiszen a holmiját, amire a legnagyobb szüksége lett volna, utánaküldték.

Odahaza elújságolta a dolgot a férjének. Gyurka akkor már szervezett munkás volt.

— Most legalább láthatod, hogy kikkel szakítottál — mondta. — Rothadtak, egytől-egyig!

2

JÚNIUS közepén, délután hat óra tájban, ütött-kopott fiáker állt meg a Szokolay-ház kapuja előtt.

Irma félrehúzta a függönyt és kiszólt az ablakon:

— Mindjárt jövünk, Sípos úr!

Az egykor daliás sportbajnok haja őszbe csavarodott. Szemüveget viselt. Rossz, drótkeretes szemüveget, amely futás közben leesik, összetörik. De ilyesmitől már nem kellett tartani.

Mohácson a „sport” szó valami léha, a kártyásnál is veszedelmesebb csengést kapott Sípos Berci miatt. Csak a verekedésnek, kuglizásnak maradt meg a becsülete. Berci diplomájából nem lett semmi. Irodában poshadni, irnokoskodni nem volt kedve; iparhoz nem értett. Az ügyvéd urakat hordta hófúvásos téli napokon a szőlőbe, mikor nem esett jól a séta a Török-hegyig. Kikocogott a Csele-patakhoz a Mohácsra vetődött öreg régész-professzorral, aki ásatásokat végzett a csatasíkon, s mindenféle ósdi műszerekkel, mérőeszközökkel, ásókkal, kapákkal rakta meg a rozoga hintót. Ha négyszáz évvel ezelőtt élek, talán minden másként történik — mélézött Berci. És egyként gondolt a maga és a csata sorsára. Rázkódtatta a fájólábú özvegyasszonyokat a temetőbe az uruk sírjához. A temető széléhez, ahol a fogat megállt, elhallatszott a vasárnap délutáni futballmeccs lármája, s egy-egy gólt követő üvöltözés. Ilyenkor Bercit tűz járta át. Nyaka megnyúlt, felegyenesedett a rossz bakon, s mintha távoli illatot szimatolt volna a fák lombján át: ta-

lán a labda nyomán felszálló port, a felhevült játékosok ve-rejtekuszagát... De csak a gesztenyefák susogtak körülötte, a hűvös sírkörüli bukszusok, s tüdejét megtöltötte a kripták fölé ültetett muskátlik illata.

Most azonban csakugyan drámai útra indult!

Megcsendült a csatorna vaslemeze a kapuszínben, s meg-jelentek Szokolayék. Mind a ketten fekete ruhát viseltek. Irma karonfogva vezette az urát. Szokolay a felesége, meg a botja segítségével kapaszkodott fel az alacsony, rozoga hintóba. A saját magas kocsijaira már nem tudott felszállni.

Berci rávert a gyeplőszárral a lovakra, s a fiáker elin-dult a vasútállomás felé.

A Dunáról friss levegőt, üde vízszagot hozott a szél. A házakon nemzetiszín zászlók lengtek. Távolról rezesbanda muzsikája hallatszott.

Végiggördültek a Felső-Dunasoron. Az utca néptelen volt. A Szokolay Zsigmond-féle mézárszék vasajtajai zárva voltak. Irma elfordította a tekintetét. Az ura egy favontató-hajót nézett a Dunán.

A pókoslábú lovak csetlettek-botlottak a sima aszfalton. A madárijesztő-forma hintó, finomruhás utasaival furcsa ké-pet nyújtott.

Ahogy az állomás felé közeledtek, a zene egyre erősö-dött. Indulókat fújtak.

Az Indóház-utcán elhúzott mellettük a polgármesteri fogat, felpántlikázott ostorral. A lovak szerszámján piros-fehér-zöld szalagok repdestek. A polgármesterné hatalmas virágbokrétát tartott a kezében.

Hangosan köszöntötték Szokolayékat. Az öreg egy pil-lanatra fölrezzent álmodozásából. Szeme fölcsillant, meg-emelte fekete szalmakalapját.

Az állomás előtt ünneplőruhás tömeg hullámozott. Izga-tottarcú gyerekek futkároztak, sápadt lányok álltak, kezük-ben virágcsokorral. A tömegben le-föl jártak a feltűzött-szuronyú rendőrök. Szanaszét, a hársfák közt kipányvázott fogatok, városi csézák, falusi szekerek álldogáltak.

Szokolay meglátta Csányilék kocsiját. Szíve hevesen do-bogni kezdett.

Zsiga katonaruhában állt a lovak mellett. Szemben vele, színesruhás, csokoládé-arcú felesége vigyorgott, aranypén-

zekkel a nyakán, melyek vele nevettek, megcsillanva a lomb közt áttűző napfényben. Egy szederfa árnyékában álltak, s Verka szeme feketébbnek tűnt a szedernél. Ott állt mellette az apja, szürke zekében. Egy inas-féle fiú Zsiga katonaládájára vigyázott. Szokolay szeme elfátyolosult.

A földön mindenütt felbukkantak a zöld katonaládák. Sűrűn, szanaszét a kis köröket alkotó családok között. Ahogy fölemelte a tekintetét, meglátta, hogy az állomás tele van katonákkal. Eddig csak egy embert keresett: a fiát, s nem érdekelt semmi. Most megértette, hogy ha ki is békül már nem lehet az övé. Reszketni kezdett térde között a bot.

— Oda megyek hozzájuk — mondta Irma, mikor a fiáker megállt. Szeme karikás volt. Egész éjszaka sírt.

— Várj! — mondta Szokolay. — Ő vegyen észre.

De Zsiga áthajolt a korláton és a vágányok felé nézett. Éppen tölték be az akác-ágakkal díszített szerelvényt. Megfogta a felesége kezét és magávalhúzta. Csányi is elindult. Az inas vitte utánuk a katonaládát.

Irma felállt a kocsiban.

— Zsiga! — kiáltotta.

Az arcok felé fordultak. Zsiga füle már megtelt zenével. Csak Csányi nézett hátra. Arcára csodálkozás ült. De csak egy pillanatra. Feléjük biccentett és tovább ment. Csak ki kellett volna nyújtania a karját, hogy megérintse Zsiga vállát. Elnyelte őket a tömeg.

— Adjon isten! Hát kijöttetek? — Szikár, gémlábú, keménygalléros monoklis alak állt a fiáker mellett. — Nehéz nap a mai, ügye? — mondta.

Irma bólintott.

— Mindjárt beszállás lesz — folytatta Horvát. — Kilencre Pécssett kell lenniök. — Egy pillanatra elhallgatott. — Este már a laktanyában alszanak — fűzte tovább a szót, mintha rokoni közellétével meg akarná könnyíteni az utolsó percekét.

Szokolay úgy érezte, mintha szándékosan húzná az időt. Egy lányka jött oda persellyel: cigarettára gyűjtött a katonáknak. Szokolayban növekedett a rémület. Végre megfogta a felesége kezét. Botjára támaszkodva leszállt.

Ahogy földet ért, sietni kezdett. Ebben a pillanatban

olyan volt, mint egy kisfiú, aki hirtelen utól akarja érní a szüleit. Megbotlott, majdnem elesett.

A kijáratnál összetorlódott a tömeg. Szokolay fujtatva, könyökölve, párás homlokkal, magasra tartva botját, vadul tolakodott. Amennyire tudott, lábhegyre állt, hogy lássa, merre vannak Zsigáék. Irmát maga után húzta. Horvát utánuk furakodott a tömegben, mint egy ügyetlenül viselkedő detektív.

Végre kint voltak a perronon. Itt többen megismerték Szokolayt. Az emberek összesúgtak és útat engedtek a törtető öregembernek. Szokolay kíváncsiak sorfala között rohant, egyre szélesedő folyosón. A folyosó végén tisztás. Ott állt a fia. A vonat lépcsőjén megálltak a katonák, kihajoltak az ablakokon és érdeklődve figyelték a jelenetet.

Zsiga megfordult, elvörösödött. Szokolay megtorpant.

— Fiam! — mondta Irma.

Zsigán egy pillanatra őszinte megindultság látszott. Bizonytalanul Verkára nézett. A menyecske szeme most olyan volt, mint egy kiterjesztett szárnyú madár. Úgy kinyílt, szinte verte a levegőt. Zsiga megijedt. Ölv, vagy galamb néz-e rá? Mit akar? Ha keményszívű lesz, csak tetszik Verkának?...

Hidegen ránézett az apjára és elfordult. Szokolay előtt elhomályosult a világ. Megtántorodott, fölemelte a botját, mintha agyon akarná sújtani a fiát. — Te! — kiáltotta artikulálatlan hangon. Keze lehanyatlott.

Ez a botrázás volt búcsúja a világháborúba induló fiától.

Egy vasutas megütötte a harangot. — Beszállni! — kiabálták a tisztek. Irma homlokán forró verejték gyöngyözött. A tömeg összezárult. Kendők emelkedtek a magasba. A zenekar a Rákóczi-indulót játszotta.

Megindultak visszafelé.

— A bolt miatt! — morogta Szokolay a kocsin. A duna-levegőtől kissé engedett a forróság a fején. — Az a rohadt bolt az istene, mint neked! Százesztendő korodban is az üzletben leszel! Ez az átok rajtad.

Mikor a házukat megpillantották, lecsillapodott. Arra gondolt, mi vár a fiára. Esteledett. Hirtelen megkondult a harang, s a toronyból galambok szálltak el a fejük felett. Örült, hogy nem kellett elutaznia. Csöndesen megszólalt:

— Egy bögre hideg kávét adj vacsorára.

Kifizette Bercit. Bebicegett az udvarra, leroskadt a vadszőlővel befuttatott kerekeskút mellé a padra.

— Most Irmus is egyedül marad — mondta letörten

— Ki kéne nyomozni a címüket....

Meg is próbálták, de eredménytelenül.

3

EGYRE sűrűbben jöttek a sebesültszállító hajók és Irmáékat gyakran zavarták föl éjjel. Éjszaka úsztak el a város előtt a sebesült katonákkal teli hatalmas német, osztrák, magyar gőzösök. Az álmoszemű inasgyerekek riadtan nézték a partról a kékfényű termekben egymásra zsúfolt ágyakat. Mikor nehéz mészárosszattyorral a vállukon beléptek a fedélközbe, orrukát a konyha gőzén át is megcsapta a jód és a kloroform illata.

Erzsiéktől jöttek-jöttek a levelek. Benő a hadbírósághoz került és egyelőre nem kell tartani tőle, hogy kiviszik a frontra. Pesten nincs élelem. A kis Jutkának vaj kéne. Irma küldött.

Irmuséktól nem jött hír.

Egy szép napon kibocsátották a hadikölcsön-kötvényeket és Szokolay, habár a felesége ellenezte, húszezer koronára rúgó értékpapírt vásárolt. Ez az üzlet szíve szerint volt. Kifelé is jelentett valamit. Az emberek furcsa szemmel néztek rá a gyermekei miatt. Most megmutathatta, hogy valaki. A hatalmas kölcsön emelte tekintélyét a városban. Nem mondhatja senki, hogy meggazdagszik a háborún. Majd ha béke lesz, hasznát látják a keresetüknek. Addig jó helyen van az állam zsebében. A monarchia erős, egy fergeteg meg nem ingathatja!

Irma új, szebb házat akart venni a felgyúlt pénzükön. Kedve volt az újhoz, az építéshez. Most nem lett a vételből semmi. — Én már ebben a házban akarok meghalni! — mondta Szokolay. A boltot sem akarta megnagyobbítani. Egy idő óta vásárra sem járt. Az uradalomból vette a hízott

jóságot, így kényelmesebb volt. Hiányzott belőle az üzleti törtetés, élelmesség. — Nem vagyok én aféle mai üzletember, aki egyik nap császár, a másik nap meg kódís! ... — mondta néha, s fitymálóan legyintett a kezével.

A háború csak hírek, meg gyászjelentések formájában jutott el a kisvárosba. Egyre több emléktábla került a templomfalba a hősi halált halt fiúkról. A hírekről a Szokolay-félék nem tudták pontosan, hogy vélekedjenek; „Oroszországban kitört a forradalom”. „Az oroszok nem támadnak.” „Az oroszok kifosztják, megölik a gazdag népet.” Vajjon az előbbin örüljenek, vagy az utóbbin búsuljanak jobban? A lakosság véleménye egyre ellentmondóbb lett, egyre nagyobb feszültség támadt odahaza is. A katonák mindegyre arra célozgattak a leveleikben, hogy haza akarnak menni. Mindenki torkig volt a háborúval. A bakának vitt parasztyerek helyett már rég nem volt ki dolgozzon, s az aranyifjúság, mely otthon maradt, zavartalan vigságú bálókra, farsangokra vágyott, bármilyen áron, akár vereség árán is ...

S egy napon jött az összeomlás.

Szokolay és a hozzá hasonlók nevezték így. A szegény nép számára csak most kezdődött az élet. De a módos réteg is sokat köszönhetett a békének: visszaadta nekik a gyermekeiket, ha még éltek. Zsiga is hazatért.

A forradalom eljutott Mohácsra. Még csak a szele érkezett meg, de a jóllakott, szűkkeblű, kispolgári gögtől duzzadó városka máris megremegett. Mohács afféle zsirosparaszt-fészek volt, ahol kupeczek, félkész-kalmárok, ravasz ügyvédek, csodabalzsamot kotyvasztó patikusok, silány portékát forgató kereskedők fölőzték le a jóltermő, gazdag baranyai föld hasznát és híztak a kiuzsorázott szegény nép vérén. Az ügyesen szított vallási vetélkedés kelepcéjébe esett hívők hol a református tiszteletes, hol a katolikus plébános zsebét tömték degeszre. S ez a szerencsétlen vetélkedés a szegény népet zavarta meg legjobban. Ők úgy vélték, megtiport önérzetükért, emberi méltóságukért láznak úgy, hogy: „a mi papunk az első...” Az ipari munkásság kisszámú volt, s a haladó értelmiség alig állt többől, mint néhány szegény tanárból, tanítóból, aki nem vett feleségül gazdag kocsmáros vagy iparoslányt. De az ő táborukat erősítették a nagygazdák cselédei, a kiuzsorázott szegényparasztok, s mint

valami távoli égzengés, a szabari uradalomban kitört zsellérlázadás... Hogy milyen hatalmas erők mozdultak meg, azt a kisvárosi burzsoázia rémületén lehetett igazán lemérni! Mert a gyakorlatban alig volt a városban párszáz munkás, azok is fegyvertelenek.

A városházán vörös lobogó lengett. A sóházi zsákolók a szénteleti lapátolók, a selyemgyári munkások és a nagygazdák cselédei egyenes derékkal jártak az utcákon, ragyogott a szemük. Szervezkedtek. A Casinó helyén, ahonnan az ügyvéd urak szerterebbentek, irodalmi estét tartottak. Az elmaradt kisvárosban először csendültek fel Ady versei. A parasztok, akik közül soknak a német-utcai ügyvéd-negyed volt a sírásója, ahol az uzsora kölcsönöket s a végrehajtások embertelenségeit kifőzték, vasvillával vonultak fel a kényes udvarokba és szanaszét hányták a dohos irodákat. Egy fiatal, lelkes polgári-iskolai tanár, aki a munkásságot csak könyvekből ismerte, fölmászott a csatakápolna tornyára és leverte róla a török félholdat. Számára ez volt a felszabadulás jelképe. Valaminek a halála a gyötrelmes, nyomasztó multból.

Ezekben a napokban köszöntött be a Szokolay-házba az első régvárt látogató. Egy reggelen viharvert teherautó állt meg a ház előtt. A mézárszék ajtaja zárva volt. Irma az udvaron ült, babot tisztított.

Szélesvállú, keményarcú, őszülőhajú férfi lépett be a kapun, nyomában két vöröskarszalagos parasztemberrel. A jövevény öreg katonasapkát viselt; a sapkája elején vörös csillag.

Irma felsikoltott. Megismerte az öccsét.

— Gyuri! Gyurka öcsém! Hát élsz? Tudom, hogy a fronton voltál. Az isten küldött! Mondd, mi lesz velünk?

A férfi megölelte.

— De megöregedtéll! — morogta. — Nem lehetett könnyű sorod... Az urad itthon van?

— Itthon.

— A katonafia? Nálatok lakik?

— Nem. — Megrázta a fejét. Elsápadt, rosszat sejtett. De a férfit láthatólag nem ez érdekelte igazán.

— Irma — mondta — fel kell nyitni a boltot! Mondd meg az uradnak, hogy muszáj! Ha eddig dolgoztatok, ezután is dolgoznotok kell. A városban nem bénulhat meg az élet.

Aki szabotál, az a munkáshatalom ellensége. És azt... azzal elbánunk! Nohát — nyújtotta a kezét — minden jól. Isten veled!

S mintha már egy másik világban lett volna, amely minden rokoni köteléknél erősebben fűzi magához, nem vesztegetett több szót. Megfordult és a kapú felé indult. Irma meghatva és elgyöngülve nézett utána. Most sajnálta először igazán, szíve mélyéből, hogy elszakadt otthonról.

A kapuból az öccse visszafordult. Egy pillanatig sajnálkozva nézett a nővére. Szemében gyengédség csillant meg. — Milyen elhasznált! — gondolta.

— Ha később több időm lesz, meglátogatlak Irma.
Becsukódott utánuk a kapu.

4

MÁSNAP Irma kinyitotta az üzletet. Az övék volt az első hentesbolt, amely felnyitott. Szokolay látta, hogy nem rabolnak, nem fosztogatnak, megfizetik amit árul. Nem elenezte a dolgot. — Mindig munkás emberek voltunk! — dicselkedett a vörös rendőröknek.

Bosszút akart állni a fián. Meg akarta mutatni neki, hogy jobb üzletember. Nem afféle kupeckedő hentes, aki a boltot csak azért tartja, hogy legyen mivel fedezni a piszkos üzleteit. Zsigát ilyenfélének tartotta. Neki az üzlet szent. A városban van négy templom, hat mészárszék, három patika stb. Ha itt, a Szentháromság-utcán megszűnik a mészárszék, az olyan, mint ha egy templom összedőlné, s a kálomista negyedben nem lenne hol imádkozni. Vénységére egyre ájtatosabb lett.

Szokolayék után a többi üzlet is kinyitott lassacskán. A kereskedők mély hajlongással fogadták a valamikor félvállról kezelt „kódis” vevőket, munkásokat, parasztokat, a jóra való portékát azonban eldugták előlük. A „cégek” ajtaja fölött vörös zászlócskák, a hálószoza mélyén felhalmozott áruk. Ilyen volt a burzsoázia „jóindulata”.

Egyszercsak suttogni kezdtek a gazdagabb portákon, hogy a szerbek hamarosan megszállják Mohácsot. Nem tudni, ki kapta az értesítést odaátról, de egy-kettőre titkos hírfáradat indult meg a nagykereskedők, ügyvédek, fuvarozási-vállalkozók, katonatisztek s a módos iparosok, rangos nagygazdák háza között. Egy rác zsírosparaszt átszalasztotta a fiát Csányiékhoz, hogy beszéljen Zsigával. Zsiga sietett értesíteni a maga cimboráit, hogy jön a jóvilág, most már ők is álljanak a sarkukra... A rác legény Zsigáéktól átszaladt a plébániára. Csányi is felkerekedett és kiment az ügyvédjéhez. Sokáig csengetett, míg végre beengedték a zárt-zsalugáterű németutcai házba. Hanem aztán a nagyságos aszszony is nyakába borult örömében, mikor elmondta a hírt: a szerbek egy-két nap múlva bevonulnak és leverik a forradalmat! — Nekünk is tenni kéne valamit, főként, a fiataloknak — mondta Berber ügyvéd úr. A közeli megszállás hírére az úri réteg inába szállt bátorsága visszatért. Megtízszereződött kegyetlenséggel és vérszomjjal készültek a leszámolásra.

VASÁRNAP délután, a zegzúgos öregvárosháza vastag falai közt, a Szokolay-ház szomszédságában gyűlést tartott a Kommunista Párt. Bár a reakció jóelőre elhíresztelte, hogy mindenkit felkötnék, aki odamerészkedik, nagy tömeg gyűlt össze, hogy meghallgassa a Pestről kiküldött elvtársat.

— Nincs nekünk veszteni valónk öcsém! — mondta egy öreg paraszt, a mellette álldogáló fiatal szövőmunkásnak, miközben a gyűlés megnyitására vártak. — Ha ezek a kommunisták nem csinálnak tisztességesebb világot, előbb-utóbb földönfutók leszünk valamennyien! Ha nem jön a forradalom, Csányi Pál már elérvezetett volna...

De a gyűlésre nemcsak a szegénység várt. A közeledő szerbek hírével megbátorított módos iparos- és nagygazdaglegények előző éjszakán megbeszélést tartottak a Suputmalomban. Elhatározták, hogy rátörnek a gyülekezetre, meggyilkolják a vezetőket és szétkergetik a népet. Éjszaka, a Dunán, a magános malomban, egymásközt iszonyú bátran viselkedtek. Hevítette őket a bor meg a pálinka, a malom tornácáról fenyegetően rázták az alvó város felé a va-

dászpuskákat, lóbálták a hatalmas tiszti revolvereket, s rémisztő történeteket meséltek egymásnak a vásárokon, csárdákban elintézett cigányokról, kódis parasztokról, akikre úgy ráíjesztettek, hogy feleáron adták el a lovukat vagy a gabonájukat...

Másnap alkonyatkor, lassacskán szállingózva, megfogatkozott lelkesedéssel gyülekeztek az ó-városháza előtt az utcán. A kihallatszó dübörgő tapsok egy-kettőre meggyőzték őket, hogy nem holmi elesett, maroknyi társasággal van dolguk. Útközben azzal bíztatták magukat, hogy aligha lesznek ott mások, mint rongyos cigányok. — Most itt van! Vagy kétszázan is lehetnek odabent — gondolta Zsiga.

— Mi a fenét csináljunk? — mondta hangosan, miközben azt nézte, hogyan rejthetné el jobban a puskát a nadrágszárában, nehogy valami vörös rendőr észrevegye. — Csak nem megyünk neki ennyi embernek?...

— Fene a pofádat! Máris berezeltél? — mordult rá Suput Géza, a hetven holdas bandavezér. — Mi négyen — mutatott a főkolomposokra — bemegyünk körülszimatolni. Ti addig igyekezzetek behúzódni valahová. Gyanús lehet ez az ácsorgás idekint. EredjeteK hátra az udvarba. Megvárjuk a sötétet.

Mialatt Suput három cimborájával befurakodott az emberekkel zsúfolt folyosóra, ahonnan az ülésterem ajtaja nyílt, Zsigáék rejtekhely után néztek. Hamarosan felfedezték a régi klozeteket, amelyek a hajdani városháza nagy forgalmához voltak méretezve. Behúzódtak a szellőzőnyílásos deszkaajtók mögé.

Jó negyedóra múlva az udvar megélénkült, beszélgetés, vitatkozás zaja hallatszott.

— Alighanem vége a gyűlésnek! — mondta Zsiga, társának, akivel egy klozetpadkán cigarettázott. — Jó lesz, ha kiszivárgunk innen... Ugyancsak furcsa képet vágnának, ha itt találnának bennünket bezárkózva...

Suput nagynehezen felfedezte a csapatát és kivonult velük a kapu elé.

— Szétszélednek — súgta oda nekik — de a vezetők még bentmaradnak megbeszélésre. Elég, ha azokkal elbánunk...

Néhány elmenő munkás és parasztember felfigyelt a vá-

logatott társaságra, s odavetett nekik egy-egy gúnyos, ellenséges megjegyzést.

- Nohát már magukat is érdekli a kommunizmus?...
- Tán maguk is az államosítás kedvéért jöttek ide?
- Együtt vannak a jómadarak!
- Népnyzók!

Zsigáék elengedték a fülük mellett az ellenséges szavakat. Összeszorították a fogukat és várták, hogy megritkuljon a nép.

Egy-egy óvatosabb, éberebb megjegyzés is elhangzott:

— Hiába tanácskozunk mi, amíg ezek itt szabadon főzik a terveiket!

— Alighanem azért jöttek, hogy megfigyeljék, ki volt itt, aztán ha fordul a világ, följelentsenek bennünket... — morogta egy idősebb parasztasszony és félénken hátrasandítva belekapaszkodott az urába, hogy gyorsabb lépésre nógassa.

A fiatal munkásgyerekek már a Szentháromság-tér túloldalán jártak. Ez a nap megnövelte önérzetüket, de a sok beszéd, tervezgetés után türelmetlenül siettek a Legényegyletben hirdetett táncmulatságba. Herger plébános úr tudta, mikor kell kedvében járni a fiatalságnak...

A kis Laczkó Feri már csak a táncteremben tudta összeszedni a barátait. Nagy könyörgésre hagyták ott a lányokat, mikor Feri, aki különben sem tudott táncolni, odafurakodott hozzájuk a cigányzenére keringőző tömegben, hogy kivonszolja őket a folyosóra.

— Ott leskelődik az egész zsírosparaszt-banda! Puskát láttam náluk! — suttogta Feri izgatottan. — Kilógott a lóláb! — folytatta tüzesen. Igyekezett eltalálni a barátai hangját. — A nadrágszárunkban puska van. Ellenforradalmat csinálnak! Megölik a pesti elvtársat, meg Rezső bácsiékat, akik ott maradtak velük. Gyertek vissza, most mindenért megfizethetünk nekik!

Néhány perc múlva a fiatal selyemgyári munkások csapata futva közeledett a Szentháromság-téren át az óváros-háza felé...

MIKOR a tömeg eloszlott, Zsigáék bandája, mint aféle sereghajtó, szintén elindult.

— Csak gyertek, gyertek! — kiáltott vissza a sarokról egy vérmesebb parasztgyerek. — Majd ellátjuk a bajotokat mi-felénk!

— Jobb lesz, ha hazatakarodtok és meglapultok odahaza! — toldotta meg a társa. — Parádézna a nyavalyások, mint-ha valaki kíváncsi lenne a piszkos képükre...

Arra, hogy a dicstelen kompániát nem ártana szónál hathatósabb figyelmeztetésben részesíteni, most, a gyűlés után, egyikük sem gondolt. Túlságosan biztosak voltak a dolgukban, érezték az erejüket és magukban elkönnyvelték a győzelmet.

Zsigáék megálltak, pusmogtak valamit, aztán visszafordultak. Az utca már elnéptelenedett, csend volt. Lassan besomfordáltak az óvárosházába, öröket hagyva a kapu előtt. A folyosóját bezárták maguk mögött.

A színpadon, a tanács-asztal körül négyen ültek. A pesti kiküldött, a helyi párttitkár és két idősebb elvtárs. Lámpa csak a színpadon égett, a terem homályos volt.

Zsigáék az ajtóban összesúgtak.

A párttitkár felfigyelt, észrevette a terem végében ólálkodó sötét figurákat. Rosszat sejtve, intett a többieknek, hogy szedjék össze az iratokat. Aztán felállt és a színpad elejére lépett.

— Mit akartok, elvtársak? — kiáltott le. — Gyertek előrébb, a világosságba!

Suput Géza oldalba lökte Zsigát.

— Na, most mutasd meg, ki vagy! ...

Zsiga a cimborái vállai fölött előrenyujtotta a puska csővét és tüzelt. A párttitkár a gyomrához kapott, összegörnyedt és lezuhant a színpadról.

Egyik elvtárs abban a pillanatban a kapcsolóhoz ugrott és kioltotta a világítást. A szuroksötét teremben Suputék hirtelenében csak egy vézna kis fényt adó villanykörtét tudtak meggyújtani, mert a kapcsolótábla a színpad mögött

volt. Vaktában lövöldöztek a sötét színpadra. A rohamnak útját állták a széttaszigált székek, amelyekkel tele volt a terem.

De volt egyéb akadály is. A három kommunista egykettőre úrrá lett a helyzeten, amellyel az alig megszervezett határszéli városkában, az első nagyobb politikai győzelem után, személyszerint, váratlanul szembe kellett nézniök. Az első lépés, a villany kikapcsolása után, mintha csak előre megbeszélték volna egymásközt a feladatokat: egyikük, aki-nél fegyver volt felvette a harcot az egyre közelebb nyomuló banditákkal, ugyanakkor, társa a pesti elvtársat kivezette a színpad hátsó ajtaján át az udvarra. A magános kommunista, aki tíz fegyveres ellenében fedezte a menekülést, jó munkát végzett. Egyik támadó a feldöntött, megreccsenő székek közé rogyott. A súly, amellyel rájuk zuhant, mutatta, hogy halálos lövést kapott. Egy másiknak a karját találta a golyó. Jajveszékelve rohant ki a folyosóra, s a kapu elé, ahol várakozó társainak karjába esett. A meghökkent örök mellett a két kommunistának sikerült kitörnie.

Végre a harmadik elvtárs is elhagyta a sötét színpadot. Zsigáék utána vetették magukat, a kapuhoz rohantak, de az örök csak a két előbbi menekültet látták. Hiába hajkurászták be utána az udvart, mintha elnyelte volna a föld. Kifutottak az utcára.

— Álljatok meg! — kiabálta Zsiga. — Csak egyfelé menekülhetett...

A csapzotthajú, lihegő pribékek megtorpantak. Többszöri elhúzásodott, tagbaszakadt fiatalemberek voltak, nem igen bírták a futást.

— Hová? — kérdezte Suput Géza vérbenforgó szemmel, fujtatva, párolgó orrlíakkal, mint valami megbokrosodott vak ló, amely nem tudja, hol keresse ellenfelét. — Hová az istenbe?!

— Hozzánk! A mi udvarunkba nyílik a városházáról egy kiskapu. Gyertek utánam!

NÉHANY perccel előbb a kommunista, aki társai visszavonulását fedezte, csakugyan a Szokolay-udvarba menekült.

Szokolay a nyitott ablak mellett ült. Szellőztette a szobát éjszakára s a hadikölcsön-kötvényekkel bibelődött. Napjában többször is előszedte az immár értéktelenné vált papírokat, s átkozta a forradalmat, amely tönkre tette az államot, mely adósa volt. Arra, hogy a tönkretett államnak mekkora tartozása volt az országgal, a néppel szemben, évszázados tartozás, amit fönnállása alatt soha eszébe sem jutott törleszteni, s amelyről még csak papírokat sem adott, egy percig sem gondolt. Neki csak a maga, s a vele egyivásúak kára fájt.

Irma az udvaron száradó fehérneműt szedte össze éjszakára a kötelekről. A szobából kiszűrődő lámpafény eléggé megvilágította az udvart. A lövésekre összerezett, vacogni kezdett. Sejtette, hogy odaát valami szörnyűség történik, de kimerészkedni nem mert. Szokolay ezidőtájt félig süket volt már, neki hát nem tűnt föl a lövöldözés.

Irma éppen felegyenesedett a ruháskosár mellől, mikor hatalmas sötét férfialak bukkant elő a homályból. Az asszony ijedtében a szívéhez kapott s halkán felsikoltott:

— Jesszusom!

— Bújtasson el! — súgta a férfi. — Egy csomó csirkefogó ránktámadt. Talán ide is bejönnek...

— Ki van ott kint? — dörrent meg az ablakban Szokolay hangja, s már lódult is ki az udvarra.

— Innen menekült át az óvárosházáról... meg akarják ölni — magyarázta Irma reszketve s a homályban könyörgő tekintetet vetett az urára.

— Áhá! Kifüstölték a patkányokat! — kiáltotta Szokolay kaján arccal. — Azonnal takarodjon! Tőlem felhúzzhatják az első fára.

Ebben a pillanatban megrántották a csengőt. Irma nem törődött tovább az urával. Megragadta a munkás karját és a kerti kiskapuhoz vezette.

— Ezen átjut a patika-udvarba, onnét a kocsigyártóhoz, onnét pedig a plébánia-utcára. Majd én szóval tartom őket. Siessen!

Közben Zsigáék majd letépték a csengőt és teljes erőből rugdalták, verték a nagykaput.

Szokolayt ez az erőszakos, otromba föllépés dühbehozta. Mérgesen bicegett a színbe, félretolta a reteszt és kitérte az ajtószárnyat.

— Ki meri rugdosni az én kapum? — kiáltotta.

A homályban megpillantotta Zsiga arcát. Fejét előntötte a vér.

— Takarodj, te nyomorult! — ordította. Ebben a percben már megfélekezett a menekülő munkásról, csak azt látta, hogy a fia fegyverrel a kezében támad a szülőházára, ahonnan kitagadták.

Mikor Zsiga meglátta az apját, elsápadt. Lehajtotta a fejét s megfordult. Cimborái kedvetlenül követték. Lemondtak az ostromról. De alig zárta be Szokolay a kaput, újra döngetni kezdtek. Az öregember valósággal dührohamot kapott. Átkozódva, öklét rázva tántorgott be a szobába. — Szemernyi becsület sincs a bitangban! — nyögte karosszékebe roskadva. Az előbb már azt hitte, hogy a fia meghunyászkodott előtte, s íme, alig tolta helyére a reteszt, máris verik a kaput!

Szokolay nem sejtette az igazi okot. Ezúttal Zsigáék szerttek volna menedéket találni a házában. Laczkó Feri csapata rázúdult a nyomorultakra. A fürge fiúk a sötétből kibukkanva olyan váratlanul vetették rá magukat az ellenforradalomárokra, hogy azok nem tudták a fegyverüket használni. Legtöbbjüket egyetlen lendülettel földretaszították, s már saját puskatusukkal verték az oldalukat. Zsiga vállcsontja törött a csatában, s ettől kezdve csak balkezüvel tudta kezelni a mészárosbárdot. Még folyt a csata a Szokolay-ház előtt, mikor a város túlsó végéről megérkezett a vörös rendőrség egy osztaga. Zsigáék most már csak azt nézték, hogy tudnának kezeket oldani. Suput Gézát két társával együtt elfogták. A tíz támadóból öt életével fizetett! Társaik kimenekültek a szőlőhegyre, elbújtak a pincékben. Rettegtek a munkásság boszújától. Ott lapultak a patkánylyukban, amíg az idegen hadsereg megérkezett. A Vörös Hadsereg elkeseredett, súlyos, hősiecs harcot vívott az északról betört cseh intervenciával, Baranyába nem jutott elég erő. Az ipari munkásság pedig, amely a népfölkelők javát adta, kisszámú volt. Ígyhát könnyű dolga volt a burzsoá hadseregnek.

Mikor az antant-csapatok megszállták Mohácsot, Zsigáék előjöttek búvóhelyükről és kidüllesztett mellel jártak az ut-

cán. Az idegen hatalmak fegyvereinek árnyékában hősök lettek. A nagygazdák összeverték, családotól világga kergették cselédeiket, akik a forradalom alatt emberségesebb életet követeltek maguknak.

Zsigáék tetszelegtek a hősiés pózban. Bajtársi összejöveleteket rendeztek, amelyek hajnalig tartó ivást, tivornyát, a zsidótemplom összepiszkítását és pincérlányokkal való dinomdánomot jelentettek a „beszálló”-k hátsó-szobáiban.

Csányi felesége rác lány volt, így az öregember is hamarosan összeismerkedett a szerb tisztekkel. Megelégette Zsiga életmódját.

— Elég volt! — kiabálta. — Tőlem megcsalhatod a feleséged, ringyózhatsz, az az ő baja. Teremtsen rendet, ha tud. De a kutya úristenit! Most már aztán láss neki az üzletnek, nem vagy te katonatiszt! — Csendesebbre fogta a hangját. — Itt van ez a remek alkalom, amikor meggazdagodhattok — mondta rábeszélően. — A megszálló tiszteket könnyű lesz hozzánk szoktatni, Verica tud bánni velük. Megkaphatnátok a szállítást a katonaság részére... Nagy üzlet lenne!

Zsiga kijózanodott.

— Az már igaz — mondta. Nem volt bolond, szerette a pénzt. Otthagytá a cimborákat és nekilátott a munkának.

Az persze nem tetszett neki, hogy mialatt ő a vágóhídon fagyoskodik, zsirosan, véresen vagy a húskocsi tetején ázik, odahaza a felesége kiöltözködve, fölcicomázva mulat a meleg szobában a szerb tisztekkel. Mellesleg szólva, nem is voltak valami finom gyerekek és egyáltalán nem emlékeztettek bizonyos polgári regények katonatisztjeire, akik szelíden és a honvágy könnyével szemükben, tiszteletteljes kézcsók után, arra kérték a ház asszonyát, hogy legyen olyan jó és játssza el nekik a „Pillangókisasszony” belépőjét a zongorán...

Zsiga féltékeny volt és egy ízben, mikor Verka nagyon kacéran talált nézni valamelyik távozó daliára, úgy szájonteremtette, hogy a menyecske kiköpte egyik fogát. De azért másnap éppen olyan vidám volt, olyan jókedvvel töltögette a szilvapálinkát, kínálta a tepertőspogácsát az ifjú-uraknak, énekelt nekik, táncolt velük kólót dudaszóra, mintha misem történt volna. Csakugyan nem lehetett eldönteni, hogy rosszszaságból vagy üzleti érdekből, számításból csinálja-e? Az utóbbi valószínűbb — de hogy mi az igazság, azt pontosan

csak a konyha sarkába ültetett öreg sokác tudta volna megmondani, aki a dudát fújta ezeken a téli délutáni mulatozó-sokon. A Dunán ólmos köd ült s a szoba hamar megtelt sötét-séggel. De nem gyújtottak mindjárt villanyt, csak a duruzsoló tűzhelyben pattogó láng világított, s Verka tüzesen, barnán, sárga, piros, világoskék ruhákban, aranypénzekkel a fülében, meztelen lábán piros papucskákkal sürgött-forgott a vendégek között és soha még csak egyet se tüsszentett!

Ha Zsiga hazatért, a hangulat elromlott. A tiszték tessék-lássék maradtak még egy kicsit, de hamarosan felszedelőztek. Az ajtóban leereszkedő fölénnel hátbaveregették a rossz-szul leplezett gyávasággal és bizalmatlansággal mosolygó fér-jet, odavetettek neki egy-két pajtáskodó szót, s mentek.

Zsiga keserűen bámult utánuk.

Néha hallotta, hogy kint a kapuban felharsan a röhögés. Ilyenkor még jobban elkomorodott. Minek néznek ezek en-gem? — gondolta. A krisztusát a fajtájuknak! A kapca-rongyuknak tartanak! Mekkora barom vagyok! Oda voltam a boldogságtól, hogy idejöttek, hogy megtisztelték a házunk!

A haszon javát Csányi tette zsebre. Övé volt a ház, az üzlethelyiség, ő szerezte az összeköttetést. A lányára nem sajnálta a pénzt. Zsiga azonban épp csak hogy megélt, tőkét nem tudott összegyűjteni. A munka és a gyalázat dandárja neki jutott.

6

CSÁNYIÉK HÁZA! — mondta egy délutánon a cingár, parasztgunyába öltözött férfi a mellette lépegető kövér, ken-dőbe bugyolált asszonynak, mikor elhaladtak a magas ablak alatt. Zeneszó és nehéz lábak dobaja hallatszott ki a nyirkos téli utcára.

— Jólmegy a soruk! — morogta az asszony és erősebben megmarkolta a leányka kezét, akit maga mellett vezetett.

Az utca kihalt volt, így senkinek sem tűnt föl a három ember, pedig nagyon furcsa képet nyujtottak. A ruházatuk után ítélve inkább vásári komédiásoknak, mint dolgozó pa-

rasztembereknek látszottak. A férfi piros csizmát viselt és vaksin pislogott az útjába kerülő tócsákra. Szeme alatt mély, köralakú vágás jelezte, hogy hosszú időn át szemüveget hordott. Az asszony kockás, piros-fekete mintás kendőbe burkolózott, s kibodorított aranyos fürtjei ki-kicsillantak az egyszerű paraszt-főkötő alól. A kislány, pipaszárlábú, fehérarcú, kékszemű, szeplős teremtés volt, s a selyemharisnyácska, amit viselt, finom városi gyerekekre vallott. Fáradtan elnyúlva ment az anyja után, úgy kellett húzni, hogy gyorsabban lépegesen. A szülők is fáradtnak látszottak, különösen a férfi, aki nehéz batyut cipelt a hátán.

— Nemsokára otthon leszünk! — biztatta az asszony a leánykát. — Még tíz ház és megérkezünk.

Pár perccel később megcsendült a Szokolay-ház kapuján a csengő. Irma kinyitotta az ablakot. A kaput már bezárták. A megszállás óta az üzlet újra zárva volt, s így korán feküdtek le esténként. Kinézett a ház elé.

— Kezét csókolom, mamus! — köszönt a cingár férfi és arca egyszerre felderült.

— Jesszusom! — kiáltotta Irma. — Erzsiék!

A jövevények holtfáradtan dőltek le a régenlátott otthon kényelmes karosszékeibe. Nagyon siralmasan festettek. Benő megmagyarázta, hogy ennek így kellett lennie. — „A vörösök minden jólöltözött embert föltartóztatnak és megmótoznak” — mondta. De Szokolay csak csóválta a fejét. Azért mégis restelte, hogy a lánya családja ilyen maskarában bolondoskodott végig a városon, fényes nappal...

Benőék gyűlölték a vörös Budapestet és átszöktek a demarkációs vonalon a megszállt területre. A szerb határőröket megvesztegették és két nap alatt hazavergődtek.

Budapesten nem is volt szükség az olyanfélékre, mint ők...

Kislányuk, Jutka, mindjárt ágynak esett, torokgyulladással. Irma ápolta, mert az anyja másnap is ágyban maradt, olyan kimerült volt.

Jutka kényesen elhúzódott a nagymama csókjától. De Irma nem sértődött meg. Örült az unokájának. Örült, mikor a batyuból előkerültek az úri matróruhácskák, s csinosan felöltöztetve látta az unokáját, olyannak, amilyen otthon volt, Budapesten. Mikor a kislány egy-két francia szót is eldadozott néki, Irma szemét elöntötte a könny. Arra gondolt, mi-

lyen tudatlanságban, lélekölő robotban tengődtek az ő vérei és örült, hogy az unokáját már ilyen magasan látja, hogy nyitva van előtte a tudás, a tanulás útja. Irma ekkor még úgy hitte, csak azokon lehet segíteni, csak azoknak lehet jobb sorsuk, akik odahagyják a pusztát, elszakadnak az otthon-tól, amely szárnyukat szegi, mégha többre születtek is, mint a zsellérsors. A maga nehéz életét egyszerűen árnak tekintette, a testéből szakadtak jobb életéért s természetesnek vette. Azt, hogy boldogan élő, magukat agyon nem hajszó emberek gyermekeiből is lehet valami, el sem tudta képzelni. Ezért vágyott ekkor még egész szívével csak arra, hogy utódjai iskolázott, művelt emberek legyenek. A vejére gondolt és úgy érezte, hogy a tanultság jelenti a felszabadulást, ez váltja meg egész elnyomott fajtáját. Ahhoz nem volt elég tapasztalt, hogy különbséget tudjon tenni az igazi műveltség és a selejtes, felszínes szalon-kultúra között, ígyhát az unokája megbabonázta. Lám — gondolta — Zsiga meg Verka tudatlanok, keményszívűek maradnak, csak a gazdagodás, a pénzszerzés érdekli őket, így aztán még a saját vérükkel is szembefordulnának, azt is kifosztanák. Erzsi körmönfont, ravasz viselkedése megtévesztette Irmát, hízelgésük levette a lábáról.

Jutka az Angolkisasszonyokhoz járt iskolába és francia tanárnőjét Irma fizette, mert Benő keresete még mindig alacsony volt ahhoz az életformához képest, amit a „rangja megkívánt”. Irma az ura tudta nélkül, lopva összegyűjtött pénzekből küldte el elsejénkint a tandíjat.

Az öreg francia kisasszony, aki hazájától elszakadva, vénen és elhagyottan járta délutánonkint az úri középosztály sivár lakásait, ahol a szegény tanárnőt tán még a cseléd is lenézte, alázatosan uzsonnázott a bírák, ügyvédek, minisztériumi tisztviselők asztalánál — ez a szerencsétlen, elnyűtt-ruhájú francia vénkisasszony bizonyára nem sejtette, hogy az ő óradíját egy iskolázatlan öreg vidéki asszony keservesen összegyűjtött filléreiből fizetik. Ha sejtette volna, talán megtanítja a kis Jutkát az Urangyalán és az etikett kifejezésein túl olyan francia szavakra is, mint a „nyomor” és a „munka”, s a karácsonyi versikéken kívül Voltaire, vagy Anatole France nevére, akit egyébként ő maga otthon szorgalmasan olvasgatott.

Zsigáékkaal nem érintkeztek. Ha Erzsi találkozott az öccsével az utcán, kikerülték egymást. Zsiga csak úgy beszélt a nővéréről a városban, hogy a „festett pofájú naccsága”. Jutka meghízott. Benő mindenben kedvére járt Szokolaynak. Jól érezték magukat otthon, a sovány pesti koszt után. Irma pedig örült, hogy legalább az egyik gyermeke megkerült.

Kinyitották az üzletet, s az emberek szívesebben jártak az öreg Szokolay boltjába, mint a fiához. Irma mindenkivel kedves volt, a szegényebb vásárlók szerették. Az úri közönség pedig a mindig tiszta, felmosott-kövű, fehérfüggönyű bolt miatt kereste fel inkább őket. Zsiga üzletében minden ragadós volt, légypiszkos, elhanyagolt, s ő is, meg a felesége is rendetlenek, rosszmodorúak. A vén kupec Csányit meg különösen nem állhatták. Mennyivel más volt Szokolay, fehér ingével, gondozott fekete ruhájában, amint a város tekintélyes polgáraként fogadta vásárlóit!

Egy napon Zsigáék számára végetért a jóvilág. A szerbek kivonultak Mohácsról, s helyükbe a fehér katonaság, az ellenforradalom csendőrei jöttek. A hadiszállítás megszűnt. A reakció, amely az idegen megszállókat behívta az országba, most, hogy uralmát visszaszerezte, nacionalista, sovinszta jelszavakat kezdett hangoztatni. Az emberek így — ki illendőségből, ki meggyőződésből — méginkább kerülték Zsiga üzletét. Úgy tudták, hogy kebelbarátja volt a megszálló katonatiszteknek. Széltében- hosszában beszéltek a náluk rendezett dínomdánomokról. Az öregebb emberek mind Szokolayhoz húztak. Be nem tették volna a lábukat Zsiga boltjába. A rossz, föllázadt kölyköt látták benne. — Hát ezért nevelünk gyermekeket?! — mondogatták. Már-már elvi állásfoglalást jelentett Mohácson az ifjú vagy az öreg Szokolay üzletébe járni.

A Felső-Dunatoron álló mészárszék üresen, vevők nélkül darvadozott.

Hiába fogadták a magyar csapatokat heje-hujával, nemzeti kokárdákkal, hiába rendeztek mulatságot a fehér katonatiszteknek, etették-itatták őket, mint nemrég a szerbeket — hogy a megszállás alatt is és most is Zsiga legyen a katonaság szállítója, ez egyelőre merész lépésnek látszott a darutollas GH-s vigécek számára, akik nemzeti hősöknek akartak feltűnni s szerették volna, ha az emberek azt hiszik, hogy ők

verték ki a szerbeket, nem a szerbek segítették őket a győzelemhez...

Csányi fortyogott a harag levében. Iszákos vénember lett. Amit ő maga elpredált, a lányán meg Zsigán keresztül akarta behozni, őket hajszolta. Azelőtt sem volt valami válogatós a pénzszerzésben, de mióta ivott, egyre vadabb utakon-módokon törte a fejét. Bormámorban a legistentelenebb ötletek jutottak eszébe, amiket aztán józanon igyekezett észszerűen kifundálni, megvalósítani.

— Tönkre tesz bennünket az apád! — mondta Zsigának. — Nemcsak a te kereseted, hanem a mi vagyónunk is rámegy erre a nyomorult üzletre. Amit mi gürcöltünk össze! Itt vagytok a nyakamon a két gyerekkel. De nem is csinálom tovább! Ha nem tudsz boldogulni, eredj, dolgozz a gazdaságban. Eredj ki kapálni, szántani. Elég erős vagy hozzá. Ne lopd a napot itt az üres üzletben. Nyáron majd minden második nap ránk-büdösödik a hús...

Zsiga megijedt. Cseléd legyen belőle? Ennyire lesüllyeszteni nem hagyja magát! — Csakugyan az öreg lenne az oka?

— Persze hogy az apád! Meg akarja mutatni neked, hogy tönkretesz! Mióta a világon vagy, lenéz! Gyűlöli a feleségedet. A vője, az tud hízelegni neki! Azokat tömi, eteti, unokástól, mindenestől. A Barthánál az anyád 150 koronás számlát csinált. Alaposan kistafirozta a kisasszonykát! Mindig azokhoz hajlott a szívük. Mert Verka nem hízelgett nekik! Nem tette a szépet a vénembernek...

— Hallja!...

— Hát csak azt mondom, így nem mehet tovább. Vagy csinálsz valamit, vagy mehettek mind a ketten a földekre.

— Mit csináljak?

— Szedd össze az eszed! Odajárnak, mert titeket lenéznek a városban a szerbek miatt. Pedig az öregnek is van egy s más a füle megett!... A feleségéről nem is beszélve. Tán maguk se gondolják, mit vétettek. De ha a rendőrség figyelmét — úgy okos ésszel — felhívnák rá, alaposan megtáncoltatnák a vénembert!...

Zsiga elsápadt.

— Ha ügyes vagy, még az üzletét is elveszik! — mondta Csányi biztatóan, erőszakosan.

Zsiga tudta, hogy az apósa mire céloz és remegni kezdett. Csányi fenyegetően nézett rá:

— Vagy-vagy! — hasította ketté a levegőt mérges mozdulattal. Sarkonfordult és kiment a boltból.

Zsiga a mészárszék ajtajában állt, vékony kiskabátban. Metsző téli szél fújt. Nem volt kedve bemenni, felöltözni. Nem akart újra találkozni az apósával. Átjárta a hideg. Eszébe jutott a régi téli éjszaka a Dunán, mikor az apja kizáratta. — Mert szemébe vágta az igazat! Megvédtem az anyám — gondolta. — Az anyám! Ő mindennek az oka. Ő sem mér egyenlő kézzel!

Nézte az üzlet előtt elsiető embereket. Orrát megcsapta a frissensült tepertő illata, amit az apja boltjából hoztak. Figyelte az asszonyok szatyrát. Tudta, melyikben van hús, felvágott. Hozzájuk egy lélek sem tért be.

— Vigyen el az ördög! — gondolta. Lesz ami lesz, megpróbálom. — Elöntötte a forróság. — A részleteket az apósom majd kifundálja...

7

ERZSIÉK elutaztak. Benő sietett felajánlani szolgálatait a fehér kormányinak.

Mielőtt jócskán felpakolva útrakeltek, Szokolayék lelükre kötötték, hogy Pesten azonnal érdeklődjenek, nyomozzanak Irmusék után. Tudják meg, mi lett velük a háború alatt.

Irma valahogy hozzájutott Szekeresék címéhez. Levelet küldött a leányának. Nem merte az akkori rossz postára bízni, ígyhát Erzsikeknek adta. — Megírta Irmusnak, hogy megbocsátanak neki, csak írjon és jöjjön haza. A világháború sok mindent kitörölt az emberek emlékezetéből, nagyobb csodákhoz is hozzászoktak, mint a leányszöktetés. Szokolaynak nem kellett tartani tőle, hogy a város szájára kerülnek. Különben sem törődött már vele. Látni akarta a lányát. Az unokáját talán még jobban.

Erzsiék első levelében Irmuskáról szó sem esett. Annál inkább panaszolták, hogy a lakásuk elpusztult. Kirabolták, majd mindent újra kell vásárolniok. Benő sürgősen pénzt kért az apósától. Természetesen csak kölcsön. Élelem is alig van. Irma nyomban csomagot küldött.

Egy héttel később Erzsi megírta, hogy Szekeresék már nem laknak Pesterzsébeten. Nem tudni, mi lett velük. Irmusról egyelőre nem tudnak.

Az igazság szerint nem is nagyon kutattak utána. Ha Benőn múlik, életében sem kerül össze Gyurkával. Hanem a sors úgy hozta, hogy mégiscsak találkoztak. Csakhogy nem rokonokként, hanem mint bíró és vádlott. Benő akkoriban politikai ügyeket tárgyalt. Nem mert kitérni a megbízás elől. Ellenkezőleg! Meg akarta mutatni, hogy a „társadalom” érdeke neki mindennek felett áll.

Erről az ítéletről a feleségének sem szólt.

Véletlenül derült ki, évek múlva.

8

TIZENEGYRE járt. A Szokolay-házban már minden elcsendesedett. Csak a ház végén bődült el néha egy tehén. Nem találta a helyét az idegen istállóban. Aznap hozták Kölkedről, hogy másnap, hetivásárcor levágják. A siralomházban volt.

Egyszercsak megrándult a kapucsengő.

Irma éber alvó volt, tüstént kinyitotta a szemét. Óvatosan felkelt az ura mellől az ágyból.

Valószínűleg a legény — gondolta. — Kimaradt és nem vitt kulcsot.

Szokolay éktelen dühös volt, ha ilyesmi előfordult. Mostanában már a legényt is gyerekek tartotta. — Nők után csavarog! — dörmögte az öregember rosszindulatával. — Másnap aztán bűdös a munka!

Irma vigyázott, hogy föl ne keltse. Csendesen felvette a kapukulcsot az éjjeliszekrényről és belebújt a papucsába. A csengő még erőszakosabban szólt újra.

— Kssz! — sziszegett magában. — Szemtelen! — De Szokolay tovább hortyogott. Irma felvette a kabátját és kiment a hideg udvarra.

Csillagos éjszaka volt. Papucsába esővíz csurrant a kövek közt fodrozódó tócsákból. Hátról, az istállóban, bőgött a tehén. A csengőt újra rázni kezdték. Ezúttal kitartóan.

Irma rosszat sejtett. — Iván nem merne ilyen lármát csinálni! — gondolta.

— Megyek — mondta halkán, mikor a kapuszínbe ért.

Megfordította a kulcsot a zárban és kitárta a kaput. Egy civilruhás férfi és két rendőr állt az utcán.

— Szokolay hentesmestert keressük! — mondta a civil.

Irma elsápadt. — Mit akarnak? — kérdezte.

A magasabb rendőr félretolta.

— Jöjjön utánunk!

A civil ment elől, utána Irma. A rendőr követte. Társa a kapu előtt maradt.

A detektív, mintha már járt volna Szokolayéknál, vagy mintha egy láthatatlan kéz mutatná neki az utat, mindjárt megtalálta az ajtót. Belépett a sötét lakásba. Irma utána futott.

— Azonnal mondja meg, mit akarnak! — kiáltotta félhangosan. A sötétben égett az arca a felindulástól.

— Gyujtsa fel a villanyt! — parancsolta a rendőr.

Irma felszórta az asztalilámpát. Szokolay még mindig aludt. Ekkor a rendőr meglátta a villanykapcsolót és felgyújtotta a nagylámpát, amely a szoba közepén függött.

A hirtelen éles fényben Szokolay kinyitotta a szemét.

— Kik ezek? Kik maguk? — kiáltotta.

— Detektívek! — felelte a civilruhás gúnyos mosollyal.

Szokolay meglátta a rendőrruhát. Hirtelen felült az ágyon. Viaszfehér lett. Mintha a halál állna az ágya lábánál. De a következő pillanatban elöntötte a vér.

— Hogy mertek ide betörni éjnek idején?! — kiáltotta. Ledobta magáról a takarót. — Tisztességes házba! — ordította. Dühből remegve fölkelt az ágyból, szinte felugrott. Megtántorult. — Azonnal takarodjanak! Nekem semmi dolgom magukkal!

Ebben a percben alakja hatalmas és fenyegető volt. Arcán méltóság és elszántság tükröződött.

A rendőr ádámcsutkája remegett.

— Akkor gondolta volna meg — mondta a detektív — mikor a házában kommunistákat bujtatott! Azokat bezzeg beengedte! Akkor nem volt kényes a háza sértetlenségére.

Szokolay a botja után kapott.

— Takarodjanak! — ordította, már mintegy lázálomban.

Hajdanában egyetlen ütéssel letaglózta a legerősebb bikát. Ha most kezeügyébe kerül a botja, talán így vénen is leveri a lábáról a két nyápic ellenforradalmár pribéket.

A detektív meg akarta várni, amíg indulatából magához tér, belátja, hogy tehetetlen. Az első percben mindegyik felháborodik, fenyegetőzik — gondolta. — Érteni kell a módját, hogy az ember megtörje őket s minél kisebb fáradsággal elintézze az ügyét.

— Csendesebben! — mondta fenyegetően. — A forradalom alatt árulni!? Itt a haszna!

Szokolay agyába mintha villám csapott volna.

— Mikor a tisztességes emberek bujdosnak! Ez a haszon! Másokat akart tönkre tenni! A többi tisztességes szakmatársát! Ezért fizetnie kell.

Ezeket a szavakat mintha Zsiga mondta volna.

A lámpa elsötétült.

— Mi lesz?! Mit akarnak? — kiáltotta Szokolay mégegyszer, most már gyöngé hangon.

— Letartóztatjuk a kommunistákkal való cimborálásért. Szokolay végigvágódott a földön.

Irma fölsikoltott, a rendőr elugrott az ágy mellől. A detektív megnyalta a szája szélét. Mintha éles cserepek lennének a torkában. Arca megrándult, szeme idegesen hunyorgott.

Irma kétségbeesett zokogással rogyott a férjére.

Szokolay hosszú fehér gatyában, fehér hálóingben, mereven feküdt a földön. Szeme fönnakadt.

A detektív a rendőrré pislantott. Megindultak kifelé.

— Jaj istenem! Mi lesz velem, mit tettek! — üvöltötte Irma. Görcsösen, habzó szájjal sírt.

Fölemelte a férje nehéz, hatalmas koponyáját, mely szinte befészkelte magát a földbe. Haja hidegen tapadt a kezéhez.

Szokolay halott volt.

HARMADIK RÉSZ

A TOR

1

ZSIGA felesége kövér, meleg testéhez bújva aludt. Az asszony szeme már nyitva volt. A hideg őszi éjszakákon, mikor mindenfelé dohos régi bundát, lópokrócot ráhántak a takarókra, de a tűz száraz, tisztító melege még nem járta át a szobát, reggelfelé különösen nehéz volt a levegő. A nyirkos, savanyúszagú, fojtott-levegőjű szobában Verka hamar felriadt. Szeretett volna felkelni, csak arra várt, hogy az ura megforduljon. A zsalugáteren világosság szűrődött be. Fönt a mennyezeten — ahol még a nyarat a nyitott ablakokat idézte a pókhálókba ragadt rengeteg légy, szúnyog, itt-ott megtelepedett lepke — százlábú bogár menekült a benyomuló fénykéve elől a sötét sarok felé. Verka összehúzott szemmel figyelte, nem pottyán-e rájuk? Egyszer csak megkocogtatták a zsalut.

Óvatosan elhúzódott az ura mellől és mezítláb az ablakhoz futott. Talpa tompán dobogott a padlón. Már nem volt könnyűlábú menyecske.

— Szokolayné! Szokolayné! — suttogetta kint egy izgatott hang.

Csöndesen kinyitotta az ablakot. Hideg, nedves levegő áradt a szobába. A Duna felől csípős szél fújt. Meztelen-láb-szárú, kurtaszoknyás sokác menyecske állt a locs-pocsos udvaron. Az őszi reggeli párában tompa ólomszínbe borult ezüst pikkelyekkel kivarrt csillogó főkötője.

Verka várakozva nézett rá.

— Az öreg Szokolay meghalt az éjjel — suttogetta az asszony.

— Szent isten! — Verka megfordult, hogy lássa: Zsiga alszik-e?

A férfi nehezen, egyenetlenül lélekezett. Egy szempillanásig úgy látszott, hogy fel akarja kelteni, de aztán gyorsan visszafordult és bizalmasan az asszonyhoz hajolt:

— Biztos? Honnét tudja?

— Most voltam lent a patikában, Miovácz úr mondta. Valamiért nagyon felmérgesedett az öreg és megütötte a guta. Még éjfél tájban.

— Jaj istenem! — suttogta Verka. — Köszönöm, Kulu-tácné. Mindjárt szólok az uramnak. Isten megáldja!

Betette az ablakot és Zsigára meredt. A férfi lezárt szemmel, halkán szuszogott. Miért nem tud mindig így aludni? — gondolta Verka. Egész éjszaka tátott szájjal hortyog. — Óvatosan kinyitotta az ajtót és kisurrant. Az apjával akart először beszélni.

Zsiga hevesen lüktető szívvel feküdt.

Meghalt! Most mi lesz? Milyen arcot vágjon a dologhoz? Lapult az ágyban, mintha nem hallott volna semmit. Majd a felesége felkölti és megmondja, mi történt. Akkor aztán úgy viselkedik, ahogy éppen kell. Vajjon mit várnak tőle? De Verka magárahagyta.

Ezt megcsináltam! Alighanem ma éjjel jártak nála a rendőrök. Siránkozzak? Olyan szégyentelen nem vagyok. Adjam az elégedettet? Ezt talán meg tudnám tenni. — Érezte, hogy ez legalább férfias volna. — De hogy cigánykodjam, a lesujtottat is játsszam, az sok! Felkelek és agyonverem ezt a ringyót az apjával együtt! — Émelygő rosszullét fogta el. — Tüstént hányok. Legalább kéznél lenne egy üveg pálinka. Elgyöngült, verejtékes lett a homloka. Ledobta magáról a súlyos bőrkabátot, s feje alá tette a karját. Így feküdt, nyitott szemmel a kopott barna ablakkeresztre meredve. Kint az udvaron már kotkodácsoltak a tyúkok.

Kisvártatva felszakadt az ajtó.

— Zsiga! — rontott be Verka, mint aki abban a pillanatban hallotta a megdöbbentő hírt.

— Mi az? — morogta a férfi. Az ablakra meredt, nem mozdult. Nem látszott rajta semmi meglepetés.

Verka megtorpant. A váratlan látvány megzavarta. Nem

tudta hányadán áll. Zavarában és izgatottságában sírva fakadt. Érezte, hogy ez a legjobb kibúvó.

— Meghalt az apád! — zokogta. — Az éjjel...

— Tudom — felelte Zsiga egykedvűen.

Verka ajkába harapott. Szemében kancsal tekintet villant, mint mindig, valahányszor szorultságában alattomos-sághoz folyamodott.

— Tudod?! — kiáltotta támadóan. — És itt fekszel? Azonnal öltözz és indulj az anyádhoz! Legalább segíts neki a bajban... Nem hallod? — Megtörülte a szemét, szipogott.

Zsigára nézett. Az asszony lesütötte a szemét.

— Nem a te dolgod, hogy sirasd! — mordult fel a férfi. Önkénytelenül rátalált a megfelelő hangra. Az előbb még félt megszólalni, kiszolgáltatni tétovázását, zavaros lelkiismeretét a feleségének. Előtte is szégyelte se hús — se hal érzéseit. Most, hogy látta, kivel áll szemben, magára talált.

— Elérted amit akartál! — mondta dühösen. — De a hasznból nem eszel! Se te, se az apád. Most majd nem fogtok rángatni. Odahaza én leszek az úr!

Most döbönt csak rá a valódi helyzetre. Már tudta, hogy érdemes tettetnie magát, mégpedig elsősorban ezek előtt. Felült az ágyon és a cipője után nyúlt. S mintha egy szerep első szavait próbálná, rekedten és hamisan kinyögte:

— Szegény apus! ...

Most ébredt csak fel! Most kezdődött el igazán az apja halálára virradó nap, az ő új élete. Eddig félálomban morfondírozott. Ez a mondat már valóság!

Az ágyban még lesujtotta, megbénította a hír. Félt, hogy leszakad az ég, ha ő, a Judás, gyászolni merészel. Most már adta az összetörtet, de lelke mélyén boldog volt.

Ezt gondolta:

Játszom-e egyáltalán? Hiszen kivert a verejték a sajnálkozástól! Mi tagadjam? — Nem, nem szégyel sírni sem, ha kell. Az anyját pedig megvédi. Most ő lesz az úr a háznál és nem hagyja, hogy az anyja bármiben hiányt szenvedjen. Az első asszony marad a házban, mint az apja életében. Sőt, jobb dolga lesz, mint eddig, hiszen az apja agyondolgoztatta. Az anyja számára most kezdődik csak az igazi élet. Nem kell senkit kiszolgáltatnia. Megmentettem a robottól! — kiáltott fel gondolatban, majdnem büszkén.

— Kikészítem az ünneplődöt — mondta Verka. — Szerencse, hogy feketét vettünk...

Zsiga felriadt álmodozásából. Meghunyáskodva nézett a feleségére.

— Lejössz velem? — kérdezte. Hiába, nem volt hozzá elég bátorsága, hogy a maga szakállára csináljon mindent.

— Majd később... — felelte Verka. — Ne félj, utánad megyek! — tette hozzá, lekicsinylő tekintettel.

Tiszta inget dobott az ágyra.

2

PIACI NAP volt. Az utca hamar megélénkült. Vásároskocsik zörögtek, teli almával, szőlőskosarakkal, zöldpaprikahalmokkal. Frissenmosott-arcú menyecskék indultak neki a városnak, bevásárló-kosárral a karjukon. Még csak hetet harangoztak, de már feltűntek az iskolás gyerekek, táskával a hátukon, vagy gyűrött könyvcsomóval a hónuk alatt. Majd kicsavarodott a nyakuk, mikor futás közben hátra tekingettek, föl a magas toronyóra: nincs-e már késő?... Tanítás előtt minden reggel csoportosan misére mentek. A fűtetlen templom visszhangzott a köhögésüktől. A misehallgatás a vakációban is kötelező volt. Akik elutaztak, ellenőrző-könyvet kaptak, s minden reggel le kellett pecsételtetniök a sekrestyében. Madárfütytyös reggelek, korai horgászások, hajnali kirándulások — a vakáció örömei — mind-mind ebbe a kínos, lelketlen templomi ácsorgásba vesztek.

Zsiga leszegett fejvel ment hazafelé. Kerülte az emberek tekintetét. Nem is tudta, ki mellett megy el. Megszokta, hogy mindúntalan köszönjön, hiszen mindenkit ismert. Most találmra emelte kucsmájához a kezét. Még egy pipázó cigányasszonyt és egy apró elemistát is köszöntött.

Egyszerre meghallotta a nevét. Mintha villamosítés érte volna, összerándulva fordult hátra.

Keszeg emberke állott előtte. Máté doktor, az apjáék háziorvosa. Gyermekkorában nagyon szerette. Máté gyógyí-

totta ki a torokgyíkból, sarlachból. — Az első! — gondolta Zsiga.

— Fogadja részvétemet! — nyujtotta kezét a doktor. Zsiga kihúzta magát. Ijedtsége elmúlt. Majdnem leereszkedően adott kezet. De a kis ember bátran megszorította. Zsiga ránézett és meghökkent.

Úgy tűnt neki, hogy az orvos szemében gúnyos, kötekedő fény villog.

— Fogadja részvétemet! — ismételte. — Képzelem, hogy lesujtotta a hír... Zsiga úgy érezte, hogy végtelen megvetés van a hangjában. — Nohát, csak legyen erős! ... — azzal Máté megfordult és elsietett.

Zsiga, mint akivel az ördög incselkedett, megdermedve állt. Dohányszzelencéjét szorította a zsebében. Gyorsan kivett egy cigarettát. Már égett a gyufa, de elhajította. Visszatette a cigarettát a kazettába. Nem, nem — gondolta. Hátha illetlenség... Rossz érzéssel folytatta az útját. Gyávaság fogta el. Vajjon az anyám hogy fogad? Nincs sok oka sírni. Elég gombomba volt hozzá az apám. Ezután úri élete lesz. Ezzel még sok mindent jóvátehetek, akármit képzelt magában ez a fél-eszű borbély...

Szüntelenül az anyja jólétére gondolt, hogy bátorságot öntsön magába.

Már messziről látta, hogy az üzlet zárva van. Ahogy a ház elé ért, minden kofa és járókelő rábámult. Hallotta, amint suttozták: — „Itt jön Zsiga! Az apja halála mégis csak hazahozta!” — A nagy rézkilincs után nyúlt. Gyermekkorában csak úgy tudta lenyomni, ha rácsimpaszkodott. Olyankor az ajtószárny magától kitárult és őt vitte magával, utazott rajta. Így nyitotta ki a kaput, ha az apja vásárról, vagy a vágóhídról jövet elkiáltotta magát a kocsin, a ház előtt. Később felkapaszkodott a saroglyába és úgy robogott be az udvarba...

Szöke inas állt hátul a műhely ajtajában. Ismeretlen, űzött tekintetű fiú. Megbiccentette a fejét, aztán mozdulatlanul bámult rá az udvar fodrozódó tócsái felett. Egy hajfűrtjét lebegtette a szél.

Zsiga gyáván elindult befelé. Borsózott a háta, hogy melyik pillanatban hallja meg az anyja sírását valamelyik szobából. Ez a félelem kilúgozta a lelkét. Maradék lelkiismeret-

furdalása is eltűnt arra a gondolatra, hogy az anyja esetleg megsejtheti benne a bűnöst.

Megkopogtatta a bolt melletti szoba ajtaját és benyitott. A szoba üres volt. A szomszéd ajtón is kopogott. Nem felelt senki. Belépett.

Apja ott feküdt a halottaságyon, két lobogó gyertya között.

Zsiga az ajtófélfának dőlt. Hirtelen rosszullet fogta el. Észre sem vette, hogy az anyja ott gubbaszt az ágy mellett, a sarokban.

Irma halkán felkiáltott:

— Fiam! — s felállt.

Zsiga bizonytalanul kitárta a karját. Biztatásra várt. De Irma visszaroskadt a székre.

— Hazajöttél, fiam? — mondta, szinte közönyösen.

Zsiga megijedt. Mire következtesen ebből a szeretetlen hangból? Az anyja, lelke mélyén, talán gyanakszik rá. De tudni nem tudhat semmit! — gondolta elszántan.

— Hát nem bocsáttok meg? — kérdezte támadóan, az igazságtalanul vádolt ember hangján, önkénytelenül többesszámot használva.

Irma meglepetten felpillantott.

— Nem haragszom fiam, dehogy haragszom... — Tekintete megintcsak réveteg lett. — Hiszen ugyanúgy haragudhatnék kettőtök közül rá is — tette hozzá fáradtan, s a halottra nézett, — Apád fia vagy...

Zsigába ezek a szavak erőt öntöttek. De az anyja viselkedése, lelkiállapota még mindig nyugtalanító talány volt számára.

— Rendőrök jöttek érte... — mondta Irma halkán. — Azzal vádolták, hogy a kommunistákkal cimborált. Pedig gyűlölte őket! — s egyszerre felzokogott. — Senki sem gyűlölte őket nála jobban!...

— Szegény apus! — suttogta Zsiga. — Igérem, hogy senki sem tudja meg, mamus. Gondoskodom róla, hogy titokban maradjon. Holtában is bántaná szegényt!...

— Mit törődöm én azzal?! — jajdult fel Irma. Könnyei közül szikrázó szemmel, vad kétségbeeséssel pillantott föl a fiára. A torkába folyó könnyektől el-elcsukló hangon hadarta:

— Akkor este elzavarta azt az embert. Nem akarta, hogy megmentsem! Mennyit dorgált szegény bebörtönzött öcsém miatt, mert kommunistának állt! Hát most végre sirathatom őket is! És vele együtt siratom is holtomiglan. Te csak tagadd és mondd, hogy inasszidásba, cseléddorgálásba, meg bő vacsorába pusztult bele. De én úgy gyászolom őt, ahogy érdemli...

Zsiga döbbenten hallgatta ezt a kifakadást. Sejtelve sem volt róla, mi megy végbe az anyja lelkében. Irmában, az ura holtteste mellett eltöltött fogvacogtató éjszakai órákban, a fájdalomon felülkerekedett az igazság szava. Hiába mentegette az embert, aki mellette élete javát eltöltötte: valami makacsul azt ismételte benne, hogy megérdemelte a sorsát. Mikor a forradalom után lemészárolt zselléreket, munkásfiúkat siratta, amikor az öccsért vérzett a szíve, az urától csak szidást, gorombaságot kapott. Most a gonosz eljött érte is! Most már sírhat, gyászolhat, nem kérdik miért...

— Azért jöttem, hogy segítségedre legyek, mamus — mondta Zsiga félénken megérintve az anyja karját. — Ilyenkor sok mindent el kell intézni. Neked talán nincs erőd hozzá... — S lopva az anyjára nézett.

Irma megtörölte a szemét. A fiára nézett.

— Brodarics már itt volt mértéket venni a koporsóra. Erziéknek kellene sürgönyözni. Holnapután temetjük.

A gyertya föllobogott. Árnyéka óriási nyúlfülként táncolt a falon. Zsigának úgy tűnt, hogy ez a imbolygó, nyugtalan, hatalmas fül legbensőbb gondolataira figyel... A láng újra megmerevedett. Tán nem is fül, hanem iszonyú hangtölcsér, amely kihallgatja a gondolatait és fölerősítve világgá kürtöli. De csak a saját szívdobogását hallotta visszhangzani a szobában, ijesztő hangosan, hogy zúgott tőle a füle.

Erőt vett magán. Lehajolt és megcsókolta az anyja kezét.

— Bocsáss meg mamus — mondta összeszorult torokkal. — Mindent elintézünk. A te fájdalmad a legnagyobb. Majd *mi* mindent elintézünk helyetted...

— Köszönöm, fiam. Gondoltam, hogy leküldenek majd... Zsiga elvörösödött.

— Én... én magamtól nem is mertem volna. Ha megengeded, nemsokára ők is lejönnek... — Lesütötte a szemét.

— Tudod, hogy nélkülük nem tehetek semmit. Meg vagyok kötve...

— Tudom, fiam!

Erre a szóra Zsiga torka elszorult. Megértette, hogy az anyja mire gondol. Furcsa, csípős ízt érzett a nyelvén. Lebígygyedt szája sírt előbb. Aztán egyszerre kibuggyant a könnye. Onmagát siratta itt az apja halottasága mellett. A pipogyaságát, a semmiemberségét, aminek a tudata mindig marta, de most tízszeres erővel sajgott fel benne.

Az anyja már tudja, hogy nem ő parancsol majd idehaza. Nem számít rá, hogy megvédi. Hogy ő még úr lehet valaha! Olyan úr, mint az apja volt! ... Már érezte, hogy amikor az apját megölte, nem erősebbé, hanem gyengébbé tette magát.

— Mamus, mamus! — zokogta. — Egyedül maradtunk!...

Irma nem tudta, mi találta annyira szíven a fiát. Mi ez a furcsa, nagy zokogás? Szinte bízni kezdett benne.

3.

MOHÁCSNAK nem volt közvetlen vasúti összeköttetése Budapesttel. Erzsíéknek, Szokolay temetésére utazva, kerülniök kellett Pécs felé. A mohács—pécsi vasút német magánérdekeltség volt. Menetrendjét nem a magyar vasúti menetrendhez, hanem a német Dunagőzhajózási Társaság szállítási érdekeihez igazította. Az utasoknak félúton ki kellett szállniok, mert a vonat még Magyarbolyba is elpöfögött egy másik pályán, onnan bevitte az utasokat Villányba és csak aztán folytatta az utat Mohács felé. Soha nem érkezett pontosan.

Verka másfél órája ült a mohácsi állomáson, gyászba öltözve, fején ódivafű fekete szalmakalappal, amely sehogy sem illett hatalmas kontyára. Életében először viselt kalapot. Szégyelte is. Fehászzkodott, hogy ne jöjjön arra közeli ismerős. Meg akarta mutatni a pesti rokonoknak, hogy nem paraszt-asszony.

Szemerkélt az eső. A fekete salakon rothadó sárga levelek, tövises vadgesztenyehéjak, elgurult, fényes termések áztak.

Verka megtört, ájtatos arccal ült a padon, mégis egész megjelenésében volt valami baljóslatú. Olyan volt, mint egy gyászszos madár, amelyet az embernek kedve támad meghajigálni, hogy visszaűzze abba a ködös, nyirkos világba, amelyből isten tudja milyen zsákmány reményében kimeréskedett. Az állomáson várakozó gyerekek félénken elkerülték.

Önszántából jött ki, az ura tudta nélkül. Ha Zsiga nagyon összezelepszik az anyjával, az jó is, meg nem is. Talán többet örökölnék, de az öregasszonynak nagyobb szava is lesz. Nem árt, ha Erzsiéket rájuk uszítja, szétválasztja őket, zavart kelt köztük. Talán nem is gondolta végig a dolgot, csak ösztönösen kereste a zavart, a cselszövést. Mentől nagyobb az ellentét a Szokolay-családban, annál több súlya lesz neki. Félt, hogy a familia egyetért, s akkor ő, az idegen, lapulhat. Alkalmi szövetségést keresett Erzsiékben.

Végre meghallotta a vonatfüttyöt. Fölkelt, megigazította a fátlyat.

Az apró vicinális prüszkölve gördült be az állomásra. A mozdony megállt a vashika előtt, vagy száz méternyire a Dunától.

Erzsi azonnal észrevette a sógornőjét a vonatablakból.

— Te! — lökte meg Benőt. — Verka! Szóbaálljunk vele? Benő vállatvont.

— Mindegy. A temetés előtt úgyis ki kell békülni. — Számított rá, hogy várják őket, csak az lepte meg, hogy Verka egyedül van. Úgy képzelte, hogy ő az utolsó, aki kijön eléjük. Húvösen üdvözölték.

— Mamus nem küldött elénk kocsit? — kérdezte Erzsi.

— Zsiga intézkedik, — felelte Verka. Úgy mondta, mint valami elkönyvelt dolgot, de szabadkozva.

— Szóval már kibékültetek!

— Ki... Mamus beleegyezik, hogy leköltözzünk az üzlettel.

— Úgy! Nahát akkor nektek nem nagy bánat lehet az apánk halála!

Verka felsóhajtott:

— Szívesebben maradtam volna otthon. Az anyósom sohasem szeretett, nem szívesen megyek a házába. — Újabb sóhajtással kivette Erzsi kezéből a csomagot. — Dehát, Zsiga

rászorul az anyjára, mamusnak meg szüksége van rá — folytatta.

— Egyáltalán nincs szüksége! — robbant ki Erzsiből. — Eladja a házat és felköltözik hozzánk. Találunk vevőt!

— Sokkal jobban örül a fiának, minthogy elhagyja! — mondta Verka. — Most, az ura halála után, elsősorban benne látja a támaszát. Ez már így van: mindig az elveszett gyermek a legdrágább...

— Sajnos! — bölintott Benő mogorván, s borúsan a feleségére pillantott.

— Zsiga tudja — folytatta Verka — hogy otthon semmi sem köti. Eddig is kikapós ember volt, nehéz sorom volt mellette. Senki sem sejtí, mit álltam ki! De most jön az igazi kálvária. Attól tartok!

— Én máskép tudom, — mondta Erzsi. — Mindig azon mesterkedtetek, hogy odakerülhessetek...

— Az apám, meg Zsiga! — felelte Verka keserű arccal. — Apám leráz bennünket, Zsiga pedig úgy él, ahogy akar. Amit nálunk nem engedhetett meg magának... Bár élt volna az öreg addig, amíg annyit össze tudunk kuporgatni, hogy ne szoruljunk se egyikre, se másikra! Amennyivel így többhöz jut, az anyja jóvoltából, azt az én lelkemen veszi meg. Az én bőrömre megy! Szíves-örömet lemondanék róla, hogy a többiben a magam ura legyek.

Hát így állunk? Ez lenne az a híres szörnyeteg? — Benő elvette a csomagot Verka kezéből. — Majd én viszem! Ti csak menjetek előre, szívem! — mondta a feleségének.

A két asszony ránézett. Benő mosolyogni próbált:

— Na menjetek hát! Mit néztek? Elvégre én vagyok a férfi...

Verka megkönnyebbülten felsóhajtott. Levette fejéről a kalapot.

Igy vonult be a Szokolay-házba, Erzsi védőszárnyai alatt.

ZSIGÁÉKNAK két gyermekük volt: a nyolcéves Anti és a kilencéves Luca. A két gyerek szüntelenül azt hallotta az anyjától, hogy a Szokolay-nagymama milyen gonosz, menyire gyűlöli az apjukat-anyjukat. Miatta nem kaphatnak szebb karácsonyfát, jobb ruhát, játékokat. Pedig a nagymama nagyon gazdag, de minden pénzét a pesti unokájának küldi.

A nagypapának ellenben szépen köszönni kellett, ha arra sétáltak az anyjukkal, s ő a boltajtóban ült. A nagypapa szívesen beleegyeznék, hogy ők odaköltözzenek a szép házba, gazdagok legyenek, mert a nagypapa már nem akar dolgozni, megelégszik azzal, amije van. De a nagymama nem engedi, mert akkor nem küldhetne mindent a pesti unokájának. Most a nagypapa meghalt és a nagymama már nem mer ellenkezni. Most majd ők lesznek az urak a házában! Így hallották a gyermekek. Nem volt olyan felnőtt ember, akivel szemben Verka ne alakoskodott volna, ígyhát apró koruk óta a porontyainak adta le minden tervét. Jólesett fennhangon elismételni a szándékait, reményeit.

Szokolay még a halottaságyon feküdt, mikor Verka levitte a két gyermeket bemutatni az anyósának. Irma alig várta, hogy szívére ölelhesse az unokáit.

A kis Luca kíváncsian leste, hogy mit művel az anyja a nagymamával. Tán mindjárt el is zavarják a háztól...

Verka azonban olyan kedves volt, hogy a kislány csak bámult.

— Ezentúl majd lesz, aki segítsen öltöztetni a babákat! — mondta a lányának és az anyósára mosolygott. — Lesz játszótársatok! — Ez annyit jelentett, hogy Irmának ezután nem lesz más gondja, minthogy a gyerekekkel játszódjék.

Irma lehajolt, hogy megcsókolja a kislányt.

Luca dühösen eltaszította:

— Fújj! Varrjon a pesti békájának!

— Mit beszélsz!? — vágott a szavába Verka, hogy elnyomja a gyerek hangját.

— Azt... — kiáltotta dühösen és csodálkozva a kislány.

Verka abban a pillanatban pofonteremtette. Olyat vágott a szájacskájára, hogy a kislány még sírni se tudott. Kishúsos ajka megbénult, szivárgott belőle a vér.

Irma ijedten nézett a menyére. Luca felkapta a hajkefét az asztalról és levágta a földre. Éppen a anyja lábára.

Verka felszisszent. De magában hálás volt a lányának, hogy fájdalmat okozott neki az anyósa előtt.

— Ilyen ez! — mondta. — Még az anyját is megmarja! Elég baja lesz vele a nagymamának!

Olyan kedves volt Irmához, mintha az édes gyermeke lenne. A szegény özvegyasszony szívesen hitette el magával, hogy a menyé nem olyan erőszakos és kapzsi, mint az ura gondolta. El akarta altatni a félelmét, hiszen tudta, hogy úgyszemint képes tovább harcolni a fiával. Verka első perctől a rangosabb családba került egyszerű lány szerepét játszotta, aki az apósa lenézése miatt szenvedett. — Apus gögös ember volt — mondogatta. — De mamus éppen olyan egyszerű asszony, mint én vagyok, mi ketten jól megférnénk... — Csupa szolgáltkészség volt. Zsiga kiabálása a halálhír reggelén, hogy „odahaza majd én leszek az úr!”, nagyon megszeppentette. Minden ravaszságát összeszedte. S most ez az ostoba leányka majdnem leleplezte!

Dühösen rákiáltott a gyermekekre:

— Istentelen kölykök! Takarodjatok be imádkozni a nagypapához!

A két gyerek lábujjhegyen, nagy, izgatott szemekkel besomfordált a halottasszobába.

Verka felsóhajtott:

— Fekete ruhájuk sincs, amit felvehetnének a temetésre. Szégyenkezhetek velük!

Irma szívébe új, szomorú sejtést oltott a kis Luca viselkedése.

— Úgyis kabát kell, Vericám. Esni fog... — mondta halkan.

BORÚS őszi idő volt Szokolay temetése napján.

Az Iparoskörön gyászlobogó lengett. A nagyterem kihalt volt. A nagybajszú, bikanyakú régi mészárosok aranyrámás képei búsan tekintettek le a borpecsétes asztalokra, amelyek mellett valamikor üldögéltek, kártyáztak, pipáztak, üritgettek a poharat. A nagy, húsos fülek, a keménygallérba préselt tokák, a has domborodó vonala, amelyre a festő nem feledte el odapingálni a vastag óraláncot, jövedelmező, tekintélyes mesterségről tanúskodtak. Az erőszakos, büszke-tekintetű, rangos mesterek, vendéglősök képei mellett szerényen függött a falon egy-egy fakóarcú, bánatosszemű szabó, borbély, csizmadia képe. Az ügyetlen, gyakorlatlan mozdulatokkal megkötött fonnyadt nyakkendő, s a csapottvállú kabát valami régi varga porhüvelyét takarta. Zeitvogl fodrázmester úr bágyadt, hullámos haja alól hosszú, szomorú orr meredt a sütővasszagú, fullasztó levegőjű, köhögtes világba. Tán csak hetyke csokornyakkendőjének köszönhetette, hogy megtűrték itt. Aki elkíserte Szokolay urat végső útján, a temetőparti gesztenyefasorba, ahol teméntelen nép hömpölygött díszes koporsója mögött, könnyűszerrel felfedezhette valamelyik kriptán a Zeitvogl nevet. Tulajdonosát harminckét éves korában sírba vitte a tüdővész...

A nagyterem tehát egészen kihaltnak látszott. A Kör testületileg vonult ki Szokolay temetésére. Egyik ablakmélyedésben azonban mégis állt valaki. Félcipős ember, hanem a cipője sarkát régen letaposta, ráfért volna, hogy valami élő cipésmester megszánja. Tán azért is járogat ide a Körbe... Városi pantallót viselt — ez megint úriemberre vallott — de a nadrág is foltozó szabó után kiáltott, s régen érhetek hozzá vasalóval. Hát még a kabát! Azt bizonyosan házilag mosták ki valamikor. Müller szabó úr bizonyára megcsóválta volna a fejét, ha nem csupán festett képmásában lett volna jelen a kihalt nagyteremben: a cugehőr összement, a kabát minden tartását elvesztette... A szánalmas úriember, akit csak csúfolni lehetett volna az úr szóval, Peres volt, a külvárosi iskolai tanító. Talán nem is a szabók és cipészek aktív segítségével járogatott ide az Iparoskörbe, hanem azért, hogy a maga-

fajta „intelligencia” szemét ne bántsa odakint a németutcai Kaszinóban...

Mozdulatlan, lecsüngő vállal bámult ki a nedves ablakon át az alkonyati utcára. Szemben a tűzoltószertár ajtaja nyitva volt, belátott a kivilágított hodályba, ahol a csillogó piros vaslemezekkel borított, sárgaréz csapokkal, fogantyúkkal ékes kocsikat mosták. Egyszer csak messze, a terem túloldalán, megcsikordult az ajtó. Alighanem a csapos érkezett meg — gondolta Peres. — Megint hitelt kell kérnem! — A kisfröccs problémája mindennap meggyötörte a lelkiismeretét. Súlyos, nagycipős léptek kopogtak. Megfordult. Máté doktor lépdelt a homályban az asztalok között. Az orvos a fogásra dobta kucsmáját, a pirosuló kályha mellé állt és összedörzsölte a kezét. Megvasalt bakancs volt a lábán, térdnadrágot és rövid, prémes bőrkabátot viselt. Alighanem faluról jött — gondolta a tanító. Máté régi sakkpartnere volt. Hangosan köszöntötte:

— Jó estét, doktor úr!

Az üres teremben visszhangzott a hangja.

Az orvos csak most vette észre a tíz-tizenkét méternyi távolságban álldogáló magányos férfit.

— Jó estét, Peres! Ma egyedül leszünk. Az iparosság temet, mi?

A tanító bólogatott.

— Legalább a csapos lenne itt, hogy bemelegítőnek egy kis pálinkát ihatnánk. Alaposan átfáztam a kocsin. Nohát, azért egy partit játszunk, ha kedve van hozzá...

A tanító otthonos mozdulatokkal kivett a pult alól egy cipődobozt, amelyben a sakkfigurákat és az összegöngyölt viaszosvásznon játékozót őrizték. Letelepdedtek a kályha melletti asztalhoz.

— Nem rossz így, egyedül — mondta a doktor. — Szétvetett lábbal kényelmesen ült a széken, úgy nézett körül az üres teremben.

A tanító felcsavarta a villanyt.

— Lassankint csak azokért érdemes idejárni, akik a falakon függnek! — folytatta az orvos. — Elzüllik az iparosság. Valamikor micsoda tarokkpartik voltak, barátom! Ma itt is huszonegy járja, mint a kupec-korcsmákban...

Máté páciéntúrája nagyrészt az iparosrétegből került ki, illetl, hogy megtisztelje őket a magánéletben is. Így szokott

a Körbe. De lelke mélyén jobban is érezte magát itt, mint a Kaszinóban.

Felállítgatták a figurákat.

— Maga volt a házi orvosuk — mondta a tanító. — Mit szól majd a család, hogy nem tisztelte meg őket?

— Először is épp azért nem mentem el a temetésre, mert a házi orvosuk voltam — dörmögte a doktor. — Ez elég indok... Másodszor: betegnél voltam. Harmadszor: az öreg-asszonyt kivéve az egész családot ki nem állom.

Pipára gyujtott.

— Köztünk szólva, nagyon gyanús nekem ez a haláleset! Az özvegyasszony csak hümmög-hammog, hogy felmér-gesedett az ura, de hogy min, azt titkolja...

— A gyerekei rágták, szipolyozták az öregtet. Alighanem valami családi veszekedés adott be neki.

— Lehet. Csak az a furcsa, hogy éjszaka... Egyedül lakott a feleségével, az pedig nagyon szelíd asszony.

— Bűntény, doktor! — mosolyodott el a tanító. — Arzén meg konyhakés járja ezeken a portákon. Csodálom, hogy magát még nem vesztegették meg, tenne el láb alól valami gazdag apóst. Annyit forgolódik köztük...

Az orvos keserűen elmosolyodott. Hátradőlt a széken. A sakkasztalán még megbontatlanul sorakoztak a bábuk.

— Az öreg Szokolay nem volt épp rossz ember... — mondta elgondolkozva. — Volt benne tartás, a maga módján, a maga erkölcsi szerint becsületes volt. A fia már afféle fél-kézkalmár. Nem csodálom, hogy az öreg belepusztult ebbe a vetélkedésbe... Higgye el, tanító úr, minden nemzedékkel hitványabb lesz a mi társadalmunk. Csak a maga angol meg francia regényeiben van másként. Gyűlöletes polgári papák és nagyszerű lázadó gyerekek! Ostobaság barátom. Miért lázadnak ezek az ifjú urak? Legjobb esetben a szeretőikért. Itt van mindjárt Szokolay Zsiga esete a Csányi-lánnyal...

A tanító megrázta a fejét.

— Magának kedvesebb az öreg, mert úr volt. Azt mondja, volt benne tartás. Hát éppen ez az! Zsiga, ha nagyobb csi-bész is, bizonytalanabb. Az öreg tele volt fölénnyel, göggel. Ez a fiában már nincs meg. Talán tízszer annyi pénze lesz neki, mint az apjának volt, mégis, ha vele beszélek, már biztosabb talajt érzek a lábam alatt. Ennek a kupecnek már a

szeme közé tudok nézni, ez már fél a magamfajta rongyostól. Aztán még egy nagy különbség van köztük: Igaz, hogy a fia kiuzsorázza, becsapja az embereket. De az öreg még való-sággal rabszolgatartó volt.

— Ha így vesszük, egyik kutya, másik eb — tűnődött az orvos. — Node miért mondja az öregre, hogy rabszolgatartó volt?

— Gondoljon a feleségére. Maga odajárt hozzájuk, lát-hatta, hogy bánik vele. Azt beszélik, cselédként tartotta az asszonyt. Mit gondol, miért? Mert zsellérlány volt! ...

Az orvos lehajtotta a fejét. Elgondolkozva forgatta a kezében a kis felpántlikázott fagyöngykoszorút, amit a doboz aljában talált. Afféle borosüveg nyakára való dísz volt. Ahogy nézegette, egyszerre megjelent a szeme előtt a Duna jegén közeledő régi nászmenet. A felpántlikázott lovak, díszes szá-nok, pirosködmönös cigányok.

— Talán jobb lett volna szegény fejének, ha a pusztán marad... — mondta önkénytelenül. — No, hát játsszunk végre!

— Maga kezd, doktor.

Az orvos töprengett, hogy mivel lépjen? Megvakarta a füle tövét. Egyszer csak ráakasztotta a koszorúcskát a király-nőre. Elmosolyodott: — Úgy fest, mint valami parasztmeny-asszony. Parasztkirályné... Ez hogy léphet? ...

— Maga mindig valami új figurát szeretne kieszelni, doktor! Valamit, ami nincs a sakkban. Nem igazi játékos...

— Lássá, ez is olyan cselédféle... Szolgálja az urát, aki kettőt sem tud lépni! — filozofált Máté.

Kint az utcán hazafelé döcögött a nehéz gyászhintó. A temetésről hazatérő nép moraja hallatszott az ablak alatt.

Az orvos és a tanító a sakktábla fölé görnyedt.

6.

A KÖDÖS októberi estén, mikor Szokolay úr már össze-kulcsolt kézzel feküdt a kriptá mélyén, s a temető fölött gá-gogó vadlibák szálltak a nyirkos, fűszagú levegőben, odahaza összegyűlt a család, hogy meghallgassa a végrendeletet. Kint

az utcán rongyosgúnyájú napszámosok, olajos, kátrányos ruhájú munkásemberek mentek hazafelé. Itt bent, a polgári világ egyik nagy szertartására gyűltek össze a kiválasztottak!

Szokolay úrra sem ezeknek, sem azoknak nem volt már gondjuk. Róla csak két dolog beszélt: a természet és a város. A természet, amelyhez holtában is tartozik, és a város, amelynek immár ő is multjává vált...

Az országúton csipős szél hajtotta hazafelé a szőlőhegyi kocsikat. Némelyik itókás gazda úgy zavarta a lovakat, hogy a hordó csak úgy ugrált a szalma tetején. Szerte Baranyában, a vásárról hazatérő kupecsek, hentesek fölhajtották bőrszabójuk gallérját a kocsin, s ajkuk közé harapott, füstölgő meleg pipával vagy kellemesen nyáladzó szivarral mulatva gondoltak az otthoni pecsenyére, tüzes vörösborra, kipirult arcú asszonyra, meleg, piros-csíkossá dunnára. Hátra, a saroglyában a kisborjú dideregve bámult vissza az elmaradó kilométerekre, míg felbukkant az első városvégi lámpás arany kalitkája.

A mohácsi révben ólmos habok nyaldosták a betonfalat és paskolták a ladikok oldalát.

...Egy kocsi megáll, a gazda leugrik, eltűnik a ködben. Kisvártatva káromkodva jön visszafelé. Nem megy több komp, itt kell éjszakáznia valamelyik fogadóban...

Csak a hullámverés hallatszott, a víz nem látszott a ködben.

Bent a városban kigyulladtak a villanylámpák. A tisztviselőasszonyok matrózkabátos fiúcskákkal álltak a ragyogó kirakatok előtt. Az újonnan épült bérházakban Märklin-vasutat szereltek a gyermekek. Rövidhajú kislányok könyököltek az ablakokban. Őket már nem cipelték temetésekre, ha az ipa, nap, komaasszony, távoli atyafi meghalt, mint ahogy az hajdanán szokás volt. Idegen szemekkel bámultak a gyászmenetre. Talán csodálkoztak, hogy milyen nagy temetés, de az anyjuk leintette őket: „Azért van, mert iparos... parasztféle...” Az intelligencia zárt kasztként élt a városban, pedig már elég nagyszámú volt.

A közjegyző a zsinórrafűzött fagyöngyökkel körülaggatott lámpa alatt állt és most törte fel a pecsétet. A szobában ott ültek a küldeki Szokolayak is. Most, hogy az öreg már nem él, fitymálva néztek körül az özvegy lakásában. Az öreg

Horvát közönyösen bámult a falra aggatott képre, ahol a megboldogult az Iparoskör 1914 évi közgyűlésén keménygal-lérban, keménykalappal a kezében állott. Csányi otthon ma-radt. Verica szerint a gyerekek miatt. De Horvát — régi vetélytársa — az orra alatt megjegyezte, hogy alighanem más oka lesz: rosszkor talált fölhajtani a garatra! Reggel majd káromkodik, hogy lemaradt a végrendelet felnyitásá-ról. — Senkinek sem hiányzott, nem feszegették a kérdést.

Horvát felágaskodott, s a közjegyző válla fölött belepil-lantott a kézírásos végrendeletbe.

— Alighanem ő maga szerkesztette! — súgta oda a fiá-nak. — Alkalmasint könnyű lesz megtámadni...

Elérkezett a döntő pillanat.

„Én Szokolay Gábor... — olvasta a közjegyző — tiszta ésszel és szabad akarattal... úgy rendelkezem, hogy halálom után minden ingó és ingatlan vagyonom egyedüli örököse... feleségem legyen.”

„Egyetlen gyermekem boldogulásának sem akarok útjá-ban állni, sem kitagadással megbélyegezni nem akarom. Még csak abban sem reménykedem, hogy ezen végakaratom fele-ségemet, akit minden elhagyottaim közül a legjobban tiszt-elek, becsülök és szeretek, meg tudja oltalmazni a saját szíve gyöngesége ellen és tartósan abban az anyagi jólétben tarthatja, amit szakadatlan munkában eltöltött élete után megérdemelne. Csak elégtételt akarok adni neki azzal, hogy ráhagyom: úgy és annyit ajándékozzon oda a sajátjából hátramaradottaimnak, akár közvetlenül halálom után, akár később, ahogy neki tetszik.

Abban a meggyőződésben hunyom le a szemem mikor Isten rendeli, hogy bármiként gazdálkodik vagyonunkkal, ami számomra már csak csekélyke érték, s ami az ő szá-mára sohasem volt igazán az — másként jobban ragaszkod-tott volna hozzá — igazi, tartós, tőle el nem vehető és ál-tala el nem prédálható jutalmát Istentől megkapja. Arra az időre, amíg újra találkozunk, a Mindenható oltalmát kérem számára!

Mohács, 1920. január 2-án.

Nemes szokolai Szokolay Gábor.”

Irma hangosan zokogott. Rajta kívül csak Verka sírt. Buzgalmában arról is megfellebbezett, hogy úgy érthetik: az elveszett örökséget siratja. A többiek megdermedve ültek.

Benő tért először magához. Felállt, kihúzta magát.

— Én, mint törvénytudó ember, tisztában vagyok azzal, hogy a végrendelet ilyen formában érvénytelen. A köteles részt mindenkor tartozik kiadni...

— Ismerem a megboldogult nézeteit! — szakította félbe a közjegyző. — Többször megmondta, hogy a nagyobbik lánya részét már férjhezmenetelenkor kiadta, erejénfelüli hozományt juttatott neki. Zsiga fiával haragban volt, a kisebbik lánya pedig alkalmasint...

— Kérem közjegyző úr, még nem fejeztem be! Én az elhunyt végakarátát egyetlen szóval sem akarom megtámadni, sem őt halottaiban megbántani. Egyszerűen csak leszögeztem, hogy a végrendelet érvénytelen *lenne*. Dehát kérdezlek benneteket — fordult a körülötte üldögélő rokonsághoz — kell-e nekünk írás, kell-e nekünk per? Van-e a világon olyan emelkedett bíróság, olyan igazságos szív, mint mamusé? Nincs! Én az ő anyai szívére bízom magunkat — mondta patetikusan. — A végrendeletbe belenyugszom! — Azzal leült.

Most már Verka is magáhozért.

— Mi is helybenhagyjuk — szipogta könnyei közül.

— Egyéb kérdeznivalójuk nincs? — köhécselt a közjegyző. A szobában levert csönd uralkodott. — Ez is a legsebbe: békességesen, családiasan elintézni mindent! — Kezetsókolt Irmának, aztán Erzsinek. Verka felé csak biccengett. — Isten velük! — mondta. — Mégegyszer: a legteljesebb részvétem!

— Köszönöm. Kísérd csak ki a közjegyző urat, Zsiga — mondta Irma a fiának.

Zsiga felugrott. Büszkén vonult ki a szobából a közjegyző mögött, a rokonok sorfala között. Az anyja őt kérte fel, ez is mutatja, hogy ő a házigazda.

Irma egyedül akart maradni a teherrel, amit az ura végrendelete a lelkére nehezített.

— Mindjárt jövök — mondta megtörölve a szemét. — Kinézek a konyhába... A vacsora miatt.

— Mi értünk ne fáradjon! — mordult fel Szokolay Lajcsi váratlanul. — Nekünk magunknak is van mit enni odahaza. Nagyot ütött botjával a földre és fölkel.

— Gyertek! — intett a feleségének és az unokájának. Az ajtóból visszafordult. Rámutatott a fiúra: — Ennek az oskolásgyereknek egy palavesszőt sem hagyott! De tőlem akár a kend szabari familiájára is hagyhatott volna mindent! Ez a ház félig ugysis dobra van már ütve, olyan kézben van. Lakik itt még a zsidó! De csak annyit mondok komámasszony: ránk ne számítsen, ha koldusbotra jut! Mert arra jut, nekem megmondta Gábor! — vert a mellére. — Hát ilyen véleménnyel volt! — Elégedetten fújt egyet s megfordult. — Na gyertek! — mondta. — Itt is most voltunk utoljára! — Kézenfogva húzta maga után a bambaképű fiút.

— Szentelen paraszt! — pattant fel Benő, ahogy az ajtó bezárult.

— Ismeri ezt mindenki! — legyintett Verka. — Az unokájával jár koldulni házról-házra, ahol csak valamilyen atyafia meghal. Viszi a fiút, mintha annak kérne. Közben a fiát is cselédsorban tartja, a gyerek apját. Legszívesebben kitörné ennek a hülyének kezét-lábát, hogy több meghatottságot keltsen. Rosszabb, mint az oláh cigány: az legalább lopott gyerekekkel csinálja....

— Ne bántsátok — intette le Irma, pirosan a szégyentől. — Mégis csak az ő vére. Az ő rokonsága. Szokolayak. Hiszen adnék én! ... — mondta lesújtva.

Verka gyorsan közbeszólt:

— Majd utána nézek a vacsorának, mamus. Ne fáradjon...

— Hadd csak lányom, az én kötelességem.

Zsiga visszatért.

— Hát ezzel mi történt? — Fejével az udvar felé intett. — A színben belebotlok, se szó, se beszéd, félrelök a botjával és bevágja a kaput, köszönés nélkül.

— Az irigység! — mondta Verka. — Hadd menjen! Nem kell visszatartani senkit, aki menni akar...

Irma megérezte, hogy a menyé szavai kétélűek. Sietett közbeszólni:

— Csak beszélgessetek, gyerekek. Régen voltatok együtt. Tíz év nagy idő. Mindegyiteknek családja van már, van mi-

ről beszélni. Mutasd meg Vericának Jucóka fényképét — fordult Erzsihez. — Még talán nem is látta. Beszélgetsek csak nyugodtan! — biztatta őket. — A küszöbről visszafordult: látta, hogy nem mozdulnak. — Itt is be van fűtve egy kicsit — mutatott a szomszéd szobára. — Apátok itt ült legszívesebben...

Zsiga, Benő, meg az öreg Horvát utána mentek.

Erzsi elgondolkozva állt. Egy percig hallgatott benne az önző, pénzéhes úriasszony. Az ágyat nézte, ahol leányként aludt valamikor, a húga szomszédságában. Már Verka szavaira sem figyelt, aki az előbb feléjük szúrt, úgy elmerült a hirtelen emlékezésbe. Eddig úgy járt-kelt odahaza, mint valami végrehajtó: azt nézte, mit lehetne elvinni, mi megnyit ér. Most valahogy megérezte, hogy ezek a holmik nemcsak elkótyavetyélhető értéktárgyak, hogy valaha többet jelentettek. A régi parasztságban meglátta az édes és mély gyermekkori álmot, a hosszú gyermekbetegségek helyét, megérezte, a szülői gondoskodás melegét, mindazt, amiért vajmi keveset adnak a Teleki-téren... Valami langyos, asszonyi részvétet érzett az anyja iránt.

Benőék a szomszéd szobában álltak.

— Apátok szivarjai — intett a fejével Irma a horgolt-terítős asztalka felé, ahol hat szép holland szivar illatozott a kis ezüstvázában. — Emlékszel-e, legénykorodban hogy irigyelted? — fordult Zsigához. — Bécsből hozatta őket, itt nem lehetett kapni. De minden vasárnapi ebéd után adott egyet. Mostanában már nem volt szabad neki dohányozni...

Ahogy az anyja kiment, Zsiga mohón a szivarok után nyúlt. Kivett egyet, gyönyörködve megforgatta az ujjai között. Sunyin fölpillantott. Leste, hogy a másik kettő nem akar-e rágyújtani? Benő figyelmét más kötötte le. Az asztalon ott villogott Szokolay úr nehéz arany cigarettatárcája. Erről eszébe jutott a többi: a súlyos, duplafedelű aranyóra a vastag lánccal, az arany mandzsettagombok, s a többi. De az öreg Horvát annál mohóbb pillantásokat vetett a finom dohányrudakra. Zsiga jól látta. Visszatette a szivart. Nem! — gondolta. Majd bolond leszek szétosztogatni! Inkább nem gyujtok rá.

Felpillantott. Találkozott a szeme Benőével.

— Azt hiszem, meg kell beszélnünk egyet-mást... —

mondta a bíró. — Mi férfiak egymásközt jobban dűlőrejutunk — tette hozzá. — Nem sokra becsülte sógora szellemi képességét, tudta, hogy Verkánál van az ész.

De Zsiga is tudta, hányadán áll.

— Ráérünk még — mondta — vacsora után...

Az utóbbi napokban alig lakott jól. Verka mintha szándékosan éheztetné. Veszettül éhes volt. Azért is érezte magát olyan letörtnek, kimerültnek. De úgy is látszhatott, hogy a bánat rágja... Ha most megszorítják, egy jó vacsoráért odaadja a fél örökségét.

— Menjünk vissza Erzsiekhez — mondta. — Ne hagyjuk magukra az asszonyokat.

Megindultak kifelé. Az ajtóban Zsiga hirtelen gondolt egyet és visszafordult. Mégis felülkerekedett benne a vágy, hogy rágyújtson. Gyorsan odament az asztalkához, fölvelt egy szivart. Szájába vette a végét, hogy leharapja. Hirtelen meglátta az öreg Horvát kívánczó tekintetét. Mérges malacszeme összeszorult, fenyegető fényt lövelt. Kiköpte a szivarvéget, de úgy, hogy Horvát érthetett belőle. Már kettesben volt a homályos szobában az öreggel, Benő kiment, a vilányt leoltották, csak a másik szobából szűrődött be világosság a függönyön. Senki sem láthatta, hogyan viselkedett. Mintha parázslószemű dühös kandisznó leleskedne a szalon sarkában. Az öreg Horvát kisompolgott, mint a megvert kutya. Zsiga felkattintotta az öngyújtóját. Néhányat pöfékelt, hogy a szivar jól begyulladjon, aztán megindult kifelé.

Mire a másik szobába belépett, ajkai közt a füstölgő szivarral, arcáról eltűnt a kicsinyes önzés. Igyekezett fölényes, magabiztos lenni. Kezét zsebrevágta, úgy járt körül a szobában, nagyokat szippantva a szivarból. Közben válla fölött nagyképműen a feleségére pillantott. Hadd lássa az asszony, ki ő itt, hogy szívja az apja szivarját. Mostantól fogva éppen olyan úriember, mint az öreg volt!

Verka, mint a macska, ha tűzzel hadonásznak az orra előtt, behúzódot a sarokba.

VAJJON mi a szándéka a mamusnak? — szólalt meg Erzsi. Az ágyon ült, összetett kézzel és maga elé nézett. Most fölpillantott, hogy mit szólnak a kérdéséhez.

— Az biztos, hogy az üzletre nincs szüksége! — mondta Zsiga. — Vágni nem fog. Maga sem lakhat. Egyedül, ebben a nagy házban, özvegyasszony létére...

— Nem kellene éppen egyedül laknia... — mondta Benő. Úgy tett, mintha elgondolkoznék, de valójában jóelőre megfontolta, amit mondani akart. — Feljöhetne hozzánk. De a háztól nem akar majd megválni apus emléke miatt...

— A szőlőt sem tudja maga kezelni — fűzte tovább Zsiga.

Benő nem ellenkezett. Mondhatta volna, hogy könnyű bérlőt találni, felesbe is kiadhatja az özvegy akárkinek, idegennek, hogy egyikük felé se hajoljon el a mérleg. De hallgatott. Hadd vegyenek el szép csendesén közös megegyezéssel az anyósától mindent. Hadd oldódjon föl a szégyenkezés, ami a rablást megelőzi, hadd alakuljon ki a megfelelő hangulat. Hagyta, hogy Zsiga kiöntse a kapzsiságát és megkönnyítse az ő dolgát. Hogy kettőjük közül kinek mi jut, azon később, Irma jelenlétében is ráérnek vitatkozni. Hátra volt egy mérés lépés, amit Zsigával közösen akart végrehajtani. Ezért is békességet akart. Az előbb, odabent a másik szobában, már előhozta volna a dolgot, de Zsiga befutott ide a feleségéhez. Nem baj — gondolta, Verka ebben csak segíteni fog! Mindjárt ki is küldi Erzsit. De nem akarta elszalasztani a kedvező alkalmat, hogy a maga kívánságát is megpendítse Zsigáé ellenében.

Bólogatott Zsiga megjegyzésére.

— Cigarettázni sem fog — mondta beleegyezően. — Zsebóra sem kell neki... — és ravaszul a sógorára nézett.

Zsigát mintha darázs csípte volna meg. Alamuszi mérges pillantást vetett Benőre.

— Na de hagyjuk — sóhajtott fel a bíró. Tenyerével vékony combjára csapott. Ahogy a fekete csőnadrág megfeszült a térdén, látszott, hogy kezd kifényesedni. Pedig csak előkelő alkalmakkor hordta. Ez volt az a nadrág, amelyben

a minisztériumba járogatott, jelentést tenni a kollégái hazafias magatartásáról. — Korai még ezekről beszélni...

Odament az üvegajtóhoz és kinézett a sötétbe. Az udvar ezüstösen csillogott a víztől. A szél cibálta a folyondárt a kerti kiskapu rájáán. A befuttatott kerekeskút imbolygott a sötétben, mintha nagy, viharzó fa lenne odaültetve a tűzfal mellé.

— Esik — mondta a bíró. — Alighanem egész éjjel zuhogni fog. — Hirtelen megfordult: — Eredj ki Erzsikém a konyhába, nézd meg szegény mamust. Ne bajlódjék egyedül. — A többiekhez fordult: — Nem szabad egyedül hagyni ilyen állapotban! Mindig mellette kell lenni valakinek, aki erősíti, vigasztalja — mondta egy lelkész gondoskodásával. Már-már hozzátette, hogy ők, bírók milyen közel állanak a papi hivatáshoz: ők is az emberi lélek mélységeibe látnak, kötnek és oldoznak, mint isten szolgái. Éppen csak polgári ruhában járnak, külső jel nélkül, mint valaha a jezsuiták... De ki értené itt meg? Tán még az apja se. A hivatásrendiség tőle is idegen, az időből kihullott vénember az öreg. Meg aztán, sajnos, különben is, másféle elintéznivalója van...

Erzsi bólogatott:

— Igazad van. Kimegyek hozzá... — Sóhajtott és felállt. Benyúlt a szekrénybe, valami meleg holmiért. Otthonosan kutatott benne, mint régen. Kivette az anyja kötött fekete gyapjúkendőjét, magára terítette és elindult.

— Maga meg édesapám — mondta Benő — menjen át egy kicsit a másik szobába. Nagyon diszkrét megbeszélni valóm van Zsigával...

Zsiga rosszaló tekintetet vetett a sógorára. Most az öreg mégiscsak egyedül marad a szivarokkal. De úgy látszik, nagyon fontosat akar. Látni az ábrázatán.

Hármasban maradtak. A szobában egy percig csend volt. Verka várakozva nézett Benőre. Sejtett valamit.

— Kedves Zsigám! — kezdte Benő, felhős homlokkal. Megállt, cigarettára gyújtott. — Valamiről megfeledezünk. Lelkiismeretem tiltja, hogy ezt a kérdést elhanyagoljuk! Amíg ebben nem látunk tisztán, nem cselekedhetünk nyugodt lélekkel.

Zsiga nyugtalan, alattomos tekintettel nézett föl rá. Szippantott a szivarján, hogy magabiztosabbnak látszék.

— Tudniillik — mondta Benő — neked van egy elvesztett húgod...

Zsiga arca elborult.

— ...akinek szintén örökölni kéne — folytatta a bíró.

— Ha még él! — kiáltott fel Verka, mint aki előre tiltakozik ellene, hogy ilyen valószínűtlen okból megrovidítsék.

— Helyes! — mondta Benő. — Ha még él. Ez pedig csakugyan nem valószínű. Az a kérdés, mamus hogy vélekedik...

— Ő bízik benne, hogy megkerül — morogta Zsiga.

— Az anyák mindig bíznak. Ez természetes. Ezt a hitet nehéz elvenni tőlük. De vajjon jobb az örökös gyötrő várakozás, esetleg egy életen keresztül, mint a bizonyosság? Az isten akaratában való lassú megnyugvás? Nem hiszem! Nem jobb, ha megtalálja az örömét abban, ami megmaradt neki? Ha teljes anyai szeretetét kiöntheti az igazi, az élő gyermekeire?

Zsiga csak félig értette ezt a szemforgató szónoklatot, de tudta, hogy honnan fúj a szél és helyeslően bólogatott.

— Az biztos, hogy mamus számol Irmussal. Vagy a nevére irat valamit, vagy többet tart meg magának — mondta Verka.

— Több gondot szed a nyakába, fölöslegesen! — tódította Zsiga. Ezt az otromba érvet egyikük sem találta ostobának.

Benő vállatvont.

— Számol, mert nem ismeri a helyzetet. Sajnos, nem könnyű meggyőzni. Ha például többet járna templomba... Ha állandó gyóntatója lenne, aki szépen, tapintatosan megmagyarázná neki, hogy a vakmerő bizakodás nem tetszik istennek. Sok szegény özvegyasszonyon segített már így a családja. Sajnos, mamus hisz a maga babonás megérzéseiben. De talán egy levél, vagy valami apróság meggyőzhetné...

Zsiga most az egyszer okosabb volt, mint várni lehetett.

— Nagyon átlátszó lenne! — legyintett. — Most a telekkönyvezés előtt? Előbb kellett volna!

— Ki tudta előre, hogy meghal? — sóhajtott fel Verka ártatlan arccal.

Zsiga dühös pillantást vetett a feleségére. Arca kivörösödött.

— Az ura is visszajöhet — mondta hirtelenében.

Most Benő pirult el.

— Nem hiszem. Annyit véletlenül tudok, hogy kommunista volt.

— A gyalázatos! — mondta megbotránkozva Verka.

— Az ilyennek a családjával sem bántak kesztyűs kézzel — folytatta a bíró. — Ha a szerencsétlen eddig nem jelentkezett, annak alapos oka van.

— Az biztos! Attól én nem is félek! — mondta Zsiga nagyhangra váltva. — De gyere már ki az aduval, mit forgatsz az eszedben? Miféle levél vagy apróság? ...

Benő sértődötten visszahúzódott.

— Kérlek ez nem *félelem* dolga. Ha nem tartanám valószínűnek, hogy szegény Irmus meghalt, elő sem hoznám a dolgot. Nem szeretném, ha félreértenél! Én magyar királyi törvényszéki bíró vagyok. Nekem az a csekélység, ami esetleg szóba jöhet, nem döntő. Itt elsősorban mamus lelkinyugalomról van szó!

— Persze, hogy arról — mondta Verka sietve.

— Kötelességünk mindent megtenni, amit tudunk.

— Hát mit tehetnénk?

— Véletlenül van nálam néhány fénykép, meg egy-két régi levél Irmustól... A gyűrűje is... Nem valami nagy érték, olyan kislánykori darab.

— Áhá! — mondta Zsiga. És hogy került hozzád?

— A férjénél volt az ügyészségen, mikor kihallgatták. Beküldte neki.

— Jó! — bólintott Zsiga. — Nagyobb gazember vagy, mint hittem! — gondolta. A feleségére nézett, hogy az mit szól a dologhoz. De Verkát a cél érdekelte, nem az előzmények.

— Mondja csak Benő! Nincs most időnk arra! — legyintett Zsiga felé.

— Mondom, nekem nem életkérdés. De ha már véletlenül nálunk van ez a pár apróság... itt van a kezünk ügyében... miért ne használjuk fel erre a nemes célra? — Érezte, hogy elérkezett a végső ponthoz, mikor élesebben ki kell mondania a dolgot: — És miért ne válják a javunkra? Az anyai szív csökönységé miatt? Ez se neki, se nekünk nem jó. Én magam ugyan nem vállalkozom semmire, hiszen

minden meglehet, előfordulhat, hogy megkerül. Én éppen eleget kockáztattam azzal, hogy megszereztem a holmit. Akkor is az vezetett, hogy a család dolgait kimentsem a rendőrség kezéből. Ne kerüljenek idegen kézbe, ne terjedjen el a hír... — Kivett a zsebéből egy gyűrött borítékot. — Itt van az egész — mondta. — Adjátok postára, ha akarjátok. Valami ismeretlen jóakaró nevében. A telekkönyvezésig még ráér gondolkodni rajta. Aztán meg már akármilyen lesz, késő...

Zsiga egy pillantást vetett a megbarnult, rozsdafoltos kopertára, amelyen ott volt a fogházi cenzúra pecsétje. Gyorsan odaadta a feleségének.

— Tedd el te! — mondta. — Ne fogd már!

Szerette volna minél gyorsabban kiadni a kezéből. Idegesen nézett Verkára, amíg az asszony kigombolta a ruháját, hogy az ingébe csúszta a borítékot.

— Hát csak okosan! — mondta Benő.

— Jó! — felelte Zsiga idegesen. Savanyú arcot vágott. Előbb a bíróra, aztán a feleségére nézett ajkbiggyesztve. Nagy sóhajtaással felkelt és átment a másik szobába, megnézni, hogy mi lett a szivarokkal.

8

ERZSI bejött, terített. Irma nemsokára hozta a vacsorát. Ahogy leültek, kopogott egyik mézárósinas. Demizson bort hozott fel a pincéből. Valahányszor a nagyságos bíró úrék odahaza voltak, kopogni kellett a házban.

— Ezt még apátok fejtette le — mondta Irma, miközben Zsiga kitöltögette a poharakba a szépen csillogó vörösbort.

— Értett a borokhoz, isten nyugosztalja! — mondta az öreg Horvát.

— Vegyetek! — kínálta Irma a gyermekeit. — Utoljára vagytok nálam vacsorán. Ezentúl majd én eszem nálatok...

A szobában kínos csend támadt.

— Talán tudod már, édes fiam — fordult Benőhöz — hogy Zsigáék ideköltöznek a házba. Nem hagyhatom kínlódni

őket abban a rossz üzletben, mikor itt van ez a forgalmas hely, a szép felszerelés. Most, apátok halála után, úgyis csak elpredálódna. Ha az ember el akarná adni, nem kapna érte semmit. Öneki meg kell.

Benő rábólintott.

— Igaz. De azért mamus lebecsüli a szívességet, amit Zsigáéknak tesz! — Felemelte az ujját és komolyan az anyósa szemébe nézett: — Én mindjárt a végrendelet felolvasásakor megmondtam, — folytatta — hogy tökéletesen megbízom mamusban. Mamus úgy tesz, ahogy jónak látja. De arról ne feledkezzék meg — s felemelte a hangját — hogy apus nagyratörő, büszke ember volt, adott a család tekintélyére és azt nézte, ki emeli magasabbra! Ha erről volt szó, nem sajnálta az áldozatot...

— A mesterségét szerette! — vágott a szavába hevesen Verka. — Miránk is azért haragudott, mert nem voltunk elég gondosak, nem tartottuk rendben a boltot. Ahogy ő szerette: fehér függönnyel, még télen is virággal. A Kör volt a mindene. Hányszor hívták a Kaszinóba! Nem ment. Első volt a szakmájában. Azt mondta, nem akar meghajolni senki előtt. Ha ügyvéd, ha akármilyen! A szép üzletet szerette. Iparos volt, ízig-vérig!

— Nem akarom mamus érdemeit hangsúlyozni az üzlet terén a megboldogulttal szemben — mondta Benő — de kiváló üzletasszony, s ma is jobban elvezetné a boltot, mint akárki más. Dehát eleget dolgozott már. Itt az ideje, hogy mi gyerekek viseljünk rá gondot. — Irmához fordult: — Ha Zsigáékkal akar maradni, mi nem szólunk bele. De kötelességemnek tartom figyelmeztetni, hogy ilyen esetben szerződést szokás kötni. Engem nem az irigység vezet, mikor ennek a szerződésnek a feltételei iránt érdeklődöm. Engem csupán mamus jóléte érdekel...

— Megmondom én fiam, nem titok ez. Zsigáék évi ezer pengőt ajánlanak. Egyelőre nem tudnak többet fizetni. Öt évre kötjük a szerződést. Aztán, ha összeszedik magukat, többet adnak. — Széttárta a kezét. — A fiam! Segítenem kell rajta! Tudom — folytatta — hogy nektek rosszul esne, ha valahogy megrövidülnének. Hiszen ti a megboldogult életében is mellettünk álltatok. Igaz, hogy mi is timellettetek. Hát bizony, nektek nem adhatok egy üzletet. A ti foglalko-

zástok egészen más. Úgy gondoltam, hogy ami apátok után egyéb érték maradt: óra, cigarettatárca, eféle, azt neked adnám emlékül, fiam. Szép, finom holmik, bátran viselheted őket a legelső helyeken. Nektek darálógép, bárd, meg füstölőkamra nem kell... Egy szép nyakkendőű többet használ ott, ahol te vagy. Ezek is emlékek tőle, akárcsak azok, amiket Zsiga a házban talál. Legyen a tiéd belőle a gavallér, a tiéd meg fiam — fordult Zsigához — a mester. Ennél nagyobb rangot sosem kívánhatsz magadnak!

Benő és Zsiga csak hümmögött. Lopva egymásra néztek, hogy a másik mit szól a dologhoz.

— Marad a szőlő — folytatta Irma. — Azt igazságosan felosztjuk három részre. Egyharmad Erzsikééké, egy a tiéd fiam, egy meg az enyém. Azt sem magamnak tartom. Csak amíg Irmusékról biztosat tudok. Ne legyen minden nélkül, ha mégis hazasegíti az isten. Bízol-e benne, édes fiam? — nézett fürkészve Benőre.

A bíró lesütötte a szemét.

— Honnét tudjam mamus? A háború, a forradalom... Isten tudja, mi lett velük?!

— Én bízom! — mondta Verka merészen.

Az anyósa hálásan nézett rá. — Ami kis pénz maradt — folytatta — azt megtartom magamnak. Nem sok az egész, a hadikölcsön majd mindent elvitt. Akármi baja van a háznak, javíttatni kell, vagy én betegszem meg, legyen mihez nyúlni. Sok öreg tehetetlen vénségére, olyan, hogy mozdulni sem tud. Ti dolgoz, elfoglalt emberek vagytok, nem kívánhatom, hogy énvelem bajlódjatok. Nincs arra idő. Hát ezért. Elfogadjátok-e édes fiam?

— Jó — hümmögött Zsiga.

Irma megkönnyebülten felsóhajtott.

— Hát akkor ezt is megbeszéltük! Szegény apátok nem tudta, milyen nagy terhet rak a szívemre.

Most, hogy a lényegén túl voltak, nem tartották fontosnak, hogy tovább együtt maradjanak. Az idegességet is le kellett valahogy vezetni. Lassan fölszedelőztek az asztal mellől. Zsiga kelt föl először. Zsebre rakta pléh cigarettadobozát, töltényhüvely öngyújtóját. — Kimegyek egy kis friss levegőt szívni — mondta. — Úgy látom elállt az eső.

Nem tudta megállni, hogy körül ne nézzen már a

házban. Hadd lássa, mi az, amihez hozzájut. A temetés előtt szégyelt hátul kódorogni a műhelyben, meg az ólak, fészker, istálló tájékán. Nem akart olyanak tűnni, mint valami dögbogár. Most elhatározta, hogy elsőnek lemegy a pincébe, megnézni, mennyi bor van odahaza. Legénykora óta nem látta a házat, a kíváncsiság, az emlékek is hajtották. Vállára vetette bőrbekecsét és kiment az udvarra.

Az özvegy és Verka leszedték az asztalt. Benő a feleségével átment a szomszéd szobába, amit Erzsi szalonnak keresztelt el, mióta úriasszony lett. Lánya után Szokolay is szívesen nevezgette így.

A bíró tenyerére tette a cigarettatárcát és könnyedén emelgette. Otromba darab! — gondolta. Divatjamúlt. De súlya van! ... — Alig várta, hogy Irma visszatérjen és odaadja, illetve megmutassa a többit. Mert ilyenkor csak megmutatni szokás... Gyönyörködni benne, dicsérni, hogy a megboldogultnak mekkora érzéke volt a széphez, milyen kitűnően választott. Ritka ízlés van minden darabban! Közben esetleg rágyújt a tárcából, barátkozik vele. Mosolyogva megjegyzi, hogy az aranyóra tíz percet késik. Mert hiszen ez a fontos: az óra szerkezete, lelke... nem az arany. Ezekután a jóízlésű ember tisztelettel leteszi a gyűrűt, vagy az aranytárgyat, olyan mozdulattal, mintha a megboldogult emlékére állítandó múzeumnak hagyná. Reggel aztán, elutazás előtt, ridegen zsebretesz mindent.

Zsiga keresztül-kasul bejárta a házat. Az istálló az udvar végében volt, a műhellyel szemben. A két épületrészt gerendázott tető kötötte össze. Így egy elől nyitott szín keletkezett, amelyet hátul a tűzfal határolt, s amelyből lépcső vezetett föl a fészkerbe. Lent álltak a kocsik, a mennyezet gerendáin átvetett köteleken meg a szán váza függött a magasban. Az udvarba szorult szél, az elvonuló zápor sereg-hajtója, a kapuszín és a kocsiszín között futkározott, hol itt, hol ott duzzadva föl, mint valami nagy dunyhában a toll és beledudált a nyikorgó holmikkal teli hodályba, akár egy fölfújható zsákba vagy ódon sípládába. Zsiga fölemelt kezében himbálódzott a viharlámpa. A fődött kocsiszínben sípító rosszszellemként járta körül, hideg csiklandozással, a szél. Majdhogy arra nem gondolt: az apja szelleme kerülgeti. Ahogy fölfelé ment a fészkerbe, fölriasztott denevérek mene-

kültek az alacsony mennyezet alól. Ott repdestek a színben, a tetőről lelógó kocsikerekek, szántalpak között, mint valami középkori kínzókamrában, amelyet a rossz álom fejtetőre állított.

A nagy mángorlógép pókhálóval beszőve, tetején a hatalmas természetkövel komoran, súlyosan terpeszkedett a fészker közepén. Embertelen, tudónyúzó gépszörnyeteg. A ház végében eldugott ablaktalan kamrában, amint a lámpás fénye átsütött a vastag, porlepett, rongyként csüggő pókhálókön, Zsiga újra látta a gyermekkori rémmese figuráit: a vézna kis inasfiúcskák ott erőlködtek vékony csontkarjaikkal, lisztfehér arccal az óriás fagép oldalán — derekáig sem érték — s tolták a nagy hengerlő rúdját. Dörömbölve gördült a mángorló ide-oda és ezt a dörgést hallotta Zsiga még lefelé menet is a mellében. Úgy járt-kelt a szülőházában, mint valami népmesebeli elátkozott fiú.

Mikor a szobába belépett, újabb rémkép fogadta. Mint valami emberszabású szarka, sovány hasán Szokolay úr hatalmas óraláncával, mely szinte a nadrágja hasítékáig ért, mellén az öreg ódivatú igazgyöngy nyakkendőtüjével, kezében pedig egy hatalmas aranykúpakú török pipával Benő ült az asztalfőn. Kínlódva fújta a füstöt, életében nem volt a szájában pipa. De kötötte magát az örökségéhez. Ő ezen túl pipázni fog!

A sógora beléptekor nagyot szippantott, mire hirtelen köhögni kezdett.

Zsiga megvetően elfordult tőle.

— Jó lesz hazakészülnöd — mondta Verkának. — En idelent alszom, hogy mamus ne maradjon egyedül, ha Benőék elmennek.

Verkával együtt Erzsi is felállt.

— Mi is összecsomagolunk. Hajnalban nem lesz rá idő.

Benő kirázta a pipát és oldalzsebébe dugta.

— Vigyázz, meg ne botolj benne! — mondta Zsiga gúnyosan. A hosszú szárra célzott, amelyet Benő elfelejtett lecsavarni, s alaposan kimeredt a zsebéből.

A bíró magára terítette a felöltőjét, hogy kimenjen az árnyékszékre. Ezekben a parasztházakban — gondolta — az ember semmit sem csinálhat diszkrétén. Mindenki látja rajtam, hová készülök...

Irma a lánya után ment a szalonba, hogy segítsen csomagolni. Útravalót akart készíteni.

Verka Zsigához hajolt:

— Reggel, ha kikíséred őket, ne felejtse el megbeszélni velük a szőlőbérletet. Ugyis tudom, hogy azért maradsz itt. — Belebújt kopott kabátjába, megkötötte álla alatt a fejkenőjét. Ő viselte az egész társaságban a leghitványabb ruhát. — Ha van bennük becsület — súgta Zsigának — velünk műveltetik! — Azzal bement elbúcsúzni az anyósához, meg Erzséhez.

— Csókoltatom a gyerekeidet! — mondta Erzsi. — Jövő nyáron majd mi is lehozzuk Jutkát. Tele lesz a ház gyerekekkel! — nevetett az anyjára.

— Az is való a mamusnak — tette hozzá Verka. — Hadd bibelődjön az unokáival. Nem a bárd való már öneki!

Benő is előkerült. Jéghideg, fehér ujjáival megszorította Verka kezét:

— Isten veled, Verica! Köszönöm, hogy kijöttél elénk az állomásra. Látogass meg bennünket egyszer Pesten...

— A kapukulcs kéne, mamus — mondta Zsiga az anyjának.

— Mindjárt adom. — A kabátok alá nyúlt és leakasztotta a kulcsot a szegről. Odanyújtotta Zsigának: — Ezt magadnál is tarthatod fiam...

— Kezét csókolom — köszönt Verka mégegyszer, kedveskedve.

— Hát csak gyere minél előbb Vericám — mondta Irma. — Legalább kísérd el hazáig Zsiga, ha itt alszol — fordult a fiához. — Ne hagyd ilyen későn egyedül menni.

— Nem kell engem kísérni! — rázta a fejét Verka jókedvűen. — Nem félek én egyedül. Csak a kaput nyissa ki.

KILÉPETT a csöndes, kihalt utcára. Enyhe éjszaka volt. A szél elvitte a ködöt, csak átlátszó lenge fátyol takarta a csillagokat. Az esőtől fölázott föld friss illata áradt a melékutcákból. Az utcai lámpák mind égtek, mintha csak kora-

este lenne. De egy lélek sem járt. Verka fellélekzett, mikor becsukódott mögötte a kapu. Egyedül vágott neki az éjszakai útnak, mint az ordas, mégis jókedvet érzett. Elérte amit akart: hoinap beköltöznek a Szokolay-házba. Most már tudta, hogy nem kell félnie. Nyugodtan otthagyhatta őket. Örült a magánynak. Furcsa jóérzés volt, hogy egyszer egyedül alhat. Ezen az éjszakán nem hallja Zsiga nehéz lélekzetét, horkolását. Nem nehezül a mellére, nem nyomja a tarkóját vastag karjával, nem veri oldalba a könyökével. Nem kell tartania a hatalmas önző fest fenyegető közelségétől. Szabadnak, könnyűnek érezte magát. Dalolni lett volna kedve.

Egy kerítés mögül szénaboglya illata áradt. A szekér lehajtott rúddal, feketén állt a szérűskertben. Verka megállt, bebámészkodott. Nem sietett. Valahogy a kislánykora jutott eszébe. Akkoriban, kint a tanyán, együtt játszott mindenféle éhenkórász, nincstelen, rongyos pusztai csemetével. Mennyit csúszkált a boglyák, kazlak oldalán, hogy öntötte az ürgét a fiúkkal, hányszor megverték! Ez az érzés most kacér, húzódozó boldogsággal töltötte el. Akkor még nem tudta, hogy ő módos gazdalány, nem volt miért ravaszkodni, elfordítani a fejét a csinos zsellérlegényektől, tenni a szépet a rangos apósna, anyósna.

Ahogy lépkedett, egy kanyargós közből hirtelen kipenderült valaki, mintha fürge madár röppenne föl valahonnan. Verka szinte hallotta a szárnyrepdesést. Összerezzent. Lelkiállapota gyorsan változott. A rémület előbbi boldog hangulatában is ott lapult szíve mélyén. Megtorpant, hátrahőkölt. Magas, sovány asszony állt előtte, annak a szoknyája suhogott. Egy szempillantásig belebámult a hirtelen felbukkant csontos arcba: a vékony, ösztövé nyak fölött nagy barna szempár villogott reá. Az asszony már fordult is, kezében az agyagkorsóval és hajlott alakja eltűnt a sötétben.

Ez az arc... vajjon honnan ismeri? Miféle régi szépség igézete villant fel az éjszakában ezekből a nagy világító szemekből, a finomvonású, de kiszikkadt arcból? Takács Annus! A régi gyönyörű Takács Annus, akit kislánykorában úgy csodált! Hát ez lett belőle? Mint valami madárijesztő, mint egy száraz kóró! Biztosan szolgál, valahol a városban... Verka rémülete már elmúlt. Helyette kevély káröröm öntötte el. — Lám, — gondolta — én szép maradtam! Elégedet-

ten gondolt duzzadt mellére, telt, párnás alakjára. Valamikor pedig hogy irigyelte a híres, szép Annust! Mégis érdekes volt hát fondorkodni, harcolni foggal, körömmel. Főlibe kerültem — kuncogott diadalmasan. Egyszerre úgy érezte, hogy ma esti győzelmét valahogyan Takács Annus felett is aratta. Amaz a gondtól egyre rútabb, ő, Verka meg, egyre szebb lesz! Ohó, de ha Takács Annus kerülne olyan módba! — Megtorpant egy pillanatra, de utána méggyorsabbra szaporázta a lépteit. — Csakhogy nem kerülhet. Koldusfajzat, az is marad. Hiába volt világszép, a sok éhkopptól hamarosan vére sincs az ilyennek. — És Verka nehézkes lábainak dobbanása otromba győzelmi induló ütemét verte ki a macskaköveken, arcán pedig a takácsannusok kiszítt, kiszípolyozott véréből kivirultak a diadal rózsái...

Ahogy közeledett hazafelé, hirtelen eszébe ötlött valami. Eenyúlt az ingébe, kivette a borítékot, megtapogatta. Ujja megakadt egy kis keménységen. Kirázta a tenyerébe. A gyűrű volt. Vékony, arany pecsétgyűrű, afféle leánykaujjra való. Vágyakozva forgatta. Megpróbálta felhúzni megvastagodott, bütykös, keménybőrű ujjaira. Csak a kisujja első percére sikerült ráhúznia. — Nem baj, azért mégiscsak nekem szolgálsz majd kincsem — mormogta és miközben visszahelyezte a kis csomagot előbbi helyére, arra gondolt, mi lesz, ha a postán megérkezik majd anyósa címére.

10

AZ UDVARRÓL besütött a hold s megvilágította a szobát, ahol Irma valamikor első félénk, ijedős asszonyi álmát aludta. Ebben az álomban még ott reszketett a ködös téli homályból integető szülők, atyafiak képe... Itt szülte, dajkálgatta a gyermekeit. A falon népszerű metszet Mátyás király gömöri lakomájáról. Családi fényképek. Jézusszíve és Szűzmária kép. A homályban fénylettek a súlyos, aranyozott ráma.

Álmatlanul töprengett jövő életén. Mellette az ura vetetlen ágya; párnája-dunyhája huzat nélkül, letakarva. Ha egy-

egy mozdulatára megrezzent a levegő, a szomszéd ágyból kiáradt az ismerős szag, mintha a férfi most is ott sóhajтана, lélekzene mellette....

Holnaptól alszik igazán egyedül. A bolt melletti kis szobát tartotta meg magának. Itt hallja a piac zsi bongását ablaka alatt, a kapuszínen áthajtó kocsik dörejét, ha éjszaka, hajó érkezéskor nagysietve a kikötőbe robognak, az inasok kiáltozását reggel felé, mikor a vágóhídról hozzák a friss húst; hallja, amikor túloldalt a bolt vasajtaja csikorogva kitarul és megérkeznek az első vevők. Ide, a világos utcai szobáskába az unokái is szívesebben jönnek majd hozzá, mintha oda költözne hátra, ahol valamikor az anyósa meg az apósa lakott.

Ez az utcai szoba a szabadságát, az élethez való ragaszkodását jelentette. Tele volt életerővel. Ő akart főzni az egész házra, piacra járni, gyerekekkel vésződni. Hadd dolgozzon Verka az üzletben, hadd szedjék össze magukat minél előbb. Tüzelőt, kosztot úgyis tőlük kap.

Esténként olvasgat majd. Az ura mindig pörölt vele, amikor nem akarta eloltani a lámpát, úgy belefeledkezett egy-egy regénybe. Most már akár hajnalig olvashat, nem bánja senki. Ugyis ez az özvegyek sorsa: vagy a pletykára, vagy a betűre fanyalodnak. Eddig csak a *Mohácsi Hírlapot* járatták. Szokolay úr csak legyintett a „magas politikára”. Az érdekelte, ami a városban meg a megyében történik. Irma elhatározta, hogy megrendel egy pesti újságot és egy képeslapot is. Tudni akarta, mi történik a világban. Az ura halála, a nagy fájdalom túl, egy nagy kérdést is beleoltott a lelkébe. Most már azért is olvasni akart, hogy erre a kérdésre válaszolni tudjon. Nem akart meghalni olyan ostobán, amilyennek most érezte magát.

A veje tanult, törvénytudó ember, bíró, mégsem felel meg neki egyenesen: mit akartak az urától, miért volt bűnös az ura? Csak hímez-hámoz, hogy mamus ezt úgysem értené meg, hogy történnek tévedések és sok becsületes is szenved a becsstelenek miatt, s más efféle.

Hirtelen eszébe jutott az öreg Szokolay Lajcsi. Hogy fenyegetőzött, hogy rágalmazta! Pedig, ha a szeme világát kellené odaadnia érte, akkor sem hagyná a házat. A tíz ujjával tapasztaná rá a sarat, ha másként nem javíthatná, ha

kigyulladna, a kötényével oltaná el a lángját. Bízzál bennem, édes uram! — fogadkozott. Nem hagyom elidegenedni, elpusztulni a házad.

Hanem az öreg Szokolay Lajcsi haragja mégiscsak ette a szívét. Elhatározta, hogy másnap vesz egy rend ruhát, meg egy pár jófajta cipőt és elküldi valami kocsival a faluba. Ne vessenek reája követ.

Hatalmas vigasz volt, hogy végre szívére ölelheti az unokáit. Mennyit epekedett utánuk! Ami bosszú, harag még lehet a menyé lelkében, azt a gyerekeken keresztül eloltja benne. Miért is áskálódnának egymás ellen? Valóságos okuk nincs rá. Nyarankint egy-két hétre hazajönnek majd a pestiek is, a kis Jutkával, s tele lesz a ház gyereknevetéssel, hancurozással, vidámsággal. Szegény apusnak kellett meghalnia, hogy egymásra találjanak, hogy megszűnjön köztük a viszálykodás. Nem hagyott egyedül! — gondolta. Az ő szerencsétlenségének árán tértek vissza hozzám a gyerekeim!

Összetartó, békés, meleg családot képzelt maga köré. Láta az udvart nyári délben, terített fehér asztallal a közepén, hallotta a zöld repkényes kerekeskút csikorgását, amint az inas az ebédhez behűtött bort húzza fel a magasba, s a család jókedvűen, szeretetben helyetfoglal az asztal mellett.

S a jövőtől való félelmének, ijesztő kiszolgáltatottságának fölébekerekedve, a gyászon is átmosolygó lélekkel aludt el.

KÉT ASSZONY

1

HARMADIK hete már, hogy Zsigáék hazaköltöztek.

A bolt cégtábláját átfestették. „Szokolay Gábor utóda, Szokolay Zsigmond” — hirdette az új fölirat a vaskos bádoglemezen.

Eleinte nagyon adtak a külsőre. Minden nap friss fehér kötényben álltak a tőke mellé. Azt sem tudták, hogy kedvezzenek az úri vevőknek, akik Szokolay úrról rájuk maradtak. Verka addig kérlelte, amíg Irma ráállt, hogy az első időkben ő szedje helyette a pénzt az üzletben. Hadd lássa a nép, hogy mellettük áll, pártfogolja a fiát, nem változott semmi. Az üzlet jól ment és Zsigáék a második héten, hálából, szép új selyemkendővel kedveskedtek a mamusnak.

Csak egy dolog szomorította Irmát: az unokái sehogyszem akartak hozzámelegedni. Hiába édesgette őket magához mindenféle nyaláncsággal, hiába kötött télikesztyűt, sálát Antikának a korcsolyázáshoz, szép piros bojtossapkát Lucának, a gyermekek csökönyösen kerülték. Ha bementek a szobájába, torkoskodás közben az ajtóra tapadt a szemük, mintha félnének, hogy felfedezik őket. Irma gyanítani kezdte, hogy a menyé tiltja el tőle a gyermekeket, de még nem gondolt rosszra. Természetes anyai féltékenységet látott a dologban.

Verkát ravasz megfontoltság vezette. Az ő barátságuk az anyósával egyszerű számítás, s akkor vetnek neki véget, amikor jónak látják. De ha a gyermekekkel engedi összelegedni, azokat később nehéz lesz elszakítani tőle. Elhordják hozzá, amit otthon hallanak, kiokosítják az öregasszonyt. Úgv tett, mint a kutya, amelyik a kicsinyeit elmarja a simogató kéz elől és helyettük maga nyalogatja. Inkább há-

romszor kezetcsókolt Irmának, minthogy Antikát egyszer a közelébe engedje.

Aláírták a szerződést, telekkönyvezték a szőlőt. Verka még maga sem tudta, mi nem tetszik neki? Csak figyelt, éles ösztönnel. Nem afféle háziasszonyi féltékenység dolgozott benne, nem az ura feletti hatalmára, asszonyi elsőbbségére irányult. Rögtön látta, hogy Irma ilyen szempontból veszélytelen. Máféle nyugtalanság volt ez. Irma egész lénye, minden szava, szokása, szemrebbenése idegen volt neki. Minden kis semmiség tápot adott az ellenszenvének. Nem tudta csöndes lenézéssel, jóakarató fölénnyel szemlélni a magáramaradt özvegyasszonyt, akitől mindent megkaptak. Valami nem hagyta nyugodni, hajszolta, hogy ellenség van a közelében. Lassankint fel is fedezte apóbb-cseprőbb jeleit.

Irma megkapta a lánya leveleit, fényképeit, gyűrűjét, néhány zavaros sorral: egy jóakarója küldi, ami a lányától hátramardt, nyugodjon meg isten akaratában. Verka möhón, később egyre fokozódó ingerültséggel várta a hatást. De az anyósa hallgatott. Látszott a szemén, hogy bent a szobájában mikor nem látták, sokat sírt, de a levélről nem említett semmit. Mintha meg sem kapta volna. Hiába érdeklődött tőle a fia vagy a menyje: mi a baja, mamus? Csak ennyit felelt: apátok... Verka egyre dühösebb lett. Lassankint már nem is tartotta érdemesnek túrtöztetni magát.

Egy napon aztán kitört.

2

VASÁRNAP délelőtt volt. Napsütéses novemberi nap. Zsiga büszkén állt a nagytükrök előtt, apja ünneplőjében. Épp prémes felöltőjét készült magára venni. Ami jobb holmi az öreg után maradt, átszabatta magára. Csak a híres bécsi posztóból való magyarruhát sajnálta, amelyben az öreget eltemették, mihaszna módon, férgek prédájára...

Verka is kicsinosította magát. Nagymisére készült az urával. Nem kellett bajlódnia a vasárnapi ebéddel: anyósa megfőzött helyette. — Ugysem nagyon töri magát a templomért! — mondta Verka a vele egyivású asszonyságoknak. Inkább az újságot falja!

Egész mise alatt az anyósát szapulta magában. Vajjon meddig él a vénasszony? Szívós természet. Nézte a sok ájtatos képpel éneklő asszonyt. Egyszerre grimaszt vágott. Anyyira idegeire ment ez az ostoba légkör. Idegen volt kapzsi, száraz, csak a valódi hasznot látó természetétől. Ő bizony nem hisz, amíg neki magának meg nem jelenik a gyűdi Szűzmária!... De azért a fiát szerette volna ott látni az oltárnál, díszes ornátusban. Nem lenne rossz, ha Antikából pap lenne...

Odahaza Irma nekiállt a főzésnek. A harangszóra keresztet vetett. Tán nem veri meg az isten, hogy nem megy templomba, hiszen azért dolgozik, hogy a gyerekei mehesse- nek. Valakinek mindig dolgozni kell még az Úrnapján is.

Ki akart tenni magáért. Szeretett főzni. Gyermekekkorából benne maradt a nincstelenség érzete, sohasem tudott betelni az éléskamra bőségével. Nem kímélte a cukrot, zsírt, to- jást, volt belőle elég. Húslevest, töltött borjúszeget, káposztás-, túrós-, meg meggyesrétest csinált.

Mikor a menyé a templomból jövet belépett a konyhába, éppen a szétnyitott, duplalapú asztalon kinyújtott káposztás- rétest öntözte meg olvasztott vajjal.

Verka kikapta a kezéből a kanalat.

— Mit csinál? — kiáltotta. — Úgy bánik vele, mintha ingyen volna.

Irma elpirult a váratlan támadástól. Eddig soha nem volt hozzá ilyen durva a menyé.

— Mindig így csináltam Vericám — nézett fel döbbsent csodálkozással. — Mi esszük meg. Apátok szerette a jót...

— Azért nem kell elpocsékolni a drága vajat. Tessék! Majd tíz deka elfogyott — morogta odaszagolva a stelázsira, ahol az ételfélék álltak.

— Amit az ember megeszik, azért sohse kár — védeke- zett Irma. — Ha erős munkát végez...

— Csak hagyja! — intette le Verka. — A cselédasszo- nyunk volt ilyen préda az étellel, mint maga. Azért nem volt egyebük tetűnél! Mindent föl zabáltak már tavasszal, aztán lázongtak...

Irma elérte a célzást a származására.

— Apátok nem volt cseléd — mondta önérzetesen — mégsem tagadta meg magától a jó ételt!

— Ő úr volt. Mi nem vagyunk urak. Maga meg tán most akarja bepótolni, amit gyerekkorában elmulasztott? Olyan torkos, mint egy leányka...

Irma megszégyenülten lesütötte a szemét. Érezte, hogy a menyé elevenébe vágott. Jó szimattal fölfedezte a hibát, amit a szemére hányhat, amiért megdorgálhatja, anélkül, hogy igazságtalan lenne, fondorkodnia kéne. Az étellel mindig könnyelműen bánt. Nem zavarta, hogy az ura nagyevő. Szívesen főzött neki zsírosan, bőségesen. A nincstelen, jövő nélküli szegényemberek lelke dolgozott Irmában, azoknak a zselléreknek a lelke, akiknek nem volt egyebük annál, amit meettek. Ezt a szokást nem tudta levetkezni. Talán itt támadta meg az az érzés, hogy nem önmagáért dolgozik ebben a házban, hogy az urának, a gyerekeinek a cselédje.

— Jól van, lányom — mondta csendesén. — Ha nem akarod, nem öntök rá többet.

Verka tovább sopánkodott:

— Csak azt tudnám, mi öröme telik mamusnak ebben a pazarlásban! Tán az inasokat akarja kövérre hizlalni? Hisz a káposztásból úgylis jobbára azok esznek. Drága ebéd nekem, amit maga főz! De hát csak szórakozzon vele...

— Ha nem vagy megelégedve Vericám — felelte Irma békülékenyen — főzzél te ezután. Én nem erőszakolom.

— Bánom is én! — fortyant fel Verka. — Ha az ember szólni mer, mindjárt megsértődik. Hiszen első eset, hogy szóllok... De ha nem tudom nézni, amit csinál! Nem-tu-dom-néz-ni! — ismételte. — Az én vérem spórolós, érti? Azért szedtük össze magunkat. Én még csak egy selyemkendőt sem hordtam soha. Zsiga meg csak pazarlást látott itthon. A sok csomagot, ami Pestre ment, apus tudta nélkül!... Azért nem mentem Zsigával semmire! Itt a nyitja: a maga főzése.

Maga is megijedt attól, hogy így kitört.

Irma szemébe könny szökött.

— Akármilyen préda vagyok lányom, azért a tiéteket nem prédáltam el. Miattam nem kell szűkölködnötök...

— Jó, jó! Elkapott a méreg. Mit csináljak, ha ilyen zsugori rossz természetem van? — szidta magát Verka. Tudom én, hogy maga jó asszony. — Beharapta az alsóajkát.

Irma a zsebkendőjéért nyúlt, hogy megtörölje a szemét. Ebben a percben lépett be Zsiga. Verka elvörösödött. Most

eldől, uralkodhatik-e az urán idehaza is, dirigálhatja-e az anyósát kénye-kedvére.

— Hát tiveletek mi van? — kérdezte Zsiga meghökkenve. — Mi a baja mamusnak?

Irma mosolyogni próbált.

— Semmi. Semmi fiam...

Verka alattomosan rápillantott. Hát így vagyunk? Kíméli a fiacskáját. Maga sem bízik benne!

— Szóvá tettem a vaját és mamus megsértődött — mondta merészen.

Zsiga fölfúvódott. Meg akarta mutatni, hogy nem ijed meg az árnyékától. Az inas is ott állt mögötte, aki még az apja alatt szolgált.

— A tüzes mennykő üssön abba a vajba! — kiáltotta. — Mindjárt kivágom az udvarra az egészset!

Irma ebben a hangban felismerte az ura távoli szavát. Szokolay úr dörgött így, ha megbánta, hogy igazságtalanul megsértette, megrikatta a feleségét. Olyankor nem törődött vele, bármi kára lett légyen a dologból, elégtételt akart adni.

— Csak haragítsa rám a mamus! — mondta Verka minden logika nélkül. — Majd meglátja, kivel kezdett!

Zsiga értetlenül nézett a feleségére.

— Ha egyszer méregbe jön — folytatta Verka, szúrósan Zsiga szemében nézve — hát mindenre képes... Saját gyerekét se kímélné. De még az apját-anyját se ám, ha útjába vannak! Olyan a jelleme.

Zsiga fejéből kiszaladt a vér.

— Elhallgass! — ordította.

— Gyerekek! — rebegte Irma rémülten, mintha egy láthatatlan meredély széléről igyekezne visszakapaszkodni, amelyen mindjárt mind a hárman lezuhanak, egymásba kapaszkodva, tépve, marcangolva egymást.

Zsiga összeszűkülött szemmel nézett a feleségére. Verka makacsul, vészjóslóan lesütötte a szemét.

— Én vagyok a hibás. Vericának igaza volt —suttogta Irma, hogy valahogyan feloldja az ijesztő feszültséget. Berekedt a torka az izgalomtól.

Zsiga még mindig halványan, reszkető szempillákkal meredt Verkára. Mintha mindjárt elvágódna. Hirtelen le-

hunyta a szemét, lebiggyesztette az ajkát. Aztán lopva az anyjára nézett.

— Szóval maga is hibás?

Irma bólintott.

Zsiga megrázta magát, mint a kutya, ha leszórja a vizet a bundájáról.

— Tőlem fel is falhatjátok egymást! — kiáltotta vadul, hisztérikusan, a kitörni készülő síráson át, minden aljasságot magára vevő kegyetlenséggel.

Megfordult és bevágta maga mögött az ajtót.

3

DELET harangoztak. A harangütések tompán, zuhogó göröngyökként porzottak szét az udvaron. A visszhangzó kövek már csak itt-ott álltak ki a földből, buktatónak. Nyáron, ha a kocsi megállt az udvaron, a lovak le-lehajtották a fejüket, hogy kiszakítsanak egy-egy satnya fűcsomót. — Télre árvíz lesz itt! — ijesztgette Verka az urát. — Kitégláztat-hatná az udvart az anyád. Úgyis arra tartogatja a pénzt...

A konyha küszöbén megjelent Irma, kezében a leveses-tállal. A hideg levegőn nagy gőzgomolyag csapott fel a tálból. Fehér haja eltűnt a párában, csak sárgás arca derengett át a felhőn, mint az erőtlen őszi nap. Ahogy végigment az eresz alatt, kissé meggörnyedt, lehajtotta a fejét és sietve lépkedett, mintha óriási rút jel lenne a hátára varrva. A menyő jött mögötte. Rizses csibeaprólékkal, sárgarépával, zöldséggel megrakott tálat hozott. Kis téglaszínű cica futott kettőjük között.

Zsiga a kapu előtt beszélgetett. Késői miséről, délelőtti kvaterkázásról, kártya- meg kuglipartiról szállingóztak haza a férfiak.

— Adj' Isten!

— Megfőtt már az ebéd?

— Alighanem...

— Megyünk-e délután a meccsre?

— Megyünk! — derült fel Zsiga képe.

— Nohát, jóétvágyat! Majd elfelejtettem kérdezni: lesz-e vesepecsenyéd szerdára?

— Lesz, lesz.

Verka Antikát küldte Zsigáért.

— Édesapám! — kiáltotta a fiú a szín végéből. — Jöj-jön! Asztalon van az ebéd!

A fiú viseltes hétköznapi ruhában volt. Szürkésfekete harisnyakötője kilátszott a rövidnadrág alól. A hosszúharisnya kitágult vége ráhajolt a gumiszalagra, s előtűnt a puszta húsa. Vaskos legényke volt, arca egészen az apja. A kapuig nem merészkedett, félt megmutatkozni a vasárnapi díszben pompázó járókelők előtt. Az anyja is ráparancsolt, hogy csak innét kiáltson.

Antika szegénylős fiú volt, s az anyjától különösképpen félt. Amilyen fiús volt a húga, olyan lányos volt ő. Oltárokat farigcsáltak, szegeztek össze a hűgával kisládákból és bevonták ezüstpapírral, telirakták szentképekkel. Ő misézett, a kis Luca csak ráadta a hálóinget a miseruha helyett és a szertartás alatt ott üldögélt az asztalka mellett, amelyre az oltárt állították. De olyan parancsoló, szigorú arccal figyelte a bátyját, mintha ő lenne az az istenség, akinek a fiú bemutatja az áldozatot. A „valláson” keresztül hatalmában tartotta Antit.

Verka büszkén mesélgette a szomszédoknak, hogy a fiából alighanem pap lesz. Máris megdicsőülve érezte magát. Boldogan ápolta lelkében a gondolatot: úriasszony, tekintetesasszony lesz! Meg is bocsátotta Antikának a rövidességet, bumfordiságot — szóval mindazt, ami az apja természetéből tükröződött benne, s amit Zsigában is utált, nem szenvedhetett. Antika látta, hogy ez a játék tekintélyt biztosít neki, ígyhát, ha meg is unta, nem hagyta abba. Végül úgy misézett már, mint egy öreg plébános...

Luca már ott ült az asztal mellett. Feketeszemű, sötétbőrű kislány volt. Szemöldöke boszorkányosan összenőtt, állacskája kissé előreugrott, két rövid farkocsa olyan katonás keménységgel pihent a vállán, mintha cérnával odakötötték volna. Fejét kissé lehajtotta, úgy tekintett fel seprős pillái alól a belépőkre. „Én voltam pontos — mondta a szeme — nekem jár először!”

Szótlanul ültek az ebédhez. Még ott vibrált közöttük a

délelőtti feszültség. Verka sóhajtva tette le az ételt. Zsiga morcosan lesütötte a szemét. Irma úgy érezte magát, mint aki valami nagy bűnt követett el.

Mondhatta volna a menyének, mikor rátámadt: Hát ezért vettelek ide benneteket? Most már hogy benne ültök a jóban, így bánsz velem? De hát mire való volna? Hiszen akkor sem küldené el őket, ha lehetne. Inkább felveszi Verkától a szírást, mint egyedül lenni. Csupaszon, mint a megszedett fa, az unokái nélkül. Erzsikéhez menjen? Benőtől még jobban félt. A veje egy-két finnyás megjegyzése az egyszerű terítékre, meg hogy ők milyen úriasan élnek Budapesten, nagyon elijesztette. Verka támadása, ha fájt is, nem bántotta az önérzetét. Benő előtt szégyenkezett, lekicsinyítve érezte magát.

Még ő igyekezett kiengesztelni a menyét:

— Tessék Vericám! — kínálta. — Vegyél te előbb. Add a gyerekeknek ezt a szép falatot...

— Csak vegyen! Maga a vendég.

Erre a szóra Irma megrezzent. Hát már csak vendég idehaza?

Kihalászta leveséből az apró zuzát és odatette Antika tányérjére.

— Mit csinál? — csóválta a fejét Verka. — Azt hiszi, jót tesz a nagymama, ha a magából belepancsol a gyerekek tányérjába? Erzsi is haragudott érte. Nem tud leszokni róla? Jó, hogy nem akarja megrágni helyettük! Hagyd ott, Antikal!

Irma szégyenkezve lehajtotta a fejét. Már másodszor pirit rá a menyé, még hozzá itt, a gyerekek előtt. Beleköt a szokásaiba, mintha rosszat akarna. Hiszen igaz, nem illik. De hát undorító beteg, hogy nem adhat a maga tányérjából egy falatot a kisunokájának? Talán bizony megfertőzi?! Sokkal összetartóbb, testvéribb, szorosabb közösségből nőtt ki, semhogy ilyesmin fennakadt volna. De azért érezte, hogy gyöngeség amit csinált. Nem is teszi többé.

Zsigához fordult. Zavartan pislogott, hogy valahogy eltüntesse a szeméből a könnyet.

— Hová mész délután fiam?

— Elnézek a meccsre.

— Szép idő van...

— Te, mamus?

— Temetőbe megyek.

Verka felsóhajtott:

— Én is kimennék, ha nem lenne annyi foltoznivaló. Meg aztán a lovaknak is elégük van ám...

Befejezték az ebédet. Verka nekiállt kihordani a tányérokat és a megmaradt ételt. Egy kistányérra rátett néhány darab rétest és odanyújtotta az anyósának:

— Vigye be a szobájába, mamus. Kint a temetőben tán megeszegeti — mondta engesztelően.

— Köszönöm, lányom.

Miközben Irma kiment, Verkának szemébe tűnt a megmaradt zuza. Antika nem nyúlt hozzá. Fölpillantott. Láta, hogy Zsiga háttal áll neki, nyújtózkodik. Megfogta az ujjával és bekapta. Elpirult. Öntött magának egy pohárka vörösbor és lehajtotta.

Zsiga ránézett.

— De kihevített a bor! — mondta. — Tán még máshoz is lenne kedved...

— Jobban tele van az én gyomrom! — tért ki Verka.

Irma éppen benyitott.

— Áthoztam az újságokat — mondta nyájasan, máris elfeledve a megbántást. — Minek adjatok ti is pénzt rá.

Verka utálattal felpillantott:

— Mit akar vele? — hördült fel. — Telehordja a házat újsággal, meg könyvvel. Lassankint beszélgetni sem tudok az urammal. Hogy van *szíve* ilyesmire pénzt kidobni?

— Más szórakozásom sincs. A gyerekeket is alig látom!... — mondta Irma szemrehányóan.

— Sokra megy ezekkel a bolondságokkal! Imádkozzon, meg morzsolja a rózsafüzért. Az való már magának. Ne azon törje a fejét, hogy mi történik Amerikában! Olyan, mint a munkásnép. Az is az *újságból* akar meggazdagodni.

— Te így gondolkozol, lányom. Azért mást nem kell megszólalni. Zsigát talán érdekelné...

— A francos pucér nők, ebbe ni! — bökött Verka a *Tolnai Világlapjára*. — Nem más! Még csak az kell, hogy ilyenekkel töltse az idejét. Nem szemüvegre spóroljuk a pénzt! Tudom én, hogy apus is haragudott érte. Ki tudtam én mindent az inasoktól! — bökte ki. Elpirult.

— Nagyon sok hibát találsz bennem Vericám! — mondta

Irma keserűen. — Pedig te már nem fogsz megváltoztatni engem. Ahhoz öreg vagyok. Hát majd ezután nem **hordom** őket. Nem zavarlak benneteket. Csak beszélgetsetek.

Fölvette az újságokat és csendesen kiment.

Verka fejcsóválva nézett utána.

— Csak azt tudnám, mi **ez** a nyugalanság benne? — sópáncodott. — Újság meg könyv! Pedig dolgos asszony. De benne van a bolondéria. Még majd csúffátesz bennünket, s vénasszony létére a színházba is elmegy a nyáron, megnézni, hogy hóbortoskodnak... — Összetette az ölében a kezét és ajkát beharapva, kancsal, mártír képpel meredt az ajtófélfára, mint egy összepofozott öreg macska.

— No, én nem hallgatlak tovább! — mondta Zsiga elszántan. Nehézkesen felállt. Elmegyek a meccsre.

— Már? — fortyant fel Verka. — Mész kódorogni, mi? Hát csak eredj! Megvárta, amíg Zsiga után becsukódott a kapu, aztán felállt. Sebbel-lobbal elmosogatott, enni adott a disznónak, baromfinak, s azonmód, piszkosan, leült kötni. A gyerekek az udvaron játszadoztak. Félt az unalmas délutántól. Csak az vigasztalta, **hogy** az anyósa nemsokára kijön szólni a kocsí miatt. Fájt a lába, **nem** tud kimenni a temetőbe gyalog. Mégiscsak hozzá kell fordulnia. Minden percben várta.

Egyszercsak motorbúgás, berregés ütötte meg a fülét. A zaj épp a ház előtt hallgatott el. Dudaszót hallott.

Mintha kígyó csípett volna belé, fölpattant. Kiszaladt az udvarra.

Az anyósa éppen jött ki a szobából, fekete ünneplőbe öltözve, virággal a kezében.

— Hát maga mivel megy? — támadt rá.

— Autóval.

Verka elfulladt. Összecsapta a kezét.

— Nem szégyelli magát? Autóba ül vénségére?! Hát nincs nekünk kocsink?

— Mi van abban, lányom? Nem csak fiataloknak csináltak. Nem akartalak háborgatni a kocsiért. Úgyis azt mondtad, fáradtak a lovak.

— Szűz Máriám! — csapdosta a kezét Verka. — Mibe kerül ez! Micsoda prédaság! Jöjjön vissza, befogatok!

Irma továbbment. Utána futott.

— Csúffá tesz bennünket! — kiabálta. — Autóval parádézik! Színésznő maga?!...

A gyerekek meghallották, mi készül és hanyatthomlok rohantak ki az utcára.

Öreg taxi állt a ház előtt. A sofőr meglátta Irmát és kinyitotta az ajtót.

— Vigyen el, nagymama! Vigyen el! — rimázkodtak a gyerekek és körültáncolták az autót.

— Egy szót se! Mindjárt agyonverlek benneteket! — szitkozódott Verka. — Idegyertek!

— Vigyen magával! Vigyen el! — könyörgött Antika.

— Legalább engem engedj, anyú! — kapaszkodott Luca az anyja szoknyájába.

A motor nagy robajjal begyulladt.

Verka arca eltorzult a felháborodástól. Megdermedve nézte, hogy száll be az anyósa a kocsiba. Erős kézzel tartotta a gyerekek gallérját.

— Csak menjen! Így gyászol! — kiáltotta.

A motorzúgás elnyelte a hangját. Az autó elindult.

— Vigözvegy! — süvöltötte utána. — Fedák Sári!

Orra, szeme tele lett füsttel, benzinbúzzel.

A vén gépkocsi pöfögve megkerülte a Szentháromság-szobrot és kényelmes zötyögéssel nekivágott a Fő-utciónak.

A nyitott ablakon át Irma arcába karmolt a szél, könnyet sajtolt ki a szeméből. A durva rugók erősen himbálták. Az ismerős házak, fák gyorsan maradtak el, jobbra-balra kapdosta a fejét. Szíve boldogan vert.

Mire való élni, ha az ember elbújik a kis kuckójába, egy helyben tiblábol, jár, mint a sómalmi ló, minden újtól megijed? Az élet itt van, ebben a piszkos, benzinszagú ismeretlen, csúnya gépben. Meg a boltban, mikor legnagyobb a forgalom. Meg mindenféle veszélyes, ismeretlen, erős masinákban. Igaz, hogy fél tőle, hiszen oly gyorsan megy. Az előbb is, mekkorát billent. De mégis! Szeretett volna odaülni a vezető mellé, hogy mindenfélét megkérdezzen tőle. Akármit mond a menyé, az autó már nem is drága. Maholnap olcsóbb lesz, mint a fogat. Tán még a repülőgéphez is beleülne. Jaj, csak ki tudják kerülni azt a nagy szénásszekeret!

Aztán már nem is félt, nem figyelt rá, mi történik odakint. Hátradőlt az ülésen. Az előbbi szélcsipte könnycsepp-

hez mégegy gördült a pillájára. Hogy változik a világ! Kitalálnak mindenfélét. Csak ilyen szegény özvegyasszonyokon nem tudnak segíteni. Nemcsak autót meg repülőgépet kellene csinálni. Másmilyen életet! De azt ő már nem éri meg!

A koci kanyart írt le és megállt. Irma kinézett. Ott feküdt előtte a temető...

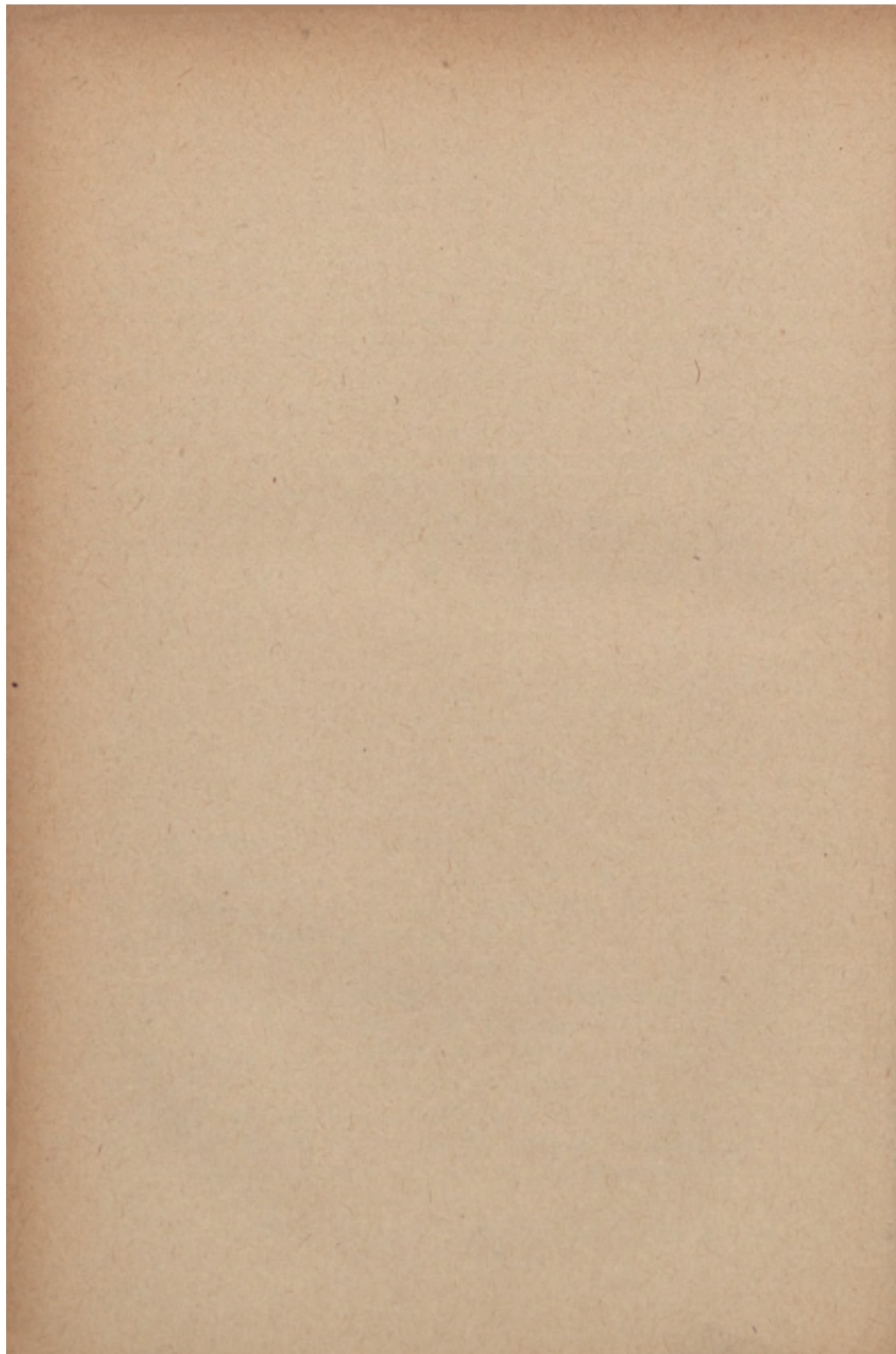
Alkonyatig üldögélt az ura kriptája előtt a padon. A gesztenyefasoron mély csend ült. Csak néha kondult egy kanna a kútkáván: vizet vittek a pusztuló krizantémokra, őszirózsákra. Egy-egy cirokseprő surrogása hallatszott: letisztogatták a száradó leveleket a sírról.

Szeretett volna imádkozni, kérni istent, hogy hajlítsa felé a menyé szívét. De gondolatai minduntalan visszatértek a valósághoz, próbálták megtalálni a nyitját, fölfeszíteni, mint valami szívére láncolt irdatlan lakatot. Vajjon miért nem állhatja őt Verka? Miért tiltja el tőle az unokáit? Gyűlöli, mert újságot olvas, mert autóba ül. Mi bűn van ebben? Hát így megy majd örökké? Haláláig rágni fogják egymást? Eszébe jutottak a messzi zsellérsírok a szabari uradalom temetőjében, ahol az apja-anyja, atyafiai nyugosznak. Óértük gyűlöl engem! — hasított belé hirtelen. — Tán itt a kriptában is gyűlölni fog, mert nem ott fekszem, kint a rókavájta temetődombon, a vályogkápolna árnyékában. Mert mellém kell feküdnie! Rangján aluli holttal kell közösködnie. Szegény uram, ha mégegyszer felkelhetnél, síri poroktól lepett gyönyörű atilládban, hogy megdöngesd a házunk kapuját! Ha hazajöhetnél! De szomorút, de furcsát látnál otthon!

A temetőkerti Csata-kápolnában megszólalt, a félhatos harangszó. Odabent, a régi törökidőbeli vitézek falrafestett arcképeiről csendben hulldogált a vakolat. Irma búcsúzóul elmondta a boltív alatt a Miatyánkot. Hatra várta az autót. Mikor a kápolnából kilépett, a fehér falbeszögelésbe állított öreg fekete ágyúcsövön friss dérütést látott. Fagyott. Egy síron gyertyát gyújtottak. A láng fájdalmasan megnyúlva lobogott a szélben. A rácsos temetőkapu előtt gesztenyét, gyertyát, mézeskalácsot árultak. A tél kiterítette fekete palástját a városka fölé. A kis könnyesarcú öregasszony olyan elveszetten állt alatta, mint a pásztorlány, akinek elszéledtek a juhai...

De messziről pöfögve, égő lámpákkal feltűnt az autó.

NEGYEDIK RÉSZ

PROLETÁROK A HÁZBAN

1.

BEKÖSZÖNTÖTT a tél.

Alkonyatkor megindult a havazás s mire hetet harangoztak, makulátlan gyolcsba pólyálta a várost. Csak a Szentháromság-tér kerek, puha porondján, az aranyozott kőangyalokkal ékesített hármasszlop körül tiporták össze a havat az autóbuszok. Itt volt a városka egyetlen éjszaka is forgalmas pontja. A hajnalig nyitva tartó Korona-vendéglő elé egész éjszaka érkeztek a kis ódivatú kocsik, eldugott baranyai falvakból, s hamarosan indultak tovább, új községek felé. Féloldadra dőlve horgonyoztak a járdaszélen, kerekükön hólánccal. Halvány, penészes fény pislogott bennük, bundák és szásrétű szoknyák nehéz szaga, dohányfüst és benzinpára ölte a levegőt, szűk fapadjaik alatt baromfi tanyázott, hófútt tetejük roskadozott a hagymával, télialmával teli kosaraktól. Az imént döcögött be a térre álmos dudaszóval a bátaszéki járat. A frissen érkezett utasok ott nyüzsögtek körülötte a lámpafényben. Bőröndökkel, kosarakkal bajlódva, felhajtott-gallérú felöltőben, subában, vagy nagykendőbe bugyolálva toptak a havon a kéklő decemberi éjszakában. Lent a Dunán, mintha egy óriás csikorgatná a fogát, ijesztő recsegéssel torlódtak egymásra a jégtáblák. Hasogatták a partot, zúzták a kőfal lábát. Az örvénylő víz moraja behallatszott a térre. Az autóbusból kiszálló idegennek úgy tűnt, mintha nagy téli kikötőbe érkezett volna...

Távolabb, a kihalt utcákban, csöndesség honolt. Csak a városka másik végén, a vasútállomás közelében kószált a bak-

ter kint a sínek mellett, lámpásával megvilágítva egy kertek alá igyekvő, elsurranó nyulat.

A kéményeken rég elszállt a vacsorafüst. A macska már a tűzhely tetején szunyókált vagy álmosan ballagott elő a hamuból az egérmotozásra.

A Szokolay-házban csak Irma lámpája égett. Erzsitől otthonfeledt, rossz francia regényt olvasott. Kegyelemtelen, önmaga előli menekvés volt ez az éjszakai olvasás. Ha letette a könyvet, kétszeres heveséssel rohanták meg a valódi gondok. A történet, a szereplők nem éltek benne tovább, nem világították meg nappali életét, nem szőtték át álmát, nem tették fogékonyabbá, éberebbé a sorsával szemben. A rossz regénytől megsüketítve és megvakítva feküdt az alvó ház közepén, olvasólámpája kis fénykörében.

Antika is olvasott az este s az ő olvasása gyümölcsözött. A hófúvásos utcát látta álmában. Sovány gyermek jött az emberláb-nemtaposta havon a ház felé. Rongyain átfújt a szél, vásott nadrágjából kivillant a térde. Aranypihés nyakára, szakadt golycsingecskeje gallérjára rátelepedtek a nagy hópihéek. Tán még az inge alá is befújta a havat a szél. Lányosan hosszú aranyfürtjei kristálysillagokkal ellepve lebegtek a szélben, szemébe könnyet sajtolt a nagykörmű hideg. De tépett kabátkája alatt finom aranymarkolatú tör himbálódzott. A kis walesi herceg volt. Éhesen, fedél nélkül bolyongott a téli éjszakában. Három napja ismerkedett a szegény gyermekek mostoha sorsával, abban az ordas, kiméletlen világban, ahová egy szerencsétlen véletlen sodorta a palotából, s amelyet apja zsarnoksága igazgat. Ott jött a nagy süvegcsukrot tartó elefánt alatt, s a fegyverkereskedés feketén villogó kirakata előtt megállt és megbámulta a hatalmas medvefejet. Egy nyíláson át belesett a kivilágított cukrászdába, ahol a lehúzott redőny mögött nagy tepsikben tolták be a hatalmas tűzhelybe a másnapi téstát, s óriási fazekakban keverték a krémet. Szomorúan ment tovább, s átvágva az úttesten, a Szokolay-ház felé tartott. Anti szeretett volna fölkelni, hogy éjszakai szállásért, vacsoramaradékért, meg néhány szép piros almáért elcserélje vele az aranyos tört. De hiába erőlködött, nem tudta kinyitni a szemét, s csak még mélyebben elaludt. Mellette a széken ott hevert Mark Twain „Koldús és királyfi”-ja.

Tizenegyre járt. Irma még mindig olvasott. Hirtelen megzörrent az ablak. Letette a könyvet, hallgatódzott. Tél van, hajó nem jár. Ki jöhet ilyenkor? Eszébe jutott, hogy az öreg Csányi beteg. Talán Verkáért küldtek. Fölkelt, föllépett az ablak előtti dobogóra és kinyitotta az egyik ablakdeszkát. Kikémlelt. A sötétben nem látott senkit.

— Ki az? — kérdezte hangosan.

Kopogtatás felelt, s egy vékony hang kiáltotta a szélzúgásban:

— Mamus! ...

Megragadta a kilincset és kitárta az ablakot. A hó nagy örvényekben rontott a szobába. A jeges pihék ott táncoltak feje körül, szikrázva a lámpafényben. Eleinte semmit sem látott.

— Mamus ... — hallotta közvetlen közelről.

— Irmus, te vagy az?

— Én ...

Irmával megfordult a világ. Az ablakpárkányba kapaszkodott, hogy el ne zuhanjon. Talán kísértetszót hall? Forró fejjel hajolt ki a hóesésbe, kezével a lányát kereste. Irmus behajolt az alacsony ablakon és megcsókolta az arcát.

Azonmód, ingben, papucsban meztláb szaladt ki kaput nyitni. Az ablakot is tárva hagyta.

Alig tűnt el, kilencév körüli rövidhajú szőke leányka ugrott be az ablakon. Nagy fekete szemével kíváncsian nézett körül a kis, öregbútorzatú szobában. Bezárta maga mögött az ablakot. Fagyott orrocskája lassankint megérezte a szobában terjengő finom kávészagot. A szublimon mazsolás tejeskalács illatozott a szalvéta alól. Kis arcán a nagy veszélyeken diadalmaskodott üldözöttek boldogsága és büszkesége fénylett föl. Itt van hát az ő erős, hatalmas nagymamája házában, ahol többé semmitől sem kell félnie, ahol jólétben és vidáman élhet majd. Antika walesi hercege sem lehetett boldogabb, mikor visszafogadták gyémántos palotájába, mint ő! Vékony lelencruháját összehúzta sovány mellén és a kályhához húzódott. Szeme megakadt Szokolay úr olajrafestett, aranyrámás arcképén. Húsos, pirosposzgás arcával, nagy barna medveszemével, széles bajuszával, bikanyakával úgy festett, mint egy rettentő, hatalmas várúr. Mégis mosolyogva nézett az unokájára. Márika szinte csodálta, hogy ebben a

csöpp szobában függ a képe. De azért a szobát végtelenül pompásnak találta. Csipketerítők, gobelinek, szőnyeg, kakukkoló óra: meleg, csodálatos szoba!

Azt hitte, egyenesen a nagyapja karjába ugrik. Most elcsodálkozott, hogy egyedül van. Anyja hangját hallotta kintről:

— Mamuskám, az istenért, hiszen agyonfagysz!

Aztán újra nyugtalanító csend támadt. Kisvártatva ilyesmit hallott:

— Igen, két hónapja...

Kitörő sírás. A kislány selymes őzike-homlokán összefutottak a ráncok.

Ám ekkor megjelent az ajtóban a nagymama. Fehér hálóingében, hópihés fehér hajával, úgy állt a küszöbön, mint egy öreg, Grimm-mesebeli tündér.

— Kislányom! Édes onokám!

Márka a nyakába fonta a karját. Irma össze-vissza csókolta.

— Hát te berepültél? Jól tetted, hogy nem ácsorogtál odakint a hidegben! Ugye, éhes vagy kismadaram?!...

Márka a nagymama válla fölött nyugtalanul az anyjára pislogott.

Irmus a díványra rogyva sírt.

Márka már tudta, hogy a nagypapa meghalt. Elszomorodott, s egy kis félelmet érzett.

Irma elengedte a leánykát.

— Jaj, mihez is kapjak! — tárta szét a karját. — Tegyél gyorsan a tűzre, tündérem! Hadd melegítsek egy kis kávé.

Túláradó izgalomban tett-vett. Irmus sírása nem törte le, inkább valami csöndes kielégülést érzett. Csak sírja ki magát, sirassa meg az apját. Ezen át kell esni.

Leültette az unokáját az asztal mellé s nagy bögre kávé, hatalmas szelet tejeskalácsot tett elé.

— Egyél galambom! Egyél!

Irmusnak odavitte a díványra a forró kávé.

— Csakhogy te hazajöttél, lányom! — simogatta.

Irmus fölemelte a fejét. Kezével letörülte a könnyeit.

— Adj egy zsebkendőt, mamus.

Lassankint megnyugodott. Még mosolyogni is megpróbált az anyjára, mohón kortyolgató kislányára, hidegtől, sí-

rástól relmart arcával. Vézna, kétkrajcáros mosoly volt. alig tűnt elő vérszegény ínye, s mindjárt utána megint előbugygyant a könny.

— Akkor most egyedül vagyunk...

— Zsigáék laknak itt. Ők lakják az egész házat, üzletet vezetnek.

— Nem örülnek majd nekem...

— Miért ne, lányom?

— Beteg vagyok.

Irma most nézte meg csak igazán a leányát. Az előbb, kint a sötétben, csak vékony testét érezte. Sírás közben meg összegörnyedt s eltakarta az arcát.

Irmus haja ellankadt, mint a beteg madár szárnya, megszürkült, arca sovány és beesett volt. Csak barna szeme nőtt még nagyobbra és világította meg az arcát szelíd fénnvel. Körülötte fekete árkok, szarkalábak húzódtak. Szája szélén forradás. Fogai feketék, töredezettek.

— Honnan jössz édes lányom, először is azt mondd meg.

— Munkatáborból, mamus.

Irma elsápadt, majd elvörösödött:

— Hát ő?... Te, kismadaram? — suttogta elfulladtan.

— Ő meg a lelencből — felelte Irmus halkán.

Valami furcsa, Irmának ijesztő nyugalom volt a hangjában.

Irma megrázta a fejét.

— Jaj istenem! Igazat mondasz?

Irmus bólintott.

— De hát hogy jutottál erre a sorsra? Hol a férjed? Gyurka...?

— Meghalt. Agyonlőtték a forradalom után.

— Kicsoda?

— A bíróság... Kommunista volt.

Irma önkénytelenül suttogta maga elé:

— Az én öcsém... az is az volt.

Azonnal szabadulni akart a gondolattól. Megrémítette. Nem érdekli őt, hogy kik voltak, mik voltak, hogyan éltek. A fontos, hogy Irmust hazasegítette az isten, ha betegen is. Majd itthon meggyógyul.

— Hát mi a bajod lányom? — Volt valami szigorúság a

hangjában, mintha nem is a gyermekét kérdezné, hanem a betegséget vallatná, azzal akarna leszámolni.

— A tudóm, mamus. Csak Márikával törődj. Nekem már alighanem mindegy.

Irma haragosan megrázta a fejét.

— Így ne beszélj lányom! Szép nagy gyereked van, hogy beszélhetsz így? Majd itthon, jó kosztan megerősödsz. Reggel mindjárt orvost hívunk. Ne pityeregj, kismadaram. — Megsímogatta Márika fejét és szemrehányóan Irmusra nézett. — Le kell fektetni a kislányt. Te is kezdj vetkezni lányom. Ne ülj ebben a nyirkos ruhában. Marikának majd itt vetek ágyat a díványon.

— És te, mamus?

— Én elalszom egy éjszakát a székben is. No, csak ne rázd a fejed! Feküdj le az ágyamba. Többet kibírok én, mint ti, együttvéve.

Ágyneműt vett elő a szekrényből, párnát, dunyhát húzott fel.

— Hát bizony szorosan vagyunk egy kicsit . . . — Felrázta a piros dunnacihát. — Régen van már a szekrény aljában. Apád dunyhája . . . Így ni! Le is fekhetsz, galambom. — Irmushoz fordult: — Holnaptól Márika majd odabent alszik, Zsigáéknál. Nekik is nagy gyermekeik vannak. Az egyik kislány! — Biztatóan Márikára mosolygott: — Antika meg Luca. Erősek, mint a vasgyúró! Ő mellettük majd te is megerősödsz galambom.

A két összefagyott bujdosó megborzongott a gyönyörűségtől, mikor bebújt a friss, meleg, ruganyos ágyba. Irma jól megrakta a kályhát, hogy a szoba meleg legyen éjszakára.

Irmus hanyattfeküdt az ágyon. Karját ernyedten kinyújtotta a takaró felett, szeme a mennyezeten révedezett. Arca pirosan tűzelt.

Márika hol összegömbölyödött, hol feldobta magát, mint a halacska a víz színére. Forgolódott a rugalmas díványon. Nem tudott betelni a gyönyörűséggel. Mélyen beszívta a friss, hófehér ágynemű finom levendula-illatát. Még meg is csókolta, meg is rágicsálta a huzat szélét. Hasra feküdt, hogy lássa a nagymamát.

— Van-e cica a házban? — kérdezte.

— Van, galambom. Három is . . .

A lányka arcán boldog mosoly suhant át. Lehúnyta a szemét. Irma elkattintotta a villanykapcsolót. A lobogó tűz fénye megvilágította a kis szobát. A karosszék felé indult, karján a nagykendővel, gyapjúpokróccal. A homályban találkozott a szeme Irmuséval. Látta, hogy tüzel a lánya arca.

— Gyujtsd fel a kisvillanyt, lányom! — Kivette az éjjeli-szekrényfiókból a hőmérőt. — Mérd meg magad, hadd tudjuk holnap megmondani Máténak, volt-e lázad...

Az ismerős, régi névre gyöngé mosoly suhant át Irmus arcán. Érezte, hogy odahaza van, Mohácson...

Mialatt Irmus lázat mért, Irma nem tudta megállni, hogy meg ne kérdezze:

— Mit csinált Gyurka, hogy ennyire kegyetlenül bántak veletek, lányom?

Irmus összerázkódott.

— Hosszú sor az, mamus... — Halkan, suttogva beszélt. — A Ludovika előtt harcolt, mikor azok a nyomorultak föl-lázadtak. A környékbeli szegénynép mind ott volt az ostrom-nál. Körülzárták őket. Már a végére járt a harc, mikor egy olasz követségi autó jött, hogy elszöktesse a főarulókat. Gyur-kaék föltartóztatták. A forradalom után valaki besúgta a bajtársai nevét, s őt is elfogták. — Felült az ágyon. — Ó, mamus, ha tudnám, ki volt!...

— Maradj nyugodtan, lányom. Lázás lehetsz. Majd ha jobban leszel, elmondod. Vén bolond vagyok, hogy ilyeneket kérdezek tőled. De hát mi itt semmit sem tudunk... Annyi éve!...

— Nem kellett volna meghalnia. Nem kellett volna... — sírt fel Irmus. — Szocialista volt, de talán csak börtönt kap. De a katonai misszió... a külföldiek követelték a kivégzésü-ket. Az ő csoportjukét. Azt mondják, ott volt a tárgyaláson az olasz követ... Romanelli... meg az angolok! — Elsírta magát. — Én nem lehettem ott, mamus...! Engem nem eresztettek. Mamus én olyan beteg vagyok! A táborban ütöt-tek, vertek...

— Ne sírj, lányom, elmúlt. Itthon egy széket sem kell odébbtenned. Jobban élsz majd, mint ő közülük akármelyik! Meghízol. Úgy sincs nekem kiért élnem rajtad, meg Márikán kívül! Majd meglátod, a tavaszra helyrejössz. Kiviszünk a

szőlőbe, ott leszel a jó levegőn... Na vedd csak ki, letelt a tíz perc...

A hőmérő közel 39°-ot mutatott.

— Reggel korán elmegyek orvosért. Nagyon átfáztál. Most próbálj meg aludni, lányom. Szükség van egy kis alvásra. Holnaptól új életed lesz. Felejtsd el a régit... Hazajöttél.

Irma lecsavarta a lámpát. Beburkolódzott a nagyken-dőbe és térdére terítette a pokrócot. Az ablakdeszkának haj-totta a fejét. Hallotta, hogy zúg odakint a szél. Hirtelen eszébe jutott a gyűrű, a fényképek. Vajjon ki küldte? Mit akart vele? Félt újra fölriasztani, fölizzgatni Irmust. Vajjon mit szólnak majd Zsigáék? — töprengett tovább. — A ház nem az övék. De Zsiga sohasem gyűlölte Irmust. Csak Er-zsire volt féltékeny. Irmust az apjával szemben is megvédte. Szemére hányta, hogy világgá mentek miatta. A tíz-tizenkét év előtti viharos téli este most újra felidéződött az emlékeze-tében. Csak megmaradjon szegény! Nagyon betegnek lát-szik.

Érezte, hogy az ablaknál hideg lesz egész éjszakán át. Fölkelt, fölemelte a karosszéket és odavitte a kályhához. A zajra Mária fölrezzent.

— Anyú, itt vagy? — kérdezte halkan.

— Hagyd pihenni anyukát! — suttogta Irma.

— Aludj, itt vagyok szívem.

Szokolay úr aranyrámás arcképén szelíden táncolt a tűz fénye. Mire Irma is elszenderedett, odakint felrikoltott a kakas. Elállt a hóesés. Peckesen sétált a lila homályban úszó udvar közepére, csőrét belevágta az új hóba, megfür-dette benne. Aztán visszament az ólba, csak lábai csillagát hagyta emlékül.

Zsigáék fertályán mély csend volt.

Már mindenki aludt, mikor Irmus még egyszer felült az ágyon. Ő is megnézte, hogy ott van-e a lánya? Olyan régen aludtak együtt...

A MÉSZÁRSZÉK még zárva volt, mikor Irma elment hazulról. Máté doktor reggelenként falura kocsizott, csak jókor korán lehetett otthon találni. Hatóra tájban már rendszerint ott állt a kapuja előtt egy falusi szekér, hogy súlyos beteghez vigye, valamelyik környékbeli községbe. Ezen a reggelen a beteget behozták a városba. A lila, téli reggeli homályban fehér ágynemű csillogott a szalmával bélelt szekér aljában.

A doktor hét órára ígérkezett. Mikor Irma eljött tőle, még csak derengett az ég alja. Csípős szél fujdogált a távoli fehér hasadékból. A piacon már kirakodtak a kofák, felállították a sátrakat. Irma gyümölcsöt, főzelékfélét akart vásárolni, meglepni Márikát egy pár szép körtével, Jonathánalmával. Boldogan járkált a piacon. Ő volt az első vevő. Fehérre festett, pálcikalábú agyagbáránykákat, karácsonyfadíszeket árultak az ünnep előtt. A homályban fehér dér csillogott a kék, lila, ezüstszínű, piros üvegeken. Kis összekötözött fenyőfák heverték a havon.

— Képzeld Örzse, haza jött a lányom az onokámmal! — ujságolta Irma egy ismerős kofának. Nem tudta megállni, hogy el ne mondja az örömhírt. A kofák felkeltek a kosaruk mellől, úgysem akadt még vevő. Kis csoport keletkezett körülötte a reggeli homályban. — Hazajött a Szokolayné lánya! — adták szájról-szájra. Reggelenként, ha az ember korán felkel, mindig hall valami csodálatos változásról, ami éjszaka történt, s ami délelőtt már elenyészik, elsűrűköl... Egy-egy borulató asszonyosság is akadt, megjegyezte a kendője mögül: — No, lesz most harc a Szokolay-házban! Ennek aligha örülnek Zsigáék! — De Irma nem hallotta meg ezt a beszédet. Őt hajtotta a boldogság a megrakott vásárlószatyorral hazafelé...

Márika felébredt a jóillatú ágyban. Látta, hogy anyja még alszik, de a nagymama már elment. Belebújt a cipőjébe, csak úgy harisnya nélkül, és magára szedte vékony lelencruháját. Ki kellett mennie. Hamar megtalálta az ajtót és egykettőre ott állt a havas, tiszta reggeli udvaron. Az istállóból nyerítést hallott. A kút mellett éjszakára kintfeledt

szánkó hevert. Márka nem tudta megállni, hogy ne rántsion egyet a madzagján. A szánkó könnyedén siklott végig a hófödte udvaron.

A kislány egyszerre megérezte, hogy figyelik. Hátrafordult. Vele nagyjából egykorú fiúcska állt az udvari szoba ajtajában. Kerekre nyitott szemmel nézte őt. Márka megállt. Felé nyújtotta kezét.

— Gyere ide! — intett kedvesen, mikor látta, hogy a fiúcska félénken áll, nem mozdul. — Antinak hívnak, úgye? — mondta pattogó szapora hangon, kedvesen, behízelgően.

A fiú bólintott. Szeme csodálkozva elmerengett a kislány fiúsranyírt, aranygyapjas fején.

— Gyere hát ide! — hívta a lányka. — Unokahugod vagyok. Márikának hívnak.

Anti bizonytalan léptekkel odament hozzá. Kezetfogtak.

— Honnét jössz? — kérdezte.

— Éjszaka érkeztem Pestről, anyukával. Itt fogunk lakni nagymamánál.

— Anti, gyere idd meg a kávé! Megint elkéstél a regeli miséről, — hallatszott a szobából Verka hangja.

A fiú összereszt, de tovább fürkészte Márka arcát.

— Neked nem kell iskolába menned? — kérdezte.

— Ma nem. De holnap talán már veletek megyek.

— Anti! Hun a frászbán szöszmötölsz?!

Verka kiszaladt a küszöbre.

— Na, mi van veled? — Észrevette a leánykát. — Hát te hogy kerülsz ide? Hiszen még be van zárva a kapu. Ki engedett be? — Meg sem várta a leányka válaszát. — Miska, te nyomorult! — rázta az öklét a műhely felé. — Megint nyitva hagytad a nagykaput! — Újra a kislányhoz fordult: — Tán az apácák küldtek a húsért? Mindig ilyen nyamvadtat küldenek! El sem bírod a szatyrot... — A ruhájáról gondolta, hogy a leányka az árvaházból való.

Márka odafutott hozzá, felágaskodott és megcsókolta. Ravaszul elmosolyodott: hogy meg lesz lepve a nagynénje! — Kezét csókolom, Verka néni! — hajolt meg illedelmesen.

Verka bamba arcot vágott, mintha rossz álmot látna.

— Hát te honnan ismersz engem? Nem vagyok én neked Verka néni, hanem nagysága, érted? — gőgösen kihúzta magát. — Mindjárt pofonütlek, te kis rongy! — méltatlan-

kodott. Hülye a leányka — gondolta és undorral megtörülte az arcát, ahol Márka ajka hozzáért.

— Anyukám a maga férjének a testvére. Csak maga még nem látott engem. Éjszaka jöttünk Pestről.

Verka összecsapta a kezét.

— Szent isten! Zsiga! Zsiga, hallod-e! — kiáltotta.

A férfi megjelent a küszöbön. Éppen kötényt terített maga elé.

— Idenézz! — kiáltotta Verka és hápogva a leánykára mutatott.

— Mit nézzek?

— Nem érted? Irmus hazajött!

— Az ő gyereke?

Márka Verka fogadtatásától megriadva, félénken hajtotta meg a fejét nagybátyja felé:

— Kezét csókolom Zsiga bácsi!

— No, hallod? — mondta dühösen Verka.

Zsiga dacos tekintetet vetett a feleségére.

— Hát aztán! — Felemelte a leánykát és megcsókolta.

— Csak fald! — fortyant föl Verka. — Még tetűt is kaphatsz tőle! Nem látod, hogy a lelencből jött? Ott tartotta mostanáig az anyja... — Mérgesen rákiáltott a tátott szájjal álldogáló Antikára: — Azonnal idd meg a kávé! Egy-kettő, takarodjatok misére!

Luca a nyitott zsalugáteren át kukucskált ki az udvarra. Kíváncsian figyelte, mi történik. Már hátán volt a vászon iskolatáska, nyári rötét ábrázoló képpel az oldalán. Megfordult és kifutott az udvarra. Antika leloccsantotta a száját, meg a ruhája elejét a kávéval és utána futott.

Lágy harangszó hintázott át az udvaron, mintha galambok repülnének ki a toronyból. Egyenkint szálltak le a hóra, s foszlott el fehér bóbítájuk...

— Gyerünk, gyerünk, takarodjatok! — kiáltozott Verka. A gyermekek a havon csikorgó csizmáskákkal szaladtak a színpad felé. Hátra-hátra tekintettek az idegen leánykára.

A kapuban majd feldöntötték a nagymamát.

Irma szíve nagyot dobbant, mikor meglátta Márikát Zsigáék között.

— Hallom, hogy hazajött Irmus — fogadta a fia.

— Haza, fiam, Űgye, milyen szép kislánya van? — mosolygott a menyére.

Verka ellenségesen nézte.

— Bent voltál már nála, fiam?

— Őneki illik mihozzánk jönni. Ő jött haza! — vágott közbe Verka.

— Hiszen menne szegény, csak beteg.

— Tán csak azért jött haza? — kapott a szón Verka.

— Hát az ura? Az Pesten maradt?...

— Meghalt.

— Végleg jött?

— Végleg.

— Mi baja van? — kérdezte Zsiga.

— Nagybeteg. Alighanem a tüdeje. Máténál voltam.

Verka összezsapta a kezét:

— A tüdeje?! Azért olyan sápadt ez a lányka is!

— Bemegyek hozzá — mondta Zsiga.

— Hová mész?! Azt is össze akarod csókolni? Az én gyerekeimhez akkor ne nyúlj! Még áthurcolod a kutyát!...

— Ezt aztán nem tiltod meg nekem! — mondta Zsiga mérgesen.

— A kislány egészséges, Vericám. Űgy is szeretném, hogy nálatok aludjon. Ne szívjon egy levegőt a beteggel, abban a csöpp szobában.

— Éppen az kéne! Hogy gondol ilyet mamus? Hát én tegyem tönkre a gyerekeimet? Csak azért, mert lakói vagyunk?... Hiszen ez is olyan betegforma! Inkább vitesse be Irmust is a kórházba. Ahol élelmet árulnak, nem is szabad ilyen beteget tartani. Még majd bezáratja velünk a boltot a tisztiorvos. — Fancsali képpel tördelte a kezét.

Irma felcsattant:

— Ezt aztán nem éred meg Vericám! Ha száz bolt lenne a házban, akkor sem dobnám ki a lányom! De nem is megy az üzletbe. Egész más fertályon van. Csak a kislányt vegyék oda. Szívtelenség lenne, ha ezt megtagadnád, lányom.

— Ne is mondja, hallani sem akarok róla! Inkább összekolom a gyerekeimet és hazamegyek. A Dunának megyek velük! De megvert bennünket az isten!

Zsiga csillapítani próbálta. Szégyenkezett az anyja előtt.

— Majd megvizsgálja az orvos. Hátha csakugyan egészséges?

— Benne van abban a kutya! Nem azért neveltem én a gyermekeimet, hogy tönkretegyék őket. Inkább bedobálom őket a kútba!

Ebben a percben nyílt a kapu. Az orvos érkezett meg. Mikor az udvaron meglátta a felhevült arcokat, mindjárt gondolta, hogy veszekedés van a házban. Azt is sejtette, miért.

— Ez a kislány? — fordult Irmához. — Gyere ide kicsi!

— Zuzmarás szemöldöke alól ellenséges pillantást vetett Verkára. — Nó, nincs neked semmi bajod, azt már látom! — Megpacskolta a leányka arcát. — Csak a hajad nőjön meg. Majd sokat leszel kint a jó levegőn... No, lássuk a beteget!

Irmával együtt Zsiga is elindult. Verka utána kapott.

— Eressz! — morogta dühösen a férfi. — Menj a boltba!

— Nem megyek! Eredj te!

— Az istenedet! Nem hallod, hogy tele van néppel az utca? Tömeg van a bolt előtt!

— Akkor sem megyek.

— Dögölj meg! — Azzal otthagya.

Verka elbőgte magát:

— Tudtam én, hogy szerencsétlen leszek ebben a házban! Tudtam, hogy ránk jön a baj! Hé, Miska! — kiáltotta.

— Eredj, nyiss ki!

Kötényt terített maga elé és ő is sietett a boltba. De ahogy kiszolgált, a szeme mindig az ajtón volt: jön-e már Zsiga? Végre jött.

— No, mi van vele? — súgta oda neki a tőke mellett.

— Nagyon halálképe van. Elpusztul az...

Verka nagy lendülettel csavarta be a húst a recsegő zsírpapírba. Nyájas arccal nézett a következő vevőre:

— Tessék Kulutácné, mit kér?

Ez az asszony határozottan szerencsét hozott neki.

Egyszer csak hallja az udvarról, hogy jön ki a doktor. Gyorsan becsapta a kasszát és kiszaladt. Az orvos után futott a színbe.

— Doktor úr! Várjon! — állította meg lihegve. Bizalmasan hozzáhajolt: Nagybeteg? Meggyógyul? — Súlyi várakozó arccal nézett az orvosra.

Máté megérezte honnét jön a kérdés. Gőgösen kiegyenesedett.

— Túléli magát! — mondta fölényesen és ujjával erősen Verka mellére bökött.

Verka megdermedten, elbárgyult arccal bámult rá. Öszseharapta az ajkát, megfordult és elfutott.

Az orvos lehajtott fejjel, szomorúan ment ki az utcára.

Ebben a házban aligha gyógyul meg! — gondolta. Vagy az öregasszony hal bele. No, majd meglássuk, azért én is tudok egyet-mást tenni! ...

És keserűen elmosolyodott.

3

TIZENEGY TÁJT Irma főzni kezdett. Verka kirohant a konyhába.

— Hát itthon tartja, mamus? — támadt az anyósára.

— Itthon.

— Akkor pedig az én konyhám ne használja!

Irma döbbsen nézett rá. Arcán piros foltokban gyúlt ki az izgalom.

— Nem mondanád meg, hol főzlek, lányom?

— Főzzön akárhol, de itt ne! Kidobok mindent! — Megragadta az egyik lábást, s úgy megrázta, hogy a forró levesvíz szanaszét fröccsent belőle. Sisteregve forrt el a tüzes vason.

Irma túrtóztette magát.

— Vigyázz lányom! Öt év nem tart örökké! Még szükségtek lehet rám!

— Amíg az él, úgysem törődik mivélünk! — heveskedett Verka.

— Legyen istened! Úgyis külön tálalok. Külön mosogatom az övét.

— Vigye a kórházba. A többi szegénynek is jó a kórház.

— Akkor is pótolni kellene itthonról a kosztját. Ti tudjátok legjobban, hogy milyen soványan főznek. Jóba vagytok a gondnokkal, tőletek viszik a húst...

— Csináljon külön konyhát. Ott az előszobája. Annak a satnya viaszfigurának, annak a Márinak pedig közelébe sem engedem a gyerekeimet. Kitekerem a nyakát, ha meglátom, hogy közékük keveredik. Ki én!

— Azt próbáld meg, lányom! Egy ujjal nyúlj csak hozzá!! Vannak még ebben az országban törvények! Ha száz-ezerszer is a menyem vagy, bíróság elé viszlek és kitetletlek innét benneteket.

— Vannak hát! Vannak törvények! — kiáltotta Verka habzó szájjal. — A kommunisták ellen! Tudom én, miért halt meg annak a jöttmentnek a férje! Csak még hallgatok. Irma elsápadt.

— No csak ne sápadozzon. Tudom én amit tudok! Itt nem főz, az hétszentség!

— A saját házában parancsolj, lányom.

— Már pedig az én sparhejtemet nem használja. A konyha is az enyém. Kibéreltük!

Azzal felrántotta a tűzhely ajtaját és kiszórta belőle az égő fát, parazsat a konyha közepére. Dühösen tapodott rajta. — Nem főz, érti?!

— Nem baj, lányom — mondta Irma csendesen. — Majd megfogadom a tanácsodat és az előszobában főzök.

Összerámolta a lábasait, tányérjait. Verka elszántan nézte. Egyszer csak elvörösödött. Lassú, gyöngye léptek kopogtak az eresz alatti járdácskán. Irma kitekintett.

Irmus lépdelt odakint, kabátban, kendőbe burkolózva, bekötött fejjel, akár egy öregasszony. Arca viaszfehér volt. Hátra készült.

Irma lecsapta a megrakott tálcát és kifutott.

— Az istenért lányom! Megmondta az orvos, hogy nem szabad fölkelned!

— Csak egyszer, látni akartam a házat....

— Majd szerzünk egy csengőt. Ha valami kell, megrázod... — Belékarolt, hogy vezesse.

Verka kiszaladt a konyhából, megelőzte őket.

— Erre a klozetre nem megy! — kiabálta. — Ide mi járunk. Ott van hátul az inasoké! — Bezárta az ajtót és kötényzebébe dobta a kulcsot.

Hátul, a kocsiszín végében, a trágyadomb mellett volt

a másik WC. Ahogy a nyitott pinceajtó mellett elmentek, meleg, édes levegő csapta meg őket.

— Hadd menjek le, mamus! — kérlelte Irmus az anyját. — Csak egyszer szeretném megnézni...

— Lemehetsz még sokszor, lányom. Csak az első hetekben maradj nyugodtan fekve.

— Elkések, mamus! ... Mindent bezárnak előlünk. Tudtam én, hogy így lesz! — Sírni kezdett. — Csak Márikát írasd be az iskolába...

Az ágyban kirázta a hideg. Szakadatlanul sírt, amíg a bádogos beállította az új tűzhelyet a csöpp előszobába. Láтта, hogy milyen szenvedés vár az anyjára.

Kéménynyílás nem volt az apró helyiségben, a füstöt úgy kellett kivezetni a kapuszinbe görbe kályhacsövön át. Az ajtóra kis nyílást fűrészeltek, azon dugták ki. A cső mellett beáradt a hideg. Papírral, ronggyal próbálták elszigetelni. Irmában nagyon régi emlékek támadtak föl. Valamikor, gyermekkorában csinált ilyet az anyja...

Csak Máríka jókedve vigasztalta meg Irmust. A kislánynak eleinte egész birodalom volt az apró lakás. Nem is vágyakozott ki az udvarra. De délután, mikor a Szokolay gyerekek hazajöttek az iskolából, már szomorú arccal térdelt föl a székre, hogy az előszoba ablakán át kinézzen a havas udvarra. Ölfát rakódtak az inasok. Márikának a kolozsvári bíró jutott eszébe, mikor Zsiga megjelent a küszöbön, hogy noszogassa őket. Az apjától hallotta valamikor ezt a történetet. Anti meg Luca hőembert csináltak. Egymást húzgálták a szánkón, hógolyóztak. Fenyegetiék az ablakon át az idegen lánykát, hogy megdobálják. Luca valóra is váltotta a fenyegetést. Nagy hógolyó repült Máríka ablakának. Csak úgy reszketett az üveg, de nem tört be. Hócsomó ragadt az ablakra. A leányka felkelt és bekullogott a szobába.

— Inkább itt nézelődök — mondta, elrejtve könnyeit az anyja elől. Felült az ablak'előtti karosszékbe, félrehúzta a függönyt és elfacsarodott szívvel tekintett ki az utcára. Egyszer csak dörrent a kapu, megcsendült a vaslemez és az utcán feltűntek a Szokolay-csemeték. Luca a szánkón ült, piros bojtossapkában, prêmes kabátkában, kezében ostorral, mint egy északi hercegkiasszony, s rángatta az Anti hóna alá akasztott madzagot. A fiúcska futásnak eredt. Eltűntek

a leszálló homályban, ködben. Márika megfordult és az anyjára pillantott. Ijesztette a némaság, ami a szobában volt.

Irmus arcát elborította az esti láz.

Vacsorára már Galabicséktól hozta a húst Irma. Egy széken volt az üzletbe beléptekor. Restellte magát a fia miatt.

Éjszakára Márikának az előszobában vetettek ágyat. A szobaajtót bezárták, hogy ne szívjon egy levegőt az anyjával. Ott kuporgott a kis vaságyon, a tűzhely mellett. Felfeltérdelt, hogy kinézzen a lila homályban úszó udvarra. Most, hogy nem volt kint senki, kedve lett volna kimenni, meghemperedni a havon. A cica előbújt a hamúból és felugrott az ágyára. Együtt aludtak el.

4

A MÓDOS ház közepén összezsúfolt, szűk proletártanya keletkezett, ahonnan az ajtón át szállt ki a tűzhely korma, ahol egy beteg asszony izzadtsága, orvosságok illata és ételszag keveredett a levegőben, s egy kilencesztendő leányka írta a másnapi leckét, kint a konyhában, a lábasokkal teli asztalka s a kredenc közé fektetett vasalódeszkán. Névleg Irmáé volt az egész ház, de a szerződés — szerződés! Az üzletet védi a törvény. Hová jutna a polgári világ, ha holmi egészségügyi vagy méltányossági okokból meg lehetne fosztani egy becsületes kereskedőt attól, hogy kihasználja, amire egyszer írást kötött, aminek a birtokában van? Irma szegény lakóvá süllyedt a saját házában. A hátsó WC-re járt, ahová a személyzet. Márika alig mert kimenni az udvarra.

Zsigáék ugyanakkor egyre jobban tollasodtak. Verka minden vasárnap kalapban ment már a misére. Egyszer Pestre is felutazott bevásárolni és Erzsiéknél aludt. Az Irmus elleni gyűlölet összehozta őket. De más oka is volt a közeledésnek. Verkáék rájöttek, hogy a pesti bíró-rokon, aki egyre magasabb állásba kerül, megér egy kis disznótoros ajándékot. Még szükségük lehet rá, ha valahogy megégetik a kezüket az üzlettel. Az ott Pesten ki tud járni, el tud simí-

tani egyet-mást. Benőék egyelőre csak játékfélét küldtek ajándékba a gyermekeknek a hízott récéért, vesepecsenyéért, borért — de jöhetnek még olyan idők, hogy másra is sor kerül... Verka körülszimatolt az úri lakásban és hazatérve nekiállt átrendezni az ő szobáikat. Helyük bőven volt, még afféle félkomfortos vidéki fürdőszoba-félére is jutott. Verka örült, hogy néha megfürdetheti a nehézszagú, borbűzös, zsírosruhájú nagydarab embert, akivel együtt kellett aludnia. De főként rangot, emelkedést látott abban, hogy fürdőszoba van a házban. Igyekeztek társaságot is találni a városban, összeköttetéseket szerezni. Majd minden szombateste eljártak a Körbe.

Egy vasárnapi délutánon, mikor Zsigáék elmentek hazulról, Márika kidugta a fejét a konyhaablakon.

— Anti, úgy-e nem bántasz?

A fiúcska a kocsiszínben ugrált, fönt a magasban, a mennyezet gerendáin, öreg kocsikerekek, rudak, lajtorják, kötelek rengetegében, mint valami manó. Rövid kinőtt kabátka, báránykucsma volt rajta.

— Nem hát, csak gyere ki...

Luca kidugta a fejét a szénaablakon:

— Nem mersz kijönni?

— Dehogynem! — felelte a kislány. Futott is ki.

A két unokatestvér nagy érdeklődéssel várta. Márika a szín elejébe ment, megállt alattuk.

— Mit játsztok?

— Denevért fogunk — felelte Anti. Ügyesen átugrott a szomszéd gerendára. — Idenézz! — mutatott a szénapadlás ajtajára. — Már kettőt kiszögeztünk.

Márika megborzongva nézte a deszkán vergődő szerencsétlen állatkákat.

— Nem halt még meg az anyukád? — érdeklődött Luca odafentről.

— Nem is fog! — felelte elborult arccal Márika.

— Hahaha! Hallod Anti — nevetett át Luca a bátyjára. — Nemsokára meghal! — fordult Márikához. — Az ám! Hiába csóválod a fejed! Aztán a nagymama megint csak ránk fog dolgozni.

Márika szeme tele lett könnyel.

— A te anyukád is meghal egyszer — mondta sírva. Megfordult, hogy bemenjen.

— Ne bögj, hallod-e? Mit szólsz hozzá, Anti, milyen mulya?

— Csak viccel a Luca, mit sírsz? Attól nem hal meg, akármit mond! — bölcselkedett Anti.

— Gyere föl! — hívta Luca. — Macskafészek van a szénában.

Márka letörölte a könnyeit.

— Igazán?

— Persze. Csak gyere.

— Hogy jutok föl?

— Huzódzkodj föl a kötélén az istállóból. Ott lóg a jászol fölött. Anyuék elzárták a létrát, hogy ne tudjunk fölászni.

Mire Márka fölkapaszkodott, Lucát seholsem látta. Botladozott a homályban. Kint is sötétedett. Végre nyivákolást hallott. Leguggolt. Öt kis kölyökcica hempergőzött a szénában. Márka fölvetett egyet, s a világosság felé tartotta. Még vak volt. Egyszer csak ijesztő morgást hallott a háta megett. Gyorsan megfordult. Rettentő kosszarvú faálarc himbálódzott előtte. Vékony kar otromba kereplőt rázott. — Buuuú... brrr! — ment neki a szarvakkal Luca, s beledöntötte a szénába, épp hegyibe a kismacskáknak.

Anti beugrott a padlásablakon.

— Add ide a kereplőt!

Luca válaszul megfordult, fölkapta a szoknyáját és oda-mutatta neki a fenekét. Aztán vihogva leszedte fejről az álarcot és eldobta.

— Tudjátok, mit játszunk?

— Na?

— Akasszuk fel a macskákat.

Márka megrázta a fejét.

— Akkor inkább lemegyek.

A padlásajtóval szemben, az inasszoba ablakában világosság gyúlt. Luca gyorsan kimászott a gerendára. Végigszaladt a magasban, mint egy kis cirkuszos-lány. Borzas inasfej jelent meg a világosságban. Kinyílt az ablak és Luca beugrott rajta. Eltűnt a szobában.

Anti és Márka egyedül maradt a sötét padláson. A fiúcska zavartan ténfergett. Végre megszólalt:

— Szeretnél egy kismacskát?

— Űhm — bólogatott Márika. — Már van egy, de az piros. Ezek meg szürkék.

— Majd ha kinyílik a szemük, viszek egyet neked.

— Köszönöm.

— Nem akarsz kimászni oda? — mutatott Anti a padlásnyílás meg a legényszoba ablaka között húzódó gerendára. — Ne félj, nem esünk le. Jó ott ülni a magasban. Világos is van.

Márika megvonta a vállát.

— Nem bánom, másszunk ki.

Debizony, mikor meglátta mekkora mélység van alattuk, elszörnyülködött. Odalent ruganyos-ülésű kocsikat látott, mégsem mert fölállni. Csak széttett lábbal húzódkodott a gerenda közepére, mintha lovagolna. Itt egy nagy keresztfába kapaszkodva megfordult, átvette egyoldalra a lábát. Antika mellé ült. Az inasszobából Luca vihogása hallatszott, mintha csiklandoznák.

— Tudod mit csinálnak odabent? — kérdezte Anti remegő hangon.

— Mit?

Odahajolt a kislány füléhez:

— Csókolóznak. Ha akarsz, te beleshetsz a függöny mellé. Én nem akarom látni.

Márika hátán hideg futkosott.

Egyszer csak kinyílt az inasszoba ablaka, s a kitóduló párában, mint egy kis boszorkány a füstben, megjelent Luca.

— Lemegyünk a pincébe borért. Jöttök?

Egyik lábát föltette az ablakpárkányra, karját széttárta, s a nyitott ablaktáblákat fogta. Harisnyakötője a bokáján fityegett. Meztelen, formás lábszára bordószínben csillogott a hidegtől, a rávetődő fényben.

Anti arcán alattomos mosoly suhant át.

— Jó, megyünk...

Luca visszabújt a szobába és a létrán lekúszott a sötét műhelybe. Égő gyertyát hozott a kezében. Antiék a kötélén visszaereszkedtek az istállóba.

Csikorogva nyílt ki a rozsdás zár. Finom muskotály-illat áradt a pince torkából. Luca előrement. De alig tett néhány lépést, Antika rácsapta az ajtót.

— Mit csinálsz? — ugrott oda Márika.
 — Bezárom! — mondta a fiú kajánul.
 Luca dühösen döngette az ajtót.
 — Eressz ki tüstént!
 — Majd ha anyuék hazajöttek!
 — Miska, segíts! — vonított Luca.
 Pufók inasarc tűnt föl az emeleti ablakban.
 — Ereszd ki a leánykát, te vaddisznó!
 Ebben a percben nyílt a nagykapú. Hazaérkeztek Zsigák. Az inas ijedten becsapta az ablakot.
 — Bujj el gyorsan a kocsi alá! — intett Anti Márikának. — Megvernek, ha veled látnak.
 — Anti! — kiáltotta Verka. — Te vagy ott hátul?
 — Én.
 — Mit csináltok?
 Luca dühösen rugdalta a pinceajtót.
 Verka odafutott. Zsiga komótosan ment utána.
 Márika hevesen dobogó szívvel lapuít a kocsi alatt.
 — Miért zártad be? — támadt Verka a fiára.
 — Bort akart lopni Miskának.
 — Nem igaz! — visított odabent Luca. — Misézni akarunk. Misebornak...
 De Anti már fellázadt.
 — Ne hazudj! Odafönt csókolóztál Miskával...
 Zsiga felhördült.
 — Mit beszélsz, kölyök?!

A fiú félénken lesütötte a szemét, behúzta a nyakát.
 Zsiga villámló szemmel nézett a feleségére.
 — Összetöröm a csontját annak a csirkefogónak! — ordította. Vadul rázta botját a világos ablak felé. — Fölmegyek és összetöröm a csontját! Azért kushad ez itthon vasárnap délután!... — Hatalmas léptekkel a műhely-ajtó felé indult.
 Verka a karjába kapaszkodott. Izgatottan suttogta:
 — Zsiga, ne! Gazdag gyerek, negyven holdja van az apjának! Még ők fizetnek nekünk, hogy inaskodhat. Tömik otthonról. Minden héten ajándékot hoz az apja. Kár az ilyen inasért. Zsiga, hagyjad...
 — Hát a lányodért nem kár?
 — Majd eltiltom. Megverem. A magunkéval könnyebb...
 Minek haragot csinálni? Forróvérű leányka... Könnyű lesz

férjhezadni. Majd én ellátom Miskát! Szólok az anyjának! Hagyjad... — Elhúzta a férjét az ajtótól.

Lucát büntetésül vacsoráig bezárva hagyták. Az inas nem mert lemenni a konyhába a vacsoráért. Korgó gyomorral mászott föl az emeletes ágyba, fejére húzta a takarót. Rettegett a mester pofonaitól.

Márikát még az ágyban is rázta a hideg a délutáni emlékektől. Lelkéig átfagyott odafönt a sárga lámpafényben fürdő, huzatos gerendákon. Luca rettentő faállarca, a vak kismacsák, az inasszoba piros függönye kísértették. Sokáig nem is vágyott ki az udvarra. Még az iskolaudvaron is került a Szokolay-gyerekek tekintetét.

5

ELMŰLT farsang, Mária számára a csodák ideje. Az Irmus megérkezésének éjjelén oly ijesztően recsegő jég sírt, bizsergett a naptól, amely mint valami óriási arany pók, kiszívta fehér vérét. Fecskék surrantak a friss, égbék víz felett.

Hiába zárta körül Verka, mint valami ellenséges hadálást, a kis zsúfolt ház-eleji lakásba beköszöntött az öröm. Irmus állapota szépen javult. Máté majd mindennap ellátogatott hozzá. De odaát, a Szent Antal patikában ijesztő nagyra nőtt a számla és Irma pénze vészesen fogyott.

Verkának ez is, az is jó ürügy volt a pletykázásra. Mindent megtett, hogy Irmust hírbehozza az öreg doktorral. — Nem a beteg kedvéért üldögél az itt egész délutánokat! — suttogetta bizalmasabb vevői fülébe: — Hanem az asszonyért! Lánykorában is züllött volt, hát még most, hogy kiraffinálódott Pesten!... Az ilyenek mindenre kaphatók! Csak azt csodálom, hogy a gyerek előtt nem szégyellik magukat, ha már mamus mindent fölvesz vakságában... Zavárom is be a leánykát, ha az udvaron látom: Eredj be az anyádhoz, mondom, hallgasd mit beszélget a doktorral... De csak húzódozik, hogy azt mondja: kiküldtek levegőzni... Hát így

megy nálunk! Az ember sohasem tudja, kivel szorul egy fedél alá...

Bizalmas leveleket írkált Erzsíéknek, hogy Irma minden pénzét a szökött leányára prédálja. Elhanyagolja a házat, apus nem ismerne rá. Sártenger az udvar. Még majd dobra is ütik az miatt a nyomorult miatt, igazuk volt a kölkedí rokonoknak... s más ilyenfélét.

Erzsíék hűvösen válaszoltak Irma levelére, amelyben megírta, hogy tavasszal kiviszi Irmust a szőlőhegyre. Mi nem bánjuk — írta Benő — de úgy illik, hogy Zsigáék is beleegyezzenek, hiszen hármunké a szőlőhegyi ház. Irma most már bánkódott. Könnyelmű voltam! Kényre-kedvre a kezükbe adtam magamat! — ette magát kétségbeesetten. — Zsigának nem is szólt a villa miatt. Elhatározta, hogy ha kell, kölcsönt vesz fel a szőlőre, vagy a házra, de tavasszal elküldi Irmust valami üdülőbe. A szőlő egyharmadát Márikára iratta.

Egy márciusi szombat-estén váratlan fordulat történt.

Irmáék lefeküdni készültek. Még csak nyolcat kakukkolt a díszes ingaóra, de már megvetették az ágyat. A konyhában Márka lubickolt a bádogg ülőkádban. A felfröccsenő víz sistergett, surrogott a közeli tűzhelyen. Márka egyszer meg is égette a könyökét mikor óvatlanul talált felállni a kádban. Most törökülésben kuporgott, s víztől csillogó rózsaszín kezével repedt celluloidkacsát úsztatott az ölében, a bádoglemeztől átkéklő szappanos vízen. A tűzhely alatt üres tojáshéjat csörgetett a cica.

Irma bent a szobában kakaót forralt a kályhán. Most csakugyan bőségesen, táplálóan kellett főzni, hiszen Irmusnak és félig-meddig a leánykának is ettől függött az élete. Irmának, Szokolay úr után, nem volt nagy feladat meghízalni a két szűkgyomrú teremtet. Csakhogy most, mikor minden deka húst vásárolni kellett, nagyon fogyott a pénz. — De azért elalvás előtt Irmusba is, Márikába is beleerőltetett egy bögre kakaót.

Irmus paplana tele volt régi családi fényképekkel. A bátyja, nővére esküvői képeit nézegette, s a kis Szokolay-unokákét, akiket csak az ablakon át látott olykor. Szép, rózsaszínű pizsamát viselt, Irma csináltatta. Az asztalon föl-tornyozva, s szanaszét a díványon rengeteg könyv, újság, ké-

peslap hevert. Márka ágát is bevitték a szobába, hogy a konyhában a kádnak legyen helye. A csöpp szobában alig lehetett járni. Levegőjét betöltötte a szappanos melegvíz be-aradó illata.

Márka kopogást hallott az udvari ajtón. Önkénytelenül eltakarta magát kis karjával.

— Nagymama! — kiáltott be a szobába — zörgetnek!

Irma kinyitotta a szellőzőt, óvatosan, hogy a leánykát ne nagyon érje a hideg.

Verka hangját hallotta a sötét kapuszínból:

— Kezét csókolom, mamus...

— Te vagy az, lányom? — kérdezte Irma meghök-kenten.

— Én. Eresszen be mamus.

— Mindjárt...

Törülközőt terített a meztelen kislányra.

— Fuss be gyorsan kismadaram. Dörgöld le magad a kályha mellett, és bujj az én ágyamba. Mindjárt nyitom! — szólt ki Verkának.

Hevesen dobogó szívvel eresztette be a félelmes látoga-tót. Verka meghajolt az alacsony ajtófélfá alatt.

— Jaj, ha tudom, hogy már lefeküsznek, nem zavartam volna — mondta alázatosan.

— Hát csak gyere be lányom, nem alszunk még. Csak Irmus fekszik. A kislány épp fürdött. Kerülj beljebb.

Verka nagyszerényen kopogott a szoba-ajtón.

— Sza-baad?... — kérdezte énekelve.

Nyájas arccal lépett a szobába. Egyenesen Irmus ágá-hoz ment, lehajolt és szájoncsókolta a beteg asszonyt. Irmus érezte, hogy dől belőle a borszag. Verka letakart tányérkát tartott a kezében.

— Lángost sütöttem — mondta kedveskedve. — Behoz-tam egy pár darabot. Talán szabad enni belőle Irmusnak... Bárhát nehéz, paraszti étel — mondta s kényesen összerán-colta a homlokát. — Hát csak megkóstolja majd... Ide te-szem az éjjeliszekevényre.

— Köszönöm — bólintott Irmus.

Irma hellyel kínálta.

— Ül le, lányom.

— Csak hogy el ne vigyem az álmukat... — szerénykedett Verka. Egy pillanatig kínos csend támadt. Verka erőltetett vidámsággal a térdére csapott: — Látom már én, hogy te megmaradsz! — mondta jókedvűen. Körülnézett, hogy mit szólnak hozzá?

Irma csodálkozó arccal nézett rá. Nem tudta elképzelni, mi lelte a menyét?

— Az előbb beszéltem Zsigával — folytatta Verka. — Ne tartson már örökké ez a harag... Ha megszapordtunk, hát megszapordtunk! Igaz, hogy félttem a gyerekeimet... Az igaz. Dehát ha egyszer ilyen baj szakadt a családra, hát viseljük közösen. Nem máma látjuk egymást először, meg nem is utoljára. Igaz? — S megint körülnézett, hogy mit szólnak. — Kicsit szűk a ház ennyiünknek, dehát majd öszsebb húzzuk magunkat valahogy...

Irma sokatmondóan rápillantott. Fölemelte az ujját:

— Mikor Zsiga kicsi volt, többen is megfértünk Vericám!

— Úgy gondoltuk, egyik szobát odaadnánk mamuséknak. Nekünk is kellene, dehát üsse kő! Ne legyenek ilyen szűkösen. A konyhát se bánom, használjuk hát együtt. Mamus majd főz, én meg bent dolgozom a boltban. Legalább segítségem lesz. Szébb a békesség! Jön a tavasz, Irmus úgylis kívánczik a szőlőbe, hát legyen ott a jó levegőn. Zsigával már megbeszéltük: a vincellérné főzhetne, takaríthatna rá. Aztán maga is elszöszmötöl már valamicskét, nem olyan súlyos beteg ő...

— Szívesen segíték Vericám. Régen is segítettem neked a házimunkában. Csak te makacsoltad meg magad olyan istentelenül, lányom!

— Csúnya természetem van! — ismerte be Verka. — Dehát ne higgye mamus, hogy csak jártatom a számat. Megbeszéltük Zsigával a szobát is, konyhát is, szőlőt is. Mikor a szerződést kötöttük, még egyikünk se gondolta, hogy Irmus hazajön. Dehát haza segítette az isten. Én mindig bíztam benne, mamus a megmondhatója. Csak a betegség ijesztett meg. Egyszerű asszony vagyok, félek a bajtól. Tán ha műveltebb, tanultabb vagyok, nem veszem úgy fel. Mára az orvosok még a holtat is föltámasztják...

— Hát akkor beleegyezel Vericám?

— Bele hát. Nem is akarom én csak úgy szóval hitegetni magukat. A szó elszáll, az írás megmarad...

Irma rosszatsejtve nézett rá.

— Mit eszeltél ki lányom?

— Hát úgy gondoltam, hogy új szerződést csinálunk, abban maguknak jut a szoba, meg minden egyéb használat, ami kéne. Ne várják ki az öt évet. Mi nem ragaszkodunk hozzá. Fölbontjuk a régi szerződést s újat csinálunk...

Irma már sejtette honnét fúj a szél.

Verka folytatta:

— Nem fizetnénk kevesebbet, csak éppen valamicskével... tán száz pengővel. Hiszen egyre drágul a világ, nehéz üzletet vezetni, meg aztán csak szűkebben leszünk...

— Elég alacsonyra szabtam a bért — mondta Irma felháborodottan — hogy van lelked még alkudni, lányom?

Most már világosan látta, hogy a menyé zsarolni akarja. Ezért csinálta az egész komédiát, ezért szorította be őket ebbe a kis szobába, ezért kergette ki a konyhájából. Várta, mi következik még.

— Hiszen nem akarunk mi sokat levenni a bérből. Nem is az a fontos nekünk. Meg lehet azt beszélni, szépszerével megegyezünk. Csak az idő! Nehogy mire szépen berendezkedünk, kitatarozzuk a lakást, nagyobb ólat, csibeházat építünk, ideszoktatjuk a vevőket — leteljen a szerződés-idő, aztán fel is út, le is út, az utcára kerülünk... Hát ettől félünk. Ha mamus beleegyezik, hogy tíz évre meghosszabbítsuk a szerződést, hát akár kenyérre is kenyhet bennünket!...

— Rajtad nem csodálkozom lányom. Mindig lelketlennek ismertelek. Csak azt szégyenlem, hogy a fiam zsarol meg így...

Verka töredelmesen összefonta a kezét.

— Hiszen megélnénk máshol is. De Zsiga ragaszkodik a házhoz az apja emléke miatt. Szeret idehaza... Szívesen elvállalom a szidást. Ha az én anyám élne, az is csak az én pártom fogná. Maga bennem látja a bűnöst. Így van ez rendjén...

Szégyenkezve lesütötte a szemét, aztán tőle telhető becsületes képpel az anyósára nézett. Hadd lássa Irma, hogy

ő is tudja, mit kapnak, s hogy nincs szándékában tovább feszíteni a húrt.

— Rendben van, lányom, ha kényszerítesz rá, beleegyezem. Ti a pénzszerzésért, vagyongyűjtésért éltek. Én nem tudok megmérkőzni veletek. Kemény emberek vagytok, ha van is szívetek, másként ver, mint az enyém. Irmus egészsége, gyógyulása nekem mindennél többet ér. Hát így beleegyezem.

— Tudtam én, hogy mamus jószívű. Nem is tenne ki bennünket, mégha tudna se! Nem olyan asszony! — áradozott Verka. — Hát akkor szaladok is, megvetem Márikának az ágyat odabent. Majd meglátod, kiscsibém, hogy elhancúroztok Lucával, Antikával! Na, mért lógatod le a szöszi fejed?

— Nem akarok Lucával aludni — motyogta a leányka. Még a könnye is kijött.

— Ejnye Márikám! Hiszen az unokatestvéred! — beszélt rá Irma. Szégyelte magát a menyé előtt. Verka még azt találja hinni, hogy ő uszította a gyerekei ellen.

— Tán bántott? — kérdezte Verka.

Márika megrázta a fejét.

— Hát akkor miért nem?

Márika hallgatott.

— Szokatlan neki új helyen aludni. Megszokott itt az anyja közelében — próbálta megmagyarázni Irma.

Irmus egész idő alatt a fal felé fordulva feküdt. Szótlanul, összeszorított szájjal hallgatta Verka alkudozását. Most is hallgatott. Egy szóval sem bízta a lányát. Rábízta a nagyanyjára, ő úgysem segíthet rajta. De ahhoz nem volt ereje, hogy bízassa, menjen Verkáékhoz.

— Tán majd napközben odaszokik — mondta Irma.

— Persze, ugyis van! Rá kell hagyni a leánykára. Majd megbarátkozik velünk. Majd Zsigát megszereti. Zsiga úgyis nagyon oda van érte. Ahányszor csak látja, mindig dicséri. Hát akkor isten veled, Irmus! — fordult a betegágy felé. — Ezután majd gyakrabban meglátogatlak...

Ahogy Verka kilépett, Irmust elfogta a zokogás. Fejét a párnába fúrta, úgy sírt, reszkető, rángó vállal.

Irma alig győzte csillapítani.

— Hagyd el lányom! Hagyd el az istenért! Tönkremész, megbetegszel!

— Ne vigyétek el Márikát!

— Hiszen jobb lesz neki, lányom. Nem jó ez így, ilyen szűk helyen. Mégis csak beteg vagy. Majd a szőlőben együtt lesztek. Végetér az iskola, kimegy ő is. Csillapodj hát! ...

EZALATT, odaát az udvari szobában, Zsiga egyre-másra hajtogatta le a pohár borokat. — Sikerül-e az alkú? Furdalta a lelkiismeret. Hiszen csak azért egyezett bele a gyalázatba, amit a felesége művelt, hogy megkapják a házat tíz évre, húsz évre, ítéletnapig... Az apja halála után újabb mázsás súly nyomta a lelkét. De ma talán végetér ez az ocsmány háziháború. Kint a szőlőben együtt lehet majd a húgával. Gyakran találkoznak, összebarátkoznak. Verka háta mögött, lopva, tömi majd, amivel csak tudja. A lánykát is meglepi vásárfiával, nyalánksággal. Mamus ingyen kapja a húst. A szőlőhegyre is visz kolbászfélét, szalonnát, ha kimegy. Csak Verka most elintézte... Helyreállítsa a békét!

Átment az üzletbe, hátha a falon át meghallja, amit odabent, az anyja szobájában beszélnek. De nem tudott megérteni egy szót sem. Izgatottan járt le-föl. Már kezdett szécdülni a bortól. A bolt faláról fenyegetően meredtek rá a hegyes vasszarvak. Csak háttal kell állni a falnak, az ember beledönti a tarkóját és ott marad függve, mint a marha... Megborzongott. A tőkén élesen szikrázott a kés. Riadtan, dobogó szívvel állt a jeges kövezetű bezárt-ajtájú, sötét mézsárszékbén. Mintha nem ő lenne itt a gazda... Mintha csak hitvány legény lenne, s váratlanul megragadhatná a vállát egy iszonyú erejű mester, aki itt lappang valahol a homályban, hogy bárdjával széthasítsa a fejét és odadobja a kutyáknak... Ijedten menekült vissza a meleg szobába. Éppen nyílt az ajtó.

— Sikerült! — mosolygott Verka széles arccal. — Most aztán csak kedvezz nekik! Ugyis tudom, hogy nem esik nehézedre! ...

AZ A GONDOLAT, hogy a szőlőben együtt lehet Mária-kával, lassankint megvigasztalta Irmust. Irma keze után nyúlt, megcsókolta. Szomorúan suttogetta:

— Az én áldozatom vagy, mamus... Bocsáss meg nekem!

— Hagyd, lányom. Régebben kezdődött ez... Aztán úgyis magamért teszem. Nem tudom elviselni, hogy haragban legyek a fiammal. Amíg lehet, tömöm a sárkány torkát. Inkább a házat is belévetem, mint hogy titeket hagyjalak elpusztulni. Verka talán nem is tehet róla, hogy ilyen. Ezt látta otthon. Ilyenformán nőttek nagyra Csányiék is, meg a többi módos paraszt. Akit csak lehetett, megnyúztak. Ezekkel mi nem tudunk mérkőzni lányom...

— Ha apus élne szegény!

— Ő is gyenge volt ehhez. Verka még a télen, a nagy veszekedések idején azt vágta a fejemhez, hogy a te urad kommunista volt. Kivel beszélhetett, honnét tudhatta? Mohácson egy teremtetten lélek sem tud róla. Maguk a nagyurak is eltagadták annak a soknak a nevét, akit kivégeztettek. Honnét szimatolta meg akkor ő? Ugye csodálkozol, lányom?

— Az én gyűrűm... azt sem tudom, hogy kerülhetett haza?...

— Zsigáéknak sok olyan ügyük van, amiről mi nem tudunk. Verka kitanította minden csalafintaságra. Ő eltanulta otthon, az apjától, meg az apja cimboráitól. Azoknak pedig messze elér a kezük! Jóba vannak az összes ügyvéddel, rendőrrel, finánccal. Azért nézik el nekik a kupec kedést, az uzsorát. Egymás kezét mossák. Ezért tudhatták meg, lányom ezt is. Hogy kitől, az az ő titkuk. Nem lehet kivenni Zsigából. Hiszen mindegy. Csak te gyógyulj meg! Ha egyszer egészséges leszel, nem ijedünk meg az élettől. Én sohasem félttem a dologtól. Te se olyan asszony vagy. A kislányt majd kitaníttatjuk, kenyeret adunk a kezébe. Nem olyan fekete a jövő!...

ELJÖTT a nyár...

A szőlőhegyi ház fatornyán sebesen pergett a szélkakas. A cifrafaragású erkélyről messzire elszállt a tekintet: az uszályokkal teli csillogó Dunán, a madárhasogatta világoskék égen, a Mecsek távoli csúcsán ringatózott. A lélek úgy lebegett a táj felett, mint a könnyűszárnyú vitorlázógép. De ezt a repülőt nem a szél, hanem egy nagy, barna szempár irányította. A fehérruhás nő, a csöppnyi erkélyen, elragadtatással szívta tüdejébe a széljárta hegyi levegőt. Keze kinyúlt, hogy letépjen egy izgága nyárfaágacskát, amely ott suttogott leburnult arca előtt. Odalent, köröskörül, zörgött, zizegett az ezernyi tőke permettől fehér levele. A villa előtt, a pince lejáratánál, a katicaruhás, mézhajú leányka teleszívta vízpuskáját az esővizes hordóból és fölspriccelt a magasba. A vízcseppek szivárványosan csillogva potyogtak vissza hajára, karjára, ruhájára. Márika utánuk kapott. Nagyok és súlyosak voltak, mint a színes üveggolyók. Szinte csodálta, hogy nem vágják meg a tenyerét, mikor szétpattannak... Hosszú, kócos haja a szemébe hullott. Nem engedte levágnatni, úgy ragaszkodott ezekhez a fürtökhöz, mint a szabadságához. Iszonyodott a borbélytól, tán az apácák ollóját idézte eszébe, ami a lelencben járt szőke fején...

Irmus tekintete az erkélyről az országút sárga szalagjára tévedt. Zömök egyfogatú verte a port a távolban. A város tornyai, mintha csak finom, selymes habok takarnák őket, inogtak, libegtek a felhevült levegőben. Valahol, a hegy túloldalán öreg mordály durrogott...

A közeledő fogaton Irmus lassankint megismerte bátyja hatalmas alakját, Luca ült mellette a bakon, ő hajtotta a lovat. A szurdok aljából Zsiga feléjük lobogtatta színes zseb-kendőjét. A meredek kapaszkodóban leugrott a kocsiról, hogy kantárjánál vezesse föl a lovat.

Irmus és Márika eléjük mentek a présházig. Zsiga félénken megcsókolta a húgát és megsimogatta Márikát.

— Eredj, szólj Johann bácsinak, fogja ki a lovat — mondta a lányának. Nagy batyút emelt ki a fédereskocsi al-

jából és megindult a ház felé. Irmus lehajtott fejjel ment az oldalán.

— A kisiút otthonyagytad? — kérdezte.

— Kint van a nagyapjánál, a pusztán. A lányka is csak egy napra jött haza.

Letette a batyút a földszinti szoba asztalára.

— Egy kis ételmet hoztam. Mamus valami süteményt pakolt, — morogta az orra alatt. — A húst majd be kell vinni a pincébe. Ott eláll egy pár napot...

— Köszönöm.

Zsiga zavartan tett-vett, úgy járt körül a szobában, mint-ha nagyon idegen helyen lenne. Nyugtalan, kémlelő tekinteteket vetett a falon függő családi fényképekre. Nem mert a húga szemébe nézni.

— Hát jól megvagy itt kint? — kérdezte végre.

Irmus bólogatott.

— Jó színed van! — fűzte tovább a bátyja.

— Mamus hogy van?

— Egészséges... Megférnek Verkával. Most énreám jár a rúd, Irmus!

— No csak ne sajnáltasd magad! — mosolyodott el az asszony. A tiszta nők önmaguknak való, lemondó, s egy csöppet mégis kacér mozdulatával végigsimította derekán dísztelen fehér ruháját. — Nem kell téged féltetni Zsiga!...

— Hát ne csaljam meg? — robbant ki a férfiből. — Hisz nincs abban egy csöppnyi szív! Az utolsó cigányringyóban, akivel az ember egy órát elhempereg az árokszálen, ha vásárról jövet, boros fejjel, leugrik a kocsiról — abban több van! Azt az édesanyámnak elfogadnám... Mert az ember, érted?

Irmus komolyan ránézett:

— Hagyjad, Zsiga! Ki milyen ember, olyan asszonyt választ!

Zsiga lesütötte a szemét.

— Apus az oka! Ő kergetett ehhez a szukához. Mert lenézett, megvetett. Hiszen tudod! Ez meg, azt hittem, a tenyerén hord majd... — Nagy, széles mozdulatokkal beszélt. Legyintett: — Ő tett engem szerencsétlenné... Apus! De nem haragszom én rá. Még a lába porát is megcsókolnám, csak élne!

Ellágyult attól, amit mondott. Inni kívánt, hogy erősebben átélje. Nagyot sóhajtott:

— Hát csak csomagold ki az ételt Irmus, aztán csinálj egy kis uzsonnát. Addig megszívom a hordót. — Fogta a húst, demizsont, leakasztotta a szőgről a lopót és meghajlolt háttal eltűnt a pincében.

Irmus megterített a ház előtt. Lerázta a színes abroszról a napverte, száraz leveleket, kistányérokat, borospoharakat hozott ki a konyhából. Zavart lélekkel tett-vett. Idegenkedett a bátyja ellágyulásától, tisztátalannak, hamisnak érezte. És mégis jólesett hallgatnia. Félt a mihaszna, bormámor-adta búsuló múltidézetéstől, amit megsejtett Zsiga hangulatából és mégis elfojtott öröm bújkált az arcán, hogy most az apjáról beszélnek majd és Zsiga dicsérni fogja, dicsérni a maga módján, nagy öblös szavakkal, s arcán a saját kicsinysége fölött érzett bánatával...

Zsiga az asztalra tette a bort. Letelepedtek.

— Nagyon nehéz életetek volt, ugye? — kérdezte sóhajtván. Óvatosan alulról fölfelé pillantott a hűgára.

— Nehéz...

— Furcsa a mi családjunk... Ahányan, annyi felé. Mégis, most, hogy így összekerültem veled, nagyon a testvéremnek érzek, Irmus! Mintha sohasem szakadtunk volna el.

Kinyújtotta a karját és félénken megsimogatta a hűga vállát.

— Kislány vagy te, Irmus!...

Luca feszülten figyelő szemmel nézte.

— Nem vagyok én az, akinek te képzelsz, Zsiga. Özvegy-asszony vagyok. Világ választ el az itthoni életemtől!...

— Apus is csak azt mondaná! — erősködött Zsiga. — Hogy kislány vagy...

Irmus magához ölelte a lányka szőke fejét.

— Mit szólsz ehhez, Marikám? Nem lehet visszacsinálni a múltat, Zsiga! Akkor, látod-e, őt is elveszteném.

— Emlékszel rá, hogy összekaptunk Gyurkával kisfarsangkor? Hogy püfföltük egymást a buzogányunkkal!? Apus meg csak nézte, nevetve, az ajtófélfától. Kemény legény volt az urad! Most már, utólag, tisztelem-becsülöm. Hogy téged elsöktetett, azzal sem akart rosszat. Még apus is el-

ismeréssel beszélt róla! Nem tudta szidni. Hallottam, amikor Erzsi lakodalmán az öreg Horvát beszédjére csak annyit felelt: Magyar gyerek!...

— Hagyjad Zsiga, ne hánytorgassuk!

— Ha te itthon vagy, talán nem is hal meg... Nem hagyod idáig menni köztünk a dolgot. Nem hagyod, hogy ennyire elfajuljon a haragunk. Hirtelen vére volt... Szegény édesapám! Milyen tiszta, igaz, becsületes magyareMBER volt! — És Zsiga felzokogott.

— Ne igyon annyit! — szólt rá Luca. — Anyu megmondta, hogy ne hagyjam inni!...

— Elhallgass, te görcs!

Fölállt, letette a borospoharat, letörülte a könnyét. Kihúzta magát.

— No, írd meg Irmus a levelet mamusnak. Azt mondta, írassak veled, megvan-e mindened? Meg aztán a kezéd nyomát is akarja látni...

Mialatt Irmus írt, Zsiga a pincében bajlódott a hordókkal. A puská egyre közelebből durrogott. A gyerekek elfutottak a szurdok felé, amerre a vadászokat sejtették.

Alkonyat volt, mire előkerültek. Esti szél szaladgált a szőlősorok között. Már pislákol a vacsoracsillag. Zsiga az asztal mellett iszogató a homályban. Irmus kis csomagot készített a fehérneműjéből, haza akarta küldeni.

Zsiga fölállt. Teleszívta tüdejét az esti levegővel. Tekintete a magas terraszról végigsiklott a szőlőn, a messzi országútra. Száraznak, elhagyatottnak érezte magát az érő tőkék, a messzi vidékre kanyargó út felett. Rátekintett a hűgára. Irmus fehér ruhájában törékenyen állt a küszöbön. Nagy, barna szemével szelíden nézett rá.

— Irmus, édes húgom! — kiáltotta Zsiga. Hangja fátyolos, nehéz volt. Hevesen átfogta a húga derekát, fölemelte és megforgatta a magas terraszon. — Ne haragudj rám!...

Luca összehúzott szemmel nézte, hogy ölelgeti az apja az idegen asszonyt.

Nemsokára Irmus lekísérte a bátyját az országútig. Megcsókolták egymást.

— Kijövök, amint tudok! — ígérte Zsiga.

Erős volt az esti levegő, besötétedett. Megvacsoráztak. Márika a nagy kóborlástól kimerülten lefeküdt. Az anyja

kint üldögélt a terraszon. Csak egy csöppecskét! — ígérte a lányának. De bizony Márika már el is aludt, mikor Irmus a nagykendőbe burkolózva még mindig ott üldögélt a sötétben, az asztal mellett.

Zsiga nagyon fölhevítette a lelkét. Lám, vágyik a szere tetére és ő szeretni is tudná. És éppen most kell megsejtenie, hogy a bátyja nagyobb bűnös, mint hitte. Furdalja a lelki ismeret az apja miatt. Nem közönséges bánat ez! Zsiga tele van szégyenkezéssel, belső váddal. A gyűrű különös útja, Erzsike elzárkózása tőle a bajban, az idegen cselédlányon felfedezett ruha, Verka értesülése Gyurkáról, de legkivált Zsiga megjegyzése, hogy ha ő itthon van, nem hagyja idáig fajulni a haragukat: mindezek a szálak egy sötét összeesküvés embertelen légkörét szőtték köré a csendes nyári éjszakában. Ahogy eltöprengett, lassankint egyetlen ijesztő kérdéssé sűrűsödtek benne a dolgok, amely, akárhogy igyekezett elűzni, ebben a rémregénybe illő és visszataszító mondatban tódult az ajkára:

Ki lesz a következő áldozat?

Fölkelt, hogy megszabaduljon a félelemtől. Jóillatú, csilagos éjszaka volt. Messziről a város fényei pislákolnak. Vajon melyik a Szokolay-ház? Mamus alszik-e már? Özvegyasszonyok vagyunk mind a ketten, azért értjük meg annyira egymást. Apus csakugyan azt mondta Gyurkáról, hogy „magyar gyerek”? Ez a gondolat átmelegítette a lelkét.

Ő itt, a mohácsi kriptában, egy soha ki nem mondott rettenetes átokkal porladó ajkán, megölve tudatlanul, elárulva tán önnön véréből, Gyurka az ismeretlen messzi gödörben, külföldi gyárosok, tőkések áldozataként, hontalan, bitang halottként a szülőföldjében: ez van mögötte! Két rokon sír, s mégis oly idegenek egymástól. Bosszút kellene állnom értük, ha a legkisebb lány is vagyok, gyöngé és beteg — nálamnál gyöngébb asszonyok nem vittek-e véghez nagyobb dolgokat? Ország-világ előtt kéne hirdetnem apám gyilkosának a nevét, hogy mindenki megborzadjon és elforduljon tőle és itt állok, töprengök, talán mamus előtt is hallgatok örökre, hiszen lehet, hogy nem is igaz, képzelődés az egész... Dehát anyám kiuzsorázása is képzelődés talán? Hát a 19-es gyilkosság az öreg városházán, azokban a napokban, amikor Gyurka a forradalomért vérzett?... Nem vagyunk testvérek!

Ha százszor is egynek érzi magát velem, megtagadom. Még élni sem akarok az ő segítségükkel, azon az áron, hogy őket megváltsam a lelkiismeretfurdalástól, s talán a büntetéstől...

Szíve olyan hevesen dobogott, hogy halálfélelem fogta el. Odalent a karók hegyesen meredtek a holdfényben, s mintha ezer meg ezer karóba húzott paraszt vergődne a csontfehér levelek helyén... Ahogy a szél elszállt a szőlőhegy felett, jajgatásba kezdtek, nyöszörögtek, hörögtek, hogy elszorult tőle a szív!

S ebben a halálfélelemmel, riasztó sejtésekkel teli, éles késpengeként szikrázó nyári éjszakában, ott a magas terraszon állva, a jajgató hegy felett, amely mintha halottjait takarná s az ő megtört csontjaik felett pupozódna olyan magasra, hirtelen egy szót formált a szája. Talán az elemi iskolában mondta ki ilyen gyermekes áhítattal, a falra akasztott nagytérkép előtt, amelyre rá volt írva: „Hazánk”. De most ki sem mondta. Valami borzasztó szégyen megakasztotta benne. Ott tartotta dobogó szívvel a szájában, mint gyémánttolvaj a hirtelen bekapott követ. Görcsösen összezárta fölötte az ajkát, mint a halottak.

7

DÉLI vihar után nem oszlottak el a felhők. Mind sötétebbek gyülekeztek és megültek a városka felett. Messze, a csatasíkiig, a szőlőhegyig értek, eltakarták a napot. Az ég feketén borongott, mint kavernákkal teli óriás beteg tüdő a röntgengép mögött. A csípős szél nem állt el, nyirkos köd ereszkedett: váratlanul beköszöntött az ősz.

Irma kendőbe burkolózva állt az udvaron. Egy-egy sárga levél szállt le mellette a földre. A szél átsodorta a tető felett a ház előtti fákról. Aggódva nézte az eget.

Csak ne fázzon meg Irmus a kocsin! Inkább maradna kint még néhány napig. De a tüdőtöltés miatt be kell jönnie, holnap legkésőbb. Aztán a kislány miatt sincs nyughatnékja, hiszen az iskola kezdete óta nem látta. Csak eszi magát oda-

kint. Márka is arra számít, hogy estére otthon lesz az anyja. Még az órákat is számlálja.

Verka éppen kiáltott az inasnak, hogy fogja be a lovat. Irma odament hozzá, a konyhaajtó elé.

— Eső lesz, Vericám! Menj inkább holnap. Holnapra talán kiderül. — Jobban szeretted volna, ha Zsiga hozza haza Irmust.

— Nem halogatom. Beszélni akarok a vincellérrel a napszámosok miatt. Maholnap itt lesz a szüret és Zsiga semmiről nem intézkedik. Csak elbeszélgeti az időt odakint. Mamuséknak mindegy, de nekünk csak ki kell fizetni a bért, magának is meg Erziéknek is! ...

— Nem jött még haza Zsiga?

Verka megvetően ránézett és szó nélkül bement a konyhába. Irma nyugtalan lelkiismerettel ment utána.

— Talán nem kapott kompot az éjszaka — mondta félénken. — Ma reggel meg átment Baracskára ...

Verka dühös pillantást lövelt felé.

— Egy frászt! — csattant föl. — Maga is tudja, mi baja annak, csak ne forgassa a szemét! Megint fölszedett valami ringyót, valami kapcarongyot, vagy leitta magát és elkártyázta a pénzt. Estére majd beállít borjú nélkül!

Irma büntudatosan lesütötte a szemét.

— Nem csinálom én soká ezt a kutya életet! Véget vetek mindennek! — átkozódott Verka.

— Ne beszélj így lányom! Én is sokat kiálltam apátok mellett, tudod te azt jól. Ő is nehéz ember volt. Makacsabb is, zsarnokabb is, mint Zsiga. Mégsem beszéltem így. Eltűrttem a gyerekekért. Te meg a szomszédoknak is kihordod Zsigát ...

— Hogy maga mit vett föl az urától, az a maga dolga! Elég nagy emelkedés volt magának, hogy zsellérlány létére ilyen házba került! De én nem tűröm, érti? Az én apám gazdaember! Velem ezt nem csinálhatja. És ha soká védi, hát maga is megkapja a magáét! ...

Gyilkos tekintetet vetett az anyósára.

Irma kétségbeesetten nézett maga elé.

— Ha későn jössz meg — mondta félénk pillantással — a gyerekeket megvacsoráztatom ...

A kocsi megállt a konyha előtt.

— Felőlem csinálhat akármit! — vetette oda Verka. Bement a szobába, hogy felöltözzön az útra.

Irma sietett meleg holmit készíteni a lányának. Ismerte a menyét, ilyenkor olyan, mint az ördög: elhajt köszönés nélkül. Örül, ha Irmának nincs alkalma föltenni a kocsira a csomagot.

Mire kijött a szobából, Verka már a fogat mellett állt.

— Tessék! — támadt rá. — Mehetek ezzel a remonda szekérrel. Most legalább maga is issza a levét! A lelkét is kirázza Irmusnak! Zsiga meg tudja'isten hol hempereg... De ha szétmegy a szekér, azt se bánom! Nem fogok porosz-kálni az esőben. Zavarj, Franci!

Nagy dörejjel, recsegéssel robogtak ki a kapun. Irma nyugtalanul nézett utánuk. Alig halt el a kocsizörgés, esni kezdett. Előbb gyengén, aztán egyre szaporábban. Irma az ablak mellé ült. Az utcán bugyborékkolt a víz. Sebes patakocskákban vitte a hátán a lehullt, széltépte leveleket. Mégsem kellett volna engedni, hogy ilyen időben hazahozza!... Nem kell több, mint egy megfázás, egy könnyű influenza, s amit a nyáron javult, mind semmibe megy. Hirtelen ötlete támadt: autót fogad, Verka után megy, s autón hozza haza őket. De ebből újra veszekedés támadna, mindjárt az első napon... Fölösleges prédaság! — szidná Verka. Nem fér a bőrébe! Mindent megteszünk Irmusért, de mamusnak semmi sem jó. Mindig különlegességeken töri a fejét! Ezzel viszi majd a sírba! A nagy majomszeretettel! Próbálta megnyugtítani magát: talán addigra eláll az eső. Nem indulnak el, míg esik... Meleg ruhák is vannak vele... nem történhet baj.

A gyerekek hazaértek az iskolából. Vékony, nyárias ruhájuk csuromvíz volt.

— Hol áztatok át ennyire, galambom? — csodálkozott Irma. — Hiszen száz lépést se jöttetek...

— Ugráltunk az esőn! — vallotta be Anti.

— Jó idő van! — tódította Luca. — Nincs is hideg!

Mind a három gyerek örült az esőnek. Ez valahogy megnyugtatta Irmát. Száraz ruhát, meleg harisnyát, papucsot adott rájuk, uzsonnakenyereket szelt.

— Mivel kenjem meg? — kérdezte.

— Zsírral — mondta Mária.

— Lekvárral! — ellenkezett Luca.

Anti sem hagyta magát:

— Az enyémet mézzel! — mondta akaratosan.

— No, ti alaposan egyetérttek!

Márka, kezében a nagy karéj zsíroskenyérrel, fölkuporodott a karosszékbe. Boldog izgalom ült az arcán. Estig le nem vette a szemét az ablakról. Feszülten figyelt, mint a macska az egérlyuk előtt. Várta, mikor tűnik föl a szekér...

Az eső nem akart elállni. Irma egyre nyugtalanabb lett. Végre elszánta magát: kendőt terített a vállára és kiment az utcára. Most már csakugyan hideg szél fújt, majd letépte róla a kendőt, s szemébe verte az esőt, hogy megfájdult az arcá. Elfutott a Szentháromság-térig. A Korona előtt egyetlen bérautó sem állt. Az egész tér kihalt volt. Csak az eső bugyborékkolt körülötte az aszfalton. — Őszi vásárok vannak... A módosabb kupeczek már nem bajlódnak a lovakkal. Autót fogadnak. Így gyorsabban forgatják a pénzt...

Irma dolgvégezetlen indult haza a szakadó esőben. Ahogy az ablak előtt elment, Márka összeresztette.

— Nincs autó, kismadaram. Itthon várjuk meg anyukát.

8

VERKÁNAK első dolga volt, mikor kiért, hogy ivott. Rá is fért a meleg, alaposan összeázott a kocsin. Arca kipirult. Hevesen, lihegve, újra meg újra szájához emelte a pálinkásüveget. Félig kiitta, aztán odaadta az inasnak.

— Rakjatok egy csöpp tüzet! — mondta Irmusnak. — A fiú majd aprít fát, a pincében van elég öreg karó. Hadd melegedjünk át, mielőtt hazaindulunk. Én átmegyek a vincellérhez, te meg szedd össze a holmid.

Fejére dobta a kendőt és kifutott. Irmus látta az esőverte ablakon át, amint a fölázott, síkos agyagföldön csúszkálva lefelé igyekezett az alacsonyabban fekvő vincellérházhoz. Elcsúszott, szoknyájába törülte ujjai közül a sarat.

Verkának nem volt nyugta. A szőlőbe jövet, már félúton visszafordult volna az ura miatt. Forrt benne a méreg, alig várta, hogy nekieshessen...

Az első, kellemesen melengető, illatos, őszi tűznél Irmus szomorúan csomagolta össze ruháit, könyveit, orvosságait. Délelőtt még alig várta, hogy hazavigyék, hogy együtt lehessen a kislányával meg az anyjával. Most egyszerre nagyon sajnálta otthagyni ezt a kis házat. Hosszú évek óta itt volt először egy kicsit boldog. Itt kint, a nagy egyedüllétben lassankint csakugyan feltámadt benne a gyermekkora, lány-sága. Megfiatalodott. Odahaza újra látja az anyja küszködését, s ki tudja, Zsigáékkal is hogy lesznek meg a télen? Előbb-utóbb kirobban köztük valami... Márikát is keveset látja majd, hiszen odaát lakik, Verkáéknál. Hasztalan van még egy szobájuk, el vannak szakítva egymástól! Otthon újra nyomorult özvegyasszony lesz...

Verka dühösen tért vissza.

— Nyolcvan fillér napszámot kérnek a gazemberek! -- kiabálta. — Tönkremegyünk! Legjobb lenne eladni a szőlőt. Dehát nem lehet. Kórháznak kell! Az ember a sajátjával sem rendelkezhet már...

Irmus elvörösödött. Látta, hogy Verkában a pálinka dolgozik, nem akart feleselni vele. Mintha nem is hallotta volna, amit mondott, csillapítani próbálta:

— Miért mentél át ilyen vizesen, Verka? Adok száraz ruhát, öltözz át. Nem kell sietnünk, várjuk meg, amíg elcsendesedik az eső...

Verka bort töltött.

— Jó nekem így is... — morogta. Lehajtotta a vörös-bort és felhevült arccal lecsapta a poharat az asztalra.

— A te férjed nem bóklászik ribancok után, amíg te a lelked kirázod, hogy rendben tartsd helyette a gazdaságot! Neked nem sürgős! Várjuk meg szépen, amíg eláll az esőcske! — mondta gúnyosan elnyújtva a szót. — Lennél csak az én helyemben! — ordított rá Irmusra. Majd nem állnál itt ilyen viasz képpel! Mindennap háromszor kékről-zöldre változtatna a méreg!

— Az én uram meghalt!.. — mondta Irmus halkan.

Verka ránézett. Az asszony szeméből büszkeséget és rejtett vádat olvasott ki. Ettől a tekintettől még jobban elvesztette a fejét.

— Hiába forgatod a szemed! Nem volt különbség az se! Tudom én, hogy miféle volt!...

— Szádra ne vedd! — kiáltotta Irmus reszketve.

— Talán megijedek tőled? Én tisztességes, törvényes asszony vagyok! Dolgozó asszony! — verte a mellét. — Te meg lopod itt a napot. Élősködsz rajtunk. Az a híres urad, akivel olyan nagyra vagy, hazaáruló volt, ha tudni akarod, nem más! Alighanem fel is kötötték! ...

Irmus szeme összeszűkül. Úgy érezte, mindjárt össze-roskad. Utolsó erejével, végső kétségbeesésével rontott rá Verkára:

— Hazug tolvaj! — kiáltotta elfehérült szájjal. — Te beszélsz élősködésről? Ti teszitek tönkre az anyámat, nem én! Ti szipolyozzatok ki, utolsó fillérig! Ha apám élne, bottal verne ki benneteket a házából!

— Te ostoba liba! Te satnya madárijesztő! Az apáddal jössz elő? Attól se ijedtünk mi meg! De nem ám! — kiabálta a szörnyű asszony.

Irmus előtt elhomályosult a világ. Zokogva rogyott le a friss venyigével összesározott, kopott bőrdíványra.

Verka újra ivott. A bor most lehűtötte a szívét, valami furcsa boldogság, jókedv járta át.

— Ne sírj! — mondta. — Te is csak szerencsétlen vagy, mint én. Igyál inkább. Megfagysz az úton, ha nem iszol!

Irmus tovább zokogott. Verka rosszkedvűen nézte. Föl-vette a borosüveget, sarkonfordult és kiment.

— Franci! — kiáltotta. — Nesze, igyál! — Odanyomta a fiú kezébe a borosüveget. — Igyál, amennyi beléd fér!

A fiú ujjával illedelmesen megtörülte maga után az üveg száját.

— Befoghatok nagysága?

— Eredj ...

Verka visszament a szobába. Irmus lehúnyt szemmel, némán feküdt a díványon. Verka szó nélkül megfogta a batyút, amelyben az asszony holmija volt és kivitte a kocsira. Segített az inasnak befogni. Aztán visszament a szobába. Összedörzsölte a kezét a hideg, homokos, nedves lószerszám után. Egy darabig csak nézte a fekvő asszonyt, aztán rászólt:

— Gyere! Kint áll a kocsi. Ne kívánd, hogy tovább várjak. Látni akarom az uramat, azt a híreset! ... Keserűen elhúzta a száját. Tőle telhető nyugodt hangon beszélt. Félig-

meddig megbánta, hogy így rárontott Irmusra. Nem akart újathúzni az anyósával, most, hogy az urával hadilábon állt.

Irmus hirtelen felült. Széthullott hajjal, szikrázó szemmel nézett a sógornőjére.

— Verka! — suttogta ijesztően halkán. — Ha tovább gyötritek, tovább szipolyozzatok mamust, leszámolok veletek! — Felállt. — Ha mind belepusztulunk is, de leszámolok! Ti öltétek meg az apám! — sikoltott fel, hisztérikusan a hajához kapva, leszegett fejjel. Vékony száját kegyetlenül összeharapva, gyűlölettől szikrázó szemmel pillantott fel Verkára. Várta a hatást...

Verka elfehéredett. Belevájt a szemével Irmus arcába, mintha a tíz körmét húzná végig rajta.

— Gyere! — mondta. — Sarkonfordult és kiment. Irmus remegve öltözködött. Nem sietett. Láta, hogy Verka megijedt. Meg fogja várni, ha száz évig készül is. Sorjában magára szedett mindent, amit az anyja küldött. Csak cipőről feledkezett meg Irma. Vékony, nyitott szandálban lábolt ki, a tócsákon át, a kocsiig. Felült Verka mellé és beburkolta a lábát a pokrócba.

A megkötött kocsikerék nyomán bugyborékol a víz, ahogy a szurdokban lecsúsztak. Verka az országúton nyakon-suhintotta a lovat az ostorral és robogni kezdtek. Az eső már csak szemerkélt, de hideg volt s a Dunáról goromba szél fújt. Besötétedett. Jó négykilométernyi út állt előttük. Autó robogott el mellettük égő lámpával, felfröcskölte a sarat. A rázós szekéren Irmust elfogta a köhögés. Verka vadul hajtott. Az inas hátul ült a saroglyában, fejére borította a kabátját.

A ló nemsokáig bírta a futást a nehéz szekér előtt. Akárhogy verték, lelassított. Kimerült a nagy hajszától. Nemsokára lépésben mentek. Verka benyúlt az ülés alá, fölemelte a nehéz demizsont és nagyot húzott belőle. Egyszer csak meg-rántotta a gyeplőt és megállította a kocsit. Irmus meghökkenve nézett rá.

— Mit akarsz? ...

— Szállj le!

— Megőrültél?

— Szállj le! — morogta Verka fenyegetően.

Irmus rémülten rázta a fejét.

— Nem hallod? — mordult föl Verka.

A beteg halálsápadtan felállt.

— Térj észhez, te istentelen!

Verka megragadta a mellén a kendőt és megrázta. Nagyot taszított rajta. Irmus megtántorodott, görcsös köhögés fogta el.

— Szállj le, mert lelöklek!

— Nagysága, nagysága, mit csinál?! — kiabálta ijedten az inas.

Verka felállt és teljes erővel mellbelökte Irmust. Az asszony lezuhant a kocsiról a mély, kerékvájta sárba. Verka megragadta az ostort és rávágott a lóra. — Gyia, az istenedet!

Az inas borzadó tekintetet vetett a sárból feltápászkodó asszonyra. Előrekapott, hogy visszahúzza a gyeplőt. Verka, mint a tigris, hátrafordult és végigvágott az arcán az ostor-nyéllel. A vastag bambuszbot nyomán vérfonál csurrant végig a fiú száján. Hátrazuhan. Verka teljes erejéből rávágott az ostorral a lóra. A szekér megrándult és vadul ugrálva, dobálózva robogni kezdett.

Irmus ott állt a sötét országúton, vékony, nyitott szandálban, bokáig sülyedve a vizes sárba. A hideg szinte vágta a lábát. Három kilométernyire volt tőle a város.

9

A SOROMPÓNÁL Verkát elfogta a félelem. Mit tett? Az ura agyonveri! De furcsamód visszafordulni sem volt bátorsága. Borzadt attól, hogy újra meglássa valahol az országúton, a sötétben, a mély sárba sülyedt szerencsétlen asszonyt. Behajtott a városba s megállt az apja háza előtt. Bezörgetett. A cselédgyerek nyitott ajtót, Csányi nem volt odahaza. Verka hazaküldte a kocsit az inassal, ő maga behúzódott a konyhába a kályha mellé. Ott vacogott a fászládán. Félelmében s hogy megszabaduljon a belső hidegtől, újra inni kezdett.

Mikor az inas megérkezett a kocsival, Zsiga már otthon volt. Nemrég ért haza a vásárból, állat nélkül. A konyhában ült Irmával. Az anyja dorgálta.

A kocsizörgésre Irma felugrott és kiszaladt az udvarra. Zsiga borús arccal ment utána. Félt a feleségétől.

— Vericáék hol vannak? — kérdezte Irma megütődve.

— A nagysága hazament... — mondta a fiú félénken. Lesütötte a szemét. — A fiatal nagyságát... lelökte a kocsiról. Ott hagytuk az országúton...

Irma megtántorodott.

— Úristen... — suttogta.

— Mit beszélsz? — rivallt a gyerekre Zsiga.

Az inas lehajtotta a fejét, hallgatott.

— Te szerencsétlen! — kiabálta a mester. — Nem tudtál visszamenni érte?

— A nagysága nem engedett — motyogta a fiú.

Zsiga lendületet vett, hogy arconvágja. Hirtelenében rajta akarta kitölteni a haragját. Félszeggel az anyjára sandított. Irma szeméből gyűlölet áradt felé. Leejtette a karját.

— Összetöröm! — morogta maga elé.

Egy pillanatig magábaroskodva állt. Aztán megrándult, a kocsinhoz ugrott. Fölemelte a nehéz szekérvéget, s olyant taszított rajta, hogy a kocsi keresztbe dobódott az udvaron. Vadul rángatta a kantárt, hogy megfordítsa a lovat.

— Rohanj kaput nyitni! — ordított az inasra.

Rántott mégegyet a szekéren, aztán felugrott az ülésre.

— Elémegyek! — kiáltott le az anyjának elfulladva. Rá-vágott a lóra. A ló felágaskodott, nem akart húzni, holtfáradt volt. Zsiga vadul verte. Végül nekiiramodott, pokoli robajjal dörögtek át a színen.

Irmának csak annyi ereje volt, hogy bevonszolja magát a konyhába, Leroskadott a székre s az asztalra dőlve zokogott.

... Mire Zsiga hazaért Irmussal, már várta őket az orvos. Franci mindenfelé hajkurászta. A Körben akadt rá.

Irmust az útfélről felszedte egy parasztszekér, arról ült át Zsiga kocsijára. Egész úton egyetlen szót sem váltottak egymással. Zsigát a szégyen, Irmust a kiállt izgalom, gyengeség, rosszullét, harag némította meg.

Otthon hidegrázást kapott. Máté fél éjszakán át mellette maradt. Tizenegytájt átment a patikába-injekcióért. A szoba levegőjét megülte a sűrűn cserélt, átforrósodott borogatások savanyú verejték-szaga.

Márka, odaát Zsigáéknál, átzokogta az éjszakát, a Szokolay gyerekek nagy mérgére, akik nem tudtak aludni tőle.

— A te anyád miatt nem mer hazajönni a mi anyukánk — mondta gyűlölködve Luca, aki mindent kifülett. — Bár meghalna holnapra!

Márka még hevesebben zokogott. Luca hozzávágta a párnát.

Verkát másnap reggel hazakergette az apja. Zsiga az üzletben dolgozott. Verka behúzódott a konyhába. Meg sem mert moccanni. Félelmében ebédet sem főzött.

Máté egyóráját, üzletszünetkor érkezett Irmáékhoz. A ház végéből Zsiga ordítását hallotta:

— Cafat, ringyó! Agyonverlek te vadállat! — üvöltözte a férfi.

Bikacsökkal verte a feleségét.

Az orvos hallotta a csattanásokat. Összerázta az undor. Alighanem itt is szükség lesz rám! — gondolta émelyegve.

Verka egy darabig tűrte a verést. Nem is bánta, hogy az ura üti, eleinte szinte élvezetet okozott neki a fájdalom. Át akart esni az ítéleten. A várakozás, a félelem több gyötrelmet okozott neki.

Egy baromi erejű ütés meztelen nyakát találta. A következő a szemébe vágott. Ettől elvesztette a fejét. Hiába tette föl, hogy nem okoz magának több bajt, hogy eltűr mindent. A fájdalom elvette az eszét.

Felragadott egy konyhakést és nekirontott az urának. Zsigának sikerült elkapni a karját. A vásárokon, korcsmákban kupecekkel, cigányokkal való összecsapáskor szerzett elég tapasztalatot az ilyen támadások leszerelésében. Verka csak a csuklóját tudta fölsebezni. A vér ujjai köré folyt. Megcsavarta a karját, az asszony fölordított. A kés pengve a kőpadlóra hullt.

— Megölöm! — visította Verka. — Elpusztítom! Csak verj azért a nyomorultért! Azért is végzek vele! ... — lihegte.

Zsiga most már ököllel ütötte. Fejét, mellét, gyomrát.

Verka tompa puffanással az ajtónak zuhant. Fejével verte az üveget. A cserepek csilingelve hullottak ki az udvarra.

HÁROMNAPI magas láz után Irmus jobban lett. Kiheverte az idegmegrázkódást, megfázást. A nyári nyugalom, erőgyűjtés után, ezt az első csapást aránylag könnyen kiállta. — Hatalmas életerő van ebben az asszonyban! — mondogatta Máté. — Megedzette az élet. Nem fog meghalni.

Irmus élni akart. Márikáért, Verka feletti győzelméért, s az anyjáért. Most már tudta, hogy Irma öreg napjaira egyedül reá számíthat. Nem akarta magára hagyni a lányát és az anyját a farkasok között. Homályosan, lelke mélyén, valami nagy-nagy változást, jobbrafordulást várt az élettől. Ez a vágy a lázban átsongott egész lényén, szüntelenül nyarat látott magakörött, diadalmas boldog nyarat, s könnyűnek, fiatalnak érezte magát.

Legnehezebb óráiban egyetlen gondolattal viaskodott: Elmondja-e az anyjának, amit tud? A vád kikívánczozott belőle, fojtogatta. Iszonyatos önfegyelem kellett hozzá, hogy hallgatni tudjon. Nem akarta földönfutóvá tenni az anyját. Hiszen, ha Irma megtudná, hogy kikkel lakik egy fedél alatt, egy percig sem maradna tovább a házban. Zsigáékat nem teheti ki, neki kellene elmennie. De eljön a nap, mikor ideje lesz, hogy szóljon! Csak ne haljon meg addig... Rá kell bízni valakire a titkát, hogy abban a percben majd ott legyen az anyja mellett, irányítsa a szívét, hogy megszabadulhasson Zsigáéktól. Valakinek, rajta kívül, még tudnia kell!

Verka rémtette után Irmáéknak újra át kellett rendezniök az életüket. Az új szerződésben kikötött szoba a régi szalon volt, középső az udvari fertályon. Az első szoba, a bolt melletti Zsigáéknak kellett. A konyha mellett használták hálószojának. Eddig a három gyerek együtt aludt a közép-sőben. Irma most itt rendezte be a konyhát. A beteget nem akarta magárahagyni éjszakára. Márka egyedül aludt az ellenséges ház közepén.

Irma ajtót vágatott a helyiségre, hogy ne kelljen átjárnia Verkáék lakásán. Zsiga, az anyja tudta nélkül, kifizette a kőművest. Különben is mindent elkövetett, hogy visszanyerje a húga szeretetét. De ha olykor bement a kis szobába, Irmus

alig szólt hozzá egy-két szót. Zsiga azt hitte, hogy a felesége tettéért neheztel rá. „Hiszen majdnem agyonvertem érte!” — mondogatta. Nem sejtette, hogy a felesége mennyire leleplezte Irmus előtt. Verka egész cselekedetét a borra fogta, a veszekedés igazi okát elhallgatta. Zsiga végülis megsokalta a megvetést, fölhúzta az orrát, s attól kezdve színleg nem törődött Irmáékkal. Tőle akár el is pusztulhattak volna.

Egy tél-eleji napon a Szokolay-házban megszólalt a rádió. Irma vásárolta a kis készüléket, hogy legyen mivel szórakoznia sokatfekvő, beteg leányának. A szomszéd fegyverkereskedésben állították össze, ahol mellesleg villanszereléssel, rádió javítással, szereléssel is foglalkoztak. A primitív dobozka az éjjeliszekrényen állt, a hangszóró fölötte függött a falon, szegre akasztva. A rádió vidámságot hozott a kis szobába, s Irmáék kevésbbé érezték elhagyottnak magukat.

Verka maga is érezte ennek az érzésnek a fonákját. Ellenségesen nézte a ködös téli égbe nyúló, tetőre-szerelt antenát, mintha valahonnan, messziről, fejükre gyűjtené a vihart. Mintha Irmáék ezentúl kevésbbé lennének az ő rabjaik, elzárva az ellenséges házba.

— No, lesz villanyszámlánk a télen! — piszkálta az urát. — Nagy bolond vagy, ha hagyod! Szereltessenek föl külön órát.

Esténként, ha Zsiga hazajött és meghallotta az anyja lakásából kiszűrődő cigányzenét, elbúsult. Elfogta a gyengeség, hogy bemenjen és odarogyjon az anyja elé. Szerette volna otthagyni a maga lakását, feleségét, gyermekeit, szeretett volna a régi szabad legény lenni, megszabadulni Verkától s a saját mocskos lelkiismeretétől. Közvetlen közelében volt a régi melegség, a gyermekkori otthon. Odahaza volt és mégis csak kitagadva! ...

Verka érezte, hogy amíg ezt a „cigányfészket” — ahogy ő nevezte — ki nem füstöli a házból, az urának nem lesz nyugta, idegen lesz mellette. Amíg Irma egyedül élt, száraz gally volt, öregasszony. Most újra családanya, otthont jelent, jobban vonzza a fiát. Verka megérezte ezt. Mennyi minden gyűlt össze benne Irmus ellen! Tette nem mert vetemedni: a multkori megfontolatlan, eredménytelen gazságát követő szenvedés, kiábrándultság meddővé tette, elfonnyasztotta a benne szunnyadó, két kézzel pusztító gyilkost. Kusza, körmön-

font cselszövéseken törte a fejét, amelyekben valami buta, rosszul elképzelt, tudatlan módon, de makacsul ott bujkált a politika.

Verka nem sejtette, hogy Irmus állapota mennyit romlott. A kiszámíthatatlan, váratlan utakon-módokon támadó tüdőbaj erősebb szövetségese volt, mint hitte. Amit Verka nem tudott megtenni: lassankint, szinte a körmével kaparta meg Irmus sírját. A rádió egyre ritkábban, halkabban szólt.

Gyanús csend, nyugalom telepedett a kis lakásra. Verka esténként kerülgette, mint a farkas. Szerette volna kihallgatni, mit beszélnek. Ha a boltban egyedül volt, rátapasztotta a fülét a falra. Szerette volna, ha beszélhet velük, ha veszekedésekkel, összezapásokkal felőrlhette, összezúzhatta volna az erejüket. A néma, meddő harag rágta. Kereste az alkalmat, hogy kitörhessen.

Egy novemberi estén átment a kapuszínen. Zsigáért indult a közeli kocsmába, hogy vacsorázni hívja. Irmáék előszobaajtaja nyitva volt. Az anyósa odaát volt Márikánál. A lakásból fény szűrődött ki. A bezárt szobaajtón át halk beszédet hallott. Megállt, hallgatózott.

— Moszkva . . . — hallotta. — Itt Moszkva beszél!

A rádió — gondolta. — Moszkva. Mit jelent Moszkva? Első pillanatban Verkának akár Dublint is mondhatott volna a távoli hang.

— A magyar munkásság sztrájkkal felel a bérúrsorára...

Verka agyában hirtelen fény gyúlt. A szüntelen feszült figyelem, ami Irmáék romlásán dolgozott benne, ami önkénytelenül tágitotta az agyát, élesítette az eszét, most gyümölcsözött. Már tudta, mit jelent Moszkva, a bérúrsora . . .

— A vörös rádiót hallgatja! — morogta maga elé.

Mint az uzsorást, aki véletlen mentében gyémántgyűrűt talál a sárban, lelke mélyéig megrázta az öröm. Egy szempillantásig tétovázott, az udvari szoba felé kémlelt. Aztán látják-e, nem látják-e, egyedül van-e, vagy nincs — már nem törődött vele. Beugrott a nyitott ajtón. Kárörömtől eltorzult arccal rontott be a szobába. Irmus sápadtan felült az ágyon.

— Mit akarsz itt? — kiáltotta.

— Most rajtakaptalak, te híres! — sziszegte Verka.

Kerek, széles fejével, eltorzult szájából kivillanó nagy, goromba sárga fogsorával, ebben a percben a lángolószájú

tök-halálfej visszataszító látványát idézte. Tán most lett azzá, aki volt: parasztyerek-rémítgető szörnyeteggé. Ez a nagy sárga halállámpás imbolygott a Szokolay-udvaron, mióta év az év, mióta Irmusék hazajöttek...

— Mehetsz az urad után! — köpte magából a lángot a szörnyű tökfej. — Feljelentlek, lecsukatlak!

— Takarodj ki!

— Nem megyek! Tessék, próbálj kidobni.

Látta, hogy a gyenge asszony reszket a felindulástól. Gúnyosan, vigyorogva állt.

— Mamus! — kiáltotta Irmus. — Mamus!

— Csak kiabálj! Az se segíthet rajtad. Utoljára alszol itthon. Eleget szenvedtem miattad! — Elhallgatott, figyelte a rádiót.

— Nem lesz mindig így — hallotta. — Eljön az idő, mikor a magyar nép leszámol kizsákmányolóival.

Pár pillanatig csend volt, aztán megszólalt az Internacionálé.

Verka összecsapta a kezét:

— Hát ezt is megértem ebben a házban! Nem hiába bujtattott az apád kommunistákat!...

— Te ördög! — kiáltotta Irmus. Vékony nyaka megnyúlt, kidagadtak rajta az erek. — Te nyomorult vérszopó! Hallani fogod, ha megőrülsz is bele, ha minden hajadszála megőszül tőle, akkor is! A te gonoszságod már régen elrothadt, mikor ez még mindig szólni fog. Nem itt, de kint az utcán, a földeken, mindenütt!... — Szeme szikrát szórt, bágyadt arcán átsütött a belső tűz, melle hevesen pihegett. Kibuggyant a könnye.

— Bőgni tudsz, te tetves! — rikácsolta Verka — De kushadsz, mint a kutya! Lapulsz, mint a féreg! Gyere ide, ha van merszed, hadd tépjem meg a hajad! Hol az a híres bátorságod? Egy hajam szálát sem mernéd meggörbíteni, ha a gyereket nyúznám meg előtted, akkor se! Százszor a föld alatt leszel az anyáddal meg a fattyaddal együtt, mielőtt ezt az utcán énekelni mernék!

Irmus abban a szempillantásban kiugrott az ágyból. Verka összerezzen: megijedt a széthullthajú, szikrázószemű, megnyúlt nyakú, vézna asszonytól. Iszonyú erőt érzett benne. Azt hitte, nekiront.

Irmus felugrott a dobogóra, megragadta a kilincset és kitárta az ablakot. Jeges szél tódult a szobába, hajába kapott. Egyetlen lépéssel a rádiónál termett és fölerősítette. A zene betöltötte a kis szobát, hömpölygő hullámokban tódult ki az utcára, ahogy a szív löki az éltető vért új és új dobbanásával szerte az erekbe.

A gonosz asszony döbenten nézte.

Irmus a dobogóra lépett és mindkét ablakszárnyat szélesretárta. Ott állt, háttal az utcának, Verkával szemben. Haja szétrepült, koponyáján kis meztelen pont támadt, a jeges levegő pusztá fejbőrét érte. Éles puskalövésként csapódott agyába a hideg. Vékony hálóingét teste köré csavarta a szél, átszellemült arcán verejték gyöngyözött. Szemében a győzelem tüze égett.

Verka arcán babonás rémület, csodálat, félelem tükröződött. Álla lehullt, nyitott szája remegni kezdett. A zene elhallgatott, de ők még ott álltak egymással szemben.

Akkor Verka egyszerre összegörnyedt. Térde megrogygiant, mintha egy rettenetes erő a földre taszítaná. Karja bizonytalanul a levegőbe nyúlt, aztán a homlokára tévedt és reszketve, hátrálva, védekező mozdulattal keresztet vetett magára. Fejét két tenyerébe szorítva, egy örült félelmével megfordult, hogy elfusson.

Abban a pillanatban kinyílt az ajtó. Irma jött. A hirtelen léghuzat becsapta az ablakot. A hitvány üveg csörömpölve összetört. De Verka már nem hallotta. Összegörnyedve osont ki a szobából Irma mellett. Még a kapuszínben is hányta magára a keresztet.

Irmus azon az éjszakán meghalt.

Anyja orvosért szaladt, még a törött ablakot sem tapasztotta be. Odakint zuhogott az eső, verte a várost a jég. Máté nem volt odahaza. Irma másik orvosért rohant, aki messzebb lakott tőlük. Mire visszatértek, a lámpafényes szobában Irmus holtan feküdt az ágyon. Az esőt, a jeget a tört ablakon át beverte a szobába a szél, mosdatta a halott arcát, teleszórta gyönggyel. Szeme valahová messze, a távolba meredt.

IRMÁNAK sem hatalma, sem lelkierője nem volt hozzá, hogy megakadályozza Zsigáék részvételét a temetésen. Ott lépdelt a gyászmenetben, közvetlenül mögötte. Verka még a gyermekeit is elhozta.

Márka Irma oldalán ment, a nagyanyjába karolva. A nehéz gyászhintó kerekét nézte, a küllők forgását. Alig volt magasabb, mint a hatalmas kerék. Szeme letévedt a sárba, a mély abroncsnyomba. Néha úgy érezte, mintha a kerék egyhelyben forogna, s aztán hirtelen visszafelé gördülne, s ő belézuhanna. Szédelt. Még nem tudta felfogni, mit jelent, hogy örökre elvesztette az anyját. Csak annak a borzalmát érezte világosan, hogy ott lépdelt a nagyanyjával, lehajtott fejjel egy kocsni mögött, mint az elítélt, s mögöttük hömpölyög a tömeg, az utcán köröskörül emberek állnak, nézik őket. Egy-két kép villant föl benne az anyjáról: amint süteményt nyújt neki, ahogy fonja a haját... Nincs anyukám! — nyilallt a szívébe s egyszerre zokogni kezdett. Irma érezte, hogy a kislány reszket a karján, rázza a sírás. Egy szó törte össze, mintha nagy-nagy rangot vesztett volna el vele.

A gyásznép közt ott ment Máté. Ő volt az egyetlen ember, akinek Irmus nagy, jóvátehetetlenül nagy mondanivalóval maradt adósa...

A nyitott sír fölött diadalmasan magaslott Verka gyászos alakja. A két gyerek kezét szorította. Jólesett neki, büszke volt rá, hogy ő velük van. Az árvaságtól féltette őket Irmus sírja előtt. Lám, elérte, amit akart, s lelkét mégis megborzon-gatta a ma nekem, holnap neked rémülete.

Irma a lezuhanó hantok dörgése közben a menyé arcát nézte. Nem tudta leszakítani róla a szemét. Találkozott a tekintetük. Verka elkapta a szemét, megnyúlt nyakkal a magasba nézett, mint az akasztott. Arca közömbös szomorúságot mímelt.

Irma lelke mélyéig összerázkódott. Ajka összeszorult, teste megvonaglott, arcán csurogtak a könnyek. Úzte a vére, hogy valami irgalmatlan, parasztasszonyi dühvel, az anyá-állat kegyetlenségével, eszeveszett vadságával rárontson erre

a szörnyetegre, hogy ott tépje szét a nyitott sír előtt, a rengeteg nép, az ájtatosan imádkozó pap előtt, kicsupálja a haját, kivájja a szemét, pokolbeli átkokat szórva reá, szétzúzza a fejét a kriptakövön.

Tán meg is tette volna, ha igazán önmaga marad, ha nem lett volna Szokolayné. Az a tudat, hogy a gőgös ura kriptája előtt áll, hogy az urát, az ura büszkeségét sértené meg, ha ennyi ember előtt esztévesztett, se istent se embert nem ismerő, bosszúálló parasztasszonnyá vedlene — tán ez tartotta vissza.

De anélkül, hogy tudta volna, kitört belőle a szó. Majd minden körülötte álló meghallotta és felkapta a fejét. Verka elsápadt, Zsiga a feje búbjáig elvörösödött. Halkan, s mégis érthetően, tisztán, tagoltan mondta maga elé:

— Isten nem ver bottal! ...

A négy szó visszhangja, mint félrevert harangé csengett a papos, gyászoló gyülekezetben. De Irma most nem istenre gondolt. A bottal sujtó igazság gondolatában annak a kommunistának hatalmas alakja rémlett föl előtte, aki egy egész orgyilkos bandát egymaga tartóztatott föl az óvárosháza termében, s akit ő mentett meg. Ez az ember él és élnek a hozzá hasonlók! A látomás csak egy-két pillanatig tartott, de mikor Irma újra fölpillantott, már nem látta olyan szilárdan győzelmesnek a menyé alakját. Minden kegyetlenségével, gyilkos praktikájával együtt nyomorultnak, eltaposható féregnek látta. Mária kisírt arcára tekintett, s olyan elszántságot érzett, mint soha életében. Irmust, Gyurkát, s talán az öccsét is megölték. Most ezért az új emberkéért, a jövőért indul meg a harc. Irma minden bánata, minden eddigi tehetetlen gyűlölete Verka és szeretete az élet iránt ebben a gondolatban összpontosult:

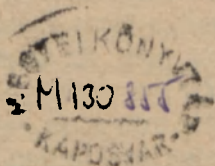
Márikát pedig nem hagyom!

A temetés utáni estén összecsomagolta az unokája holmiját, hogy másnap reggel felutazzon vele Pestre. Nem akarta, hogy a kislány abban a gyűlölködő légkörben éljen tovább, amely a Szokolay-házban övezte.

Így került Mária annak az embernek a házába, aki halálra ítélte az apját.

MIRE Irma elkészült a csomagolással, Zsigáék már lefeküdtek, eloltották a lámpát. Csak a ház végében dolgozott egy inas. Sovány, éhesszájú gyerek volt, az Irmus halálát követő napokban került a házhoz Franci helyett, akit Verka elzavart. Első délután kitakarították vele az istállót és a disznóólat. Zsiga ráparancsolt, hogy estig meg kell lennie a munkával. Nem feketik le, míg a friss szalmát szét nem teregette az ólakban. A gyerek a rossz kiskabátban is izzadva, a hidegben párázó homlokkal, petróleumlámpa fényénél hánnya le a vasvillával a nagy szalmakötegeket a padlásról. Zsigáék fertályán már rég kialudtak a lámpák, mikor az inas az utolsó ólban is szétterítette a szalmát.

Verejtékezve dolgozott, hogy könnyű álmuk legyen a disznóknak...

FÜVÁRSI VILLAMOSVASÚTI FŐMŰHELY
KÖNYVTÁRA

Ára: füzve 12.— Ft
kötve 16.50 „